TIGHT BINDING BOOK

brown book

UNIVERSAL LIBRARY
OU_206002
UNIVERSAL LIBRARY

OUP—556—13-7-71—4,000.

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T610 Accession No. T 50

Author K15D

Title

This book should be returned on or before the date last marked below.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమన్నారాయణాంశసంభూతనిఖిలాయుర్వేద సారసర్వస్వవేది

దివోదాసాపరనామధేయ శ్రీమద్ధన్వంతరిప్రణీతంబును

నిఖిలపదార్థనామ గుణ ప్రతిపాదకంబును నైన

ధన్వంతరినిఘంటువు.

అను

వైద్యనిఘంటురత్నము.

[illegible] - కామరాజశాస్త్రులవారిచే

ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితముగను

[illegible] అచ్చువేయింపబడెను [illegible]

[illegible]

చెన్నపురి,

పి మ గు — వెంకటకృష్ణస్వామి ప్రభృతులుగారి

హిందూరత్నాకర ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితము. 1923.

శ్రీరస్తు.

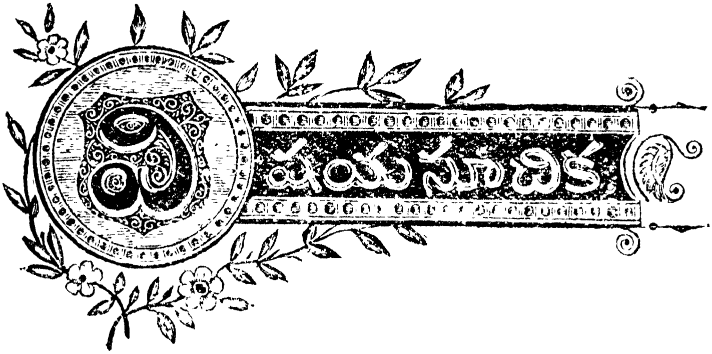

అకారాదిక్రమము.

ద్రవ్యనామగుణములు. పుట.

గుణసూచ్యాదివర్గః

అగ్నిమీఁద 54
అష్టపరము 9
అతివస 6
అనుక్రమణిక 3
అసిమేముడు 70
అగాకర 49
అరుదొండె 57
ఆరె 51
ఆరెపువ్వ 52
ఈశ్వరి 76
ఉత్తరేణి 77
ఉసిరిక 64
ఊడుగ 76
[illegible] 37
ఎలుకచెవి[illegible] 67

ద్రవ్యనామగుణములు. పుట.

ఎలుకచెవియాకుకూర గుణము 68
ఎఱ్ఱగలిజేరు 82
ఎఱ్ఱతెగడ 73
ఎఱ్ఱముసము 87
కర్పూరము 20
కటుకరోహిణి
కరక్కాయ 58
కరక్కాయభేదములు 59
కర్కటకశృంగి 4
కరుబూజదోస 46
కలుగ్రానుగు 75
కాంచనకేళి 71
కాకర 48
కాకిదొండ 57
కాకిమేనేరు 29
కాకోళి 33
కామంచిపుల్లాకు 24

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
కారుపెసలు	35
కారుమినుములు	34
కురువేరు	15
కోలపొన్న	25
కోలజెముడు	70
కోవిదార	52
గొంతెముగోమరు	86
గొడ్డగాకర	49
చంద్ర	10
చాగ	7
చిన్నయెలుకచెవియాకు గుణము	67
చిరుకలిగొట్టు	31
చిరుతక్కలి	29
చేతిసార	44
చేతిదోస	45
చేదుపొట్ల	18
చేదుకీర	46
చేదుబీరసమూల గుణము	47
జాలిలిక	84
జీవకము	32
జెముడు	68
[illegible] గుణము	69
జ్యోతిష్మతి	78
తక్కలి	29
తాడికాయ	64
తిప్పతీగ	5
తియ్యదొండ	56
తీటకసివెంద	8
తెల్లగలిజేరు	81
తెల్లచంద్ర	11
తెల్లతెగడ	72
తెల్లములక	27
తెల్లసుగంధపాల	41

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
తెల్లామదము	87
తేలుమణిచెట్టు	55
త్రిఫలానిర్ణయము	58
దుందిలము	30
దుంపరాష్ట్ర	79
దూలగోవిల	38
దూసరితీగ	,,
దేవదారు	22
దేవదాళి	44
దొండ	56
నక్కదోస	45
నల్లగలిజేరు	82
నల్లచంద్ర	11
నల్లతెగడ	72
నల్లసుగంధిపాల	41
నాగకేసరులు	14
నిడుపుగొంగకాయ గుణము	48
నీరుయష్టిమధుకము	36
నీ[illegible]	80
నెల[illegible]కాయగుణము	48
నేలగుమ్మడు	37
నేలవేము	13
పర్పాటకము	15
పల్లేరు	28
పసపు	18
పాపరకాయగుణము	75
పాల నేలగుమ్మడు	37
పాషాణభేది	39
పిన్నగుమ్ముడు (గుమ్మడు లేకు)	22
పిన్నతీటకసివెంద	9
పిన్నదంతి	66
పిన్నపాపర	73
పిన్నపేచర	86

ద్రవ్యనామ గుణములు.	పుట.	ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
పిల్లిపీచర	86	మారేడు	28
పుష్కరమూలము	20	ముస్తపులగము	83
పెద్దకచోరము	,,	ముయ్యాకుపొన్న	25
పెద్దగుమ్ముడు (గుమ్ముడుటేకు)	30	ములకకాయ, గుణము	27
పెద్దజ్యోతిష్మతి	78	ములుగోరింట	82
పెద్దదంతి	66	ములుదోస	45
పెద్దపాపర	74	మేడి	52
పెద్దపెన్నేరు	80	మేడిపండు, గుణము	53
పెద్దబీర	47	మేఘ	33
పెద్దబోడతరము	40	మ్రుంగ	43
పెద్దములక	26	మ్రుంగకాయ, గుణము	44
పెద్దముస్తపులగము	83	మ్రానిపసుపు	19
పెద్దమ్రుంగి	43	యష్టిమధుకము	36
పెద్దవేము	12	రెండవ అగ్నిమేడి	54
పెన్నేరు	80	రెండవ ఆరె	51
పొట్టిబీరకాయ, గుణము	48	రెండవ తెలుమాణిచెట్టు	55
పొట్ల	16	రేల	65
పొట్లకాయ, గుణము	17	లింగదొండ	57
పొట్లపండు	18	వట్టివేళ్ళు	16
పొట్లవేరు, గుణము	17	వావుడు	26
పొట్లాకు, ,,	,,	విత్తుబోడతరము	40
ప్రశస్తహారీతకీస్వరూపము	61	విషబొద్ది	21
బలుసు	85	వేము	12
బుడ్డకాకర	50	వృషభకము	32
బొంతజెముడు	69	సంబరేణు	71
బోడతరము	39	సప్తవిధహారీతకీ ఉత్పత్తిదేశము	60
బ్రహ్మమేడి	53	సప్తవిధహారీతకీస్వరూపము తదుప-యోగము	,,
భద్రదేవదారు	23	సరళదేవదారు	23
భద్రముస్తలు	14	సీమమేడి	53
భారంగి	21	స్వర్ణక్షీరి	71
భావంచి	42	హారీతకీనామకారణము	59
మంజిష్ఠ	7	హారీతక్యుత్పత్తి	,,
మనుశాల	35		

ద్రవ్యనామగుణములు.

	పుట.
హరీతకీస ప్తవిధనామకారణము	59
హరీతకీసేవనానర్హులు	83
హరీతక్యుపయోగము	,,
క్షీరకాకోళి	34

వైశేష్యద్రవ్యములు.

అజామోదము	15
అజామోదపువిత్తులు	,,
అడవిపదారు	90
అనుక్రమణిక	89
అల్లము	110
ఇంగువ	98
ఏలకులు	100
ఓమము	112
కాచలవణము	97
కోష్ఠు	93
కొడిసెపాల	94
ఖండశర్కర	17
గజపిప్పలి	108
చవ్యము	,,
చింత	113
చింతపండు	114
చిత్రమూలము	109
[illegible]	112
టంకణక్షారము	95
తమాలపత్రము	103
తవరాజశర్కర	117
తవక్షీరి	104
తాళీసపత్రము	103
తుమికి	99
తెల్లజీలకర్ర	104
తెల్లమిరియాలు	111

ద్రవ్యనామగుణములు.

	పుట.
తెల్లవస	91
దానిమ్మ	105
ధనియాలు	,,
నల్లజీలకర్ర	106
నాగకేసరములు	101
పంచదార	116
పిప్పలి	108
పిప్పలీమూలము (మోడి)	107
పుల్లప్రబ్బలి	114
పెద్దతుమికి	100
పెద్దయేలకులు	101
పెద్దహింగుపత్రి	99
ప్రబ్బలి	92
బిడాలవణము	97
మధుశర్కర	117
మిరియాలు	111
మెంతులు	91
యవక్షారము	95
యవాసశర్కర	117
లవంగము	102
లవంగపుష్పము	,,
లవంగపుచెక్క	103
వస	91
వాయువిడంగములు	[illegible]
వెలగ	116
శొంఠి	109
సదాప	90
సముద్రలవణము	98
సర్జక్షారము	95
సైంధవలవణము.	96
సౌవర్చలవణము	,,
హింగుపత్రి	99

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
చందనాదివర్గః.	
ఆందుగు	151
అనుక్రమణిక	119
ఆరెపువ్వు	144
ఇంగిలీకము	148
ఏడాకులపొన్న	142
కంకుష్ఠము	152
కంపిల్లకము	,,
కర్పూరము	127
కర్పూరశిలాజిత్తు	155
కస్తూరి	128
కాసీసము	149
కుంకుమపువ్వు	123
కుందురుష్కము	150
కుచందనము	122
కులుత్థాంజనము	157
కూతురుబుడమ	141
కృష్ణాగరు	127
గంధకము	147
గంధకచోరము	145
గంధమాంసి	134
గడ్డిదవనము	140
గుగ్గిలము	150
గెంజాయి	129
గోరోచనము	125
గైరికము	158
గ్రంథితగరము	135
చంగల్వకోష్టు	134
చందనము	120
చిల్లగింజ	158
జటామాంసి	133
జాజికాయ	123
జాపత్రి	128
జీడి	152

ద్రవ్యనామగుణములు	పుట.
తక్కోలపుట్లు	130
తురుష్కము	126
తువరిమన్ను	147
తెల్లలొద్దుగు	159
తెల్లవట్టివేరు	143
తోటదవనము	138
దవనము	,,
నందివృక్షము	125
నఖము	136
నల్లవట్టివేళ్లు	124
నాగరముస్తెలు	136
నీలాంజనము	156
నేలయుసిరిక	143
పగడపుతీగె	133
పద్మకము	144
పీతచందనము	122
పీతాగరు	126
పుండరీకవృక్షము	145
పుష్పాంజనము	157
పోక	150
ప్రేంఖణపుచెట్టు	124
బోళము	138
మణిశిల	145
మాచిపత్రి	139
మురయనుగంధ్యము	,,
మైనము	148
మైలతుత్తము	158
రక్తచందనము	121
రసాంజనము	154
రేణుకలు	
లక్క	
లవంగపువ్వు	
లొద్దుగు	
వట్టివేరు	

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
వ్యాఘ్రనఖము	137
శంఖము	160
శ్రీవేష్టకము	151
శ్వేతచందనము	121
సముద్రఫేనము	156
సరళదేవదారు	141
సర్జరసము	148
సిందూరము	146
సువర్ణగైరికము	158
సౌవీరాంజనము	155
స్పృక్కాయను గ్రంధిద్రవ్యము	137
హరిదళము	146
హేమమాక్షికము	154
క్షీరతుత్థము	153
జాతిపువ్వు	146

కరవీరాదివర్గః.

అడవి అరటి	181
అడవిగగ్గర	176
అడవి చెరుకు	192
అనుక్రమణిక	161
అరటి	180
అరటినీళ్ల గుణము	182
ఆవురుకనువు	194
ఉమ్మెత్త	184
ఎర్రగన్నేరు	163
ఎర్రకలువ	198
ఎర్రదామర	,,
ఎర్రమునగ	173
...వాలు	176
...ంగి	188
	191
	169
	193

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
కాకిదొండ	89
కాచి	168
కానగ	169
కాలుమునగ	172
కికృసగ...	195
కుశ...	193
కొండ అరటి	18?
కృష్ణతులసి	175
గరిక	,,
గుంటగలగర	165
గురుగింజ	170
చిన్నపచ్చగన్నేరు	185
చిన్నమునగ	169
చిత్రమూలము	190
చెంగలువ	197
...లువ	191
జిల్లేడు	166
తగరిశ	163
తామర	198
తామరపువ్వు	,,
తామరవిత్తులు	199
తామరతూండ్లు	,,
తామరదుంప	200
తిప్పరెల్ల	194
తీగగరిక	196
తులసి	175
తెల్లగన్నేరు	163
తెల్లగరిక	196
తెల్లకలువ	,,
తెల్లగురిగింజ	170
తెల్లచెరుకు	192
తెల్లజిల్లేడు	167
తెల్లదింటెన	183
తెల్ల...లు	174

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
నల్ల అరటిపండ్లు, గుణము	182
నల్లఉమ్మెత్త	164
నల్లగగ్గర	176
నల్లగరిక	196
నల్లగలువ	197
నల్లదింటెన	184
నల్లవావిలి	183
నల్లవాలు	177
నీరుపిప్పలి	178
నీరుల్లి	179
నేలతాడి	185
పచ్చనీరుల్లి	179
పద్మకేసరములు	200
పిన్నముల్లంగి	171
పెద్దముల్లంగి	,,
పెద్దవెల్లుల్లి	179
పెద్దసర్పాక్షి	188
ప్రోగుగరుడముక్కు అనగా [illegible] కాంతకము	187
బంగారుపు అరటి	182
బదనిక	186
బొంత అరటిపండ్లు, గుణము	183
బోదకసుర	174
[illegible]	187
మాంసరోహిణి	186
ముంజదర్భ	193
[illegible]దామర	189
మునగ	172
మునగవిత్తులు	173
మెట్టదామర	185
[illegible]	188
[illegible]	187
[illegible]	194

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
లక్క	184
వావిలి	183
వెదురు	195
వెల్లుల్లి	178
వృద్ధదారు	189
శంఖపుష్పి	190
సర్పాక్షి	188
హంసపాది	189
అప్రమాదివర్గః.	
అంబాళము	205
అడవిమాదీఫలము	206
[illegible]	234
అనుక్రమణిక	201
అశోకము	237
ఇప్ప	211
[illegible]	229
ఊడ	215
[illegible]	214
ఉలిమిరి	228
ఎఱ్ఱగురుగింజ	235
ఎఱ్ఱచేమంతి	234
ఏప	231
[illegible]	,,
[illegible]	225
[illegible]	,,
[illegible]	219
కాకిమేదిము	221
కానరేగు	210
[illegible]	212
గజనిమ్మ	209
[illegible]	212
[illegible]	207

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.	ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
చింతపండు	208	బ్రహ్మమేడి	225
చిట్వేలి	214	భూమిఖర్జూరము	213
చేమంతి	234	మద్ది	227
జమ్మి	224	మల్లె	231
జాజి	232	మర్రి	218
జువ్వి	220	మాదీఫలము	206
టెంకాయ	217	మామిడి	203
తాటిచెట్టు	215	మేడి	221
తియ్యనిమ్మ	209	మొక్కపుచెట్టు	230
తిలకపుచెట్టు	237	మొగలి	216
తీగనిమ్మ	209	మొల్ల	235
తుమికి	210	మోదుగు	238
ద్రాక్ష	213	రాచమామిడి	204
దిరిసెనము	227	రావి	219
నందివర్ధనము	236	రేగు	224
నారింజకాయ	255	వసంతకాలపుమల్లె	232
నిమ్మ	,,	విరజాజి	233
నీరుప్రబ్బలి	228	పరిగిచెట్టు	223
నేరేడు	220	వెదురు	225
పంచక్షీరవృక్షములు	222	వేగిస	229
పచ్చగుల్ల	235	సంపంగి	233
పాలచెట్టు	223		
పిన్నయిప్ప	211	[illegible]	
పిన్నకానుగ	226		
పుల్లమామిడి	204	[illegible]	241
పులిచింత	208	అభ్రకము	247
పెద్దకానుగ	226	ఇత్తడి	243
పెద్దగోగు	212	ఇనుము	245
పెద్దతుమికి	210	ఇసుక	248
పెద్దమాదీఫలము	206	ఉప్పు	245
పొగడ	238	కంచు	244
ప్రబ్బలి	228	గంధకము	245
బూరుగు	229	[illegible]	247
బూరుగుబంక	220	తగరము	242

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
పర్వతము	246
పాదరసము	248
బంగారు	241
బంగారు యిత్తడి	243
భూమి	246
రాగి	242
వెండి	241
సీసము	244
సువర్ణాద్యవాంతరస్థలోహాదివర్గః.	
అడవి అవుమాంసము, గుణము	268
అస్థి	283
ఆంబోతు	267
ఆవది	261
ఆవుని శేషము	255
ఆవు	268
ఆవ్వు	260
ఉడుకము	257
ఎనుబోతు	267
ఎముకలోని క్రొవ్వు	264
ఎలుక	270
ఎలుక మాంసము, గుణము	,,
ఎఱ్ఱరాజనాలు	258
ఏనుగు	264
కందులు	261
కప్ప	278
కప్ప మాంసము, గుణము	,,
కలహంస	274
కరి	256
కాకి	275
కాకి మాంసము, గుణము	,,
కుక్క	270
కుక్క మాంసము, గుణము	,,

ద్రవ్యనామగుణములు	పుట.
కొంగ	277
కొంగ మాంసము, గుణము	,,
కోకిల	276
కోకిల మాంసము, గుణము	,,
కోడి	275
కోడి మాంసము, గుణము	,,
కోతి	272
కోతి పాలు, గుణము	,,
క్రొత్త తేనెగుణము	254
గాడిద	266
గాడిదపాల గుణము	,,
గుఱ్ఱము	278
గుఱ్ఱపు మాంసము, గుణము	,,
గుగ్గిలము	265
గొఱ్ఱె	267
గొఱ్ఱె మాంసము, గుణము	,,
గోధుమలు	269
గోరువంకపక్షి	273
గోరువంకపక్షిమాంస గుణము	,,
చక్రవాక పక్షి	274
చక్రవాకపక్షిమాంస గుణము	,,
చిలుక	273
చిలుక మాంస గుణము	,,
జింక	269
జింకమాంసము	270
తక్రము	251
తక్రభేదములు	,,
తాబేలు	279
తాబేలు మాంసము	,,
తుమ్మెద	272
తెల్లరాజనాలువాటి గుణము	258
తేనె	253
తేనె భేదములు	,,

ద్రవ్యనామగుణములు.

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
తేనెతెట్టు	255
తేలు	278
తొండ	277
తొండమాంస గుణము	,,
త్రిదోషము	263
నక్క	271
నక్కమాంస గుణము	272
నల్లరాజనాలు వాటిగుణము	258
నూనె	249
నెమలి	272
నెమలిమాంస గుణము	,,
నెయ్యి	249
పంది	269
పందిమాంస గుణము	,,
పాము	276
పాముమాంస గుణము	277
పాలు	252
పిత్తము	263
పిల్లి	271
పిల్లిచర్మ గుణము	,,
పునుగుపిల్లి	,,
పునుగుచర్మపు గుణము	,,
పురుషుడు	261
పులి	268
పులిచర్మ గుణము	,,
పెరుగు	249
పెరుగు మీదినీళ్ళు	250
పెసలు	260
[illegible]ప్పు	257
[illegible]	278
మత్స్యమాంస గుణము	,,
మద్యము	256
మాంసము	263
మాంసములోని క్రొవ్వు	264
మాక్షికాది మధుగుణము	254
మినుములు	260
మీగడ	250
మేక	266
మేకమాంస గుణము	,,
యవలు	259
రక్తము	264
రసధాతువు	,,
లొట్టిపిట	265
లొట్టిపిట పాలగుణము	266
వర్జనీయమైన తేనె	254
వాతము	262
వెన్న	252
శరీరము	262
శుక్లము	264
శ్లేష్మము	263
సరస్వతి	262
సింహము	269
సింహచర్మ గుణము	,,
హంస	274
హంసమాంస గుణము	,,

మిశ్రకాదివర్గః.

అగదం-తద్గుణము	292
ఆమ్లపంచకము-తద్గుణము	290
ఉపవిషము	292
కనిష్ఠపంచమూలము	283
కాసమర్దక సంబారవటకములు-తద్గుణము	284
చాతుర్జాతకములు	281
చాతుర్భద్రకము	,,

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
జీవంత్యాదిగణము-తద్గుణము	284
జీవనాఖ్యపంచమూలము-తద్గుణము	283
త్రికటుకములు	280
త్రితీయత్రిఫలములు	281
త్రిఫలములు	280
త్రిసమం-తద్గుణము	291
తృణాఖ్యపంచమూలము-తద్గుణము	283
ద్వితీయత్రిఫలములు	290
నింబపంచకము	289
పంచకోలములు	282
పంచగవ్యము	288
పంచపల్లవములు	282
పంచవల్కలములు	,,
పంచసుగంధికము-తద్గుణము	286
పంచాంగము	290
ఫలపంచామ్లకము-తద్గుణము	,,
పానచతుష్టయము	291
బిదార్యాదిగణము-తద్గుణము	294
మందము	287

ద్రవ్యనామగుణములు.	పుట.
మధ్యమపంచమూలము-తద్గుణము	283
మధురత్రయము-తద్గుణము	231
మూత్రాష్టకము-తద్గుణము	288
యక్షకర్దమము-తద్గుణము	287
లవణత్రయము	289
లవణపంచకము	,,
వరాంగము	286
వాట్యపుష్పకము	,,
వేశవారము-తద్గుణము	284
శిఖరిణీ-తద్గుణము	285
శిరీషపంచకము	289
షడ్రసములు	287
సంతర్పణము-తద్గుణము	,,
సర్వౌషధి-తద్గుణము	285
సుగంధామలక	286
క్షారత్రయము	289
క్షారవల్కము	288
క్షారాష్టకము-తద్గుణము	,,
క్షీరాష్టకము	281

విషయసూచిక ముగిసెను.

ప్రకటన.

అస్మద్దేశీయులారా! నే నీక్రింద బొందుపరచిన యంశంబులను సావధానం బుగ జదువంగోరెద.

ఇచ్చెన్నపురంబున మత్పితామహుండగు, పిడుగు - సుబ్బరామయ్యగారు "హిందూరత్నాకరం" బను ముద్రాక్షరశాలనుస్థాపించి పెక్కువైద్య యితర గ్రంథములను ముద్రింపించి సుమారు 20 సంవత్సరములవరకు తచ్ఛాలాకార్యంబులను నిరభ్యంతరముగానున్ను జాగరూకతతోడనున్ను జరిపించుచుతూవచ్చి కీర్తిశేషులైరి. పిదంపడి సుబ్బరామయ్యగారికి పుత్రుండును మజ్జనకుండునైన పిడుగు - వెంకట్రావుపంతులుగారున్ను నేనున్ను కలసి సదరు ముద్రాక్షర శాలాకార్యంబులను జరిపించుచుతూవచ్చితిమి. అయితే యిప్పుడు మాతండ్రిగారు పుత్రుడనైన నన్నువిడనాడి మాకుగల పిత్రార్జితపుసొత్తులను విభజించు కొనిరి. ఈ విభజనలో సదరు ముద్రాక్షరశాల నాయధీనంబయ్యె.

చదువరులారా! ఇక మీదట నేనే సదరు ముద్రాక్షరశాలను జరిపించుదును. ఇదివరలో అచ్చుపడిన గ్రంథములుగాక ఇతరసంస్కృత ఆంధ్ర గ్రంథములనుకూడా బాగుగాముద్రింపించి మంచిబైండ్లుతోటి సులభమైన వెలలకే స్వల్పలాభముతోటి విక్రయించ నిశ్చయించి యున్నాడను. కనుక నాయందు కరుణవహించి వారివారికి వలయుగ్రంథములకును అచ్చుపనులు మొదలైనవాట్లకు ఆర్డర్లను పంపుదురని తమ ఘనతను మిగుల ప్రార్థించుచున్నాడను.

తమ విధేయుడు,

పిడుగు - వెంకటకృష్ణారావుపంతులు

సోల్ ప్రొప్రయిటర్ - హిందూరత్నాకర ముద్రాక్షరశాల

2/40, పెద్దనాయని వీధి, మద్రాసు.

శ్రీమద్ధన్వంతరయే నమః.

ధన్వంతరి నిఘంటువు.

మంగళాచరణము.

శ్లో॥ నమామిధన్వంతరిమాదిదేవం సురాసురైర్వందితపాదపద్మం। లోకేజరారుగ్భయమృత్యునాశం దాతారమీశంవివిధౌషధీనాం అనేకదేశాంతరభాషితేషు సర్వేషుశాస్త్రప్రాకృతసంస్కృతేషు। గూఢేష్వగూఢేషుచనాస్తిసంఖ్యా ద్రవ్యాభిధానేషుతథౌషధీషు॥ ప్రయోజనంయస్యతుయావదేవ తావత్సగృహ్ణాతియథాప్రకారాత్। తథానిఘంట్వంబునిధేరనంతాత్ గృహ్ణామ్యహంకించిదిహైకదేశం॥ నామోక్తమేకస్యయథా పదస్యనామాపరస్యాపితదేవచోక్తం। శాస్త్రేషులోకేషుచయత్ప్రసిద్ధంసంగృహ్యతేనోపునరుక్తదోషః। తుల్యాభిధానానితుయానిశిష్టైః ద్రవ్యాణియోగేషునివేశితాని। అర్థాధికారాగమసంప్రబంధైః విచార్యతర్కేణచతానియుంజ్యాత్। కిరాతగోపాలకతాపసాద్యావనేచరాస్తే కుశలాస్తథాన్యే। వదంతినానావిధభేషజానాం ప్రమాణవర్ణాకృతినామజాతీః॥ తేభ్యస్సకాశాదుపలభ్యవైద్యః పశ్చాత్స్వశాస్త్రేణవిమృశ్యబుద్ధ్యా। వికల్పయేద్ద్రవ్యరస ప్రభావాన్విపాకవీర్యాణితథాప్రయోగాత్। ప్రయోజకాస్సంతిపునేచశాస్త్రగోష్ఠాదయఃప్రాకృతనామతిదాః॥ ప్రయోజనార్థావచనప్రవృత్తిర్యస్మాదతఃప్రాకృతమిత్యదోషః। ఏకంతునామప్రథితంబహూనాం మే

కస్యనామానితథాబహూని । ద్రవ్యాణిజాత్యాకృతివర్ణవీర్య
రసప్రభావాదిగుణైర్భవంతి । నామ్నాకృతంకేచిదేకమేవతేనై
వజానాతిసభేషజంతు॥ అన్యస్తదన్యేనతువేత్తినామ్నాతథాపరా
న్యోన్యస్యపరేణకశ్చిత్ । బహూన్యతః ప్రాకృత సంస్కృతేషునా
మాని విశ్రూయబహూంశ్చపృష్ట్వా । పృష్ట్వాచసంస్పృశ్యచజా
తిలింగైః విద్యాద్భిషగ్భేషజమాదరేణ । అనామవిన్మోహము
పైతివైద్యో నవేత్తిపశ్యన్నపిభేషజాని । క్రియాక్రమోభేషజ
మూలఏవ తద్భేషజంచాపినిఘంటుమూలం । తస్మాన్నిఘంటు
రిత్యేషనాతిసంక్షేపవిస్తరః । హితాయవైద్యపుత్రాణాం యథా
వత్సంప్రకాశ్యతే ॥ ద్రవ్యావళివినిష్ఠానాంద్రవ్యాణాంనామనిర్ణ
యం॥లోకప్రసిద్ధంవక్ష్యామియథాగమపరిశ్రమం । క్వచిదుక్తం
విపర్యస్తమిష్టంనామ్నాపితద్యథా॥ మధుశిగ్రుశ్వేతసాల్లారోహిణీ
కటుకాదికం । ద్రవ్యావళింవినావైద్యస్సవైద్యోహాస్యభాజనం ॥
నిఘంటుర్వైద్యపుత్రాణాం తృతీయమివలోచనం । అనంతపార
స్యనిగృహ్యకించిత్సంచికిత్సాగమసాగరస్య । ఉత్కోమయానాం
[illegible] తికల్పయోగాద్ద్రవ్యావళీ నామసముచ్చయోయం । విచార్య
[illegible] దేశ [illegible] వపుర్వయ [illegible] స్త్వబలాగ్నిమాత్రం । వికార
[illegible] ధ్వతాంచ । తతశ్చికిత్సేద్భిషగామయార్తాన్ ।
జ్వరాభిభూతేషడహేంత్వతీతేవిపక్వదోషంకృతలంఘనాది । [illegible]
భేషజంవైద్యవరఃప్రయుఙ్క్తేహ్యసంశయంహంత్యచిరేణరోగాన్ ॥

అనుక్రమణిక.

శ్లో॥ గుడూచ్యతివిషామూర్వామంజిష్ఠాన్వయాసకైః । వాశాఖదిర
నింబైశ్చపిబేత్క్వథంకఫజ్వరే । కిరాతతిక్తకటుకాముస్తాపర్పటి
కామృతైః । పటోలసనిశాభ్యాంచపిబేత్క్వథంతుపైత్తికే ।
శశిపుష్కరభార్జీభిః పాఠాకట్ఫలదారుభిః । కట్ఫలేనాథశృం
గ్యాపిపిబేత్క్వథంకఫజ్వరే । పథ్యాబృహత్యోగోకంటోబి
ల్వోగ్నిమథనోరలుః । కాశ్మరీపాటలాచేతి సన్నిపాతహరోగణః॥
జీవకర్షభకామేధాకాకోల్యౌద్వేచయోజితే । ద్విశూర్పపర్ణీజీ
వంతీమధుకంరక్తపిత్తజిత్ । బుద్ధిప్రదాకాశ్యగుష్టాసితిపాఠాశ్మ
భేధికా । గ్రావణ్యాశాకభేదోభేనాకూచివాగరక్షజిత్ । మద
నేక్ష్వాకుజమూతస్త్రపుసీన్మలినేతసాః । ధామార్గవఃపటకన్యకా
శ్మంతకాకాంచనతిందుకీ । శణపుష్పీతిథారేంబర్యస్నిగ్ధచ్ఛిన్నవ
శాంతకః । శ్లేష్మనేత్రాణిమోక్షన్యం వమనంశ్లేష్మరోగిణాం ।
త్రిఫలారగ్వధోదంతీద్రవంతీసిలికాసునా । సప్తలాకాంచనక్షీరీ
త్రివృతాచేద్రవారుణీ । విశాలాతాగ్రియమూనాచశంఖిన్యంకోల
పవచ । శ్లేష్మపిత్తవికారేషుయోజ్యమేతద్విరేచనం । అపామా
ర్గస్త్రివతీతిథానర్యతిమృతీబుద్ధైః । యోజ్యంనస్యంక్రిమివ్యాధి
శిరోరోగేచపీనసే ॥ రాస్నాశ్వగంధావరా భూస్తథాసహచరా
బలా । ప్రసారిణీశతావర్యేరండఃసహస్రిణీలకం । అస్థాపనంఖట్వ
లితైస్సదావేల్లనువాసితం । తైలంకషాయకల్కంతుగోక్షీరేసాధి
తంబయేత్ । వాతశోణితమర్మాంసిజ్వరముస్మాదమర్దితం । క
ట్యూగుపార్శ్వపృష్ఠార్తి శోషశోథంసవేపథుం । గుడూచ్యాదిర
యంవర్గఃప్రథమఃపరికీర్తితః । సర్వేషామౌషధంజ్ఞాత్వా సర్వరో
గాన్తురాజయేత్ ।

టీక॥ గుడూచీ-తిప్పతీగె అతివిషా-అతివస మూర్వా-చాంగ మంజిష్ఠా-మంజిష్ఠి ధన్వయాసక-దూలగొవెల వాశా-అడ్డసరం ఖదిర-చండ్ర నింబ-వేము కిరాతతిక్తా-నేలవేము కటుకా-కటుకరోహిణి ముస్తా-తుంగముస్తలు పర్పాటక-పర్పాటకం అంబుభిః-కురువేరు వట్టివేళ్లు, పటోల-చేతిపొట్ల నిశా-పసపు దార్వీ-మ్రానిపసపు శఠీ-కచోరం పుష్కర-పుష్కరమూలం భార్గీ-గంటుభారంగి పాఠా-విషబొద్ది కట్ఫల-పిన్నగుమ్మడు దారు-దేవదారువు కర్చూరా-కామంచిపూరి శృంగీ-కర్కటకశృంగి పణీ-ముయ్యాకుపొన్న బృహతీ-ములక గోకంటక-పల్లేరు బిల్వ-మారేడు అగ్నిమథన-తక్కిల రలుక-దుంపదెలం కాశ్మరి-పెద్దగుమ్మడు పాటలా-కలిగొట్టు జీవక-జీవకం ఋషభకా-ఋషభకం మేధ-మేధ కాకోళ్యాదేః - కాకోళి క్షీరకాకోలి, శూర్పపర్ణీ-కారుపెసర కారుమినుము, జీవంతీ-పాల మధుక-యష్టిమధుకం ఋద్ధి-వృద్ధి విదారీ-నేలగుమ్మడి-ఆత్మగుప్తా దూలసురలి, శతిపాం - చించలం అశ్మభేదికా - పాషాణం శాలిపర్ణీ-బోడతరం శారిభాద్వ-సుగంధిపాల మావెన, వాకూచి-కాలిలుగచ్చ మదన-మరింగ యిక్ష్వాకు-చేదుసొర జీమూత-దేవదాలి త్రపుసి-ములుదోస కృతవేతసా-చేతిబీర ధామార్గవ-కీబీర కక్కకా-కాకర అశ్మంతకా-ఆరె కాంచన-కోవిదారం తిందుకీ-అగ్నిమేడి శణపుష్పీ-జనుము బింబీ-దొండ త్రిఫలా కరక తాడి వుశిరికెలు, ఆరగ్వధ-రేల దంతి-నేలదంతి ద్రవంతి-ఎలుకచెవి నీలినీ-నీలి స్నుహీ-జెముడు సప్తలా-సాంబరేణి కాంచన-కాంచనక్షీరి త్రివృతా-తెగడ యింద్రవారుణీ-చేతిపాపర విశాల-పిన్నపాపర త్రాయమాణ-కలుద్రానుగ శంఖినీ-యీశ్వరి అంకోల-ఊడుగు అపామార్గ-ఉత్తరేణి తేజోవతి-చిన్నమానేరు జ్యోతిష్మతీ-పెద్దమావేరు రాస్నా-దుంపరాస్న అశ్వగంధా-పెన్నేరు వషాభూ-యెఱ్ఱగలిజేరు సహచరా - ములుగోరింట బలా-ముత్తవపులగం ప్రసారిణీ-గొంతెమగోరు శతావరి-పిల్లిపీచర ఏరండ - తెల్లాముదం హస్తికర్ణీ-యెఱ్ఱాముదం.

తిప్పతీగె.

శ్లో॥ గుడూచ్యమృతవల్లీచఛిన్నాఛిన్నరుహామృతా। ఛిన్నోద్భవా
మృతలతావరావత్సాదనీస్మృతా । సైవాక్యాసోమవల్లీచకుం
డలీచక్రలక్షణా।జీవంతీమధుపర్ణీచతంత్రికాదేవనిర్మితా।వయ
స్థామండలీసోమావిశల్యాచప్రకీర్తితా।ప్రోక్తానామకుమారీచ
పద్మకజ్వరనాశినీ॥

టీక॥ 1 గుడూచీ 2 అమృతవల్లీ 3 ఛిన్నా 4 ఛిన్నరుహా 5 అమృతా 6 ఛిన్నోద్భవా 7 అమృతలతా 8 వరా 9 వత్సాదనీ 10 సైవా 11 సోమవల్లీ 12 కుండలీ 13 చక్రలక్షణా 14 జీవంతీ 15 మధుపర్ణీ 16 తంత్రికా 17 దేవనిర్మితా 18 వయస్థా 19 మండలీ 20 సోమా 21 విశల్యా 22 కుమారీ ఈ (22) న్నూ తిప్పతీగె పేళ్లు. ఇది సామాన్యముగ పద్మకజ్వరమును నశింపఁజేయును.

తిప్పతీగె గుణము.

శ్లో॥ గుడూచీస్వాదుతిక్తాకషాయోష్ణాగురుస్తథా ।
త్రిదోషజంతురక్తామాంకుష్ఠజ్వరంహరామృతా॥

తా॥ తిప్పతీగ స్వభావముగ వగరుగను చేదుగను ఉష్ణముగను మందముగను నుండు. మరియు నిది త్రిదోషములు జంతువాతము రక్తవాతము ఆమవాతము కుష్ఠము జ్వరము వీటిని హరింపఁజేయును.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ గుడూచీకటుకాలఘ్వీస్వాదుపాకారసాయనీ। సంగ్రాహిణీకషా
యోష్ణాబల్యాతిక్తాగ్నిదీపనీ ॥ రక్తదోషంవమింవాతంభ్రమం
పాండుంప్రమేహకం । రక్తార్శశ్లేష్మకాసాంశ్చకండూంమేదంవిస
ర్పకం । కామిలాకుష్ఠవాతాస్రజ్వరపిత్తక్రిమీన్జయేత్ ॥
ఘృతేనవాతంసగుడావిబంధంపిత్తంసితాఢ్యామధునాకఫంచ ।
వాతాస్రముగ్రంరుబుతైలమిశ్రా శుంఠ్యామవాతంశమయే
ద్గుడూచీ॥

తా॥ తిప్పతీగ కారముగను చులకనగను పాకమువలన రుచికరముగను ఆయు రారోగ్యవృద్ధి కారిగనునుండు మలమునుగట్టిపరుచును, మరియు వగరుగను ఉష్ణము

గను బలకారిగను చేదుగనునుండుటయేగాక అగ్నిదీపనమును బాగా కలుగంజేయు. మరియు రక్తదోషము వాంతి వాతము భ్రమము పాండువు ప్రమేహము రక్తమూలము శ్లేష్మము కాసము దురద మేదోరోగము విసర్పము కామిల కుష్ఠువు వాతరక్తము జ్వరము పిత్తము క్రిమిరోగము వీటిని నశింపజేయు. తిప్పతీగెసత్తును ఘృతముతో సేవించిన వాతమును బెల్లముతో సేవించిన మలబద్ధమును పంచదారతో సేవించిన పిత్తమును తేనెతో సేవించిన కఫమును ఆముదముతో సేవించిన ప్రబలమగు వాతరక్తమును శొంఠితో సేవించిన ఆమవాతమును శమింపజేయు.

అతివస.

శ్లో॥ అతివిషాశుక్లకందాజ్ఞేయావిశ్వాచభంగురా।
శ్యామకందాప్రతివిషాశృంగీచోపవిషావిషా॥
ప్రోక్తాశ్వేతవచాచైవవిరూపాలఘువల్లభా।
అరుణాచేతథాజ్ఞేయాస్మృతామాద్రీచశృంగికా॥

టీక॥ 1 అతివిషా 2 శుక్లకందా 3 విశ్వా 4 భంగురా 5 శ్యామకందా 6 ప్రతివిషా 7 శృంగి 8 ఉపవిషా 9 విషా 10 శ్వేతవచా 11 విరూపా 12 లఘువల్లభా 13 అరుణా 14 మాద్రీ 15 శృంగికా ఈ (15) న్ను అతివసపేర్లు.

అతివస గుణము.

శ్లో॥ కటూష్ణాతివిషాతిక్తాకఫపిత్తజ్వరాపహా।
అమాతిసారకాసఘ్నివిషచ్ఛర్దివినాశినీ॥

తా॥ అతివస చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తజ్వరము ఆమాతిసారము దగ్గు విషము ఛర్ది వీటిని నశింపజేయు.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ శ్యామకందాచోపవిషాసావిజ్ఞేయాచతుర్విధా।
రక్తాశ్వేతాతథాకృష్ణాపీతవర్ణాతథైవచ॥
యథాపూర్వంచవిజ్ఞేయాబల్యాశ్రేష్ఠాగుణోత్తమా।
సర్వదోషహరోగ్రత్వాత్తిక్తాచ్ఛర్ద్యఘనాశినీ।
శ్లేష్మవాతాద్యశీతింరోగాన్ సద్యోహన్యాద్రసాయనీ॥

తా॥ అతివస మిక్కిలి నలుపు ఎరుపు తెలుపు పచ్చ ఇటుల 4 వర్ణములుగలదిగనుండు. ఈనాలుగువిధములగు అతివసలకు పైజెప్పిన గుణములు కలిగియుండుటయేగాక ఒకదానికంటె నొకటి బలకారిగను శ్రేష్ఠమైనదిగను ఉత్తమమైన గుణములుగలదిగనునుండు. ఇది కారణముగ నుండుటవలన సర్వదోషములను హరింపం జేయు. మరియు నిది లేపనమువలన వాపును బోగొట్టి 20 శ్లేష్మవ్రణములను శీఘ్రముగ నశింపంజేయు. మరియు నిది ఆయురారోగ్య వృద్ధికారిగనుండు.

చాగ.

శ్లో॥ మూర్వామధురసాదేవీపృథక్పర్ణీత్రిపర్ణ్యపి దేవశ్రేణీస్వాదు
రసాస్నిగ్ధపర్ణీచమోరటా। జ్వలినీదహనీతిక్తావల్కలీచపృథ
క్త్వచామధుశ్రవామధుశ్రేణీలఘుపర్ణీమధూళికా। పీలునీ
పీలుపర్ణీచగోపవల్లీచతేజనీ॥

టీక॥ 1 మూర్వా 2 మధురసా 3 దేవీ 4 పృథక్పర్ణీ 5 త్రిపర్ణీ 6 దేవశ్రేణీ 7 స్వాదురసా 8 స్నిగ్ధపర్ణీ 9 మోరటా 10 జ్వలినీ 11 దహనీ 12 తిక్తా 13 వల్కలీ 14 పృథక్త్వచా 15 మధుశ్రవా 16 మధుశ్రేణీ 17 లఘుపర్ణీ 18 మధూళికా 19 పీలునీ 20 పీలుపర్ణీ 21 గోపవల్లీ 22 తేజనీ. యీ (22) న్ను చాగపేర్లు.

చాగ గుణములు.

శ్లో॥ మూర్వాతిక్తాకషాయోష్ణాహృద్రోగకఫవాతజిత్ ।
కుష్ఠకండూవమీమేహవిషమజ్వరనాశినీ ॥

తా॥ చాగ వగరుగను చేదుగను ఉష్ణగుణము గలదిగనునుండు. మరియు నిది హృద్రోగము కఫము వాతము కుష్ఠము దురద వాంతి మేహము విషమజ్వరము వీటిని నశింపంజేయు.

మంజిష్ఠ.

శ్లో॥ మంజిష్ఠాకాలమేషీచసమంగావికసారుణా।మండూకారక్తయష్టీ
చభాండీయోజనవల్ల్యపి ॥ క్షత్రినీవిజయారక్తారక్తాంగీ వస్త్ర
భూషణా । ప్రోక్తానాగకుమారీచఛత్రకాజ్వరనాశినీ । రసాయ
నీమూత్రికాచచంద్రహాసావిషద్విషా ॥ రుంటీబంధీబకాకోలీ
గండాలీకాలమేషికా।గండీసితలతాజ్ఞేయాచిత్రవల్లీచఘుర్ఘరీ॥

టీక॥ 1 మంజిష్ఠా 2 కాలమేషి 3 సమంగా 4 వికసా 5 అరుణా 6 మండూకా 7 రక్తయష్టి 8 భాండీ 9 యోజనవల్లి 10 కుట్రిణీ 11 విజయా 12 రక్తా 13 రక్తాంగీ 14 వస్త్రభూషణా 15 నాగకుమారీ 16 ఛత్రికా 17 జ్వరనాశినీ 18 రసాయనీ 19 మాత్రికా 20 చంద్రహాసా 21 వివర్ణాహా 22 ఝటి 23 బంధీ 24 కాలోలా 25 గంధారీ 26 కాలమేషికా 27 గండీ 28 సితలతా 29 చిత్రవల్లి 30 ఘర్ఘరీ, యీ (30) న్ని మంజిష్ఠకు పేళ్లు.

మంజిష్ఠ గుణము.

శ్లో॥ మంజిష్ఠామధురాస్వాదుఃకషాయాస్రాగురుస్తథా।
కఫాస్రవ్రణమేహార్శోవిషనేత్రామయాపహాత్॥

తా॥ మంజిష్ఠ మధురముగను స్వాదుగను చేదుగను ఉష్ణకరముగను గురుత్వముగను ఇట్టి గుణములుగలదిగనుండును. మరియును యిది కఫము రక్తవ్యాధి వ్రణము మేహము అర్శస్సు విషము నేత్రవ్యాధి వీటిని నివర్తింపఁజేయును.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ మంజిష్ఠామధురాతిక్తాకషాయాస్వరవర్ణకృత్॥
గురురుష్ణావిషశ్లేష్మశోథయోన్యక్షికర్ణరుక్।
రక్తాతిసారకుష్ఠాస్రవిసర్పవ్రణమేహజిత్।
తచ్ఛాకందీపనంస్వాదుస్నిగ్ధంపిత్తానిలాపహమ్॥

తా॥ మంజిష్ఠ మధురముగను చేదుగను వెగటుగనునుండును. మరియును యిది కంఠమునకు సుస్వరమును శరీరమునకు కాంతి వీటిని గలుగఁజేయును. మరియును యిది గురుత్వముగను ఉష్ణముగనునుండును. విషము శ్లేష్మము వాపు యోనిశూల నేత్రశూల రక్తభేదులు కుష్ఠువు రక్తదోషము విసర్పము వ్రణములు మేహము వీటిని పోగొట్టును. దీనికూర అగ్నిదీపనముఁజేయును. రుచిగను జిగటుగనునుండుటయేగాక పిత్తము వాతము వీటిని శమింపఁజేయును.

కోటుకసివిలంద.

శ్లో॥ యాసోయవాసకోనంతో బాలపత్రోల్పకంటకః।
దూరమూలస్సముద్రాంతోదీర్ఘమూలోమరుద్భవః।
సమవకచ్ఛురకఃప్రోక్తోగాంధారీచవికంటకా॥

టీక॥ 1 యాసో 2 యవాసకా 3 అనంతా 4 బాలపత్రా 5 కంటకి 6 దూర మూల 7 సముద్రాంత 8 దీర్ఘమూల 9 మధూద్భవ 10 కచ్ఛుర 11 గాంధారీ 12 వికణికా యీ 12 న్ను తీటకసివింద పేళ్లు.

తీటకసివింద గుణము.

శ్లో॥ మహాదురాలభాస్వాదా తృష్ణాదాహవినాశినీ ।
మలజ్వరవిషచ్ఛర్దికాశ్వాసామూర్ఛావినాశినీ॥

తా॥ తీటకసివింద రుచికరముగనుండు. మరియు నిది దప్పి తాపము మలబద్ధము జ్వరము విషము వాంతి శ్వాసము మూర్ఛ వీటిని నశింపఁజేయు.

పిన్న తీటకసివింద.

శ్లో॥ ధన్వయాసో దురాలంభా తామ్రమూలీ చ కచ్ఛురా ।
దురాలభా చ దుస్పర్శా యాసో ధన్వయవాసకః ।
సూక్ష్మపత్రకషా చైవ గ్రాహిణీమారవిగ్రహా ।
ప్రమోదనీ విరూపా చ ఫణిహారీ విషాపహా ।
మరూద్భవాభిధా శ్యామా పీలుకా చ దరీరితా॥

టీక॥ 1 ధన్వయాసా 2 దురాలంభా 3 తామ్రమూలి 4 కచ్ఛురా 5 దురాలభా 6 దుస్పర్శా 7 యాసా 8 ధన్వయవాసకా 9 సూక్ష్మపత్రా 10 కషా 11 గ్రాహిణీ 12 మారవిగ్రహా 13 ప్రమోదనీ 14 విరూపా 15 ఫణిహారీ 16 విషాపహా 17 మరూద్భవా 18 శ్యామా 19 పీలుకా 20 దరీ యీ 20 న్ను పిన్న తీటకసివింద పేళ్లు.

పిన్న తీటకసివింద గుణము.

శ్లో॥ దురాలభా స్వాద్వీ శీతా తృష్ణాదాహవినాశినీ ।
పిత్తజ్వరవినాశా చ యోగయుక్త్యా నిషేవయః॥

తా॥ దురాలభ రుచికరముగను శీతలగుణముగలదిగనుండు. మరియు నిది అనుపాన విశేషములతోఁ గూడి సేవించిన దప్పి తాపము పిత్తజ్వరము వీటిని నశింపఁజేయు.

అడ్డసరము.

శ్లో॥ వాసికా సింహపర్ణీ చ వృషో వాసా చ సింహికా ।
అటరూషా సింహముఖీ భిషఙ్మాతాటరూషకః ।
వాసా చ సితకర్ణీ చ రక్తపిత్తప్రసాదనీ ।
నాసాసహసమూర్ఛాఖ్యాంశో వాజీగంధశ్చ కృపి ॥

టీక॥ 1 వాసికా 2 సింహపర్ణీ 3 వృషవాసా 4 సింహికా 5 అటరూషా 6 సింహముఖీ 7 భిషఙ్మాతా 8 అటరూషికా 9 వాసా 10 సితపర్ణీ 11 వాజిగంధిక యీ 11 న్ను అడ్డసరము పేళ్లు.

అడ్డసర గుణము.

శ్లో॥ అటరూషాహిమస్తిక్తః పిత్తశ్లేష్మాస్రకాసజిత్ ।
క్షయహృత్కుష్ఠఛర్దిఘ్న జ్వరతృడ్దాహనాశినీ॥

తా॥ అడ్డసరము చేదుగను చల్లగనుండు. మరియు నిది పిత్తము శ్లేష్మము మిగులదగ్గు క్షయము హృద్రోగము కుష్ఠము వాంతి జ్వరము దప్పి వీటిని నశింపజేయు.

పుష్పకాంతిరే.

శ్లో॥ వాసకో వాతకృత్స్వర్యః కఫపిత్తాస్రనాశనః।
శ్వాసకాసజ్వరచ్ఛర్దిమేహకుష్ఠక్షయాపహః ॥

తా॥ అడ్డసరము వాతము సుస్వరము వీటినిగలుగజేయు. మరియు కఫము పిత్తము రక్తదోషము శ్వాసము దగ్గు జ్వరము వాంతి మేహము కుష్ఠము క్షయము వీటిని నశింపజేయు.

చంద్ర.

శ్లో॥ ఖదిరో రక్తసారశ్చ గాయత్రీ దంతధావనః ।
కంటకీ బాలపత్రశ్చ జిహ్మశల్యః క్షితిక్షమః ।
తిక్తసారః సుసారశ్చ ద్రుమో యూపద్రుమశ్చ సః ।
సప్రోక్తో బహుశల్యశ్చ యాజికః కుష్ఠసూదనః ॥

టీక॥ 1 ఖదిర 2 రక్తసార 3 గాయత్రీ 4 దంతధావన 5 కంటకీ 6 బాలపత్ర 7 జిహ్మశల్య 8 క్షితిక్షమ 9 తిక్తసార 10 సుసార 11 ద్రుమ 12 యూపద్రుమ 13 బహుశల్య 14 యాజక 15 కుష్ఠసూదన యీ 15 న్ను చంద్ర పేళ్లు.

చంద్ర గుణము.

శ్లో॥ ఖదిరశ్చరసే తిక్తో హిమః పిత్తకఫాస్రనుత్ ।
కుష్ఠామకాసకండోతిక్రిమిశోఫహరస్స్మృతః॥

తా॥ చంద్ర వగరుగనుండు. మరియు నిది శీతలము పిత్తము కఫము రక్త జాడ్యము కుష్ఠము ఆమాతిసారము కాసము కండు క్రిమిరోగము వాపు వీటిని నశింపజేయు.

ఘస్సుకాంత్రి.

శ్లో॥ ఖదిరః శీతలో దంత్యః కృమిమేహజ్వరవ్రణాన్ ।
శ్విత్రశోథామపిత్తాస్రపాండుకుష్ఠకఫాన్ జయేత్ ।
నిర్యాసస్స్వాదుమధురో బల్యశ్శుక్రవివర్ధనః ।
సారస్తు వర్ణదో బల్యో ముఖరోగకఫాస్రజిత్ ॥

తా॥ చండ్ర శీతలమునగను దంతములకు హితకరముగనుండు. మరియు నులిపురుగులు మేహము జ్వరము వ్రణములు శ్విత్రకుష్ఠము వాపు ఆమవాతము పిత్తము రక్తదోషము పాండువు కుష్ఠు కఫము వీటిని నశింపంజేయు. దీని బంక మధురముగను బలమును గలుగజేయునదిగను శుక్రవృద్ధి జేయునదిగనునుండు. దీనిసారము కాంతి బలము వీటిని గలుగంజేయు. మరియు ముఖరోగము కఫము రక్తదోషము వీనిని పోగొట్టును.

తెల్లచండ్ర.

శ్లో॥ ఖదిరశ్శ్వేతసారస్స్యాత్సోమవల్కః పథిద్రుమః ।
శ్యామసారో నేమివృక్షః కార్ముకః సూక్ష్మకంటకః ।
కాంభోజః పత్రవృక్షశ్చ విటపోఽథ మరుద్రుమః ।
ఖదిరాహ్వో మహాసారః కాలస్కంధస్తిథిస్మృతః ॥

పే॥ 1 ఖదిర 2 శ్వేతసార 3 సోమవల్క 4 పథిద్రుమ 5 శ్యామసార 6 నేమివృక్ష 7 కార్ముక 8 సూక్ష్మకంటక 9 కాంభోజ 10 పత్రవృక్ష 11 విటప 12 మరుద్రుమ 13 ఖదిరాహ్వ 14 మహాసార 15 కాలస్కంధ యీ 15 న్ను తెల్లచండ్ర పేళ్లు.

తెల్లచండ్ర గుణము.

శ్లో॥ శ్వేతస్తు ఖదిరస్తిక్తో హిమః పిత్తకఫాపహః ।
రక్తదోషహరశ్చైవ కండూకుష్ఠవినాశనః ॥

తా॥ తెల్లచండ్ర వగరుగనుండు. మరియు నిది పిత్తము కఫము రక్తదోషము దురదకుష్ఠము వీటిని నశింపంజేయు.

నల్లచండ్ర.

శ్లో॥ ఖదిరస్తు కృష్ణసారః కాంభోజీ కాలకశ్చ గోరటీకాం మరుజః ।
పత్రతరుర్బహుసారస్సారఖదిరస్తథా మహాసారః ॥

టీక॥ 1 కృష్ణసారః 2 కాంభోజి 3 కాలకః 4 గోరటుః 5 మరుజః 6 పత్రతరుః 7 బహుసారః 8 సారఖదిరః 9 మహాసారః యీ 9 న్ని నల్లచంద్రపేళ్లు.

నల్లచంద్ర గుణము.

శ్లో॥ కృష్ణఃఖదిరశ్లేష్మ పిత్తాస్ర వ్రణదోషనోషహారః ।
కండూతివిషవిసర్పజ్వరకుష్ఠోన్మాదభూతఘ్నః ॥

తా॥ నల్లచంద్ర ఉష్ణముగ చేదుగనుండును. మరియు రక్తదోషము వ్రణదోషము దురద విషము విసర్పము జ్వరము కుష్ఠు ఉన్మాదము భూతబాధ వీటిని నశింపజేయును.

వేము.

శ్లో॥ నింబోనియమనస్సేత్యాపిచుమందస్సుతిక్తకః ।
అరిష్టస్సర్వతోభద్రః ప్రభద్రః పారిభద్రకః ॥
శుకప్రియఃసీతపర్ణః యవనేష్టోవరత్వచః ।
ఛర్దనోహింగునిర్యాసఃప్రియసారోరవిప్రియః ॥

టీక॥ 1 నింబ 2 నియమన 3 సేత్య 4 పిచుమంద 5 సుతిక్తక 6 అరిష్ట 7 సర్వతోభద్ర 8 ప్రభద్ర 9 పారిభద్రక 10 శుకప్రియ 11 సీతపర్ణ 12 యవనేష్ట 13 వరత్వచ 14 ఛర్దన 15 హింగునిర్యాస 16 ప్రియసార 17 రవిప్రియ యీ 17 న్ను వేముపేళ్లు. (దీనినే వేపయని జెప్పుదురు.)

వేము గుణము.

శ్లో॥ నింబఃస్నిగ్ధరసశ్శీతోదాహశ్లేష్మాస్రపిత్తనుత్ ।
కుష్ఠకండూవ్రణాన్ హంతి విషమజ్వరనాశనః ।
సపవకవిభిఃప్రోక్తోవేపాహారాదిశీతపః ॥

తా॥ వేము చేదుగను చల్లగనునుండు మరియు నిది తాపము శ్లేష్మము రక్తదోషము పిత్తము కుష్ఠము దురద వ్రణము విషమజ్వరము వీటిని హరించు. మరియు దీనిని లేపము ధరించేసిన మారీవల్లగలిగిన ఉపద్రవములు నివర్తించునని పండితులు వచించెదరు.

పెద్దవేము.

శ్లో॥ మహానింబస్స్మృతోద్రేకః కార్ముకో విషముష్టికః । కేశముష్టి
ర్నింబరోరమ్యకోక్షీరపవచ । కైటర్యోయవనేష్టశ్చరావ

గోరామణస్తథా । శోకసాలో మహారిష్టో వరతిక్తో ఽతినింబకః ।
నేపాళః పార్వకో జీవో గిరికః శుక్లసారకః । చలాలకశ్చ తథా ప్రోక్తః
కిరిపత్రశ్చ కీర్తితః ॥

టీక॥ 1 మహానింబ 2 ద్రేక 3 కాకాండ 4 విషముష్టిక 5 కేశదృష్టి 6 నింబవర 7 రమ్యక 8 అక్షీర 9 హైటర్య 10 యవనేష్ట 11 రావణ 12 రామణ 13 శోకసాల 14 మహారిష్ట 15 వరతిక్త 16 అతినింబక 17 నేపాళ 18 పార్వక 19 జీవ 20 గిరిక 21 శుక్లసారక 22 చలాలక 23 కిరిపత్ర యీ 23 న్ను పెద్దవేముపేళ్లు.

పెద్దవేము గుణము.

శ్లో॥ మహానింబో రసే తిక్తశ్శీతః పిత్తకఫాపహః ।
కుష్ఠరక్తవినాశీ చ విషూచిం హంతి శూలనుత్ ।
శ్లేష్మపిత్తశోఫార్తికాసతృష్ణాజ్వరాపహః ॥

తా॥ పెద్దవేము చేదుగనుండు. మరియు నిది శీతపైత్యము కఫము కుష్ఠము రక్తదోషము భేదులు కడుపునొప్పి కఫము పిత్తము శోఫలో గూడినవ్యాధి కాస దప్పి జ్వరము వీటిని నశింపంజేయు.

నేలవేము.

శ్లో॥ కిరాతతిక్తకో హేమకాండతిక్తః కిరాతకః ।
భూనింబో నార్యతిక్తశ్చ కైరాతో రామసేనకః ।
నేపాళః కథితశ్చాన్యో జాతిభేదో జ్వరాంతకః ।
నాడితిక్తోర్ధ్వతిక్తశ్చ నిద్రారిస్సన్నిపాతహా ॥

టీక॥ 1 కిరాతతిక్తక 2 హేమ 3 కాండతిక్త 4 కిరాతక 5 భూనింబ 6 నార్యతిక్త 7 కైరాత 8 రామసేనక 9 నేపాళ 10 జాతిభేద 11 జ్వరాంతక 12 నాడితిక్త 13 ఊర్ధ్వతిక్త 14 నిద్రారి 15 సన్నిపాతహా యీ 15 న్ను నేలవేము పేళ్లు.

నేలవేము గుణము.

శ్లో॥ కిరాతతిక్తః కటుకః పిత్తశ్లేష్మానిలాపహః ।
సన్నిపాతజ్వరంతృష్ణాగుల్మశోణితకాసజిత్ ॥

తా॥ నేలవేము చేదుగనుండు. మరియు నిది పిత్తము శ్లేష్మము వాతము సన్నిపాతజ్వరము దప్పి గుల్మము రక్తదోషము కాసము వీటిని నశింపంజేయు.

కటుకరోహిణి.

శ్లో॥ కటుకామత్స్యశకలా మత్స్యపిత్తాచరోహిణీ । తృష్ణాభేదా
కాండరుహా నామ్నాకటుకరోహిణీ ॥ అశోకరోహిణీతిక్తాచ
చక్రాంగీశకులాదనీ। కటురోహిణ్యరిష్టాచప్రోక్తాతిక్తకరోహిణీ।
ఆమఘ్నీశతపర్వాచవిప్రాంగీజననీజనా। బకులాసాదనీకండ్వా
తథాచండరుహాకుచా ॥

టీక॥ 1 కటుకా 2 మత్స్యశకలా 3 మత్స్యపిత్తా 4 రోహిణి 5 తృష్ణాభేదా 6 కాండరుహా 7 కటుకరోహిణీ 8 అశోకరోహిణీ 9 తిక్తా 10 చక్రాంగి 11 శకులాదనీ 12 కటుకరోహిణీ 13 అరిష్టా 14 తిక్తరోహిణీ 15 ఆమఘ్నీ 16 శతపర్వా 17 విప్రాంగీ 18 జననీ 19 జనా 20 బకులా 21 సాదనీ 22 కండ్వా 23 చండరుహా 24 కుచా యీ 24 న్ను కటుకరోహిణిపేళ్లు.

కటుకరోహిణి గుణము.

శ్లో॥ కటుకాపి త్తజిత్తిక్తాకఫశీతాస్రదాహజిత్ ।
జ్వరకాసారుచీర్హంతివిషమజ్వరనాశనః ॥

తా॥ కటుకరోహిణి చేదుగనుండు. ఇది పిత్తము కఫము శైత్యము రక్తదోషము తాపము జ్వరము దగ్గు అరుచి విషమజ్వరము వీటిని నివర్తింపజేయు.

భద్రముస్తలు.

శ్లో॥ ముస్తరోమ్బుధరోమేఘోఘనోరాజకసేరుకః ।
భద్రముస్తోవరాహోబ్దోగాంగేయఃకురువిందకః ।
జీమూతోవృషభాక్షశ్చజలబోధోబలాహకః ।
ముస్తకోహంసభద్రాచముస్తాక్రోడకసేరుకః॥

టీక॥ 1 ముస్తర 2 అంబుధర 3 మేఘ 4 ఘన 5 రాజకసేరుక 6 భద్రముస్తా 7 వరాహ 8 అబ్ద 9 గాంగేయ 10 కురువిందక 11 జీమూత 12 వృషభాక్ష 13 జలబోధ 14 బలాహక 15 ముస్తక 16 హంసభద్రా 17 ముస్తా 18 క్రోడకసేరుక యీ 18 న్ని భద్రముస్తలపేళ్లు.

నాగరముస్తలు.

శ్లో॥ నాదేయంతిందుముస్తాచనాగరఃపీఠరశ్చనః ॥

టీక॥ 1 నాదేయ 2 తిందుముస్తా 3 నాగర 4 పీవర యీ 4 న్ను నాగర ముస్తలపేళ్లు.

నాగరముస్తల గుణము.

శ్లో॥ ముస్తాతి క్తకషాయస్యాత్ శిశిరా శ్లేష్మనాశిసీ।
పిత్తజ్వరాతిసారఘ్నీ తృష్ణారుచివినాశినీ ॥

తా॥ ముస్తలు వగరుగను చేదుగను శీతముగనునుండు. ఇది శ్లేష్మము పిత్త జ్వరము అతిసారము దప్పి అరుచి వీటిని నశింపంజేయు.

పర్పాటకము.

శ్లో॥ పర్పటస్యాత్పర్పటికో వరతిక్తః కచాహ్వయః ।
రజో రేణుశ్చ పాంశుశ్చ కవచో వర్మకంటకః ।
శీతశ్శివః ప్రియస్తై చ పిత్తఘాతీ చ తృష్ణహా ।
రక్తపుష్పోతిసారఘ్నో వరదో జ్వరనాశనః ॥

టీక॥ 1 పర్పట 2 పర్పటిక 3 వరతిక్త 4 కచాహ్వయ 5 రజః 6 రేణు 7 పాంసు 8 కవచ 9 వర్మకంటక 10 శీత 11 శివప్రియ 12 పిత్తఘాత 13 తృష్ణహా 14 రక్తపుష్ప 15 అతిసారఘ్న 16 వరద 17 జ్వరనాశన యీ 17 న్ను పర్పాటకము పేర్లు.

పర్పాటకి గుణము.

శ్లో॥ పర్పటశ్శీతల స్తిక్తః పిత్తశ్లేష్మజ్వరాపహః ।
రక్తదాహారుచిగ్లానిమదభ్రమవినాశనః॥

తా॥ పర్పాటకము శీతలముగను వగరుగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము శ్లేష్మము జ్వరము రక్తరోగము తాపము అరుచి శ్రమము మదము భ్రమము వీటిని నశింపంజేయు.

కురువేరు.

శ్లో॥ వాలకం హ్రీబేరంచ హ్రీబేరం జలమంబుచ ।
కేశ్యంవజ్రముదీచ్యంచ పింగమాచమనంచకం ।
గిర్యమాలంబలంపోత్రక్తంబర్హిష్ఠంపింగళంతథా ।
తిక్తాంగంపీలినాసచ్ఛకరశాఖాస్యభూషణం ॥

టీక॥ 1 వాలుక 2 వారి 3 తోయ 4 హ్రీబేర 5 జల 6 అంబు 7 కేశ్య 8 వజ్ర 9 ఉదీచ్య 10 పింగ 11 అచమన 12 కచ 13 దీర్ఘమూల 14 బల 15 బర్హిష్ఠ 16 పింగళ 17 తిక్తాంగ 18 పీతవాస 19 కరశాఖా 20 అన్యభూషణ యీ 20 న్ని కురువేరు పేర్లు.

కురువేరు గుణము.

శ్లో॥ వాలుకంశీతళంతిక్తంపిత్తశ్లేష్మవిసర్పజిత్ ।
కఫాస్రకండూకుష్ఠాచజ్వరదాహార్తివినాశనేత్ ॥

తా॥ కురువేరు శీతలముగను వగరుగనునుండు మరియు నిది పిత్తము శ్లేష్మము విసర్పిరోగము కఫము కర్తదోషము దురద కుష్ఠువు జ్వరము దాహము వీటిని నశింపం జేయు.

వట్టివేళ్లు.

శ్లో॥ ఉశీరంచమృణాళంస్యాదభయంసమగంధికం ।
రణప్రియంవారితరంవిరంవికణమూలకం ॥
లామజ్జకంమృణాలంస్యాద్వీరణంచవరంలఘు ।
పవిత్రంలలితంశీఘ్రందీర్ఘమూలంజలాశయం ॥

టీక॥ 1 ఉశీర 2 మృణాళ 3 అభయ 4 సమగంధిక 5 రణప్రియ 6 వారితర 7 విర 8 వికణమూలక 9 లామజ్జక 10 మృణాల 11 వీరణ 12 వర 13 లఘు 14 పవిత్ర 15 లలిత 16 శీఘ్ర 17 దీర్ఘమూల 18 జలాశయ యీ 18 న్ని వట్టివేళ్లపేర్లు.

వట్టివేళ్ల గుణము.

శ్లో॥ ఉశీరంపాచనంతిక్తంరక్తవాంతిహరంచతత్ ।
పైత్తికజ్వరతృట్దాహమూర్ధిక్తంహంతిరోగతః ॥

తా॥ వట్టివేళ్ళు వగరుగనుండు. మరియు నిది జీర్ణము రక్తదోషము వాంతి వీటిని నివర్తింపంజేయుదగిన ద్రవ్యాంతరములతో జేర్చిన పిత్తజ్వరము విదాహము మిగుల తాపము వీటిని నశింపంజేయు.

పాట్లి.

శ్లో॥ పటోలఃపాండుకోజాతీకలకఃకర్కశచ్ఛదః ।
రాజీఫలఃపాండుఫలోరాజీమానామ్నితాఫలమ్ ॥

టీక॥ 1 పటోలః 2 పాండుకః 3 జాతీ 4 కలకః 5 కర్కశచ్ఛదః 6 రాజీఫలః 7 పాండుఫలః 8 రాజీమానా 9 అమృతాఫలం యీ 9 న్ని పొట్లపేళ్ళు.

పొట్ల గుణము.

శ్లో॥ పటోలంపాచనంహృద్యంవృష్యంలఘ్వగ్నిదీపనం ।
స్నిగ్ధోష్ణంహంతివాతాస్రజ్వరదోషత్రయక్రిమీన్ ॥

తా॥ పొట్ల పచనము హృదయమునకుమేలు వీటినిజేసును. వీర్యమును వృద్ధి జేయును. చులకనగనుండును. అగ్నిదీపనమును గలుగంజేయు. మరియు నిది జిగటగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది వాతరక్తము జ్వరము త్రిదోషప్రకోపము క్రిములు వీటిని నశింపంజేయు.

పొట్లవేరు గుణము.

శ్లో॥ తన్మూలంపిత్తకఫమద్విరేచనకరంహితమ్॥

తా॥ పొట్లవేరు పిత్తము కఫము వీటిని బోకడచును. విరేచనముజేయించును. పథ్యకారిగనుండును.

పొట్లాకు గుణము.

శ్లో॥ తత్పత్రంపిత్తహృచ్ఛీతంస్వాదుదోషత్రయాపహం ।
క్రిమింజ్వరంచహరతితస్యవల్లీకఫాపహా ॥

తా॥ పొట్లాకుకూర పిత్తమునుబోగొట్టును. చలువజేసును. రుచికరముగనుండు మరియు నిది త్రిదోషము క్రిములు జ్వరము వీటిని బోగొట్టును. పొట్లతీగ కఫమును బోగొట్టును.

పొట్లకాయ గుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛలాటుస్స్వాదురుచ్యంత్రిదోషారుచికామిలాః ।
కుష్ఠంమేహంజ్వరంనేత్రరోగంపాండుంవ్రణంతథా ।
మందాగ్నింశ్వయథుంచైవక్రిమిరోగంవినాశయేత్ ॥

తా॥ పొట్లకాయ మధురముగను రుచిగనునుండు. మరియు నిది త్రిదోషములు అరుచి కామిల కుష్టువు మేహము జ్వరము నేత్రరోగము పాండువు వ్రణము అగ్నిమాంద్యము వాపు క్రిములు వీటిని నశింపంజేయు.

పొట్లపండు గుణము.

శ్లో॥ తత్ఫలంకటుకంతిక్తం పాకేస్వాదులఘుస్మృతమ్ ।
దీపనంపాచనంవృష్యం మలలోమనకారకమ్ ।
వాతపిత్తకఫానాంతు యధాస్థానేనివేశకమ్।
సారకంశ్వాసజ్వరహృత్త్రిదోషక్రిమినాశనమ్ ॥

తా॥ పొట్లపండు కారముగను చేదుగను పాకమువలన రుచికరముగను చులకనగనునుండు. మరియు నిది అగ్నిదీపనము పాచనము వీర్యవృద్ధి వీటిని గలుగంజేయు. మలోత్సర్జనమును జేయించును. వాతపిత్తశ్లేష్మములను తమతమస్థానములయందు స్థిరపరచును. సారముగలదిగనుండు శ్వాసము జ్వరము త్రిదోషప్రకోపము క్రిములు వీటిని బోగొట్టును.

చేదుపొట్ల.

శ్లో॥ తిక్తోత్తమాబీజగర్భా రాజపటోలికా ।
జ్యోత్స్నీపటోలికాజాలీనాదేయీభూమిజంబుకా ॥

టీక॥ 1 తిక్తోత్తమా 2 బీజగర్భా 3 రాజపటోలికా 4 జ్యోత్స్నీ 5 పటోలికా 6 జాలీ 7 నాదేయీ 8 భూమిజంబుకా యీ 8 న్ని చేదుపొట్ల పేళ్ళు.

చేదుపొట్ల గుణము.

శ్లో॥ తిక్తాపటోలికటుకాసారకోష్ణాకషాయకా ।
భేదినీపాచనీచైవహృద్యాగ్నిదీప్తికారిణా ।
పిత్తంకఫంచకండూంచకుష్ఠంరక్తవికారకం ।
జ్వరందాహంతృషంకోష్ఠంక్రిమింశ్చైవవినాశయేత్ ॥

తా॥ చేదుపొట్ల కారముగను సారముకలదిగనునుండు. కొంచెమును వగరుగనుండును. భేదనము పాచనము అగ్నిదీపనము వీటిని గలుగంజేయు. మరియు నిది పిత్తము శ్లేష్మము దురద కుష్ఠువు రక్తవికారము జ్వరము తాపము దప్పి కోష్ఠరోగము క్రిములు వీటిని నశింపంజేయు.

పసుపు.

శ్లో॥ హరిద్రాపీతకాపింగారంజనీరంజనీనిశా । గౌరీవర్ణావతీపీతా
హారిద్రావరవర్ణినీ । హలదీహరిద్రకాంచనవక్త్రేయావర్ణావిలా

సినీ।విషఘ్నీ చ జయంతీ చ దీర్ఘరంగా తురంగిణీ । యోషిత్
వల్లభికా చైవ క్రిమిఘ్నీ కాంచనీ జయా ॥

టీక॥ 1 హరిద్రా 2 పీతకా 3 పింగా 4 రజనీ 5 రంజనీ 6 నిశా 7 గౌరీ 8 వర్ణా 9 వటీ 10 పీతా 11 హరిద్రా 12 వరవర్ణినీ 13 హలదీ 14 హరిద్రకా 15 వర్ణా 16 విలాసినీ 17 విషఘ్నీ 18 జయంతీ 19 దీర్ఘరంగ 20 తురంగిణీ 21 యోషిద్వల్లభికా 22 క్రిమిఘ్నీ 23 కాంచనీ 24 జయా యీ 24 న్ని పసపు పేర్లు.

పసపు గుణము.

శ్లో॥ హరిద్రా స్వరసే తిక్తా రూక్షోష్ణా విషకుష్ఠనుత్ ।
కండూమేహవ్రణాన్ హంతి దేహవర్ణవికాసినీ ॥

తా॥ పసపు స్వభావముగ చేదుగను రూక్షముగను నుండు. మరియు నిది ఉష్ణము విషము కుష్ఠము దురద మేహము వ్రణము వీటిని నివర్తింపజేయుటయేగాక దేహమునకు కాంతిని సదా కలుగజేయు..

మ్రానిపసపు.

శ్లో॥ అన్యా దారుహరిద్రా చ పీతికా పీతచందనం । నిర్దిష్టా కాష్ఠరజనీ సైవ కాలేయకా స్మృతా । కాలేయకం దారునిశా దార్వీ పీతద్రు పీతకం । కటంకటేరీ పర్జన్యా పీతదారు పచంపచ । హేమవర్ణవతీ పీతా హేమకాంతా కుసుంభలా ॥

టీక॥ 1 దారుహరిద్రా 2 పీతికా 3 పీతచందన 4 కాష్ఠరజనీ 5 కాలేయకా 6 కాలేయక 7 దారు 8 నిశా 9 దార్వీ 10 పీతద్రు 11 పీతక 12 కటంకటేరీ 13 పర్జన్యా 14 పీతదారు 15 పచంపచ 16 హేమవర్ణవతీ 17 పీతా 18 హేమకాంతా 19 కుసుంభలా యీ 19 న్ని మ్రానిపసపు పేర్లు.

మ్రానిపసపు గుణము.

శ్లో॥ తిక్తా దారుహరిద్రా స్యాద్రూక్షోష్ణా వ్రణదోషజిత్ ।
కర్ణనేత్రముఖోద్భూతరోగాన్ కంఠగాంశ్చ నాశయేత్ ॥

తా॥ మ్రానిపసపు చేదుగను రూక్షగను ఉష్ణముగను నుండు. ఇది వ్రణము దోషము కర్ణరోగము నేత్రరోగము ముఖరోగము దురద వీటిని నశింపజేయు.

కచోరము.

శ్లో॥ శటీసర్పిపలాశాచజ్ఞేయాపృథుఫలాసికా।
సుగంధమూలాగంధారీషట్గ్రంథాసువ్రతావనూః।
తినిశాచంద్రగంధాఢ్యాదూర్వీకాదగ్ధేతిసంజ్ఞితా॥

టీక॥ 1 శటీ 2 సర్పిపలాశా 3 పృథుఫలా 5 ఆసికా 5 సుగంధమూలా 6 గాంధారీ 7 షట్గ్రంథా 8 సువ్రతా 9 తినిశా 10 చంద్రగంధాఢ్యా 11 దూర్వి దగ్ధా యీ 11 న్ను కచోరము పేళ్ళు.

పెద్దకచోరము.

శ్లో॥ ద్వితీయాగంధపాలాశాస్థూలకఃస్త్రిస్త్రకందకః।
తుగాక్షీరీశటీచైవహారిద్రాపద్మకంటకః।
శేషాస్తుశబ్దపర్యాయాఃశట్యామత్రవిశేషతః।
కచ్చూరఃసుగృహీతాచతిథావష్ట్రింధిపర్ణినీ॥

టీక॥ 1 గంధపాలాశా 2 స్థూలక 3 స్త్రిస్త్రకందక 4 తుగాక్షీరీ 5 శటీ 6 హారిద్రా 7 పద్మకంటక 8 కచ్చూర 9 సుగృహీతా 10 వష్ట్రింధిపర్ణిని యీ 10 న్ను పెద్దకచోరము పేళ్ళు.

కచోరద్వయ గుణాః.

శ్లో॥ శటీస్యాత్కటుతిక్తోష్ణాసన్నిపాతజ్వరాపహా।
కఫోగ్రవ్రణకాసఘ్నీవస్త్రశుద్ధివిశోధినీ॥

తా॥ కచోరము చేదుగను వగరుగనునుండు. ఇది సన్నిపాతజ్వరము కఫము ఉగ్రమైన వ్రణము కాసము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక వస్త్రమునకు పరిమళమును గలుగంజేయు.

పుష్కరమూలము.

శ్లో॥ మూలంపుష్కరమూలంచపౌష్కరంపుష్కరాహ్వయం।
కాశ్మీరంపుష్కరజటాఖచోరంపద్మపత్రకం।
శ్వాసారిర్బ్రహ్మతీర్థంచపద్మకంపుణ్యసాగరం॥

టీక॥ 1 మూల 2 పుష్కరమూల 3 పౌష్కర 4 పుష్కరాహ్వాయ 5 కాశ్మీర 6 పుష్కరజటా 7 ఖచోర 8 పద్మపత్రక 9 శ్వాసారి 10 బ్రహ్మతీర్థ 11 పద్మక 12 పుణ్యసాగర యీ 12 న్ను పుష్కరమూలమునకు పేళ్ళు.

పుష్కరమూల గుణము.

శ్లో॥ తిక్తంపుష్కరమూలంతుకటూష్ణంకఫవాతజిత్।
జ్వరారోచకకాసఘ్నంశోథాదితవినాశనం ॥

తా॥ పుష్కరమూలము చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది కఫము వాతము జ్వరము అరోచకము దగ్గు వాపు వీటిని నశింపఁజేయు.

భారంగి.

శ్లో॥ భార్జీగర్దభశాకంచబ్రాహ్మీబ్రాహ్మణయష్టికా।
అంగారవల్లిభంజీచబ్రహ్మపర్ణాసువర్చలా।
శుక్లమాతాచకాసఘ్నిభృగుజాతామ్రపణీనీ।
సుమనాభాచసావిత్రీస్యాదుక్తామునిభిఃపురా ॥

టీక॥ 1 భార్జీ 2 గర్దభశాకా 3 బ్రాహ్మీ 4 బ్రాహ్మణయష్టిక 5 అంగార వల్లి 6 భంజీ 7 బ్రహ్మపర్ణా 8 సువర్చలా 9 శుక్లమాతా 10 కాసఘ్నీ 11 భృగుజా 12 తామ్రపణీనీ 13 సుమనాభా 14 సావిత్రీ యీ 14 న్ను భారంగిపేళ్ళు.

భారంగి గుణము.

శ్లో॥ భార్జీస్యాత్స్వరసేతిక్తాఉష్ణకాసకఫాపహా।
గుల్మజ్వరాసృక్వాతఘ్నీయక్ష్మాణంహంతిపీనసం ॥

తా॥ భారంగి స్వభావముగ వగరుగనుండు. ఇది ఉష్ణము కాసము కఫము గుల్మము జ్వరము రక్తదోషము వాతము క్షయము పీనస వీటిని నశింపఁజేయు.

విషబొద్ది.

శ్లో॥ పాఠాంబష్ఠాంబష్ఠకీచప్రాచీనాపాపచేలికా।
వరతిక్తాబృహతిక్తాపాఠికాస్థాపనీవృకీ।
మాలవిత్రిపరాదేవీత్రివృచస్యాత్సతీవరా।
దీపనీవల్లికాయూషవృత్తపర్ణీచకీర్తితా॥

టీక॥ 1 పాఠా 2 అంబష్ఠా 3 అంబష్ఠకా 4 ప్రాచీనా 5 పాపచేలికా 6 వర తిక్తా 7 బృహత్తిక్తా 8 పాఠికా 9 స్థాపనీ 10 వృకీ 11 మాలవిత్ 12 త్రిపరా 13 దేవీ 14 త్రివృత్ 15 సతీ 16 వరా 17 దీపనీ 18 వల్లికా 19 యూష 20 వృత్తపర్ణీ యీ 20 న్ని అగరుశొంఠి అనగా విషబొద్దిపేళ్ళు.

విషబొడ్డి గుణము.

శ్లో॥ పాఠాతిక్తాకటుస్తీక్ష్ణాచవాతపిత్తకఫాపహా ।
భగ్నసంధానకృత్ప్రోక్తాజ్వరశ్లేష్మాతిసారజిత్ ।
పాఠాతిక్తరసావృష్యావిషఘ్నీకుష్ఠకండుజిత్ ।
ఛర్దిహృద్రోగగరజిత్త్రిదోషశమనీతథా ॥

తా॥ విషబొడ్డి వగరుగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది వాతము పిత్తము కఫము జ్వరము శ్లేష్మము అతిసారము విషము కుష్టము దురద వాంతి హృద్రోగము విషము త్రిదోషము వీటిని నశింపజేయుటయేగాక విరిగిన యెముకలను నొకటిగ చేర్చును. మరియు నిది ధాతువృద్ధిని గలుగజేయును.

గుమ్మడిటేకు.

శ్లో॥ కట్ఫలంసోమవల్కీచశ్రీపర్ణీకుముదాతథా ।
మహాకుంభాచకుంభీచభద్రాభద్రవతీతథా॥

టీక॥ 1 కట్ఫల 2 సోమవల్కి 3 శ్రీపర్ణీ 4 కుముద 5 మహాకుంభా 6 కుంభీ 7 భద్రా 8 భద్రవతీ యీ 8 న్ని గుమ్మడిటేకు పేళ్ళు.

గుమ్మడిటేకు గుణము.

శ్లో॥ కట్ఫలంకఫవాతఘ్నంగుల్మమేహాతిసారనుత్ ।
రుచిష్యాజ్వరదుర్నామగ్రహణీపాండుశోఫనుత్ ॥

తా॥ గుమ్మడిటేకు కఫము వాతము గుల్మవ్యాధి మేహరోగము కడుపునొప్పి జ్వరము దుర్నామయనువ్యాధి గ్రహణి పాండువు శోఫ వీటినినివర్తింపజేయుటయేగాక రుచికరముగనుండు.

దేవదారు.

శ్లో॥ దేవదారుస్మృతం దారు సురాహ్వంకిలిమంచతత్ ।
స్నేహవిద్ధంమహాదారు భద్రదార్వింద్రదారుచ ।
దేవకాష్ఠంచంద్రకాష్ఠం భద్రకాష్ఠంసుదారుచ ।
సురదార్వింద్రవృక్షశ్చ తథామరదారుచ ॥

టీక॥ 1 దేవదారు 2 దారు 3 సురాహ్వ 4 కిలిమ 5 స్నేహవిద్ధ 6 మహాదారు 7 భద్రదారు 8 ఇంద్రదారు 9 దేవకాష్ఠ 10 చంద్రకాష్ఠ 11 భద్రకాష్ఠ 12 సుదారు 13 సురదారు 14 ఇంద్రవృక్ష 15 అమరదారు యీ 15 న్ని దేవదారు పేళ్ళు.

దేవదారు గుణము.

శ్లో॥ దేవదారుభవేత్తిక్తంశీతోష్ణం శ్లేష్మవాతజిత్ ।
ఆమదోషవిబద్ధఘ్నం ప్రమేహప్రదరం జయేత్ ॥

తా॥ దేవదారు వగరుగను శీతముగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది శ్లేష్మము వాతము ఆమదోషము మలబద్ధము ప్రమేహము ప్రదరజాడ్యము వీటిని నివర్తింపం జేయును.

భద్రదేవదారు.

శ్లో॥ భద్రకాష్ఠం స్నిహవృక్షః కృమిలం శక్రదారు చ॥

టీక॥ 1 భద్రకాష్ఠం 2 స్నిహవృక్షం 3 కృమిలం 4 శక్రదారు యీ 4 న్ను భద్రదేవదారు పేళ్ళు.

భద్రదేవదారు గుణము.

శ్లో॥ భద్రకాష్ఠంచతిక్తోష్ణం రూక్షం శ్లేష్మానిలాపహం ।
భూతదోషాపహం ధత్తే లిప్తమంగే సుకాంతికాం ॥

తా॥ భద్రదేవదారు చేదుగను ఉష్ణముగను రూక్షముగనునుండు. మరియును నిది శ్లేష్మవాతము భూతబాధ ఇవి నివర్తించును. ఇది శరీరమునను లేపనముజేసిన శరీరము వర్ణగలుగును.

సరళదేవదారు.

శ్లో॥ సరళోనందనోపీడానమేరుద్వీపవృక్షకాః ।
పీతదారుః పీతవృక్షో మహాదీర్ఘః కలిద్రుమః ॥

టీక॥ 1 సరళ 2 నందన 3 పీడా 4 నమేరు 5 ద్వీపవృక్షకా 6 పీతదారు 7 పీతవృక్ష 8 మహాదీర్ఘ 9 కలిద్రుమ యీ 9 న్ను సరళదేవదారు పేళ్ళు.

సరళదేవదారు గుణము.

శ్లో॥ సరళః కటుకః పాకే రసయోర్మధురో లఘుః ।
ఉష్ణస్నిగ్ధః సమీరాక్షికంఠకర్ణామయాపహః॥

తా॥ సరళదేవదారు కారముగను పాకరసములయందు మధురముగను లఘువుగను ఉష్ణముగను జిగటగనునుండు. మరియును నిది వాతము నేత్రరోగము కంఠరోగము కర్ణరోగము వీటిని నశింపంజేయును.

కామంచిపూరి.

శ్లో॥ కటుతృణంచసకలం పూతికంరోచిషతృణం।
ద్యామకంశ్యామకంపౌరు పుద్గలందేవదగ్ధకం।
ఆలతంపాచనందగ్ధం సబలాధూమగంధికం।
జ్వలినీచవిశుద్ధంచ గంధకాష్ఠకుసుంభకం॥

టీక॥ 1 కటుతృణ 2 సకల 3 పూతిక 4 రోచిషతృణ 5 ద్యామక 6 శ్యామక 7 పౌరు 8 పుద్గల 9 దేవదగ్ధక 10 ఆలత 11 పాచన 12 దగ్ధ 13 సబల 14 ధూమగంధిక 15 జ్వలినీ 16 విశుద్ధ 17 గంధకాష్ఠ 18 కుసుంభక యీ 18 న్ని కామంచిపూరి పేళ్ళు.

కామంచిపూరి గుణము.

శ్లో॥ కటుతృణంచకాసఘ్నంహృద్రోగశమనంపరం।
విషూచీవ్రణశూలఘ్నంప్లీహావాతాస్రనాశనం॥

తా॥ కామంచిపూరి కాసము హృద్రోగము విషూచి వ్రణము శూల ప్లీహము వాతము రక్తదోషము వీటిని నశింపఁజేయును.

కర్కటకశృంగి.

శ్లో॥ శృంగీకర్కటశృంగీచకులింగాకర్కటాహ్వయా।
కుళీరశృంగీచక్రాచమహాఘోషావరాంగికా।
చంద్రాస్పదావిషాణీచశృంగీవనజమూర్ధజా॥

టీక॥ 1 శృంగి 2 కర్కటశృంగి 3 కులింగా 4 కర్కటాహ్వయా 5 కుళీరశృంగి 6 చక్రా 7 మహాఘోషా 8 వరాంగికా 9 చంద్రాస్పదా 10 విషాణీ 11 వనజమూర్ధజా యీ 11 న్ని కర్కటకశృంగి పేళ్ళు

కర్కటకశృంగి గుణము.

శ్లో॥ తిక్తాకర్కటశృంగీచహృద్యదరోర్ధ్వసమీరనుత్।
కాసంశ్వాసంచహిధ్మాంచవాతతృష్ణారుచింజయేత్॥

తా॥ కర్కటకశృంగి స్వభావముగ వగరుగనుండు. మరియు నిది ఉదరవ్యాధి ఊర్ధ్వశ్వాసము కాస శ్వాసము హిధ్మ వాతము దప్పి అరుచి వీటిని నివర్తింపఁజేయును.

ముయ్యాకుపొన్న.

శ్లో॥ సాలపర్ణీ స్థిరా సౌమ్యా త్రిపర్ణీ పంగుహా ధ్రువా ।
బిదారిగంధాసుమతీదీర్ఘమూలాచపాతినీ ।
సర్వానుకారిణీతన్వీదీర్ఘపర్ణీ చపర్ణికా ।
కుముదాతిగ్రహాప్రోక్తా శోఫఘ్నీ సైవకీర్తితా ॥

టీక॥ 1 సాలపర్ణీ 2 స్థిరా 3 సౌమ్య 4 త్రిపర్ణీ 5 పంగుహా 6 ధ్రువా 7 బిదారిగంధా 8 సుమతీ 9 దీర్ఘమూలా 10 పాతినీ 11 సర్వానుకారిణీ 12 తన్వీ 13 దీర్ఘపర్ణీ 14 పర్ణికా 15 కుముదా 16 అతిగ్రహా 17 శోఫఘ్ని యీ 17 న్ను ముయ్యాకు పొన్న పేళ్ళు.

ముయ్యాకుపొన్న గుణము.

శ్లో॥ సాలపర్ణీరసేతిక్తా గురూష్ణా వాతదోషజిత్ ।
విషమజ్వర మేహఘ్ని శోఫవాంతివినాశినీ ।
అరుచిజ్వరకాసామదోషతృడ్దాహానాశినీ ॥

తా॥ ముయ్యాకుపొన్న వగరుగను గురుత్వముగను ఉష్ణముగనునుండు ఇది వాతదోషము విషమజ్వరము మేహము శోఫ వాంతి అరుచి జ్వరము కాసము ఆమ దోషము దప్పి తాపము వీటిని నశింపంజేయుం.

కోలపొన్న.

శ్లో॥ పృశ్నిపర్ణీ పృథక్పర్ణీ కలశీధామనీగుహా ।
సృగాలవిన్నా లాంగూలీకర్ణీకాక్రోష్టుపుచ్ఛికా ।
లాంగలీచంద్రపర్ణీ చదీర్ఘా క్రోష్టుకపుచ్ఛికా ।
పూగావతీసృగాలాచ సైవ కేసరిపుచ్ఛికా॥

టీక॥ 1 పృశ్నిపర్ణీ 2 పృథక్పర్ణీ 3 కలశీ 4 ధామని 5 గుహా 6 సృగాలవిన్నా 7 లాంగూలీ 8 కర్ణీకా 9 క్రోష్టుపుచ్ఛికా 10 లాంగలీ 11 చంద్రపర్ణీ 12 దీర్ఘా 13 క్రోష్టుకపుచ్ఛికా 14 పూగావతీ 15 సృగాలా 16 కేసరిపుచ్ఛికా యీ 16 న్ను కోలపొన్న పేళ్ళు.

కోలపొన్న గుణము.

శ్లో॥ పృశ్నిపర్ణీరసేస్వాదుర్లఘూష్ణా పత్రిదోషజిత్ ।
శ్వాసకాసజ్వరోన్మాదవ్రణతృష్ణాహానాశినీ ॥

తా॥ కోలపొన్న స్వాదుగను చులకనగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది త్రిదోషములు శ్వాస కాస జ్వరము దప్పి తాపము వీటిని నశింపంజేయు.

వాకుడు.

శ్లో॥ కంటకారీచదుస్పర్శాక్షుద్రావ్యాఘ్రీనిదిగ్ధికా ।
కంటారికాకంటకినీధావనీదుష్ప్రధర్షిణీ ।
ప్రచోదనీకులీక్షుద్రాబృహతీరాష్ట్రికేత్యపి॥

టీక॥ 1 కంటకారీ 2 దుస్పర్శ 3 క్షుద్రా 4 వ్యాఘ్రీ 5 నిదిగ్ధికా 6 కంటారికా 7 కంటకినీ 8 ధావనీ 9 దుష్ప్రధర్షిణీ 10 ప్రచోదనీ 11 కులీ 12 క్షుద్రా 13 బృహతీ 14 రాష్ట్రికా యీ 14 న్ను వాకుడు పేళ్ళు. దీనినే నేలములకయని జెప్పుదురు.

వాకుడు గుణము.

శ్లో॥ కంటకారీకటుస్తిక్తాతిక్తోష్ణాశ్వాసకాసజిత్ ।
అరుచిజ్వరవాతామదోషహృద్రోగనాశినీ ॥

తా॥ వాకుడు వగరుగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది శ్వాసము కాసము అరుచి జ్వరము వాతము ఆమదోషము హృద్రోగము వీటిని నశింపంజేయు.

పెద్దములక.

శ్లో॥ బృహతీసింహికాక్రాంతావార్తాకీరాష్ట్రికాకులీ ॥
వికదాస్థూలవార్తాకీమహతీమహతీటికా ।
స్సైవసర్వాతనుఃప్రోక్తాకృష్ణధూపితతండులా ।
రోదనీతిచవిజ్ఞేయాబహుపత్రావిధావకః ॥

టీక॥ 1 బృహతీ 2 సింహికా 3 క్రాంతా 4 వార్తాకీ 5 రాష్ట్రికాకులీ 6 వికదా 7 స్థూలవార్తాకీ 8 మహతీ 9 మహాటికా 10 సర్వతను 11 కృష్ణధూపితతండులా 12 రోదనీ 13 బహుపత్రా 14 విధావక యీ 14 న్ను పెద్దములక పేళ్లు.

పెద్దములక గుణము.

శ్లో॥ సింహికాకఫవాతఘ్నీశ్వాసశూలజ్వరాపహా ।
ఛర్దిహృద్రోగమందాగ్నిమామదోషంచనాశయేత్ ॥

తా॥ పెద్దములక కఫము వాతము శ్వాసము శూల జ్వరము ఛర్ది హృద్రోగము మందాగ్ని ఆమదోషము వీటిని నశింపంజేయు.

ములకకాయ గుణము.

శ్లో॥ కారంకషాయమధురంకలఘుగ్రాహ్యుష్ణం సువస్త్రసిలఘ్నంతథాయకాసహారి।
గుల్మప్లీహానాహార్శోఘ్న హారి దీపనం దీపనపాచనంస్యాత్ ।
బాలంత్రిదోషఘ్నమత్రయఘ్నం ... ।
... ఫలం ॥

తా॥ ములకకాయ ఉప్పగను వెగటుగను కారముగను ములకనగను ఉష్ణముగను నుండు. మరియు నిది కఫవాతము శ్వాసము కాసము గుల్మము ప్లీహము అర్శస్సు ఉదరరోగను హరించును పోగొట్టును. మరియు నిది అగ్నిదీపనమును జీర్ణమును జేయును దీని లేతకాయ త్రిదోషములను పోగొట్టును. దోరకాయగనుండునది పిత్తమును వృద్ధిచేయును. పండు కఫమును వృద్ధిచేయును.

తెల్లములక.

శ్లో॥ కాసఘ్నీక్షుద్రమాతాచ కటువార్తాకినీతిచ । కటువార్తాకినీ క్లిన్నా అటహ్యాకపట ఈశ్వరీ । విన్నా శ్వేతఫలానామ భండారీ త్వక్స్పృశాచనా। గర్భభాచ చంద్రభాచ చంద్రాచంద్రపుష్పాప్రియంకరీ । కులజామూలనాశీచ కటువార్తాకినీతిచ । లక్ష్మణాక్షేత్రదూతీచ సితసింహాయుయార్గ్వెషా । హింగులీనాకులీరాష్ట్రీ దుర్గభాచమహౌషధీ।

పేర్లు 1 కాసఘ్నీ 2 క్షుద్రమాతా 3 వార్తాకినీ 4 కటువార్తాకినీ 5 క్లిన్నా 6 అటహీ 7 అకపట 8 ఈశ్వరీ 9 విన్నా 10 శ్వేతఫలా 11 భండారీ 12 త్వక్స్పృశా 13 గర్భభా 14 చంద్రభా 15 చంద్రా 16 చంద్రపుష్ప 17 ప్రియంకరీ 18 కులజా 19 మూలనాశీచ 20 కటువార్తాకినీ 21 లక్ష్మణా 22 క్షేత్రదూతీ 23 సితసింహీ 24 అనుయార్గ్వెషా 25 హింగులీ 26 నాకులీ 27 రాష్ట్రీ 28 దుర్గభా 29 మహౌషధి యీ 29 న్ని తెల్లములక పేర్లు.

తెల్లములక గుణము.

శ్లో॥ తద్వత్ప్రోక్తాసితా తజ్జ్ఞైః క్షుద్రాపి శేషాద్గర్భకారికే ।
రుచ్యా దాంతుచు యోగేన నానా నేత్రామయాపహా ॥

తా॥ తెల్లములక వ్రాకుడుయొక్క గుణము బలవర్ధియుండుటయేగాక విశేష ముగ గర్భమును ధరింపంజేయు. రుచినిపుట్టించును. మరియు నిది కాటుక జేసికొనిన సర్వనేత్రరోగములను హరింపంజేయు.

పల్లేరు.

శ్లో॥ గోక్షురస్స్యాద్గోక్షురకో భక్షుకస్స్వాదుకంటకః । గోకంటకో భక్షురకః షడంగః క్షురకః క్షురః । గోకంటకో గోక్షురాకః వనశృంగాట
చత్రికంటకః త్రికంటకః కంటఫలః శ్వదంష్ట్రా వ్యాఘ్రదంష్ట్రికః ।
ఫలంకషా తదా ప్రోక్తా వనశృంగాటకో మతః । సపవనస్థలో
లోకే స్థలశృంగాటకస్తథా ॥

టీక॥ 1 గోక్షుర 2 గోక్షురక 3 భక్షుక 4 స్వాదుకంటక 5 గోకంటక 6 భక్షురక 7 షడంగ 8 క్షురక 9 క్షుర 10 గోకంటిక 11 గోక్షురాక 12 వనశృంగాట 13 త్రికంటికా 14 త్రికంటక 15 త్రికంటిక 16 కంటఫల 17 శ్వదంష్ట్రా 18 వ్యాఘ్రదంష్ట్రిక 19 ఫలంకషా 20 వనశృంగాటక 21 స్థలశృంగాటక యీ 21 న్నుపల్లేరు పేర్లు.

పల్లేరు గుణము.

శ్లో॥ శ్వదంష్ట్రాబృంహణో వృష్యస్త్రిదోషశమనోగ్నికృత్ ।
శూలహృద్రోగకృచ్ఛ్రఘ్నః ప్రమేహవినివర్తనః ॥

తా॥ పల్లేరు శరీరపుష్టి ధాతువృద్ధి త్రిదోషశమనము అగ్నిపుష్టి వీటిని గలుగ జేయుటయేగాక శూల హృద్రోగము మూత్రకృచ్ఛ్రము ప్రమేహము వీటిని హరింపం జేయు.

మారేడు.

శ్లో॥ బిల్వశ్శలాటుశ్శాండిల్యో హృద్యగంధో మహాఫలః ।
శైలూషః శ్రీఫలాహ్వశ్చ కంటకః పూతిమారుతః ॥
మహాకపిత్థో మాంగల్యో మయూరో నీలమల్లికః ।
ద్రుమః పీతఫలశ్శైవ ప్రోక్తో సౌ మోహారీతకీ ॥

టీక॥ 1 బిల్వ 2 శలాటు 3 శాండిల్య 4 హృద్యగంధా 5 మహాఫల 6 శైలూష 7 శ్రీఫలాహ్వ 8 కంటక 9 పూతిమారుత 10 మహాకపిత్థ 11 మాంగల్య 12 మయూర 13 నీలమల్లిక 14 ద్రుమ 15 పీతఫల 16 మోహారీతకి యీ 16 న్ను మారేడు పేర్లు.

కాకిమారేడు.

శ్లో॥ లక్ష్మీశ్రేష్ఠఫలోగంధగర్భస్సత్యకర్మావరారుహః ।
వాతసారోరుభూకశ్చకంటకారీత్యసితాననః ॥

టీక॥ 1 లక్ష్మీశ్రేష్ఠఫల 2 గంధగర్భ 3 సత్యకర్మ 4 వరారుహ 5 వాతసార 6 రుభూక 7 కంటకారీ 8 అసితానన యీ 8 న్ని కాకిమారేడు పేళ్లు.

మారేడుద్వయ గుణము.

శ్లో॥ బిల్వశ్శలాటుస్స్నిగ్ధోగ్రాహీదీపనోలఘువాతజిత్ ।
పక్వస్సజ్వరహృద్భేదీయుతశ్శూలకృచ్ఛ్రహారకః పరం ॥

తా॥ మారేడు విరేచనము దీపనము వీటిని గలుగఁజేయుటయేగాక లఘువాతమును నివర్తింపఁజేయును. మరియు దీనివేరును కషాయము చేసి సేవించిన జ్వరమును శూలము మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని నశింపఁజేయును.

తక్కిలి.

శ్లో॥ అగ్నిమందోగ్నిమంథానస్తర్కారీ వైజయంతికా ॥
వహ్నిదోరణకాకస్తుత్రిపర్ణీ కర్ణికాజయా ।
తేజోవృక్షోనలోమంథస్థానోగణికారికా ।
తనుత్వచాగ్నిజ్యోతిషఃవిజయాచప్రకీర్తితా ॥

టీక॥ 1 అగ్నిమంథ 2 అగ్నిమంథాన 3 తర్కారి 4 వైజయంతికా 5 వహ్నిద 6 రణి 7 రణకాకస్తు 8 త్రిపర్ణీ 9 కర్ణికా 10 జయా 11 తేజోవృక్ష 12 అనల 13 మంథ 14 స్థానపన 15 గణికారికా 16 తనుత్వచ 17 అగ్నిజ్యోతిష 18 విజయా యీ 18 న్ని తక్కిలిపేళ్ళు.

చిరుతక్కిలి.

శ్లో॥ అన్యఃక్షుద్రాగ్నిమథనోపూర్వనామానియోజయేత్ ।
జయాగ్నిమంథోరణికోసౌగంధీగంధపత్రకః ।
మహాక్షుద్రాగ్నిమథనీఅరణీచేతిసంజ్ఞితా ॥

టీక॥ 1 క్షుద్ర 2 అగ్నిమథన 3 జయా 4 అగ్నిమంథ 5 రణిక 6 సౌగంధీ 7 గంధపత్రక 8 మహాక్షుద్ర 9 అగ్నిమథనీ 10 అరణీ యీ 10 న్ని చిరుతక్కిలిపేళ్లు. (ఇదేకూరిచెట్టే) పైజెప్పబడిన పేళ్ళును దీనికిగలవని తెలిసికొనవలయును.

తక్కలిద్వయు గుణము.

శ్లో॥ తర్కారీకటుకా తిక్తా తథోష్ణా పాండురోగజిత్ ।
శోఫశ్లేష్మాగ్నిమాంద్యామవిబంధాంశ్చ వినాశయేత్ ॥

తా॥ తక్కలి చేదుగను వగరుగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది పాండురోగము శోఫము శ్లేష్మము అగ్నిమాంద్యము ఆమబద్ధము వీటిని నశింపజేయు.

దుండిలము.

శ్లో॥ శ్యోనాకః శుకనాసశ్చ కట్వంగో టుంటుబకః । మయూరజంఘో
రటుకః ప్రియజీవః కుటన్నటః । స్యాత్ పృథుశింబో టుండుకో
దీర్ఘవృంతకః । ఫల్గుకః సల్లకః ఫల్గుః వృంతకో జంబుకో మతః । స చ
ప్రోక్తో భద్రటీకః కరండశ్చ పడంగకః । ఫలాంకపః స్మృతః ప్రోక్తో
వనశృంగాటకో మతః । పూతివృక్షో భూతివృక్షో మునివృక్షో
మునిద్రుమః । నిస్సారః పూతివృక్షశ్చ ... ॥

టీక॥ 1 శ్యోనాక 2 శుకనాస 3 కట్వంగ 4 కటుంబక 5 మయూరజంఘా 6 రటుక 7 ప్రియజీవ 8 కుటుంనట 9 పృథుశింబ 10 టుండుక 11 దీర్ఘవృంతక 12 ఫల్గుక 13 సల్లక 14 ఫల్గుః 15 వృంతక 16 జంబుక 17 భద్రటీక 18 కరండ 19 పడంగక 20 ఫలంకప 21 వనశృంగాటక 22 పూతివృక్ష 23 భూతివృక్ష 24 మునివృక్ష 25 మునిద్రుమ 26 నిస్సార 27 పూతివృక్ష 28 నటి యీ 28 న్ని దుండిలము పేళ్ళు.

దుండిలపు గుణము.

శ్లో॥ టుండుకశ్శీతల స్తిక్తో వ స్తిరోగహరః పరః ।
పిత్తశ్లేష్మాతిసారాంశ్చ కాసశ్వాసారుచీంజయేత్ ॥

తా॥ దుండిలము శీతముగను వగరుగనునుండు. మరియు పొత్తికడుపు నొప్పి పిత్తము శ్లేష్మము అతిసారము కాసను శ్వాసను అరుచి వీటిని నశింపజేయు.

గుమ్ముడు టేకు.

॥శ్లో॥ కాశ్మరీ సర్వతోభద్రా కాశ్మరీ నిరా కాశ్మరీ మధుపర్ణ్యపి । శ్రీపర్ణీ
సర్వతోభద్రా గంధారీ సూక్ష్మవృంతకా । కుముదా భద్రపర్ణీ
చ సదా భద్రా చ ... । శ్రీ ... స్థలా భద్రా ... సుభద్రా నిదా

ఠికా। మహాకుముదికావృష్టిమహామధుమతీముదా । రోహిణీ
తిచప్రోక్తాయాతథామధుమతీచసా ॥

టీక॥ 1 కాశ్మర్యమాయా 2 కాశ్మర్యవిరా 3 కాశ్మరీ 4 మధుపర్ణికాపి 5 శ్రీపర్ణీ 6 సర్వతోభద్రా 7 గాంధారీ 8 సూక్ష్మవృంతకా 9 కుముదా 10 భద్రపర్ణీ 11 సదాభద్రా 12 కట్ఫలా 13 క్షీరిణీ 14 సఫలా 15 భద్రా 16 గోసుభద్రా 17 విదారికా 18 మహాకుముదికా 19 వృష్టి 20 మహామధుమతీ 21 ముదా 22 రోహిణీ 23 మధుమతీ యీ 23 న్ను గుమ్మడుటేకు పేళ్ళు.

గుమ్మడుటేకు గుణము.

శ్లో॥ శ్రీపర్ణీచాసతిక్తాగురూష్ణారక్తపిత్తజిత్ ।
త్రిదోషశ్రమదాహార్తిజ్వరతృష్ణావిషంజయేత్ ॥

తా॥ గుమ్మడుటేకు వగరుగను గురుత్వముగను ఉష్ణముగ నుండు. మరియు రక్తపిత్తము త్రిదోషములు శ్రమము తాపము పిత్త జ్వరము దప్పి విషము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

కలిగొట్టు.

శ్లో॥ పాటలాకామదూతిస్యాత్ కుంభికాకాలవృంతికా ।
స్వల్పమేఘామధోకాంజీ తామ్రపుష్పాంబువాసినీ ॥

టీక॥ 1 పాటలా 2 కామదూతి 3 కుంభికా 4 కాలవృంతా 5 స్వల్పమేఘా 6 మధోకాంజీ 7 తామ్రపుష్పా 8 అంబువాసినీ యీ 8 న్ని కలిగొట్టు పేళ్ళు.

చిరు కలిగొట్టు.

శ్లో॥ అన్యాస్యాత్ఫలేరుహాశ్వేతాకుంభికాకృష్ణపాటలా ॥

టీక॥ 1 ఫలేరుహా 2 కుంభికా 3 కృష్ణపాటలా యీ 3 న్ను చిరుకలిగొట్టు పేళ్లు.

కలిగొట్టు గుణము.

శ్లో॥ పాటలాగురుతిక్తోష్ణా శ్వాసహృచ్ఛర్దినాశినీ । అత్యుష్ణంతు
పారంపర్యాన్ తృష్ణాంకఫరక్తనుత్ । జలదోషహరంతాప
...స్త్రిస్త్రవిషనాశనం। బుద్ధివృద్ధికరంవృష్యంకాంతిదంపరికీర్తితం।
...దాహ...ఘలంహరం ... తృష్ణనుత్ ॥

తా॥ కలిగొట్టు అరుచి వాపు మూలము శ్వాస దప్పి వాంతి వీటిని నశింపం జేయు. మరియు దీనిపూలు మిక్కిలి ఉష్ణముగను వగరుగను రుచికరముగనునుండు. మరియు యిది కఫము రక్తదోషము తాపము రక్తపిత్తము వీనిదోషములను బోగొట్టును. మరియు బుద్ధివికాసము వీర్యపుష్టి శరీరమునకు కాంతి వీటిని గలుగంజేయు. దీని పండ్లు పిత్తము అతిసారము తాపము ఎక్కిళ్ళు రక్తపిత్తము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

జీవకము.

శ్లో॥ జీవకశ్శృంగకః శ్రేయోదీర్ఘాయుః కూర్చశీర్షకః ।
హ్రస్వాంగో మధురస్స్వాదుః ప్రాణదశ్చిరజన్యపి ।
మాంగల్యనామధేయశ్చ ప్రియసంజ్ఞశ్చ కీర్తితః ॥

టీక॥ 1 జీవక 2 శృంగక 3 శ్రేయః 4 దీర్ఘాయుః 5 కూర్చశీర్షక 6 హ్రస్వాంగ 7 మధుర 8 స్వాదు 9 ప్రాణద 10 చిరజన్ 11 మాంగల్యనామధేయ 12 ప్రియసంజ్ఞ యీ 12 న్ను జీవకము పేళ్ళు.

జీవక గుణము.

శ్లో॥ జీవకో మధురశ్శీతో రక్తపిత్తానిలంజయేత్ ।
దాహజ్వరక్షయానాహకఫజిచ్ఛుక్లవర్ధనః ॥

తా॥ జీవకము మధురముగను శీతముగనునుండు యిది రక్తపిత్తము వాతము తాపము జ్వరము క్షయరోగము కడుపుబ్బరము కఫము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయే గాక ఇంద్రియవృద్ధిని సహా గలుగంజేయు.

వృషభకము.

శ్లో॥ వృషభో మన్దరో ధీరో మాతృకో వృషభో వృషః ।
విషాణీ కకుదింద్రాక్షో బంధురో గోపితస్స్మృతః ।
వృషలీపతిమార్గ శ్రీమార్గ పృథివీపతిరేవచ ॥

టీక॥ 1 వృషభ 2 మన్దర 3 ధీర 4 మాతృక 5 వృషభ 6 వృష 7 విషాణీ 8 కకుత్ 9 ఇంద్రాక్ష 10 బంధుర 11 గోపిత 12 వృషలీపతిమార్గ 13 శ్రీమార్గ 14 పృథివీపతి యీ 14 న్ను వృషభకము పేళ్ళు.

వృషభక గుణము.

శ్లో॥ వృషభశ్శిశిరస్స్వాదు పిత్తరక్తసమీరనుత్ ।
క్షయదాహజ్వరద్వేష్టి శ్లేష్మశుక్రవివర్ధనః ॥

తా॥ వృషభకము శీతముగను రుచికరముగనునుండు. ఇది పిత్తము రక్తదోషము బాలము క్షయరోగము తాపము జ్వరము వీటిని నివర్తింపజేయు. మరియు నిది శ్లేష్మము శోతస్సు వీటి వృద్ధినిగలుగంజేయు.

మేధా.

శ్లో॥ మేధాజ్ఞేయామణిశ్ఛిద్రాశల్యపర్ణావరాపిచ ।
మేదోద్భవామహామేధామధురాజీవనాచసా ।
మహామేధాదేవమణిర్వసుచిత్రాప్రకీర్తితా ।
కించిరాపాండురాభాచనామ్నాస్త్రిఃపరికీర్తితా॥

టీక॥ 1 మేదా 2 మణిఛిద్రా 3 శల్యపర్ణా 4 వరా 5 మేధోద్భవా 6 మహామేధా 7 మధురా 8 జీవనా యీ 8 న్ని మేధపేర్లు.

మహామేధ.

శ్లో॥ మహామేధాదేవమణిర్వసుచిత్రాప్రకీర్తితా ।
కించిరాపాండురాభాచనామ్నాస్త్రిఃపరికీర్తితా ॥

టీక॥ 1 మహామేధా 2 దేవమణి 3 వసుచిత్రా 4 కించిరా 5 పాండురాభా యీ 5 న్ను మహామేధపేర్లు.

ద్వయ గుణము.

శ్లో॥ మేధాద్వయంహిమస్వాదురక్తపిత్తహరంపరం ।
గురువాతప్రశమనకఫశుక్లవివర్ధనం ॥

తా॥ మే. శీతలముగను రుచికరముగనునుండు. మరియు నిది రక్తపిత్తము గురుత్వము వాతము వీటిని నశింపజేయు. మరియు కఫము శుక్లము వీనిని వృద్ధింజేయు.

కాకోలి.

శ్లో॥ కాకోలీమధురాశుక్లాక్షీరాహ్వాధ్వాంక్షికామతా ।
వయస్థాస్వాదుమాంసీచవాయసాళీచకాలికా ।
మధురాజీవనీయాచవిదారీస్వన్యశర్కరా॥

టీక॥ 1 కాకోలీ 2 మధురా 3 శుక్లా 4 క్షీరాహ్వా 5 ధ్వాంక్షికా 6 వయస్థా 7 స్వాదుమాంసీ 8 వాయసాళీ 9 కాలికా 10 మధురా 11 జీవనీయ 12 విదారీ 13 స్వన్యశర్కరా యీ 13 న్ను కాకోలిపేర్లు.

కాకోళి గుణము.

శ్లో॥ కాకోళీస్వాదుసీతాస్రుక్ వాతపిత్తజ్వరాపహా।
దాహఘ్నీక్షయహంత్రీచశ్లేష్మశుక్లవివర్ధనీ॥

తా॥ కాకోళి రుచికరముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది వాతము పిత్తము జ్వరము దాహము క్షయము వీటిని నివర్తింపజేయు. మరియు శ్లేష్మము శుక్లము వీటిని వృద్ధిజెందించును.

క్షీరకాకోళి.

శ్లో॥ ద్వితీయాక్షీరకాకోళీక్షీరశుక్లాపయస్వినీ।
వయస్యాక్షీరమధురావిరాక్షీరవిషాణికా।
శుక్లాళీజీవవల్లీచధారాచైవవినాళికా॥

టీక॥ 1 క్షీరకాకోళి 2 క్షీరశుక్లా 3 పయస్వినీ 4 వయస్యా 5 క్షీరమధురా 6 విరాక్షీరవిషాణికా 7 శుక్లాళి 8 జీవవల్లీ 9 ధారా 10 వినాళికా యీ 10 న్ని క్షీరకాకోళిపేళ్ళు.

క్షీరకాకోళి గుణము.

శ్లో॥ రుచిస్యాత్కఫపిత్తాస్రుక్ హృద్రోగశమనీమతా।
శ్వాసకాసక్షయహరవృష్యాదాహజ్వరాపహా॥

తా॥ క్షీరకాకోళి రుచికరముగనుండు. మరియు నిది పిత్తము రక్తదోషము హృద్రోగము శ్వాసము కాసము క్షయము తాపము జ్వరము వీటిని నశింపజేయుటయే గాక ధాతువృద్ధిని సహా గలుగజేయు.

కారుమినుములు.

శ్లో॥ మాషపర్ణీతుకాంభోజీకృష్ణవృంతామహాసహా।
ఆర్ద్రమాషాసింహావిన్నాహంసమాషాచపుచ్ఛికా।
మంగళాశూర్పపర్ణీచపాండురోమకపర్ణికా।
పాలపర్ణీవృద్ధిపర్ణీత్యైవబాలాక్షులోచనా॥

టీక॥ 1 మాషపర్ణీ 2 కాంభోజీ 3 కృష్ణవృంతా 4 మహాసహా 5 ఆర్ద్రమాష 6 సింహావిన్నా 7 హంసమాషా 8 పుచ్ఛికా 9 మంగళా 10 శూర్పపర్ణీ 11

పాండురోమశపర్ణిక 12 సాలపర్ణీ 13 వృద్ధిపర్ణీ 14 శైవబాలా 15 అశ్రులోచనా యీ 15 న్ను కారుమినుములపేళ్లు.

కారుమినుముల గుణము.

శ్లో॥ మాషపర్ణీరసేస్వాదుర్వాతరక్తవినాశినీ ।
పిత్తదాహజ్వరంహంతిక్రిమిఘ్నీకఫశుక్రకృత్ ॥

తా॥ కారుమినుములు రుచికరముగనుండు. మరియు నిది వాతము రక్తదోషము పిత్తము తాపము జ్వరము క్రిమిరోగము వీటిని నశింపజేయు. మరియు నిది కఫము శుక్రము వీటిని వృద్ధిపొందించును.

కారుపెసలు.

శ్లో॥ ముద్గపర్ణీక్షుద్రసహాకాకముద్గావసాధికా ।
సిహ్మామార్జారగంధీచశూర్పపర్ణీసుముద్గకా ।
వనజాశృంగిణీదాలీతిక్తహారిస్తుమంజరీ ॥

టీక॥ 1 ముద్గపర్ణీ 2 క్షుద్రసహా 3 కాకముద్గా 4 వసాధికా 5 సిహ్మా 6 మార్జారగంధీ 7 శూర్పపర్ణీ 8 సుముద్గకా 9 వనజా 10 శృంగిణీ 11 దాళీ 12 తిక్తహారి 13 మంజరీ యీ 13 న్ను కారుపెసలపేళ్లు.

కారుపెసల గుణము.

శ్లో॥ ముద్గపర్ణీహిమంస్వాదువాతరక్తవినాశినీ ।
పిత్తదాహజ్వరంహంతిక్రిమిఘ్నీకఫశుక్రకృత్ ॥

తా॥ అడవిపెసలు శీతలముగను రుచికరముగనునుండు. మరియు నిది వాతము రక్తదోషము పిత్తము తాపము జ్వరము క్రిమిరోగము వీటిని నశింపజేయు. మరియు నిది కఫము శుక్లము వీటివృద్ధినిగలుగంజేయు.

మనుబాల.

శ్లో॥ జీవంతీజీవనీయాచజీవనీజీవవర్ధనీ ।
మాంగళ్యనామధేయాచశాకశ్రేష్ఠాపయస్వినీ ।
జీవపుష్పాజీవనాచాజీవభద్రాయశస్కరీ ।
శృంగారటీశాంకరీచపుండ్రభద్రాసుమంగలీ ॥

టీక॥ 1 జీవంతీ 2 జీవనీయా 3 జీవనీ 4 జీవవర్ధనీ 5 మాంగళ్యనామధేయా 6 శాకశ్రేష్ఠా 7 పయస్వినీ 8 జీవపుష్పా 9 జీవనా 10 జీవభద్రా 11 యశస్కరీ 12 శృంగారిటీ 13 శాంకరీ 14 పుండ్రభద్రా 15 సుమంగలీ యీ 15 న్ను మనుబాల పేళ్లు.

మనుబాల గుణము.

శ్లో॥ జీవంతీశీతళాస్వాదుఃస్నిగ్ధాదోషత్రయాపహా ।
రసాయనీబలకరీచక్షుష్యాగ్రాహిణీలఘుః ।
క్షయదాహజ్వరాన్హంతికఫవీర్యవివర్ధనీ ॥

తా॥ మనుబాల శీతలముగను మధురముగను జిగటగనునుండు. మరియు త్రిదోషములు క్షయము తాపము జ్వరము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక పుష్టికరముగను బలకరముగను నేత్రములకు హితముగను చులకనగను మలశోధకముగనునుండు. మరియు నిది కఫము వీర్యము వీటిని వృద్ధిపరచు.

యష్టిమధుకము.

శ్లో॥ యధుయష్టీచమధుకంయష్టీమధుమధుస్రవా ।
యష్టీమధూకాయష్ట్యాహ్వాయష్టికంమధుయష్టికా॥

టీక॥ 1 మధుయష్టి 2 మధుక 3 యష్టి 4 మధు 5 మధుస్రవా 6 యష్టి మధూకా 7 యష్ట్యాహ్వా 8 యష్టిక 9 మధుయష్టికా యీ 9 న్ని యష్టిమధుకము పేళ్లు.

నీరుయష్టిమధుకము.

శ్లో॥ తల్లంతక్షణంక్లీతనకంక్లీతనంకిరికాచసా ।
స్థలజాజలజాచాన్యామధుపర్ణీమధూలికా।
తథాక్లీతనకాచైవస్యైవచాతిరసాస్మృతా ॥

టీక॥ 1 తల్లంతక్షణం 2 క్లీతనక 3 క్లీతన 4 కిరిక 5 స్థలజా 6 జలజా 7 మధుపర్ణీ 8 మధూలికా 9 అతిరసా యీ 9 న్ని నీరుయష్టి మధుకము పేర్లు.

యష్టిమధుకముల గుణము.

శ్లో॥ యష్టీమధుస్వాదురసాశిశిరాపిత్తనాశినీ ।
తృష్ణాదోషంక్షయంహంతివిషచ్ఛర్దీవినాశినీ ॥

తా॥ యష్టిమధుకము రుచికరముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము దప్పి క్షయము విషము వాంతి వీటిని నశింపంజేయు.

బుద్ధి.

శ్లో॥ బుద్ధిర్వృద్ధిసుసంసిద్ధిరథాంగం మంగళం వసు ।
ఋషి స్పృష్టాయుగం యోగ్యం లక్ష్మీస్సర్వజనప్రియా ॥

టీక॥ 1 బుద్ధి 2 వృద్ధి 3 సుసంసిద్ధి 4 రథాంగం 5 మంగళ 6 వసు 7 ఋషి స్పృష్టాయుగ 8 యోగ్యా 9 లక్ష్మీ 10 సర్వజన 11 ప్రియా యీ 11 న్ను బుద్ధిపేళ్లు.

బుద్ధి గుణము.

శ్లో॥ బుద్ధిర్మధురసా శీతా క్షయపిత్తానిలాంజయేత్ ।
రక్తదాహజ్వరాన్హంతి వర్ధనీ కఫశుక్లయోః ॥

తా॥ బుద్ధి మధురముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది క్షయము పిత్తము వాతము రక్తదోషము దాహము జ్వరము వీటిని నివర్తింపంజేయు. మరియు నిది కఫము శుక్లము వీటిని వృద్ధింజేయు.

నేలగుమ్ముడు.

శ్లో॥ విదారికామతాశుక్లా స్వాదుకందా సృగాలికా ।
వృషకందా విదారీచ వృషవల్లీ తు క్రోష్టికా ।
వల్లీకందా శ్యామకందా గజవాజిప్రియా చ సా ॥

టీక॥ 1 విదారికా 2 శుక్లా 3 స్వాదుకందా 4 సృగాలికా 5 వృషకందా 6 విదారీ 7 వృషవల్లీ 8 క్రోష్టికా 9 వల్లీకందా 10 శ్యామకందా 11 గజవాజిప్రియా యీ 11 న్ను నేలగుమ్ముడు పేళ్లు.

నేలగుమ్ముడు గుణము.

శ్లో॥ విదారీవీర్యవృద్ధిశ్చ షండత్వ క్షయనాశినీ ।
సమీరపిత్తరక్తఘ్నీ కార్శ్యం హంతి బలప్రదా ॥

తా॥ నేలగుమ్ముడు షండత్వము క్షయము వాతము పిత్తము రక్తదోషము కృశత్వము వీటిని నశింపంజేయుటయే గాక వీర్యవృద్ధికరముగను బలప్రదముగనునుండు.

పాలనేలగుమ్ముడు.

శ్లో॥ అన్యాక్షీరవిదారీస్యాదిక్షుగంధేక్షువల్ల్యపి ।
క్షీరవల్లీ క్షీరగంధా క్షీరశుక్లా పయస్వినీ ।
మహాశ్వేతా ఋక్షగంధీ ధవళా పద్మినీ క్షితిః ॥

టీక॥ 1 క్షీరవిదారి 2 ఇక్షుగంధా 3 ఇక్షువల్లీ 4 క్షీరవల్లీ 5 క్షీరగంధా 6 క్షీరశుక్లా 7 పయస్వినీ 8 మహాశ్వేతా 9 ఋక్షగంధీ 10 ధవళా 11 పద్మినీ క్షితి యీ 12 న్ను పాలనేలగుమ్మడుపేళ్లు.

పాలగుమ్మడు గుణము.

శ్లో॥ మధురోబృంహణోవృష్యోజ్వరరక్తాతిమూత్రజిత్ ।
విదారికందోదాహఘ్నో వాతపిత్తహరశ్చసః ॥

తా॥ పాలనేలగుమ్మడు మధురముగనుండును. మరియును నిది జ్వరము రక్తదోషము అతిమూత్రము తాపము వాతము పిత్తము వీటిని నశింపంజేయుటయే గాక శరీరపుష్టి వీర్యపుష్టి వీటిని సదా గలుగంజేయును.

దూలగోవిల.

శ్లో॥ కపికచ్ఛూరాత్మగుప్తాస్వయంగుప్తాచహర్షిణీ ।
లాంగూలీకండురాప్రోక్తామర్కటీదూరవిగ్రహా ।
బదరీప్రావృషాణీచశూకబింబీజడాచసా ॥

టీక॥ 1 కపికచ్ఛూ 2 ఆత్మగుప్తా 3 స్వయంగుప్తా 4 హర్షిణీ 5 లాంగూలీ 6 కండురా 7 మర్కటీ 8 దూరవిగ్రహా 9 బదరీ 10 ప్రావృషాణీ 11 శూకబింబీ 12 జడా యీ 12 న్ను దూలగోవిలపేళ్లు.

దూలగోవిల గుణము.

శ్లో॥ కపికచ్ఛూరసేస్వాదూరక్తపిత్తానిలాపహా ।
వృష్యాపిత్తాస్రహంత్రీంచదుష్టవ్రణవినాశినీ॥

తా॥ దూలగోవిల రుచికరముగనుండును. మరియును నిది రక్తపిత్తము వాతము పిత్తము రక్తదోషము దుష్టవ్రణములు వీటిని నశింపంజేయుటయే గాక వీర్యవృద్ధికరముగనుండును.

దూసరితీగె.

శ్లో॥ శితివారకఃసూచిపత్రశ్శూల్యకఃసునిషణ్ణకః ।
శ్రీవారకఃశిఖివారఃస్వస్తికఃకుక్కుటశ్శిఖీ॥

టీక॥ 1 శితివార 2 సూచిపత్ర 3 శూల్యక 4 సునిషణ్ణక 5 శ్రీవారక 6 శిఖీవార 7 స్వస్తిక 8 కుక్కుట 9 శిఖి యీ 9 న్ను దూసరితీగెపేళ్ళు.

దూసరితీగ గుణము.

శ్లో॥ సునిషణ్ణోగ్నికృద్వృష్యోగురుగ్రాహీత్రిదోషజిత్ ।
కాసఘ్నోగ్రంధివాతఘ్నోవ్రణహారీచశోఫజిత్ ॥

తా॥ దూసరితీగ గురుత్వము మలబద్ధము త్రిదోషములు కాసము గ్రంధివాతము వ్రణము వాపు వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తి వీర్యవృద్ధి వీటిని గలుగం జేయును.

పాషాణభేది.

శ్లో॥ పాషాణభేదకోశ్మఘ్నశ్శిలాభేదోశ్మభేదకః ।
స్యాద్వస్థలభేదస్తునగభేదీతథాశ్మజిత్ ।
అద్రిభేదోరిభేదశ్చతథాప్రస్తరభేదకః ॥

టీక॥ పాషాణభేదక 2 అశ్మఘ్న 3 శిలాభేద 4 అశ్మభేదక 5 స్థలభేద 6 నగభేది 7 అశ్మజిత్ 8 అద్రిభేద 9 అరిభేద 10 ప్రస్తరభేదక యీ 10 న్ని పాషాణభేది పేళ్ళు.

పాషాణభేది గుణము.

శ్లో॥ పాషాణభేదకశ్శూలకృచ్ఛ్రమేహత్రిదోషజిత్ ।
హృద్రోగప్లీహగుల్మార్శోవస్తిశుద్ధికరఃపరః ॥

తా॥ పాషాణభేది శూలము మూత్రకృచ్ఛ్రము మేహము త్రిదోషములు హృద్రోగము ప్లీహము గుల్మము మూలవ్యాధి పొత్తికడుపునొప్పి వీట్లను నశింపంజేయును.

బోడతరము.

శ్లో॥ ముండితికాభిక్షుఃపరివ్రాజీపావనీస్యాత్తపోధనా ।
శ్రావణీశ్రీమతీముండీతిక్తాశ్రావణశీర్షకా ॥

టీక॥ 1 ముండితి 2 భిక్షుః 3 పరివ్రాజి 4 పావనీ 5 తపోధనా 6 శ్రావణీ 7 శ్రీమతీ 8 ముండీ 9 తిక్త 10 శ్రావణశీర్షకా యీ 10 న్ని బోడతరము పేళ్ళు.

బోడతర గుణము.

శ్లో॥ ముండితికాకటుఃపాకేవీర్యోష్ణామధురాలఘుః । మేధ్యాతీక్ష్ణా
తథాబల్యాభేదినీతురసాయనీ । గళగండాగండమాలామపచీం

కఫవాతకం । అపస్మారప్లీహమేదఃశ్లీపదార్శపాండురోగకం ।
అరుచింయోనిశూలంచకాసమర్శశ్చకృచ్ఛ్రకం । పిత్తంచామ
మతీసారంక్రిమింశ్వాసంచకుష్ఠకం । విషదోషంహరేదాశుచ్ఛ
ర్దించైవవినాశయేత్ ॥

తా॥ బోడతరము చేదుగను పాకమువలన కారముగను ఉష్ణవీర్యముగలదిగను మధురముగను చులకనగమనుండు. ఇది బుద్ధి కాక బలము ఆయురారోగ్యము వీటిని వృద్ధిజేయును. దోషములను భేదించును. మరియు నిది గళగండము గండమాల అపచీ కఫము వాతము అపస్మారము ప్లీహము మేదోరోగము ఏనుగకాలు పాండురోగము అరుచి యోనిశూల కాసము అర్శస్సు మూత్రకృచ్ఛ్రము పిత్తము ఆమదోషము అతిసారము క్రిములు శ్వాసము కుష్టువు విషదోషము వాంతి వీటిని నశింపజేయు.

పెద్దబోడతరము.

శ్లో॥ మహాముండీలోభనీయాభిన్నగ్రంధినికాస్మృతా ।
భూతఘ్నఃకులహాలోలంబుశాలూకదంబకః ॥

టీ॥ 1 మహాముండీ 2 లోభనీయా 3 భిన్నగ్రంధినికా 4 భూతఘ్నః 5 కులహాలః 6 లంబుశా 7 కదంబకః యీ 7 న్ను పెద్దబోడతరము పేళ్ళు.

పెద్దబోడతర గుణము.

శ్లో॥ మహాముండీతుమధురాతిక్తాచోష్ణారసాయనీ ।
రుచ్యాస్వర్యప్రమేహఘ్నీవాతనాశకరీమతా ।
అన్యేగుణాస్తుముండీవద్దేయాస్తైర్వైశ్చసూరిభిః ॥

తా॥ పెద్దబోడతరము మధురముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు ఆయురారోగ్యము బుచి కంఠమునకు సుస్వరము వీటిని గలుగంజేయు. మరియు నిది ప్రమేహము వాతము వీటిని నివర్తింపజేయు. ఇది (బోడతరముయొక్క గుణములే గలిగియుండును.)

విష్ణుబోడతరము.

శ్లో॥ హాపుషాపుపుషామిశ్రామిశ్రగంధావిగంధికా ।
అపరాతుస్వచ్ఛఫలాకట్వంగాధ్వాంక్షనాసికా ।
విషఘ్నీప్లీహనాశాచకులఘ్నీచాపరాంతికా ॥

టీక॥ 1 హపుషా 2 విపుషా 3 మిశ్రీ 4 మిశ్రగంధా 5 విగంధికా 6 స్వచ్ఛ ఫలా 7 కట్వంగా 8 ధ్వాంక్ష నాసికా 9 విషఘ్నీ 10 ప్లీహనాశా 11 కుష్ఠఘ్నీ 12 అపరాంతికా ఈ 12 న్ను విస్తుబోడతరమునకు పేర్లు.

విస్తుబోడతర గుణము.

శ్లో॥ హపుషాకటుతిక్తోష్ణాగురుశ్లేష్మబలాసజిత్ ।
అర్శోగుల్మవికారాంశ్చహంతిజంతూదరైస్సహా॥

తా॥ విస్తుబోడతరము కారముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది ఉష్ణము గురుత్వము వీటినిజేయు. ఇది శ్లేష్మము తెమడ మూలవ్యాధి గుల్మము క్రిములు ఉదర రోగము వీటిని నశింపంజేయు.

తెల్లసుగంధిపాల.

శ్లో॥ శారిబాశారదాగోపాగోపవల్లీప్రతానికా ।
గోపకన్యాలతాశ్వేతాలతాస్ఫోటాకాష్ఠశారిబా ।
ఉత్పలాశారిబానంతాకరాళాగజజిహ్వికా ।
స్యాత్సుగంధమూలాచభల్లీచఫల్లితథాస్మృతా ॥

టీక॥ 1 శారిబా 2 శారదా 3 గోపా 4 గోపవల్లీ 5 ప్రతానికా 6 గోప కన్యా 7 లతా 8 శ్వేతలతా 9 కాష్ఠశారిబా 10 ఉత్పలా 11 శారిభా 12 అనంతా 13 కరాళా 14 గజజిహ్వికా 15 సుగంధమూలా 16 భల్లీ 17 ఫల్లీ యీ 17 న్ను తెల్లసుగంధిపాల పేర్లు.

తెల్లసుగంధిపాల గుణము.

శ్లో॥ శారిబాస్నిగ్ధమధురాశీతాగ్రాహాత్రిదోషజిత్ ।
వాతాస్రశూలపిత్తామజ్వరదాహవినాశినీ ॥

తా॥ సుగంధపాల మధురముగను మనుపుగను శీతముగనునుండు. మరియు నిది గ్రహణి త్రిదోషములు వాతము రక్తదోషము పిత్తము ఆమచలనము జ్వరము తాపము వీట్లను నశింపంజేయు.

నల్లసుగంధిపాల.

శ్లో॥ శారిబాన్యాకృష్ణమూల కృష్ణచందనశారిబా । భద్రాచందన
గోపీతుచందనాకృష్ణవల్ల్యపి । సుభద్రాత్రిదళాచైవమసూరా

కాలపేశికా । కిథుతాతుమహాశ్యామపాలంద్యస్తు వేతికా తా ।
జంబూవల్లీదుగ్ధగర్భా సీవల్లీ స్వతికామతా ॥

టీ॥ 1 శారిబా 2 కృష్ణమూల 3 కృష్ణచందనశారిబా 4 భద్రా 5 చందనగోపా 6 చందనా 7 కృష్ణవల్లీ 8 సుభద్రా 9 త్రిదశా 10 మసూరా 11 కాలపేశికా 12 మహాశ్యామా 13 పాలందీ 14 జంబూవల్లీ 15 దుగ్ధగర్భ 16 సీవల్లీ 17 వేతికా యీ 17 న్ను నల్లసుగంధిపాలపేర్లు.

నల్లసుగంధపాల గుణము.

శ్లో॥ సుగంధిమూలానాగ్రాహ్యాస్వపసీకఫవాతజిత్ ।
తృష్ణారుచిప్రశమనీరక్తపిత్తాతిసారజిత్ ॥

తా॥ నల్లసుగంధపాల విరేచనము కఫము వాతము దప్పి అరుచి రక్తపిత్తము శూల వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయును.

భావంచి.

శ్లో॥ వాకూచీసోమరాజీచ సోమవల్లీసువల్లికా ।
అవల్గుజకృష్ణఫలాస్తు పూతిఫలామతా ।
చంద్రరేఖాతిధాసోమాకుష్ఠఘ్నీనామతోపరా ॥

టీ॥ 1 వాకూచీ 2 సోమరాజీ 3 సోమవల్లీ 4 సువల్లీ 5 అవల్గుజ 6 కృష్ణఫలా 7 పూతిఫలా 8 చంద్రరేఖా 9 సోమా 10 కుష్ఠఘ్నీ యీ 10 న్ను భావంచిపేర్లు.

భావంచి గుణము.

శ్లో॥ వాకూచీమధురాతిక్తాకటుపాకారసాయనీ ।
విష్టంభినీహిమారుచ్యాసరాహృద్యాస్రపిత్తనుత్ ।
రూక్షాహంతికఫశ్వాసకుష్ఠమేహజ్వరకృమీన్ ।
తత్ఫలంపిత్తలంకృచ్ఛ్రఘ్నికుష్ఠవాతకఫాపహం ॥

తా॥ భావంచి మధురముగను చేదుగను పాకమునందు కారముగనుండును. మరియు ఆయురారోగ్యములను వృద్ధిజేయును. మలబద్ధముజేయును. చల్లగనుండును. రుచిని బుట్టించును. హృదయమునకు మేలుజేయును. వేగముకలదిగనుండును. రక్తపిత్తమును బోగొట్టును. తాపము నిచ్చును. మరియు కఫము శ్వాసము కుష్ఠువు మేహజ్వరము కృములు వీటిని నశింపంజేయును. దీనిఫలము పిత్తమునుజేయును. మరియు మూత్రకృఛ్రము కుష్ఠువు వాతము కఫము వీటిని హరింపంజేయును.

మ్రంగ.

శ్లో॥ మదనశ్శల్యకో రాటః పిండీ పిండీతకః ఫలం । తగరశ్శరహాటశ్చ
శ్వసనో విషపుష్పకః । స్నేహాభండీతకశ్చైవ వస్తిశోధనపవచ ।
ఛర్దనో నామకశ్చైవ సుగాలః ప్రకీర్తితః । మరూవకో విష
ముష్టిశ్చ ప్రద్యుమ్నో వమధూఫలః ॥

టీక॥ 1 మదన 2 శల్యక 3 రాట 4 పిండి 5 పిండీతక 6 ఫల 7 తగర 8 శర హాట 9 శ్వసన 10 విషపుష్పక 11 స్నేహాభండీతక 12 వస్తిశోధన 13 ఛర్దన 14 నామక 15 సుగాల 16 మరూవక 17 విషముష్టి 18 ప్రద్యుమ్న 19 వమధూఫలా యీ 19 న్ని మ్రంగ పేళ్ళు.

మ్రంగ గుణము.

శ్లో॥ మదనః కటుకస్తిక్తో లేఖనో వాతహాస్యగ్రక్తదోషహా ।
శ్లేష్మ జ్వర ప్రతిశ్యాయ గుల్మ విద్రధి వాతజిత్ ।
శోఫానాహోదరాధ్మాన ... ప్రశమయేత్ ॥

తా॥ మ్రంగ చేదుగనుండు. ఇది ఆమాతిసారము రక్తదోషము వ్రణము శ్లేష్మము జ్వరము పీనస గుల్మము విద్రధి వాతము శోఫ కడుపుబ్బరము జ్వరము పొత్తి కడుపునొప్పి కాసము వీటిని నివర్తింపంజేయును. మరియు నిది సేవించిన దానిని గలుగంజేయును.

పెద్ద మ్రంగ.

శ్లో॥ వరాహో రాలుకః కృష్ణఫలో మహాపిండీతకో మహాన్ ।
స్నిగ్ధపిండీతకశ్చాన్యస్స్థూలస్వల్పఫలస్తథా ॥

టీక॥ 1 వరాహ 2 కృష్ణఫల 3 మహాపిండీతక 4 మహాన్ యీ 4 న్ను పెద్ద మ్రంగ పేర్లు.

పెద్దమ్రంగ గుణము.

శ్లో॥ అనయోశ్చ మహాన్ శ్రేష్ఠస్తౌచ తిక్తరసాన్వితౌ ।
ఛర్దనౌ కఫహృద్రోగపక్వామాశయశోధనౌ ॥

తా॥ పైజెప్పిన పెద్దమ్రంగలు రెండును మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనదిగనుండు. ఇది కారము చేదుగలగసముతో గూడియుండును. వాంతిజేయించును. కఫము హృద్రోగము వీటిని పోగొట్టును. పక్వాశయము ఆమాశయము వీటిని బాగుగ శోధించును.

వ్రుంగకాయ గుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛలాటుస్త్రిదోషఘ్నో మధురస్సర్వరోగహృత్ ।
దీపనంబృంహణంతద్వత్పిత్తలంకఫవాతనుత్ ।
కాసశ్వాసక్షయాన్ హంతిక్రిమిరోగవ్రణాపహః ।
తత్ఫలంకాసనమనశోధవ్రణవిషాపహం ॥

తా॥ వ్రుంగకాయ త్రిదోషములను బోగొట్టును. మధురముగనుండును సమస్త రోగముల నశింపంజేయు. అగ్నిదీపనము శరీరపుష్టి పిత్తము వీటినిగలుగంజేయు మరియు నిది కఫము వాతము కాసము శ్వాసము క్షయము క్రిములు వ్రణములు వీటిని నశింపంజేయు. దీనిఫలము కాసము వాంతి వాపు వ్రణము విషము వీటిని నశింపంజేయు.

చేతిసార.

శ్లో॥ కటుత్వలాబూర్నికుంబీచలంబాపిండిఫలాతథా ॥
బృహత్ఫలారాజపత్రీవల్యుష్ణాస్తై ప్రకీర్తితా ।
ఇక్ష్వాకుఃక్షత్రియవరఃతిక్తబీజామహాఫలా ॥

టీక॥ 1 కటుత్వలాబూ 2 నికుంబి 3 లంబా 4 పిండిఫలా 5 బృహత్ఫలా 6 రాజపత్రీ 7 ఉషా 8 ఇక్ష్వాకు 9 క్షత్రియవర 10 తిక్తబీజా 11 మహాఫలా యీ 11 న్ను చేతిసారపేర్లు

చేతిసార గుణము.

శ్లో॥ ఇక్ష్వాకురమనేశస్తఃకాసశ్వాసజ్వరాపహః ।
అగ్నిమాంద్యంవిషంహంతిస్థావరంజాంగమంతథా ॥

తా॥ చేతిసార వాంతిని గలుగజేయుటయందు ప్రశస్తముగనుండు. మరియు నిది కాసము శ్వాసము జ్వరము అగ్నిమాంద్యము స్థావరవిషము జంగమవిషము (అనగా పాషాణాదివిషములు సర్పాదివిషములు) వీట్లను నశింపంజేయు.

దే వ దా ళి.

శ్లో॥ జీమూతకాదేవదాళివృంతకోశోగరాగరి।ప్రోక్తాఖువిషహావల్లి
దేవదాళీచచంద్రికా।మహాకోశఫలాతద్వజ్జాలాతీచతురంగకః।
కర్కోటకీకదంబశ్చ ఘోషాలోమశపత్రకః । మూషికాంబు
బుధాకశ్చతర్కారీస్తైవకీర్తితా ॥

టీక॥ 1 జీమూతకా 2 దేవదాళీ 3 వృంతకోశ 4 గరాగరీ 5 ఆఖువిషహా 6 వల్లీ 7 దేవదాళీ 8 చంద్రికా 9 మహాకోశఫలా 10 జాలాలీ 11 చతురంగక 12 కర్కోటకీ 13 కదంబ 14 ఘోషా 15 లోమశపత్రక 16 మూషికా 17 అంబు 18 బుధాశ 19 తర్కారీ యీ 19 న్ని దేవదాళిపేళ్ళు.

దేవదాళి గుణము.

శ్లో॥ దేవదాళీప్రయోక్తవ్యాహిధ్మాశ్వాసజ్వరాన్ జయేత్ ।
శోఫేపాండ్వామిషేశోషేగరేష్వవమనేహితా ॥

తా॥ దేవదాళి హిధ్మ శ్వాస జ్వరము శోఫ పాండురోగము విషముజ్వరము శోష విషము వాంతి వీటిని నివర్తింపజేయును.

చేతిదోస.

శ్లో॥ కటుకాత్రపుసీప్రోక్తావిపాండుర్హస్తిపర్ణినీ ।
ఛర్దాయనీమూత్రఫలాలతాకర్కటికాపిచ ॥

టీక॥ 1 కటుకా 2 త్రపుసీ 3 విపాండు 4 హస్తిపర్ణినీ 5 ఛర్దాయనీ 6 మూత్రఫలా 7 లతా 8 కర్కటికా యీ 8 న్ని చేతిదోసపేళ్ళు.

ములుదోస.

శ్లో॥ త్రపుసఃకంటకిలతాసుధావాసస్తథైవచ ॥

టీక॥ త్రపుస 2 కంటకిలతా 3 సుధావాస యీ 3 న్ని ములుదోసపేళ్ళు.

చేతిదోస ములుదోస వీటిగుణము.

శ్లో॥ కర్కటీకఫపిత్తఘ్నీకృఛ్రమూత్రవికారజిత్ ।
పాండుహృద్రోగశమనీదీపనీజ్వరనాశినీ ॥

తా॥ దోస కఫము పిత్తము మూత్రకృఛ్రము పాండురోగము హృద్రోగము జ్వరము వీటిని నశింపజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును బాగా కలుగజేయును.

నక్కదోస.

శ్లో॥ కర్కటీలోమశీవ్యాళపత్రైర్వారుర్బృహత్ఫలా ॥

టీక॥ 1 కర్కటీ 2 లోమశీ 3 వ్యాళపత్రా 4 ఏర్వారు 5 బృహత్ఫలా యీ 5 న్ని నక్కదోసకాయపేళ్ళు.

నక్కదోస గుణము.

శ్లో॥ కర్కటీశీతలారూక్షా గ్రాహిణీమధురాగురుః।
రుచ్యాపిత్తహరాసామాపక్వోష్ణాపిత్తవహ్నికృత్ ॥

తా॥ నక్కదోసకాయ శీతలముగనుండును. తాపమునిచ్చును మలమునుబంధించును. తీపుగనుండును గురుత్వమునుజేయును. రుచినిపుట్టించును. పిత్తమునుబోగొట్టును. నక్కదోసపండు కాక పిత్తము అగ్నిమాంద్యము వీటిని గలుగంజేయు.

కిరుబూజాదోస.

శ్లో॥ అథపద్మబీజామధుఫలాపద్రేఖావృంతకర్కటీతిక్తా ।
తిక్తాఫలామధూకావృంతోర్వారుశ్చపఞ్చముఖాచతథా ॥

టీక॥ 1 పద్మబీజా 2 మధుఫలా 3 పద్రేఖా 4 వృంతకర్కటీ 5 తిక్తాఫలా 6 మధూకా 7 వృంతోర్వారుః 8 పఞ్చముఖా యీ 8 న్ని కరుబూజాదోసపేళ్ళు.

కరుబూజాదోస గుణము.

శ్లో॥ తిక్తంబాల్యేతదనుమధురంకించిదమ్లంచపాకేనిః। పక్వంచేత్త
దనుమృతి సంతర్పణంపుష్టిదాయి । వృష్యందాహశ్రమహర
మిదంమూత్రవృద్ధింప్రకుర్యాత్ । పిత్తోన్మాదాపహృతినిపుణం
పద్మబీజందీర్ఘకాండ్ ॥

తా॥ లేతకరుబూజాదోస చేదుగనుండును. కొంచము ముదిరిన పిదప తీపుగనుండును. పండిన పిదప కొంచము పుల్లగనుండును. బాగుగ పండిమాగిన పిదప పితృదేవతలకు ప్రీతిగనుండును. మరియు నిది పుష్టినిచ్చును. శుక్లమును వృద్ధిజేయును తాపము శ్రమ వీటినిబోగొట్టును. మూత్రమును వృద్ధిజేయును. పిత్తము ఉన్మాదము వీటిని నివర్తింపజేయును. దీర్ఘకారిగనుండు.

చేమబీర.

శ్లో॥ కోశాతకీకృతచ్ఛిద్రాజాలినీకృతవేతసా ।
క్ష్వేళాసుతిక్తాఘోంటాలీమృదంగఫలినీచసా ॥

టీక॥ 1 కోశాతకీ 2 కృతచ్ఛిద్రా 3 జాలినీ 4 కృతవేతసా 5 క్ష్వేళ 6 సుతిక్త 7 ఘోంటాలీ 8 మృదంగఫలినీ యీ 8 న్ని చేమబీరపేళ్ళు.

చేదుబీర గుణము.

శ్లో॥ ఘోషః స్వాదుః కటుస్తిక్తోష్ణః ప్లీహపాండ్వర్శోగరాలజిత్ ।
కుష్ఠశ్వయథుకాసఘ్నః శ్వాసోర్ధ్వవిషనిర్జిత్ ।
తత్ఫలం భేదనం శీతం లఘు మేహత్రిదోషజిత్ ।
తస్యబీజం తు సకస్య శోధనం పంక్తిలం తథా ॥

తా॥ చేదుబీర చేదుగను వగరుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది ప్లీహము పాండురోగము అర్శోరోగము శూలము కుష్ఠము వాపు కాసము ఊర్ధ్వశ్వాసము విషర్పము వీటిని నివర్తింపఁజేయు. మరియు దీనిఫలము విరేచన కరముగను శీతముగను చులకనగను నుండుటయేగాక మేహము త్రిదోషములు వీటిని నశింపఁజేయు. దీని విత్తులు శిరోరోగమును బోగొట్టు.

చేదుబీర సమాన గుణములు.

శ్లో॥ సమూలస్వరస [illegible] ।
పాండుప్లీహప్రభృతిగుల్మజ్వరశ్వాసకాసనివారణ [illegible] ।
సర్వవాతాన్ సన్నిపాతాన్ నాశయేత్ [illegible] ॥

తా॥ చేదుబీర సమూలము యొక్క రసము చేదుగను ఉష్ణముగను వగరుగను నుండు. మరియు నిది పాండువు ప్లీహము గుల్మము మూలము శ్వాసము కాసము విషము సమస్తవాతములు సన్నిపాతము కుష్ఠము వాపు వీటిని నశింపఁజేయుటయేగాక వమనమును సగా గలుగఁజేయు.

పెద్దబీర.

శ్లో॥ ధామార్గవః కోశఫలః రాజకోశాతకీ తథా ।
కర్కోటకీ పీతపుష్పో మహాజాలిని రుచ్యతే ।
హస్తికోశాతకీ చేతి విశాలా కర్కటిచ్ఛదా ॥

పే॥ 1 ధామార్గవ 2 కోశఫల 3 రాజకోశాతకి 4 కర్కోటకి 5 పీతపుష్ప 6 మహాజాలి 7 హస్తికోశాతకి 8 విశాలా 9 కర్కటిచ్ఛదా యీ 9 న్ని పెద్దబీర పేళ్లు.

పెద్దబీర గుణము.

శ్లో॥ ధామార్గవో రసతిక్తో గుల్మోదరహరః [illegible] ।
కండూతికుష్ఠపాండ్వస్రక్రిమిశోథవినాశనః ॥

తా॥ పెద్దబీర వగరుగనుండు. మరియు నిది గుల్మము మహోదరము కఫము దురద కుష్ఠము వాతము క్రిమిరోగము శోఫ వీటిని నశింపఁజేయు.

పొట్లబీరకాయ గుణము.

శ్లో॥ కఫపిత్తహరం వృష్యం లఘుకోశాతకీఫలం ।
కుష్ఠమేహక్షయశ్వాసకాసారుచిహరం పరం ॥

తా॥ పొట్లబీరకాయ కఫపిత్తముల బోగొట్టును. మరియు నిది శుక్రమును వృద్ధిజేయును. మరియు కుష్ఠము మేహము క్షయము శ్వాసము కాసము అరుచి వీనిని నశింపఁజేయు.

నిదుపుబీరకాయ గుణము.

శ్లో॥ విషఘ్నం సుస్వాదు వృష్యం మహాకోశాతకీఫలం ॥

తా॥ నిదుపుబీరకాయ విషమును బోగొట్టును. మధురముగనుండును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును.

నేతిబీరకాయ గుణము.

శ్లో॥ రక్తపిత్తహరం రుచ్యం ఘృతకోశాతకీఫలం ।
వృష్యం హిక్కావిషహరం శీతజ్వరవినాశనం ॥

తా॥ నేతిబీరకాయ రక్తపిత్తమును బోగొట్టును. రుచిగనుండును శుక్రమును వృద్ధిజేయును. మరియు నిది ఎక్కిళ్ళు విషము చలిజ్వరము వీనిని నశింపఁజేయు.

కాకర.

శ్లో॥ కారవేల్లం కఠిల్లం స్యాదుగ్రకాండం సుకాండకం ।
కారవల్లీ వారివల్లీ బృహద్వల్లీ పరాస్మృతా॥

టీక॥ 1 కారవేల్ల 2 కఠిల్ల 3 ఉగ్రకాండ 4 సుకాండక యీ 4 న్ను కాకర పేళ్ళు మరియు 1 కారవల్లి 2 వారివల్లి 3 బృహద్వల్లి యీ 3 న్ను పెద్దకాకర పేళ్ళు.

కాకర గుణము.

శ్లో॥ కారవేల్లం హిమం భేదిలఘుతిక్తమవాతలం । పిత్తాస్రకామిలా
పాండుకఫమేహక్రిమీన్ జయేత్ । స్యాత్కారవల్లీఫలమీషత్
దుష్టం సర్వామయఘ్నం రుచిరం క్రిమిఘ్నం । చక్షుష్యమేతల్ల

ఘు దీపనంస్యా ద్దోషఘ్నైస్సింహాఫలైస్సమానం । తీక్ష్ణో
ష్ణందోషజిద్వన్యాకారవల్లీవిషాపహా । ప్రసేకశ్వాసకాసార్శః
క్రిమికుష్ఠవ్రణాంజయేత్ ॥

తా॥ కాకర చలవజేసును. త్రిదోషముల భేదించును. చులకననిచ్చును. వాతమునుజేయుకుండును. మరియు నిది పిత్తరక్తము కామిల పాండువు కఫము మేహము క్రిములు వీటిని నశింపజేయు. కాకరకాయ కొంచెము ఉష్ణమునుజేయును. సర్వరోగముల బోగొట్టును. రుచినిచ్చును. క్రిములను బోగొట్టును. నేత్రములకు మేలుజేసును. చులకననిచ్చును. అగ్నిదీపనము జేసును సింహాఫలమువలెనే దోషమును బోగొట్టును. మరియు అడవికాకరకాయ మిక్కిలి కాకజేసును. దోషములను విషములను బోగొట్టును. నోటియందు నీరూరును. మరియు నిది శ్వాసము కాసము మూలశంక క్రిములు కుష్టువు వ్రణములు వీట్లను నశింపజేయు.

ఆగాకర.

శ్లో॥ మహాజాలీఫలవశీపీతపుష్పీప్రరుచ్యతే ।
కర్కోటకీవిషఘ్నీచకంటకీనళినీనళీ ॥

టీక॥ 1 మహాజాలీ 2 ఫలవశీ 3 పీతపుష్పీ 4 కర్కోటకీ 5 విషఘ్నీ 6 కంటకీ 7 నళినీ 8 నళీ యీ 8న్ని ఆగాకర పేళ్ళు.

ఆగాకర గుణము.

శ్లో॥ తద్వత్కర్కోటకీపుష్పంకిలాసారుచినాశనం ।
కర్కోటకీఫలంహృద్యంకషాయమధురంగురు ।
దీపనంపాచనంరుచ్యంకేశ్యంమేధ్యంత్రిదోషనుత్ ॥

తా॥ ఆగాకర కాకరయొక్క గుణముకలదైయుండును. దాని పుష్పములు కిలాసకుష్టువు అరుచి వీటిని బోగొట్టును. మరియు నిది ఆగాకరకాయ హృదయమునకు మేలుజేసును. వగరుగను తీపుగనునుండు. గురుత్వమును జేసును అగ్నిదీప్తి పాచనము వీటిని జేసును. రుచిగనుండును వెంట్రుకలు బుద్ధి వీటిని వృద్ధిజేసును. త్రిదోషప్రకోపమును బోగొట్టును.

గొడ్డాకాకరం.

శ్లో॥ వంధ్యాకర్కోటకీదేవీమనోజ్ఞాచసూకరా ।
నాగారీనాగదమనీవిషకంటకినీతథా ।

విజ్ఞేయామజ్జమదనీకన్యాభూతప్రమర్దనీ।
వంధ్యాపాదాప్రజాస్తౌ విజ్ఞేయాయోగీశ్వరీతథా ॥

టీక॥ 1 వంధ్యాకర్కోటకీ 2 దేవీ 3 మనోజ్ఞా 4 కుమారికా 5 నాగారీ 6 నాగమథనీ 7 విషకంటకినీ 8 మజ్జమదనీ 9 కన్యాభూతప్రమర్దనీ 10 వంధ్యా 11 పాదా 12 ప్రజా 13 యోగీశ్వరీ యీ 13 న్ను గొడ్డాకాకరపేర్లు.

గొడ్డుకాకర గుణము.

శ్లో॥ వంధ్యాకర్కోటకీతిక్తాకట్వీదోషాలఘుస్మృతా।
రసాయనీశోధనీచగ్రహపీడావిషాపహా ।
కఫనేత్రశిరోరోగవ్రణవిసర్పకాసజిత్ ।
భగంగరంరక్తదోషంవంధ్యాత్వంచవినాశయేత్ ॥

తా॥ గొడ్డుకాకర చేదుగను కారముగనునుండు. కాకచేయును. చులకనగ నుండును. బలకరముగనుండు. శోధనము జేయును. మరియు గ్రహపీడ విషము శ్లేష్మము నేత్రరోగము శిరోరోగము వ్రణము విసర్పము కాసము భగందరము రక్తదోషము వంధ్యత్వము వీటిని బోగొట్టును.

బుడ్డకాకర.

శ్లో॥ అనంతాసూక్ష్మమూలాచక్షుములావల్లికాప్రియా ॥

టీక॥ 1 అనంతా 2 సూక్ష్మమూలా 3 క్షములా 4 వల్లికాప్రియా యీ 4 న్ను బుడ్డకాకరపేర్లు.

బుడ్డకాకర గుణము.

శ్లో॥ కషాయాపిచ్ఛిలాగుర్వీసూక్ష్మవల్లిసుశీతలా।
రక్తపిత్తప్రశమనీమూత్రదోషనివారిణీ ।
కామిలాయాంవిశేషేణశస్య తేవ్రణరోపిణీ ॥

తా॥ బుడ్డకాకర వొగటుగను జిగటగనునుండు. గురుత్వము చలువ వీటిని జేసును మరియు రక్తపిత్తము మూత్రదోషము వీటిని బోగొట్టును. విశేషముగ కామిల యందుపయోగించుటయేగాక వ్రణములను సగా నార్చును.

ఆరె.

శ్లో॥ అశ్మంతకశ్చంద్రకస్తుకుశలీ తామ్రపత్రికా।
శ్లక్ష్ణత్వగ్వాలుకాపర్ణాః స్మృతో యమళపత్రకః।
శఫరీచ గదాచైవ పాషాణాంతక ఏవచ ॥

టీక॥ 1 అశ్మంతక 2 చంద్రక 3 కుశలీ 4 తామ్రపత్రికా 5 శ్లక్ష్ణత్వక్ 6 వాలుకాపర్ణ 7 యమళపత్రక 8 శఫరీ 9 గదా 10 పాషాణాంతక యీ 10 న్ని ఆరె పేళ్లు.

ఆరె గుణము.

శ్లో॥ అశ్మంతస్తువరో గ్రాహీ శీతోష్ణః కఫవాతజిత్।
నిహంతి గండమాలాస్రగళగండగళామయాన్।
తత్ఫలం లేఖనం గ్రాహి గురు శ్లేష్మానిలాపహం ॥

తా॥ ఆరె వగరుగను మలబద్ధకారిగను శీతోష్ణముగనునుండు. మరియు కఫ వాతము గండమాల రక్తదోషము గళగండము కంఠరోగము వీటిని పోగొట్టును. ఆరె పండు లేఖనము మలబద్ధకము గురుత్వము వీటినిజేయును. మరియు శ్లేష్మము వాతము వీటిని హరింపజేయు.

రెండవ ఆరె.

శ్లో॥ ద్వితీయోశ్మంతకో యస్తుగుణాశ్చ ముగోన్యథా।
ప్రలంబచ్ఛదనః ప్రోక్తో లక్ష్మీమ్రకరకరాళినీ ॥

టీక॥ 1 ప్రలంబచ్ఛదన 2 లక్ష్మీమ్రకర 3 కరాళినీ యీ 3 న్ను రెండవ ఆరె పేళ్లు. (మొదటి ఆరెకంటె భిన్నగుణములు గలదని తెలిసికొనవలయు.)

రెండవ ఆరెగుణము.

శ్లో॥ అశ్మంతకోరసేతిక్తశ్లేష్మకాసాదిపిత్తజిత్।
వ్రణకోపనశూలఘ్నః కణ్ఠమూలవ్రణాపహః ॥

తా॥ రెండవఆరె వగరుగనుండు. మరియు నిది శ్లేష్మము కాసములు పిత్తము మిగుల వ్రణములు శూలము కంఠమూలము వీటిని నివర్తింపజేయు.

ఆ రె పు వ్వ.

శ్లో॥ ధాతకీకుంజరాసింధుపుష్పీప్రమదినీమదా ।
పార్వతీయాతామ్రపుష్పీసుభిక్షామేఘవాసినీ ॥

టీక॥ 1 ధాతకీ 2 కుంజరా 3 సింధుపుష్పీ 4 ప్రమదినీ 5 మదా 6 పార్వతీయా 7 తామ్రపుష్పీ 8 సుభిక్షా 9 మేఘవాసిని యీ 9 న్ని ఆరెపువ్వపేళ్ళు.

ఆరెపువ్వ గుణము.

శ్లో॥ ధాతకీకటుకాశీతామందోష్ణాతువరాలఘుః।
తృష్ణాతీసారపిత్తాస్రవిషకృమివిసర్పజిత్ ॥

తా॥ ఆరెపువ్వ కారముగను శీతలముగను నుండు. కొంచెము కాకజేసును. వగరుగ లఘువుగనుండును. మరియు దప్పి అతిసారము పిత్తము రక్తదోషము విషము క్రిములు విసర్పము వీట్లను నశింపంజేయు.

కో వి దా ర.

శ్లో॥ కోవిదారోథఉద్దాళఃకాంచనఃకుండలీకులి ।
తామ్రపుష్పీచమరికోమహాయమళపత్రకః ॥

టీక॥ 1 కోవిదార 2 కుద్దాల 3 కాంచన 4 కుండలీ 5 కులీ 6 తామ్రపుష్పీ 7 చమరిక 8 మహాయమళపత్రక యీ 8 న్ని కోవిదారపేళ్ళు. దీనినే కాంచనాళమనిరెదరు.

కోవిదార గుణము.

శ్లో॥ కోవిదారఃకషాయస్స్యాత్సాంగ్రాహీవ్రణరోగజిత్ ।
గండమాలాగుదభ్రంశశమనఃకఫపిత్తహా ॥

తా॥ కోవిదారము వగరుగనుండు. ఇది మలబద్ధము వ్రణము గండమాల గుదభ్రంశము కఫము పైత్యము వీటిని నశింపంజేయు.

మే డి.

శ్లో॥ ఉదుంబరఃక్షీరవృక్షోజంతువృక్షస్సదాఫలః ।
హేమదుగ్ధఃకృమిఫలోయజ్ఞాంగశ్శీతవల్కలః ॥

టీక॥ 1 ఉదుంబర 2 క్షీరవృక్ష 3 జంతువృక్ష 4 సదాఫల 5 హేమదుగ్ధము 6 కృమిఫల 7 యజ్ఞాంగ 8 శీతవల్కల యీ 8 న్ని మేడిపేళ్ళు.

మేడి గుణము.

శ్లో॥ ఉదుంబరో హిమోవ్రణ్యః కఫపిత్తాస్రజిద్గురుః ॥

తా॥ మేడి శీతలముగనుండును. మరియు వ్రణములు కఫము పిత్తము రక్త దోషము వీటిని పోగొట్టును. గురుత్వమును జేసును.

మేడిపండు గుణము.

శ్లో॥ ఔదుంబరంఫలమతీవహిమంసుపక్వం పిత్తాపహంచమధురం
శ్రమమేహహారి। ఆమంకాషాయమధురంరుచిదీపనంచమాంం
సస్యవృద్ధికరణంశ్రమనాశకారి ॥

తా॥ బాగుగ పండిన మేడిపండ్లు మిక్కిలి చలువజేసును. పిత్తమును పోగొట్టును తియ్యగనుండును. శ్రమ మేహము వీటిని పోగొట్టును. ముదిరిన మేడి కాయ వగరుగను తియ్యగను రుచిగనునుండు. అగ్నిదీపనమును జేసును. శరీరమునకు మాంసవృద్ధినిజేయును శ్రమను పోగొట్టును.

బ్రహ్మమేడి.

శ్లో॥ కాకోదుంబరికాఫల్గుర్మలాయూశ్శ్విత్రభేషజం।
ఫల్గునీఫలహారీచరాజఫల్గుశివాటికా ॥

టీ॥ 1 కాకోదుంబరికా 2 ఫల్గు 3 మలాయూ 4 శ్విత్రభేషజ 5 ఫల్గునీ 6 ఫలహారీ 7 రాజఫల్గు 8 శివాటికా యీ 8 న్ని బ్రహ్మమేడిపేళ్ళు.

బ్రహ్మమేడి గుణము.

శ్లో॥ కాకోదుంబరికాతద్వద్విశేషాచ్ఛిన్ననాశినీ।
కఫపిత్తకరోగ్రాహీంకుష్ఠకండూవ్రణాపహా।
రక్తపిత్తహరశ్శైత్యశ్చవపాండుశోషహరఃపరః ॥

తా॥ బ్రహ్మమేడి మేడియొక్క గుణము కలదైయుండును. విశేషముగ గాయము కుష్టువు దురద వ్రణములు రక్తపిత్తము పాండువు వాపు వీనిని పోగొట్టును. మరియు కఫము పిత్తము వీట్లను గలుగంజేయు. మలమును గట్టిపరచును.

సీమమేడి.

శ్లో॥ అంజీరంమజ్జలంజ్ఞేయంకాకోదుంబరికాఫలం ॥

టీక॥ 1 అంజీర 2 మజ్జుల 3 కాకోదుంబరికాఫల యీ 3 న్ను సీమమేడి (అనగా అంజీరుపండ్లు) పేళ్లు.

సీమమేడిగుణము.

శ్లో॥ అంజీరంశీతలంస్వాదుర్గురుఃపిత్తాస్రవాతజిత్ ॥

తా॥ సీమమేడి (అనగా అంజీరుపండు) చలువజేసును. రుచిగనుండును. గురుత్వము జేసును. మరియు పిత్తరక్తము వాతము వీనిని బోగొట్టును.

అగ్నిమేడి.

శ్లో॥ ఆవర్తకీతిందుకినీవిభాండీపీతకీలతా ।
చర్మరంగారక్తపుష్పావామావర్తవిషాణికా ॥

టీక॥ 1 ఆవర్తకీ 2 తిందుకినీ 3 విభాండీ 4 పీతకీ 5 లతా 6 చర్మరంగా 7 రక్తపుష్పా 8 వామావర్త 9 విషాణికా యీ 9 న్ను అగ్నిమేడిపేళ్ళు.

అగ్నిమేడి గుణము.

శ్లో॥ ఆవర్తకూర్ధ్వదోషఘ్నీకఫపిత్తవిషాపహా ।
శోఫగుల్మోదరానాహక్రిమ్యర్శోవినివర్తి సి ॥

తా॥ అగ్నిమేడి ఊర్ధ్వదోషము కఫము పిత్తము విషము శోఫ గుల్మము మహోదరము కడుపుబ్బరము క్రిములు మూలవ్యాధి వీటిని నశింపజేయు.

రెండవ అగ్నిమేడి.

శ్లో॥ అజశృంగీమేషశృంగీసర్పదంష్ట్రాచవర్తికా ।
తిక్తదుగ్ధాక్షిభైషజ్యంపుత్రశ్రేణీవిషాణికా ।
ఉష్ట్రరోమశపర్ణీచవివృత్శోఫఘునశృంగకః ।
విషఘ్నఃపాదవృక్షశ్చకాలీచెక్షుష్యపవచ ॥

టీక॥ 1 అజశృంగి 2 మేషశృంగి 3 సర్పదంష్ట్రా 4 వర్తికా 5 తిక్తదుగ్ధా 6 అక్షిభైషజ్య 7 పుత్రశ్రేణీ 8 విషాణికా 9 ఉష్ట్రరోమశపర్ణీ 10 వివృత్ 11 ఘునశృంగక 12 విషఘ్న 13 పాదవృక్ష 14 కాలీ 15 చెక్షుష్య యీ 15 న్ను రెండవ అగ్నిమేడిపేళ్లు. (దీనినే అజశృంగియని జెప్పుదురు.)

రెండవ అగ్నిమేడి గుణము.

శ్లో॥ అజశృంగీరసేస్వాదుశ్శీతజ్వరవిషాపహా ।
శ్వయథుంపవనంహంతిత్వష్ణావమధునాశినీ ॥

తా॥ రెండవ అగ్నిమేడి రుచికరముగనుండును. ఇది శీతజ్వరము విషము వాపు వాతము దప్పి వాంతి వీటిని నశింపంజేయును.

తెలుమణిచెట్టు.

శ్లో॥ శణపుష్పీబృహత్పుష్పీస్వైనోక్తాశణఘుంటికా । మహాశణా
మాల్యపుష్పావామసికటుతిక్తకా । వక్రోహిదంష్ట్రీకాకోళీ
వృశ్చికావ్యాళధూమికా । ధూమపత్రావిశల్యాచవిషఘ్నో
నేత్రరోగహావిషాణీదక్షిణావర్తాదేవలాంగూలికాచసా ॥

టీక॥ 1 శణపుష్పీ 2 బృహత్పుష్పీ 3 స్వైనోక్తా 4 శణఘుంటికా 5 మహాశణా 6 మాల్యపుష్పా 7 వామసీ 8 కటుతిక్తకా 9 వక్ర 10 అహిదంష్ట్రీ 11 కాకోళీ 12 వృశ్చికా 13 వ్యాళధూమికా 14 ధూమప్రతా 15 విశల్యా 16 విషఘ్న 17 నేత్రరోగహా 18 విషాణీ 19 దక్షిణావర్త 20 దేవలాంగూలికా యీ 20 న్ని తెలుమణిచెట్టు పేళ్ళు. (ఇది ఒక్కలో భేదమని కొన్నినిఘంటులయందు చెప్పబడియున్నది.)

రెండవ తెలుమణిచెట్టు.

శ్లో॥ ద్వితీయాదక్షిణావర్తావృశ్చికాళిర్విషాణికా ।
సమరావృశ్చిపత్రీచతిథాచనగవృశ్చికా ।
బదనీమేఘపుష్పీచతథానాపురపుష్పికా॥

టీక॥ 1 దక్షిణావర్త 2 వృశ్చికాళి 3 విషాణికా 4 సమరా 5 వృశ్చిపత్రీ 6 నగవృశ్చికా 7 బదనీ 8 మేఘపుష్పీ 9 పురపుష్పికా యీ 9 న్ని రెండవ తెలుమణిచెట్టు పేళ్ళు.

తెలుమణిచెట్టు గుణము.

శ్లో॥ శణపుష్పీరసేతిక్తావామసికఫపిత్తనుత్ ।
వీర్యవృద్ధికరీనాస్యాత్ రక్తనాశవహారాపరం ।
నశంతిచాస్యబీజానిగర్భఘ్నానీతికేచనా ॥

తా॥ తేలుమణిచెట్టు వగరుగనుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము రక్తస్రావము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధికరముగనుండు. మరియు నిది వమనకరముగనుండు. దీని విత్తులు గర్భస్రావమును గలుగంజేయునని కొందరు వచించెదరు.

దొండ.

శ్లో॥ బింబీరక్తఫలాగోళాతుండీదంతచ్ఛదోపమా।
మధుపక్వామహాద్రాక్షీశ్లేష్మకృద్బోధనాశినీ॥

టీక॥ 1 బింబీ 2 రక్తఫలా 3 గోళా 4 తుండీ 5 దంతచ్ఛదోపమా 6 మధుపక్వా 7 మహాద్రాక్షీ 8 శ్లేష్మకృత్ 9 బోధనాశినీ యీ 9 న్ని దొండపేళ్ళు.

దొండ గుణము.

శ్లో॥ బింబీవాంతిప్రదాహంతిరక్తపిత్తాస్రకామిలాః।
తత్ఫలంశీకలంస్వాదుగురుపిత్తాస్రదాహజిత్।
స్తంభనంలేఖనంవాతవిబంధాధ్మానకారకమ్॥

తా॥ దొండ వమనము జేయించును. మరియు రక్తపిత్తము రక్తదోషము కామిల వీటిని బోగొట్టును దొండపండు చలువజేసును. రుచిగనుండును గురుత్వము జేయును. పిత్తరక్తము తాపము వీనిని బోగొట్టును. వీర్యస్తంభనముజేయును. లేఖనకారిగనుండును మరియు నిది వాతము మలబద్ధము కడుపుబ్బరము వీటిని గలుగంజేయు.

తియ్యదొండ.

శ్లో॥ మధుతుండీరక్తఫలాతుండికేరీఫలామతా।
ఓష్ఠోపమఫలాదీర్ఘాపీలుపర్ణీచతుండికా।
ఛర్దినీతిత్తిరిఫలాస్త్రైవకాంచననామికా॥

టీక॥ 1 మధుతుండీ 2 రక్తఫలా 3 తుండికేరీఫలా 4 ఓష్ఠోపమఫలా 5 దీర్ఘా 6 పీలుపర్ణీ 7 తుండికా 8 ఛర్దినీ 9 తిత్తిరిఫలా 10 కాంచననామికా యీ 10 న్ని తియ్యదొండపేళ్ళు.

తియ్యదొండ గుణము.

శ్లో॥ వమనీకఫపిత్తాస్రశోషపాండుక్షయాపహా।
తస్యాఃఫలంగురుస్తన్యంశ్వాసకాసనిరాకృత్॥

తా॥ తియ్యదొండ వాంతినిజేయించును. మరియు కఫము పిత్తము రక్తదోషము వాపు. పాండువు క్షయము వీనిని బోగొట్టును. దీనిఫలము గురుత్వముజేసును. బాలను వృద్ధిజేసును. శ్వాసము కాసము వాతము వీటిని బోగొట్టును.

ఆరుదొండ.

శ్లో॥ ఆర్జటస్స్యాదార్తగళోబహుకంటఃప్రఘర్షణః॥

టీక॥ 1 ఆర్జట 2 ఆర్తగళ 3 బహుకంటక 4 ప్రఘర్షణ యీ 4 న్ను ఆరుదొండపేర్లు.

ఆరుదొండ గుణము.

శ్లో॥ ఆర్జటస్తువరశ్శీతోవ్రణశోధనరోపణః ॥

తా॥ ఆరుదొండ వగరుగ శీతలముగనుండును, మరియు వ్రణములను శోధించి మాన్పును.

లింగదొండ.

శ్లో॥ లింగినీబహుపత్రీస్యాదీశ్వరీశైవవల్లరీ ।
స్వయంభూలింగసంభూతాలింగాచత్రిఫలాన్వితా ।
చండాలింగంగజాదేవీచండాయస్తంభినీతథా ॥

టీక॥ 1 లింగినీ 2 బహుపత్రీ 3 ఈశ్వరీ 4 శైవవల్లరీ 5 స్వయంభూ 6 లింగసంభూతా 7 లింగా 8 త్రిఫలాన్వితా 9 చండః 10 లింగ 11 గజా 12 దేవీ 13 చండా 14 అయస్తంభినీ యీ 14 న్ను లింగదొండ పేర్లు.

లింగదొండ గుణము.

శ్లో॥ లింగినీకటురుష్ణాచదుర్గంధాచరసాయనీ ।
సర్వసిద్ధికరీదివ్యాస్యాద్స్వరసశోధినీ॥

తా॥ లింగదొండ కారముగను ఉష్ణముగను తియ్యగను దుర్వాసనకలదిగను మిగుల బలకారిగనునుండు. సర్వసిద్ధులనిచ్చును నాలుకను శోధించును.

కాకిదొండ.

శ్లో॥ కాకనాసాధ్వాంక్షనాసాకాకతుండమసూరిశేకా ।
మురంగీస్యాద్రక్తఫలాతుండికేరీవనాస్త్రికా ॥

టీక॥ 1 కాకనాసా 2 ధ్వాంక్షనాసా 3 కాకమండూకపర్ణికా 4 మురంగీ 5 రక్తఫలా 6 తుండికేశీ యీ 6 న్ను కాకిదొండపేళ్లు.

కాకిదొండ గుణము.

శ్లో॥ మురంగీచ ఫలేతూష్ణా తిక్తాచకఫనాశినీ ।
అర్శసోనిచయంహన్తి కఫసంఘాతభేదినీ ॥

తా॥ కాకిదొండపండు మిక్కిలి ఉష్ణముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది కఫము అనేకవిధములైన మూలరోగములు కఫరోగములు వీనిని నశింపంజేయు.

త్రిఫలానిర్ణయము.

శ్లో॥ హరీతక్యాస్త్రయోభాగాశ్చైవాద్వాదశభాగికా ;
షడ్భాగాస్స్యుర్విభీతస్యత్రిఫలేయంప్రకీర్తితా ॥

తా॥ కరక్కాయ 3 భాగములు ఉశిరికకాయ 12 భాగములు తానికాయ 6 భాగములు యీ మూటిని యీ ప్రకారము చేర్చిన త్రిఫలమనబడు.

త్రిఫలముల పేర్లు.

శ్లో॥ త్రిఫలైతత్త్రయోణస్యాద్వరాశ్రేష్ఠాఫలోత్తమా ॥

తా॥ కరక ఉసిరిక తాని అను నీమూడును త్రిఫలములనియు వరాయనియు ఫలోత్తమాయనియు జెప్పంబడు.

త్రిఫలముల గుణము.

శ్లో॥ త్రిఫలాకుష్ఠమేహార్శఃకఫపిత్తవినాశినీ ।
చక్షుష్యారోపణీహృద్యావయస్స్థాపినీపరా ॥

తా॥ త్రిఫలములు కుష్ఠును మేహము అర్శస్సు కఫము పిత్తము వీనిని నశింపంజేయు. నేత్రములకు హితకారిగనుండు. వ్రణములనార్చును హృదయమునకు మేలు జేసును వయస్సును స్థాపించును.

కరక్కాయ.

శ్లో॥ హరీతకీభయాపథ్యాప్రపథ్యాపూతనామృతా ।
జయామోఘాహైమవతీవయస్స్థాశ్రేయసీశివా ।
వ్యన్నసీప్రాణదాజైవరోహిణీగుణవాయదే ॥

టీక॥ 1 హరీతకి 2 అభయా 3 పథ్యా 4 ప్రపథ్యా 5 పూతనా 6 అమృతా 7 జయా 8 అమోఘా 9 హైమవతీ 10 వయస్థా 11 శ్రేయసీ 12 శివా 13 నిమ్నినీ 14 ప్రాణదా 15 రోహిణీ 16 రుద్రవారుణీ యీ 16 న్ను కరక్కాయపేర్లు.

హరీతకీనామ కారణము.

శ్లో॥ హరస్యభవనేజాతాహరితాచస్వభావతః ।
హరయేస్సర్వరోగాంశ్చతేనప్రోక్తాహరీతకీ ॥

తా॥ కరక్కాయ పరమేశ్వరుని గృహమువందుబుట్టిన దగుటవలనను స్వభావముచే పచ్చగనుండుటవలనను సమస్తరోగముల హరింపంజేయునదగ నుండుటవలనను హరీతకీయని చెప్పంబడెను.

హరీతక్యుత్పత్తి.

శ్లో॥ బిందవఃపతితాస్సప్తశక్రస్యపిబతోఽమృతం ।
మనుష్యాణాంహితార్థాయభూమౌజాతాహరీతకీ ॥

తా॥ ఇంద్రుం డమృతపానము చేయుచుండునపుడు ఏడమృత పానబిందువులు భూమియందుపడి మనుజుల హితార్థమై ఏడువిధములైన కరక్కాయ లుద్భవిల్లెను.

కరక్కాయ భేదములు.

శ్లో॥ జీవంతీపూతనాపశ్చాదమృతావిజయాభయాః ।
రోహిణీచేతకీసప్తభేదభిన్నాహరీతకీ ॥
సప్తానామపిజాతీనాంప్రధానంవిజయాస్మృతా ।
సుఖప్రయోగసులభాసర్వవ్యాధిషుశస్యతే ॥

తా॥ కరక్కాయ జీవంతి పూతనా అమృతా విజయా అభయా రోహిణీ చేతకీ అనియేడువిధంబులుగనుండును. పైజెప్పిన యేడువిధముల కరక్కాయలలో విజయ యనునది ప్రధానము కాబట్టి సర్వరోగములయందు తేలుతనుపయోగించుటకు యోగ్యమైనది.

హరీతకీసప్తవిధనామ కారణము.

శ్లో॥ జీవంతీజీవనోద్యోగాత్పావనాత్పూతనాస్మృతా ।
సుధావదమృతాజ్ఞేయవిజయావిజయప్రదా ।

నృణామభయదాయస్మాదభయాతత్ప్రకీర్తితా ।
రోహిణీతుగుణారోహాచ్చేతనాచ్చేతకీమతా ॥

తా॥ కరక్కాయ మనుజులకు ఆయుష్యమును వృద్ధిజేయుటవలన జీవంతియనియు శరీరమును పరిశుద్ధపరచుటవలన పూతనయనియు అమృతప్రాయముగ నుండుటవలన అమృతయనియు జయమునిచ్చుటవలన విజయయనియు భయమును బోగొట్టుటవలన అభయయనియు మంచిగుణము నిచ్చుటవలన రోహిణియనియు జ్ఞానములు గలుగజేయుటవలన చేతకియనియు సప్తవిధనామములను వహించె.

సప్తవిధహరీతకీ ఉత్పత్తి దేశము.

శ్లో॥ విజయావింధ్యదేశేషుకన్యాకుబ్జేషురోహిణీ ।
సౌరాష్ట్రే పూతనాచైవగంగాయాశ్చామృతాతటే ।
కాశ్మీరదేశేజీవంతీచేతకీహిమవద్గిరౌ ।
అభయావింధ్యదేశేషుజాతాచైవహరీతకీ ॥

తా॥ విజయయను కరక్కాయ వింధ్యదేశమునందును రోహిణియనునది కన్యాకుబ్జమునందును పూతనయనునది సౌరాష్ట్రదేశమునందును అమృతయనునది గంగాతీరమునందును జవంతియనునది కాశ్మీరదేశమునందును చేతకియనునది హిమవత్పర్వతమునందును అభయయనునది వింధ్యపర్వతమునందును జన్మించెను.

సప్తవిధహరీతకీ స్వరూప తదుపయోగము.

శ్లో॥ జీవంతీస్వర్ణవర్ణాభాపూతనాస్థిమతీయుతా।అమృతామాం
సలాప్రోక్తా విజయాతుంబరూపిణీ । పంచాంగీత్వభయాజ్ఞే
యాస్మృతావృత్తాతురోహిణీ।త్ర్యంగీతుచేతకీజ్ఞేయాకర్మతా
సామథోచ్యతే ॥ సర్వరోగేషుజీవంతీప్రలేపేపూతనాహితా।
శోధనార్థమమృతాప్రోక్తావిజయాసర్వరోగహృత్ ।అక్షిరోగే
ఽభయాశస్తారోహిణీవ్రణరోహిణీ । చేతకీచూర్ణయోగేస్యా
త్సప్తధైవప్రకీర్తితా ॥

తా॥ జీవంతియను కరక్కాయ బంగారువంటి వర్ణముకలదైయుండును పూతనయనునది నరములతోగూడియుండును. అమృతయనునది విశేషమజ్జతో గూడియుండును. విజయయనునది సొరకాయవలెనుండును. అభయయనునది 5 అంచు

లతో గూడియుండును. రోహిణియనునది గుండుగనుండును. చేతకి అనునది 3 అంచులతో గూడియుండును. జీవంతి యనునది సస్తరోగములయందును పూతనయనునది లేపనమునందును అమృతయనునది శరీరశోధనమునందును విజయయనునది సర్వరోగములబోగొట్టుటయందును అభయయనునది నేత్రరోగమునందును రోహిణియనునది వ్రణములనార్చుటయందును చేతకియనునది చూర్ణయోగమునందు నుపయోగించును.

ప్రశస్తహరీతకీ స్వరూపము.

శ్లో॥ కాలయోగాత్స్వయంపాకా త్ప్రత్తితాతుమహీంతలే । నవా
స్నిగ్ధాఘనావృత్తాగుర్వీక్షిప్తాచయాంభసి । నిమజ్జేత్సాప్రశస్తా
స్యాద్రోగఘ్నీ స్యతిగుణప్రదా । శోణాచ్ఛిన్నాగుడనిభాకించి
గల్పాకషాయణీ।స్థూలత్వక్సరసాస్వల్పబీజాగుర్వీహరీతకీ ॥

తా॥ కాలక్రమమున బాగుగపండి భూమిపైరాలినదియు క్రొత్తగను నున్నగను గట్టిగను గుండ్రముగను లావుగను నీళ్ళలోవైచిన మునుగునదిగను యెఱ్ఱగను గల్లిన లోపల బెల్లపు వర్ణముతో తుల్యమైన వర్ణముకలదిగను కొంచము వగరుగను లావుగనుండు. బెరడుగలదై రసముతోగూడి చిన్నవిత్తులు గలిగియుండునదియునైన కరక్కాయ మిక్కిలి ప్రశస్తమైనదగుటచే నది సమస్తరోగములబోగొట్టి సుగుణముల నిచ్చును.

కరక్కాయ గుణము.

శ్లో॥ బీజాస్థితిక్తామధురాతదంతా త్వద్భాగతస్స్యాత్కటురుష్ణ
వీర్యా । మాంసాంశతశ్చామ్లకషాయయుక్తా హరీతకీపంచ
రసాశ్రితేయం॥హరీతకీపంచరసాలవణాతుపరోత్కటా।రూక్షో
ష్ణాదీపనీమేధ్యాస్వాదుపాకారసాయనీ। నరాబుద్ధిప్రదావృష్యా
చక్షుష్యాబృంహణీలఘుః । శ్వాసకాసప్రమేహార్శఃకుష్ఠశో
థోదరాస్కృమీన్ । వైస్వర్యగ్రహణీదోష విబంధవిషమ
జ్వరాన్ । గుల్మాధ్మానవ్రణచ్ఛర్దిహిక్కాకం డూహృదామ
యాన్ । విబంధంస్రోతసాంపాండుమూరుస్తంభమరోచకం।
కామిలాంశూలమానాహంప్లీహానంచాపకర్షతి । మధు
రామ్లతయావాతంకషాయస్వాదుభావతః । పిత్తంహంతికఫం
హంతికటుకేనహరీతకీ ॥ చర్వితావర్ధయత్యగ్నింపేషితామల

శోధనీ । స్విన్నా సంగ్రాహిణీ ప్రోక్తా భ్రిష్టా పథ్యాన్నదోషనుత్ ॥ చేతకీ చ ధృతా హస్తే యావత్తిష్ఠతి దేహినః । తావద్విరిచ్యతే దేహీ తత్ప్రభావాన్న సంశయః । క్వచిదాస్వాదనాదేవ క్వచిదాఘ్రాణమాత్రతః । క్వచిత్స్పర్శనమాత్రేణ క్వచిద్దర్శనమాత్రతః । మలాన్విసర్జయేచ్చైవ ప్రభావేన హరీతకీ॥ హరీతకీ మనుష్యాణాం మాతేవ హితకారిణీ । కదాచిత్కుప్యతే మాతా నోదరస్థా హరీతకీ ॥ హరీతకీ మనుష్యాణాం సుఖోపాయం రసాయనం ॥ పథ్యత్వే చ వరా ప్రోక్తా సర్వామయవినాశినీ ॥ ఉన్మీలినీ బుద్ధిబలేంద్రియాణాం నిర్మూలినీ పిత్తకఫానిలానాం । సంశోధినీ మూత్రశకృన్మలానాం హరీతకీ పథ్యనిమాన రాణాం॥

తా॥ కరక్కాయయొక్క విత్తు దానిఅస్థి ఇవి చేదుగను కరక్కాయయొక్క మధ్యభాగము మధురముగను దాని బెరడు కారముగను ఉష్ణమైన వీర్యముకలదిగన దానిమాంసము పుల్లగను వగరుగను నుండుటవలన కరక్కాయ తిక్తాది 5 విధములైన రసములు కలదైయుండును. మరియు నిది ఉష్ణగను మిక్కిలి వగరుగనునుండు. లాఘవము జేసును. ఉష్ణముగనుండును. అగ్నిదీపనమునుజేసును గ్రంధాకర్షణ శక్తినిచ్చును. పాకమువలన రుచిగను ఆయురారోగ్యవృద్ధికారిగను వేగముగలదిగనుమండు బుద్ధినిచ్చును. మరియు శుక్లవృద్ధి నేత్రములకు హితము శరీరపుష్టి వీట్లను గలుగంజేయు. తేలికనిచ్చును. మరియు నిది శ్వాసము కాసము ప్రమేహము మూలశంక కుష్ఠువు వాపు ఉదరరోగము నులిపురుగులు స్వరభంగము గ్రహణీ మలబద్ధము విషమజ్వరము గుల్మము ఆధ్మానము వ్రణములు వాంతి ఎక్కిళ్ళు దురద హృద్రోగము స్రోతస్సుల నడ్డగించుట పాండువు ఊరుస్తంభము అరుచి కామిలి శూల కడుపుబ్బరము ప్లీహము వీట్లను నశింపంజేయు. కరక్కాయ మధురముగను పుల్లగను నుండుటవలన వాతమును వగరుగనుండుటవలన పిత్తమును కారముగనుండుటవలన కఫమును బోగొట్టును. కరక్కాయ నమిలిన అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు. నూరిపుచ్చుకొనిన విరేచనమును జేయించు. ఉడికించి పుచ్చుకొనిన మలమును గట్టిపరచును. వేయించిపుచ్చుకొనిన అన్నదోషమును బోగొట్టును. చేతకి యను కరక్కాయను చేతనుంచుకొని యుండువరకు విరేచనములగును. మంచికరక్కాయను తినుటవల్లను వాసన జూచుటవల్లను తాకుటవల్లను చూచుటవల్లను మలోత్సర్జనమును జేయించు. కరక్కాయ తల్లివలె

నేమనుజులకు హితము జేయుచుండును. మరియు సుఖమునిచ్చునట్టి రసాయనౌషధముగనుండును. సమస్తరోగముల నశింపంజేయును. బుద్ధిబలము ఇంద్రియములు వీటిని వృద్ధిపరచును. వాతపిత్తకఫ ప్రకోపమును శమింపంజేయును. మలమూత్రములు సప్తమలములు వీటిని బాగుగశోధించును. కావున కరక్కాయ మనుజులకు మిక్కిలి పథ్యకరమైనదిగనుండును.

హరీతకీ సేవనానర్హులు.

శ్లో॥ తృష్ణాయాంకంఠశోషేచహనుస్తంభేగళగ్రహే ।
నవజ్వరేతథాక్షీణేన ప్రశస్తాహరీతకీ ॥
అధ్వాతిఖిన్నఃపరిహీనరేతోరూక్షఃకృశోలంఘనకర్శితశ్చ ।
పిత్తామయీగర్భవతీచనారీవిముక్తరక్తాప్యభయాంనఖాదేత్ ॥

తా॥ దప్పి గొంతెండుట హనుస్తంభము గళగ్రహము నవజ్వరములు శరీరక్షయము వీనియందు కరక్కాయ అప్రశస్తము. మరియు మార్గాయాసము హీనరేతస్సు రూక్షకృశత్వము లంఘనముచే కృశించుట పిత్తరోగము ఇవిగలవారు గర్భిణీస్త్రీలు రక్తస్రావము చేయబడినవారు వీరలు కరక్కాయను భక్షించంజనదు.

హరీతక్యుపయోగము.

శ్లో॥ అనిలంకుపితంగుడతైలయుతంఘృతశర్కరయాసహపిత్తమపి ।
మధుపిప్పలిభిశ్చకఫంకుపితంశమయేచ్ఛమయేచ్ఛమయేదభయా

తా॥ కరక్కాయను బెల్లము తైలము వీటితో సేవించిన వాతప్రకోపమును నెయ్యి చక్కెర వీటితో సేవించిన పిత్తప్రకోపమును తేనె పిప్పళ్ళు వీటితో సేవించిన కఫప్రకోపమును నశింపంజేయును.

శ్లో॥ గ్రీష్మేతుల్యగుడాంసుసైంధవయుతాంమేఘావనద్ధాంబరేతుల్యాం
శర్కరయాశరద్యమలయాం శుంఠ్యాతుషారాగమే । పిప్ప
ల్యాశిశిరేవసంతసమయేక్షౌద్రేణసంయోజితాం। రోగాన్ హంతి
హరీతకీచసిపిధాంతాత్యోయధాంపస్నగాన్ ॥

తా॥ కరక్కాయను యెండకాలమునందు బెల్లముతోను వర్షాకాలమునందు సైంధవలవణముతోను శరత్కాలమునందు తెల్లచక్కెరతోను హేమంతకాలమునందు శొంఠితోను శిశిరకాలమునందు పిప్పళ్ళతోను వసంతకాలమునందు తేనెతోనుజేర్చి

భుజించిన « గరుత్మంతుడు సర్పముల నశింపఁజేయునటుల „ సర్వరోగములను నశింపం జేయు.

తాడికాయ.

శ్లో॥ విభీతకఃకర్షఫలో వాసంతోక్షఃకలిద్రుమః । సంవర్తకో భూతవాసఃకలివృక్షోవిభీదకః । హార్యోపవనసంభూతసుమూలోబహువీర్యకః । సంఘాతుస్తుషజాతశ్చవింధ్యవాసీవసంతకః। బహువీర్యవరాలక్ష్మీర్వినాశోక్షఫలస్మృతః॥

టీక॥ 1 విభీతక 2 కర్షఫల 3 వాసంత 4 అక్ష 5 కలిద్రుమ 6 సంవర్తక 7 భూతవాస 8 కలివృక్ష 9 విభీదక 10 ఉపవనసంభూత 11 సుమూల 12 బహువీర్యక 13 సంఘాత 14 తుషజాత 15 వింధ్యవాసీ 16 వసంతక 17 బహువీర్యవరా 18 లక్ష్మీ 19 వినాశ 20 అక్షఫల యీ 20 న్ని తాడికాయ పేళ్లు.

తాడికాయ గుణము.

శ్లో॥ విభీతకఃకటుఃపాకీలఘుశ్శీతోబలాసనుత్ ।
కాసాక్షికఫవాతఘ్నః కేశవృద్ధికరఃపరః॥

తా॥ తాడికాయ చేదుగను మలకనగను శీతముగనునుండు. మరియు నిది బలాసరోగము కాసము నేత్రరోగము కఫము వాతము వీటిని నశింపఁజేయుటయే గాక కేశవృద్ధికరముగను జీర్ణకారిగనునుండు.

ఉసిరిక.

శ్లో॥ వయస్థామలకంవృష్యంధాత్రీఫలరసంశివం ।
ధాత్రీఫలంశ్రీఫలంచతథామృతఫలంస్మృతం ।
ఆమలకీశీతఫలీశీతామృతఫలంస్మృతం ॥

టీక॥ 1 వయస్థ 2 ఆమలక 3 వృష్య 4 ధాత్రి 5 ఫలరస 6 శివ 7 ధాత్రీఫల 8 శ్రీఫల 6 అమృతఫల 10 ఆమలకీ 11 శీతఫలీ 12 శీతామృతఫల యీ 12 న్ను ఉసిరిక పేళ్ళు.

ఉసిరిక గుణము.

శ్లో॥ కషాయకటుతిక్తామ్లంస్వాదుకేశ్యంహిమంలఘు ।
త్రిదోషశమనంవృష్యంకఫజ్వరవినాశనం ॥

తా॥ ఈ పెరిక కారముగను చిరుచేదుగను వగరుగను పుల్లగను రుచికరముగను శీతలముగను లఘువుగనునుండు. మరియు నిది త్రిదోషములు కఫము జ్వరము వీటిని నశింపఁజేయుటయే గాక వీర్యవృద్ధికరముగను కేశవృద్ధికరముగనునుండు.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ తద్వద్ధాత్రీఫలంవృష్యంవిశేషాద్రక్తపిత్తజిత్ ।
అమ్లత్వాత్పవనంహంతిపిత్తంమాధుర్యశైత్యతః ।
కఫంరూక్షకషాయత్వాత్తస్మాత్త్ర్యధికంఫలం ॥

తా॥ ఈ పెరిక కరక్కాయతో సమానమైన గుణముగలదిగ నుండుటయే గాక విశేషముగ రక్తపిత్తమును బోగొట్టును. శుక్రమును వృద్ధిజేయును. మఱియు నిది పుల్లగనుండుటవలన వాతమును తియ్యగ శీతలముగనుండుటవలన పిత్తమును రూక్షగ వగరుగ నుండుటవలన కఫమును బోగొట్టును.

రేల.

శ్లో॥ కర్ణికారోరాజవృక్షఃప్రగ్రహఃకృతమాలకః। సారోగ్యఃశంబీ శమ్యాకోవ్యాధిఘాతోవఘాతకః । ఆరగ్వధోదీర్ఘఫలో వ్యాధిఘ్నశ్చతురంగుళః। ఆరేవతస్తథాకర్ణీకర్ణికారోథరే చకః।కుండలీహేమపుష్పశ్చపరివ్యాధోనృపద్రుమః।స్వర్ణశేఫా లికాస్వర్ణా కుష్ఠసూదనఏవచ । స్వర్ణశల్యామఘాతశ్చ స్వర్ణద్రుమఃక్రిమిమారకః ॥

టీక॥ 1 కర్ణికార 2 రాజవృక్ష 3 ప్రగ్రహ 4 కృతమాలక 5 సారోగ్య 6 శంబీ 7 శమ్యాక 8 వ్యాధిఘాత 9 అవఘాతక 10 ఆరగ్వధ 11 దీర్ఘఫల 12 వ్యాధిఘ్న 13 చతురంగుళ 14 ఆరేవత 15 కర్ణీ 16 కర్ణికార 17 రేచక 18 కుండలీ 19 హేమపుష్ప 20 పరివ్యాధ 21 నృపద్రుమ 22 స్వర్ణశేఫాలికా 23 స్వర్ణా 24 కుష్ఠసూదన 25 స్వర్ణశల్యా 26 అమఘాత 27 స్వర్ణద్రు 28 క్రిమిమారక యీ 28 న్ని రేలపేళ్ళు.

రేల గుణము.

శ్లో॥ ఆరగ్వధోగురుస్స్వాదుశ్శీతలోమృదురేచనః । జ్వరహృద్రోగపిత్తాస్రవాతోదావర్తశూలనుత్ । తత్పుష్పంవాతలం గ్రాహిణీకంపిత్తకఫాపహం । తస్యమజ్జామధురాపాకే తిక్తాస్రిత్

సమీరజిత్ । పత్రాణి రేచకాణిస్యుః కఫమేదోహరాణిచ ।
తత్ఫలంమధురంబల్యంవాతపిత్తజ్వరాన్హరేత్ ॥

తా॥ రేలగురుత్వముజేసును. రుచినిపుట్టించును చల్లగనుండును. కొంచెముగ విరేచనముజేయించును. మరియు జ్వరము హృద్రోగము పిత్తరక్తము వాతము ఉదావర్తము శూల వీటిని నశింపజేయు. రేలపూలు వాతమునుజేసును. మలమును బంధించును చేదుగనుండును. మరియు పిత్తము కఫము వీనిని బోగొట్టును. రేలగుజ్జు పాకమువలన మధురముగను చేదుగనునుండు. పిత్తము వాతము వీటిని బోగొట్టును. రేలాకు విరేచనమును జేయించు కఫము మేదోరోగము వీనిని బోగొట్టును. రేలపండు మధురముగను బలకారిగనుండు. మరియు వాతము పిత్తము జ్వరము వీట్లను నశింపజేయు.

చిన్నదంతి.

శ్లో॥ దంతీశీఘ్రానికుంభాన్యాదుపచిత్రామకూలికా ।
పదోదుంబరపర్ణీచ విశల్యాచఘుణప్రియా ॥

టీక॥ 1 దంతీ 2 శీఘ్రా 3 నికుంభా 4 ఉపచిత్రా మకూలికా 5 పద 6 ఉదుంబరపర్ణీ 7 విశల్యా 8 ఘుణప్రియా యీ 8 న్ను చిన్నదంతి పేళ్ళు. దీనినే నేలదంతీ యని జెప్పుదురు.

పెద్దదంతి.

శ్లో॥ వరుణీచవరాంగీచతిక్తా వచజయాపహా ।
ఆవర్తకా కేశరుహా వృషభద్రకా ।
విశోధనీ శ్యేనఘంటామధుపుష్పచ్ఛదాతథా ।
నాగస్ఫోటావిశాలాచకల్పైరండఫలాచసా ॥

టీక॥ 1 వరుణీ 2 వరాంగీ 3 జయాపహా 4 ఆవర్తకా 5 కేశరుహా 6 వృషభద్రకా 7 విశోధనీ 8 శ్యేనఘంటా 9 మధుపుష్పచ్ఛదా 10 నాగస్ఫోటా 11 విశాలా 12 కల్పి 13 ఏరండఫలా యీ 13 న్ను పెద్దదంతి పేళ్లు.

దంతీద్వయ గుణములు

శ్లో॥ దంతీతిక్తోష్ణకటుకాకఫవాతోదరాపహా ।
అర్శోవ్రణాశ్మరీశూలంహంతిదీపనశోధనీ ॥

తా॥ దంతి వగరుగను ఉష్ణముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది కఫము వాతము మహోదరము అర్శస్సు వ్రణము మూత్రకృచ్ఛ్రము శూల వీటిని నశింపం జేయుటయేగాక అగ్నిదీపనము మలశోధనము వీటిని గలుగంజేయు.

ఎలుకచెవియాకు.

శ్లో॥ ద్రవంతీశంబరీచిత్రాన్యగ్రోధీమూషికాహ్వయా ।
ప్రత్యక్శ్రేణీశిపాగండాపత్రశ్రేణ్యాఖుపర్ణికా ।
కృషికాన్వృకపర్ణీచపత్రపంజీతథాలికా ।
మాతాభూమిచరాస్యైషజుంకపర్ణీచనామతా ॥

టీక॥ 1 ద్రవంతీ 2 శంబరీ 3 చిత్రా 4 న్యగ్రోధీ 5 మూషికాహ్వయా 6 ప్రత్యక్శ్రేణీ 7 శిపా 8 గండా 9 పత్రశ్రేణీ 10 ఆఖుపర్ణికా 11 కృషికా 12 వృకపర్ణీ 13 పత్రపంజీ 14 అలికా 15 మాతా 16 భూమిచరా 17 జుంకపర్ణీ యీ 17 న్ను ఎలుకచెవియాకుపేళ్లు.

ఎలుకచెవియాకు గుణము.

శ్లో॥ ఆఖుపర్ణీరసేస్వాదుఃప్రమేహాబహుమూత్రజిత్ ।
కఫపిత్తజ్వరేపాండుక్రిమికుష్ఠభగందరే ॥

తా॥ ఎలుకచెవియాకు రుచికరముగనుండు. ఇది ప్రమేహము బహుమూత్రము కఫము పిత్తము జ్వరము పాండు క్రిమిరోగము కుష్ఠము భగందరము వీటియందు ప్రయోగించిన వాని నివర్తించును.

చిన్నఎలుకచెవియాకు గుణము.

శ్లో॥ లఘ్వాఖుకర్ణీకటుకాతిక్తోష్ణాశీతలాసరా ।
రసాయనీహరేచ్ఛ్లేష్మకషాయాకఫపిత్తనుత్ ।
శూలజ్వరక్రిమిగ్రంథిమూత్రకృచ్ఛ్రప్రమేహకాన్ ।
ఆనాహోదరహృద్రోగవిషపాండుభగందరాన్ ॥

తా॥ చిన్నఎలుకచెవియాకు కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగను శీతలముగను శరీరమున శీఘ్రముగ వ్యాపించదగిన స్వభావము కలదిగనునుండు. ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిజేయును. చులకనగ వగరుగనుండును. మరియు కఫము పిత్తము శూల జ్వరము క్రిములు గ్రంథులు మూత్రకృచ్ఛ్రము ప్రమేహము కడుపుబ్బరము ఉదరరోగము హృద్రోగము విషపాండువు భగందరము వీట్లను నశింపంజేయు.

ఎలుక చెవియాకుకూర గుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛాకంమధురంబల్యంప్రమేహంబహుమూత్రకం।
కఫపిత్తంహరేద్వాతంమలమూత్రవిబంధకం ॥

తా॥ ఎలుకచెవియాకుకూర మధురముగనుండును. బలమునిచ్చును. మరియు ప్రమేహము బహుమూత్రము కఫపిత్తము వాతము మలమూత్రనిరోధనము వీటిని హరింపంజేయును.

నీలి.

శ్లో॥ నీలినీనీలికాకాళాగ్రామ్యాతూంశేనిశోధనీ । తుచ్ఛాశ్రీఫలికా మేళాభారవాహీంచరంజనీ। వృత్తికానీలపుష్పాచఖ్యాతా జనకేశికా । నీలప్రారుణికాకృష్ణాక్లీతకంనీలకేశికా । చారటీచ పాప్రోక్తాగంధపుష్పఫలామ్బుతా। ఉపభూతా కేశరుహాతద్వ భృశపత్రకః।అవర్తవర్ణానాక్షీచతద్వ వచజయాహ్వహా ॥

టీక॥ 1 నీలని 2 నీలికా 3 కాళా 4 గ్రామ్య 5 తూంశే 6 విశోధనీ 7 తుచ్ఛా 8 శ్రీఫలికా 9 మేళా 10 భారవాహీం 11 రంజనీ 12 వృత్తికా 13 నీలపుష్పా 14 జనకేశికా 15 నీలప్రారుణికా 16 కృష్ణా 17 క్లీతక 18 నీలకేశికా 19 చారటీ 20 గంధపుష్పఫలా 21 అమ్బుతా 22 ఉపభూతా 23 కేశరుహా 24 భృశపత్రక 25 అవతాణ 26 వణానా 27 అక్షీ 28 జయాహ్వహా యీ 28 న్ను నీలిపేళ్లు.

నీలి గుణము.

శ్లో॥ నీలీతిక్తరసోష్ణాచకటుస్వాదుఃకఫాపహా ।
కేశ్యావిషోదరంహంతివాతాసృక్క్రిమినాశినీ।
హృద్రోగశోథకుష్టఘ్నీతాంచగుల్మేషుయోజయేత్ ॥

తా॥ నీలి వగరుగను ఉష్ణముగను చేదుగను రుచ్యముగనునుండు. మరియు నిది కఫము విషము మహోదరము వాతము రక్తదోషము క్రిమిరోగము హృద్రోగము శోథ కుష్టము గుల్మము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక కేశవృద్ధి కరముగనుండు.

జెముడు.

శ్లో॥ స్నుకేస్నుృధాచమహావృక్షోమూర్ధోసిస్యంకపత్రకః।
సమంతదుగ్ధోదండీరిసాహుండోవజ్రకంటకః।
వజ్రవృక్షోబహుస్రావోబహుక్షీరివిషాణికా ॥

టీక॥ 1 స్నుక్ 2 స్నుధా 3 మహావృక్ష 4 సుధా 5 నిస్త్రింశపత్రక 6 సమంతదుగ్ధ 7 దండీరి 8 సాహుండ 9 వజ్రకంటక 10 వజ్రవృక్ష 11 బహుస్రావ 12 బహుక్షీరి 13 విషాణికా యీ 13 న్ను జెముడు పేళ్ళు.

జెముడు గుణము.

శ్లో॥ వజ్రీపయోరసే తిక్తో గురూష్ణః కఫవాతజిత్ ।
ప్లీహోదరాఽర్శోగుల్మాన్నిహంతి వ్రణవిశోధనః ।
దీపనశ్చాష్టశూలఘ్నః పాండుశ్వయథురోగజిత్ ॥

తా॥ జెముడు పసరుగను గురుత్వముగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది కఫము వాతము ప్లీహము మహోదరము అర్శస్సు గుల్మము వ్రణము 8 విధములైన శూలలు పాండురోగము వాపు వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయే గాక అగ్నిదీపనమును సగా గాఁకగంజేయు.

బొంత జెముడు.

శ్లో॥ వజ్రతుండో మహావృక్షో గండీరస్నుక్సుధాస్నుహీ ।
వజ్రవృక్షో బహుస్రావో బహుక్షీరో వృషాణికా ॥

టీక॥ 1 వజ్రతుండ 2 మహావృక్ష 3 గండీర 4 స్నుక్ 5 సుధా 6 స్నుహి 7 వజ్రవృక్ష 8 బహుస్రావ 9 బహుక్షీర 10 వృషాణికా యీ 10 న్ని బొంత జెముడు పేళ్ళు.

బొంత జెముడు గుణము.

శ్లో॥ వజ్రపయోరసస్తిక్తో గురూష్ణః కఫశోఫజిత్ ।
ప్లీహోదరార్శోగుల్మాన్నిహంతి వాతస్యశోధనః ॥

తా॥ బొంతజెముడుపాలు దానిరసము చేదుగను గురుత్వముగను కారగను సుండు. మరియును నిది కఫము వాపు ప్లీహము ఉదరరోగము అర్శస్సు గుల్మము వీటిని నశింపఁజేయు. మరియు నిది వాతమును శోధించును.

జెముడుమొక్క గుణము.

శ్లో॥ స్నుహ్యాస్తుపత్రం రుచిదం కటుకం చాగ్నిదీపనమ్ ।
కుష్ఠాష్ఠీలావాతశూలాన్ హంతి శోథోదరాణి చ ॥

తా॥ జెముడుఆకు రుచిగను కారముగనునుండు. అగ్నిదీపనమును గలుగం జేయు. మరియు నిది కుష్ఠువు అష్ఠీలవాతము శూల వాపు ఉదరరోగము వీనిని బోగొట్టును.

కోలజెముడు.

శ్లో॥ సమంతదుగ్ధా సింహుండో వజ్రో యామళకంటకః ॥

టీక॥ 1 సమంతదుగ్ధా 2 సింహుండ 3 వజ్ర 4 యామళకంటక యీ 4 న్ను కోలజెముడు పేళ్ళు.

కోలజెముడు గుణము.

శ్లో॥ స్నుహీ స్యాత్కటుకా స్నిగ్ధా శోధనా తీక్ష్ణా ప్రదీపనః ।
సరో గురుర్హ్యాంతికరః కుష్ఠోదరవినాశకః ।
ప్లీహావాతప్రమేహఘ్నః శూలామకఫశోధనుత్ ।
గుల్మాష్ఠీలాధ్మానపాండుకఫోదరవ్రణజ్వరాన్ ।
ఉన్మాదవాతం మేదంచ హన్యాత్సర్వవిషం హరేత్ ॥

తా॥ కోలజెముడు కారముగను చేదుగను స్నిగ్ధముగనునుండు తాపము నిచ్చును. అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు. వేగము కలదిగనుండు. గురుత్వము చేయును. వాంతిని గలుగంజేయు. మరియు నిది కుష్ఠువు ఉదరరోగము ప్లీహము వాతము ప్రమేహము శూల ఆమము కఫము వాపు గుల్మము అష్ఠీలకవాతము కడుపుబ్బరము పాండువు కఫోదరము వ్రణము జ్వరము ఉన్మాదము వాతము మేదోరోగము సేలువిషము వీనిని బోగొట్టును.

ఆకుజెముడు.

శ్లో॥ దళస్నుహీ శ్వానజిహ్వా పత్రస్నుక్స్నువిరేచనీ ॥

టీక॥ 1 దళస్నుహీ 2 శ్వానజిహ్వా 3 పత్రస్నుక్ 4 సువిరేచనీ యీ 4 న్ను ఆకుజెముడు పేళ్ళు.

ఆకుజెముడు గుణము.

శ్లో॥ కఫగుల్మోదరహరం స్నుహీక్షీరం విరేచనం ।
శాఖాస్నుహీ పయస్తైక్ష్ణ్యనం సర్వక్రిమిగుదార్తిజిత్ ।
ఊనసప్తగుణసంయుక్తం నటపత్రస్నుహీ పయః ॥

తా॥ జెముడుపాలు కఫము గుల్మము ఉదరరోగము వీటిని బోగొట్టును. కోల జెముడుపాలు సమస్తమైన క్రిమిరోగములను మూలములను బోగొట్టును. ఆకుజెముడు పాలు కారముగనుండుటయే గాక జెముడుపాల గుణములకంటె కొంచము తక్కువ గుణములు గలదైయుండును.

సంబరేణు.

శ్లో॥ సాతళా సప్తళా సారి విద్రుళా విమలా మతా ।
బహుఫేనా చర్మకాసా ఫేనా దీప్తా మరాళికా ॥

టీక॥ 1 సాతళా 2 సప్తళా 3 సారీ 4 విద్రుళా 5 విమలా 6 బహుఫేనా 7 చర్మకాసా 8 ఫేనా 9 దీప్తా 10 మరాళికా యీ 10 న్ని సంబరేణు పేళ్ళు.

సంబరేణు గుణము.

శ్లో॥ సాతళాచ రసే తిక్తా కఫపిత్తత్రిదోషహృత్ ।
ప్లీహగుల్మోదరం శోఫం పాండురోగం హరేత్స్వరం ॥

తా॥ సంబరేణు వగరుగనుండును. ఇది కఫము పిత్తము త్రిదోషములు ప్లీహము గుల్మము మహోదరము శోఫ పాండురోగము వీటిని నశింపంజేయు.

కాంచనక్షీరి.

శ్లో॥ క్షీరిణీ కాంచనక్షీరీ కటుపర్ణీ తు కర్షణీ ।
తిక్తదుగ్ధా హైమవతీ హిమదుగ్ధా హిమావతీ ॥

టీక॥ 1 క్షీరిణీ 2 కాంచనక్షీరి 3 కటుపర్ణీ 4 కర్షణీ 5 తిక్తదుగ్ధా 6 హైమవతీ 7 హిమదుగ్ధా 8 హిమావతీ యీ 8 న్ని కాంచనక్షీరి పేళ్ళు.

స్వర్ణక్షీరి.

శ్లో॥ స్వర్ణక్షీరీ స్వర్ణదుగ్ధా సువర్ణక్షీరికాపి చ ।
హేమాహ్వా కనకక్షీరీ హిమక్షీరీ చ కాంచనీ ।
హిమాద్రిజా పీతదుగ్ధా స్వర్ణబాధా సహా మతా ॥

టీక॥ 1 స్వర్ణక్షీరి 2 స్వర్ణదుగ్ధా 3 సువర్ణక్షీరికా 4 హేమాహ్వా 5 కనకక్షీరీ 6 హిమక్షీరీ 7 కాంచనీ 8 హిమాద్రిజా 9 పీతదుగ్ధా 10 స్వర్ణబాధా 11 సహా యీ 11 న్ని స్వర్ణక్షీరి పేళ్ళు.

క్షీరిద్వయ గుణము.

శ్లో॥ తిక్తాచకాంచనక్షీరీపిత్తక్రిమికఫాపహా ।
శోషణీదోషసంఘాతికండూకుష్ఠవిశోధనీ ।
వాతదోషప్రశమనీశ్వాసహృద్రోగనాశినీ ॥

తా॥ క్షీరిద్వయము చేదుగనుండు. మరియు నిది పిత్తము క్రిమిరోగము కఫము త్రిదోషములు దురద కుష్ఠము వాతదోషము శ్వాసము హృద్రోగము వీటిని నివర్తింపజేయు. మరియు నిది నీరును శోషింపజేయుగుణము గలదిగనుండు.

నల్లతెగడ.

శ్లో॥ శ్యామాత్రివృన్మాళవికామసూరావిదళాచసా। కాలాస్థిచంద్రా కాలిందీసుషేణాకాలమేషికా ॥ కాళిందీకాలవల్లీచ మయూరా తామ్రపుష్పికా । తథాకోశఫలాచైవ చరటాచైషికా తథా ॥ కందూకాఖ్యామహాశ్యామా నళికానింబకంటకా । బృహచ్ఛదామరుద్వేగోమాతానాగరాక్వచిత్ ॥

టీక॥ 1 శ్యామా 2 త్రివృత్ 3 మాళవికా 4 మసూ 5 విదళా 6 కాలాస్థిచంద్రా 7 కాళిందీ 8 సుషేణా 9 కాలమేషికా 10 కాళిందీ 11 కాలవల్లీ 12 మయూరా 13 తామ్రపుష్పికా 14 కోశఫలా 15 చరటా 16 ఐషికా 17 కందుకాఖ్యా 18 మహాశ్యామా 19 నళికా 20 నింబకంటకా 21 బృహచ్ఛదా 22 మరుద్వేగా 23 మాతా 24 నాగరా యీ 24 న్ను నల్లతెగడపేళ్ళు.

నల్లతెగడ గుణము.

శ్లో॥ త్రివృతాకటుతిక్తోష్ణాక్రిమిశ్లేష్మోదరజ్వరాన్ ।
శోఫపాండ్వామయప్లీహాగుల్మాంహంతివిరేచనీ ॥

తా॥ నల్లతెగడ కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది క్రిమిరోగము శ్లేష్మము ఉదరరోగము జ్వరము శోఫ పాండురోగము ప్లీహము గుల్మము వీటిని నశింపజేయు. మరియు నిది విరేచనకరముగనుండు.

తెల్లతెగడ.

శ్లో॥ శుక్లకేశీత్రిభండీస్యాత్ కాకాక్షీసరళాత్రివృత్ ।
సర్వానుభూతిస్త్రిపుటాత్రైక్షస్థాకుంభాప్రగంధినీ ॥
వృషఘ్నీదీర్ఘనిసూతాధీచబాకాక్షీక్షీరవాళికా ॥

టీక॥ 1 శుక్లకేశీ 2 త్రిభండీ 3 కాకాక్షీ 4 సరళా 5 త్రివృత్ 6 సర్వానుభూతి 7 త్రిపుటా 8 త్య్రస్థా 9 కుంభా 10 ప్రగంధినీ 11 వ్యాఘ్రాదనీ 12 నిస్రూతా 13 బకాక్షీ 14 క్షీరవాళికా యీ 14 న్ను తెల్లతెగడ పేళ్ళు.

తెల్లతెగడ గుణము.

శ్లో॥ కషాయామధురారూక్షావిపాకేకటుకామతా।
కఫపిత్తప్రశమనీత్రివృచ్చానిలకోపినీ॥

తా॥ తెల్లతెగడ వగరుగను మధురముగను రూక్షముగను పాకమువలన చేదుగనునుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము వీటిని నశింపఁజేయుటయే గాక అగ్నిదీపనమును సహా గలుగఁజేయు.

ఎఱ్ఱతెగడ.

శ్లో॥ రక్తాన్యాపిచకాళిందీత్రిపుటాతామ్రపుష్పికా।
కులవర్ణామసూరీచవ్యాకృతాననకాళికా॥

టీక॥ 1 కాళిందీ 2 త్రిపుటా 3 తామ్రపుష్పికా 4 కులవర్ణా 5 మసూరీ 6 వ్యాకృతా 7 అననకాళికా యీ 7 న్ను ఎఱ్ఱతెగడ పేళ్ళు.

ఎఱ్ఱతెగడ గుణము.

శ్లో॥ రక్తత్రివృత్తుమధురంరూక్షంవాతకరంమతం। తువరంచరసే
తిక్తంకటుదోష్ణంచరేచకం। హితకృచ్ఛ్వమలస్తంభం గ్రహ
ణీంచకఫోదరం। శోథపాండుక్రిమిర్ణాప్లీహ జ్వరేపిత్తకఫం
తథా।వాతరక్తముదావర్తంహృద్రోగంచవినాశయేత్॥

తా॥ ఎఱ్ఱతెగడ మధురముగను రూక్షముగను వగరుగను చేదుగను కారముగనునుండు. వాతమునుజేసును ఉష్ణముగనుండును. విరేచనము జేయించును. హితముగనుండును. మరియు నిది మలస్తంభము గ్రహణి కఫోదరము వాపు పాండువు క్రిములు ప్లీహము జ్వరము పిత్తము కఫము వాతరక్తము ఉదావర్తము హృద్రోగము వీటిని నశింపఁజేయు.

పెన్నపాపర.

శ్లో॥ ఇంద్రేర్గవారుణీంద్రాహ్వాచేంద్రవారుణ్యపాదపి।
గవాదనీక్షుద్రఫలావృషభాక్షీగవాక్ష్యపి।
విటంగకోటీమతాస్విగాత్రఘ్నాముక్తసుఖామతా॥

టీక॥ 1 ఇంద్ర 2 ఇంద్రవారుణీ 3 ఇంద్రావాహ్వా 4 ఇంద్రవారా 5 వృషాదనీ 6 గవాదనీ 7 క్షుద్రఫలా 8 వృషభాక్షీ 9 గవాక్షీ 10 విటంకోటి 11 పీరా 12 కసుకా యీ 12 న్ను పిన్నపాపర పేళ్ళు.

పిన్నపాపర గుణము.

శ్లో॥ ఇంద్రవారుణికాత్యుష్ణా రేచనీకటుకాతథా। క్రిమికుష్ఠవ్రణాన్
దుష్టాన్ హంతిసర్వోదరాణిచ॥ శ్వాసకాసగ్రంథిమేహమూఢ
గర్భకకామిలాః।ప్లీహానంశుష్కగర్భంచగళగండంవిషంతథా।
ఆనాహవాతమపచీమామంవిద్రధికంతథా। సర్వగుల్మానిపాం
డుంచనాశయేదితికీర్తితా॥

తా॥ పిన్నపాపర మిక్కిలి ఉష్ణముజేసును. విరేచనము జేయించును కారము గనుండును. మరియు నిది క్రిములు కుష్ఠువు దుష్టవ్రణములు సమస్తమైన ఉదరరోగములు శ్వాసము కాసము గ్రంథులు మేహము మూఢగర్భము కామిల ప్లీహము శుష్కగర్భము గళగండము విషము ఆనాహవాతము అపచి ఆమరోగము బొల్లులు సమస్తమైన గుల్మములు పాండువు వీటిని నశింపంజేయును.

పెద్దపాపర.

శ్లో॥ అన్యేంద్రవారుణీప్రోక్తావిశాలాతుమహాఫలా। ఆత్మరక్షాచిత్ర
ఫలాత్రపుసీత్రపుసాచసా॥ శ్వేతపుష్పాగవాక్షీచమృగోర్వాచ
మృగాదనీ। హస్తిదన్తీనాగదన్తీవారుణీగజచిర్భటా। కుంభ
కామరుసంభూతాచిత్రాదేవాచకీర్తితా॥

టీక॥ 1 ఇంద్రవారుణీ 2 విశాలా 3 మహాఫలా 4 ఆత్మరక్షా 5 చిత్రఫలా 6 త్రపుసీ 7 త్రపుసా 8 శ్వేతపుష్పా 9 గవాక్షీ 10 మృగోర్వా 11 మృగాదనీ 12 హస్తిదన్తీ 13 నాగదన్తీ 14 వారుణీ 15 గజచిర్భటా 16 కుంభకా 17 మరుసంభూతా 18 చిత్రా 19 దేవా యీ 19 న్ను పెద్దపాపర పేళ్ళు.

పెద్దపాపర గుణము.

శ్లో॥ కంఠరోగాపచిశ్వాసగుల్మప్లీహాగరోదరాన్।
మూలగర్భావహారిణీకుష్ఠదుష్టవ్రణాన్ జయేత్॥

తా॥ పెద్దపాపర కంఠరోగము అజీర్ణము శ్వాసము గుల్మము ప్లీహము విషము మహోదరము మూలరోగము గర్భము కుష్ఠము దుష్టవ్రణములు వీటిని నివర్తింపంజేయును.

పాపరకాయకూర గుణము.

శ్లో॥ తచ్ఛాకముష్ణంమధురంస్వాదుజాఠరదీపనం ।
వీర్యోష్ణంబృంహణంబల్యంవిరేచనకరంగురు ।
నాశయేద్వాతపిత్తంచగుల్మరోగంతథాజ్వరమ్ ॥

తా॥ పాపరకాయకూర ఉష్ణముగను మధురముగను రుచికరముగనునుండు. అగ్నిదీపనము జేయును. ఉష్ణవీర్యముకలదిగనుండు దేహమునకు పుష్టినిచ్చును బలకరముగనుండు. విరేచనముజేయించు. గురుత్వముజేసును. మరియు నిది వాతపైత్యము గుల్మము జ్వరము వీటిని నశింపంజేయు.

కలుత్రానుగు.

శ్లో॥ త్రాయమాణాకృతత్రాణాత్రాయంతీత్రాయమాణకా ।
బలభద్రోబలోదేవో వార్షికంగిరిసానుజః ।
మాంగల్యాభద్రనామాచశుకాభాభయనాశనీ ॥

టీక॥ 1 త్రాయమాణా 2 కృతత్రాణా 3 త్రాయంతీ 4 త్రాయమాణకా 5 బలభద్ర 6 బల 7 దేవ 8 వార్షిక 9 గిరిసానుజ 10 మాంగల్యా 11 భద్రనామా 12 శుకాభా 13 భయనాశనీ యీ 13 న్ను కలుత్రానుగు పేర్లు.

కలుత్రానుగు గుణము.

శ్లో॥ త్రాయమాణారసేతిక్తాకషాయామధురానితా ।
కఫపిత్తహరాజ్ఞేయాకోష్ఠరక్తహరామతా ॥

తా॥ కలుత్రానుగు చేదుగను వగరుగను మధురముగనునుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము పొత్తికడుపునొప్పి రక్తదోషము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ త్రాయమాణాసరాపిత్తజ్వరశ్లేష్మాస్రశూలజిత్ ।
గుల్మంజ్వరంఛర్దికాంచక్షయంగ్లానింతృషాంవిషం ।
హృద్రోగంరక్తపిత్తంచదుర్నామానంవినాశయేత్ ॥

తా॥ కలుత్రానుగు వేగముగలదిగనుండు. మరియు నిది పిత్తజ్వరము శ్లేష్మము రక్తదోషము శూల గుల్మము జ్వరము వాంతి క్షయము బడలిక దప్పి విషదోషము హృద్రోగము రక్తపిత్తము మూలశంక వీటిని బోగొట్టును.

ఈశ్వరి.

శ్లో॥ ఈశ్వరీనాగదమనీకౌమారీసర్పగంధికా। నాగాహ్వదమనీనాగ
గంధాభుజగపర్ణినీ ॥ యవతిక్తాశంఖినీతుదృఢపాదావిసర్పిణీ।
నకులీచాక్షిపీడాచచిత్రమూలామహేశ్వరీ । శాంతిశ్శివకుమారీ
చఈశానీదేవదుందుభిః ॥

టీక॥ 1 ఈశ్వరి 2 నాగదమని 3 కౌమారి 4 సర్పగంధికా 5 నాగహ్వ 6 దమని 7 నాగగంధా 8 భుజగపర్ణిని 9 యవతిక్తా 10 శంఖిని 11 దృఢపాదా 12 విసర్పిణి 13 నకలి 14 అక్షిపీడా 15 చిత్రమూలా 16 మహేశ్వరి 17 శాంతి 18 శివకుమారి 19 ఈశాని 20 దేవదుందుభి యీ 20 న్ని ఈశ్వరిపేళ్ళు.

ఈశ్వరి గుణము.

శ్లో॥ ఈశ్వరీకటుతిక్తోష్ణాగురుస్నిగ్ధావిశోధనీ ।
త్రిదోషశమనీకుష్ఠశ్వయథూదరనాశినీ ॥

తా॥ ఈశ్వరి కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగను గురువుగను స్నిగ్ధముగను మలశుద్ధికరముగనునుండు. మరియు నిది త్రిదోషములు కుష్ఠము వాపు మహోదరము వీటిని నశింపఁజేయు.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ ఈశ్వరీకటుతిక్తోష్ణావాతశ్లేష్మక్రిమీన్జయేత్ ।
గుల్మోదరాశ్మరీకుష్ఠవిబంధాధ్మానకానిచ ।
త్రిదోషశమనీవర్ణ్యాలూతాసర్పవిషాపహా ।
భూతబాధాంరాక్షసీనాంపీడాంచైవవినాశయేత్ ॥

తా॥ ఈశ్వరి కారముగను చేదుగనునుండు. కాకజేయును మరియు నిది వాతము శ్లేష్మము క్రిములు గుల్మము ఉదరము అశ్మరి కుష్టువు మలబంధము కడుపుబ్బరము త్రిదోషములు వీనిని బోగొట్టును. శరీరమునకు మంచికాంతిని గలుగఁజేయు. లూతవ్రణము సర్పవిషము భూతములవలని భయము రాక్షసబాధ వీటిని బోగొట్టును.

ఊమగ.

శ్లో॥ అంకోలోంకోలకోంకోలీనిర్దిష్టోదీర్ఘమూలకః ।
పీతసారస్తామ్రఫలోగంధపుష్పోనికోచకః।
కఠోరమల్లికాగ్రాహీవామనోలంబపర్ణకః ॥

టీక॥ 1 అంకోల 2 అంకోలక 3 అంకోలీ 4 దీర్ఘకీలమూలక 5 పీతసార 6 తామ్రఫల 7 గంధపుష్ప 8 నికోచక 9 కఠోరమల్లికా 10 గ్రాహీ 11 వామన 12 లంబపర్ణక యీ 12 న్ను ఊడుగ పేళ్ళు.

ఊడుగ గుణము.

శ్లో॥ అంకోలస్స్నిగ్ధరూక్షోష్ణః కఫరక్తాతిసారజిత్ ।
వానరాఖువిషంహంతిక్రిమికుష్ఠవ్రణాపహః ।
శ్లేష్మంపిత్తవికారేషుయోజ్యమేతద్విరేచనమ్ ॥

తా॥ ఊడుగ స్నిగ్ధముగను రూక్షముగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కఫము రక్తదోషము అతిసారము వానరవిషము పందికొక్కువిషము క్రిమిరోగము కుష్ఠము వ్రణము వీట్లను నశింపజేయు. మరియు పిత్తవికారములయందు విరేచనము నకు దీనిని సేవించుట మిగుల శ్రేష్ఠము.

ఉత్తరేణి.

శ్లో॥ అపామార్గస్తుశిఖరీ ప్రత్యక్పుష్పీమయూరకః । అధశ్శల్యో ధకిణిహీదుర్గ్రహఃఖరమంజరీ ॥ సప్రోక్తః శేఖరికోమర్కటీ దూరవిగ్రహః । ప్రత్యక్శ్రేణీవక్రశితః కూటోమర్కటపిప్పలీ। ధామార్గవోధఘోంటాకుఃకుబ్జకస్థూలమంజరీ ॥

టీక॥ 1 అపామార్గ 2 శిఖరీ 3 ప్రత్యక్పుష్పీ 4 మయూరక 5 అధశ్శల్య 6 కిణిహీ 7 దుర్గ్రహ 8 ఖరమంజరీ 9 శేఖరిక 10 మర్కటీ 11 దూరవిగ్రహ 12 ప్రత్యక్శ్రేణీ 13 వక్రశిత 14 కూట 15 మర్కటపిప్పలీ 16 ధామార్గవ 17 ఘోంటాకు 18 కుబ్జక 19 స్థూలమంజరీ యీ 19 న్ని ఉత్తరేణి పేళ్ళు.

ఉత్తరేణి గుణము.

శ్లో॥ అపామార్గఃకటుస్తిక్తఃకఫఘ్నఃశీఘ్రరేచనః ।
సిధ్మోదరార్శశ్వయథుఃకండూశూలారుచింజయేత్ ॥

తా॥ ఉత్తరేణి కారముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది కఫము సిధ్మము మహోదరము అర్శస్సు వాపు దురద శూల అరుచి వీటిని నివర్తింపజేయు. మరియు నిది శీఘ్రముగ విరేచనమును గలుగజేయు.

జ్యోతిష్మతి.

శ్లో॥ జ్యోతిష్మతీతుకటుభీసూక్ష్మపర్ణాలతాపిచా।
ఉపాణికాచాగ్నిభాసాలవణోక్తాచధూమలా।
లవణీకంశుకావేగాకాకాదనిత్రిపర్ణ్యపి।
పీతతైలావిషస్వర్ణీకుకుందరీకుకూణికా॥

టీక॥ 1 జ్యోతిష్మతి 2 కటుభి 3 సూక్ష్మపర్ణా 4 లతా 5 ఉపాణికా 6 అగ్నిభాసా 7 లవణా 8 ధూమలా 9 లవణీ 10 కింశుకా 11 వేగా 12 కాకాదనీ 13 త్రిపర్ణీ 14 పీతతైలా 15 విషస్వర్ణీ 16 కుకుందరీ 17 కుకూణికా యీ 17 న్ను జ్యోతిష్మతి పేళ్ళు.

జ్యోతిష్మతీ గుణము.

శ్లో॥ కంగుణీకటుతిక్తోష్ణాకఫఘ్నీచవిరేచనీ।
విసర్పంస్వయధుంపాండుంజలోదరభగందరా।
శోషనేత్రశిరోరోగాపీనసంపవనంహరేత్॥

తా॥ జ్యోతిష్మతి కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కఫము విసర్పి వాపు పాండువు జలోదరము భగందరము శోష నేత్రరోగము శిరోరోగము పీనస వాతను వీటిని నివర్తింపంజేయును. మరియు నిది విరేచనమునకు యోగ్యముగనుండు.

పెద్దజ్యోతిష్మతి.

శ్లో॥ తేజస్వినీతేజవతీతేజాహ్వాతేజనీతిచ।
అశ్వఘ్నీవల్కలాగ్నీచపారిజాతామహాజనీ।
పారావతపదావర్ణ్యాలతాకంగణికాపిచ॥

టీక॥ 1 తేజస్వినీ 2 తేజవతీ 3 తేజాహ్వా 4 తేజనీ 5 అశ్వఘ్నీ 6 వల్కలాగ్నీ 7 పారిజాతా 8 మహాజనీ 9 పారావతపదా 10 వర్ణ్యా 11 లతా 12 కంగణికా యీ 12 న్ను పెద్దజ్యోతిష్మతి పేళ్ళు.

పెద్దజ్యోతిష్మతీ గుణము.

శ్లో॥ తేజస్వినీకఫశ్వాసకాసశూలామవాతజిత్।
పాచన్యుష్ణాకటుస్తిక్తారుచివహ్నిప్రదీపనీ॥

తా॥ పెద్దజ్యోతిష్మతీ కఫము శ్వాసము కాసము శూల ఆమవాతము వీటిని బోగొట్టును. జీర్ణము కాక వీటిని జేసును. కారముగను చేదుగనునుండు. రుచి అగ్నిదీప్తి వీటిని వృద్ధిపరచును.

దుంపరాస్న.

శ్లో॥ రాస్నాయుక్తరసారస్యాశ్రేయసీరసనావసా ।
సుగంధమూలాతిరసారమ్యాచసువహామతా ।
నాకులీసురసాగంధాసుగంధాగంధనాకులీ ।
సురభీసర్వగంధాచగంధాఢ్యాగంధచారిణీ ॥

టీక॥ 1 రాస్నా 2 యుక్తరసా 3 రస్యా 4 శ్రేయసీ 5 రసనా 6 రసా 7 సుగంధమూలా 8 అతిరసా 9 రమ్యా 10 సువహా 11 నాకులీ 12 సురసా 13 గంధా 14 సుగంధా 15 గంధనాకులీ 16 సురభీ 17 సర్వగంధా 18 గంధాఢ్యా 19 గంధచారిణీ యీ 19 న్ని దుంపరాస్న పేళ్ళు.

దుంపరాస్న గుణము.

శ్లో॥ రాస్నాతిక్తాకటూష్ణాచశ్లేష్మశ్వాసానిలాపహా ।
శోథోదరార్శశ్వాసినీగుల్మవిద్రధికాసజిత్ ॥

తా॥ దుంపరాస్నము చేదుగను కారముగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది శ్లేష్మము శ్వాసము వాతము వాపు మహోదరము అర్శస్సు గుల్మము విద్రధి కాసము వీట్లను నశింపంజేయు.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ రాస్నామపాచనీతిక్తాగురూష్ణాశ్లేష్మవాతజిత్ । శోఫశ్వాససమీరాస్రవాతశూలోదరాపహా। వాతరక్తంవిషంహిక్కాం కాసంచవిషమజ్వరం । జ్వరంకంపంనోదరంచ సర్వాన్వా తాంస్తునాశయేత్ ॥ రాస్నాతుత్రివిధాప్రోక్తా మూలంప్రతం తృణంతథా। జ్ఞేయామూనదళాశ్రేష్ఠాతృణరాస్నాతుమధ్యమా॥

తా॥ దుంపరాస్నము ఆమమును జీర్ణమునుజేయును చేదుగనుండును. గురుత్వము కాక వీటినిచేసును. మరియు నిది శ్లేష్మవాతము వాపు శ్వాసము వాతము రక్తదోషము వాతశూల ఉదరరోగము వాతరక్తము విషము ఎక్కిళ్ళు కాసము విషమజ్వరము జ్వరము శరీరమువణకుట ఉదరము సమస్తమైనవాతములు వీటిని నశింపం

జేయు. ఈదుంపరాస్నము వేరురూపము ఆకులరూపము కాడలరూపము గలదియన మూడువిధములుగనుండు. వానిలో వేరురూపము ఆకురూపముగల దుంపరాస్నము శ్రేష్ఠము. కాడలరూపముగల దుంపరాస్నము మధ్యమము.

పెన్నేరు.

శ్లో॥ అశ్వగంధా వాజిగంధా కంబుకా శ్వాఽవరోహకా ।
వరాహకర్ణీ తురగీ బల్యా వాజీకరీ స్మృతా ।
వరాగాత్రకరీ పుణ్యా కుష్ఠగంధా చ పీవరీ ॥

తా॥ 1 అశ్వగంధా 2 వాజిగంధా 3 కంబుకా 4 అశ్వా 5 అవరోహకా 6 వరాహకర్ణీ 7 తురగీ 8 బల్యా 9 వాజీకరీ 10 వరా 11 గాత్రకరీ 12 పుణ్యా 13 కుష్ఠగంధా 14 పీవరీ యీ 14 న్ను పెన్నేరుపేళ్ళు.

పెన్నేరు గుణము.

శ్లో॥ అశ్వగంధా కషాయోష్ణా తిక్తా వాతకఫాపహా ।
విషవ్రణక్షయాన్ హంతి కాంతివీర్యబలప్రదా ॥

తా॥ పెన్నేరు వగరుగను ఉష్ణముగను చేదుగనునుండు. ఇది వాతము కఫము విషము వ్రణము క్షయము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక దేహమునకు కాంతి వీర్యము బలము వీటిని కలుగజేయు.

పెద్దపెన్నేరు.

శ్లో॥ పారిజాతా చ భూవల్లీ మాయా వాజీ బలా బలీ ।
స్థూల్యదా మా సురీ మాంసీ మేదస్వీ రుక్మ హారిణీ ॥

టీక॥ 1 పారిజాతా 2 భూవల్లీ 3 మాయా వాజీ 4 బలా 5 బలీ 6 స్థూల్యదామా 7 అసురీ 8 మాంసీ 9 మేదస్వీ 10 రుక్మహారీ 11 హారీ యీ 11 న్ను పెద్దపెన్నేరుపేళ్ళు.

పెద్దపెన్నేరు గుణము.

శ్లో॥ హారీ బలకరీ వృష్యా క్షయపాండువిసర్పజిత్ ।
జ్వరమారుతపిత్తఘ్నీ రక్తశూలామయాన్ జయేత్ ॥

తా॥ పెద్దపెన్నేరు క్షయము పాండువు విసర్పిరోగము జ్వరము వాతము పిత్తము రక్తదోషము శూల వీటిని నివర్తింపజేయుటయేగాక దేహమునకు బలకారిగను వీర్యవృద్ధికరముగనునుండు.

తెల్లగలిజేరు.

శ్లో॥ పునర్నవా శ్వేతమూలా పృథ్వీకో దీర్ఘపత్రకః ।
విషాదీ దీర్ఘవర్షాభూః పునర్భూ మండలచ్ఛదా ॥

టీక॥ 1 పునర్నవా 2 శ్వేతమూలా 3 పృథ్వీక 4 దీర్ఘపత్రక 5 విషాదీ 6 దీర్ఘవర్షాభూః 7 పునర్భూః 8 మండలచ్ఛదా యీ 8 న్ని తెల్లగలిజేరు పేళ్ళు.

తెల్లగలిజేరు గుణము.

శ్లో॥ పునర్నవా సరాతిక్తానూష్ణా మధురా కటుః। హృద్యా శోఫం
కఫం వాతం కాసమూత్రవ్రణం హరేత్ । పాండ్వా విషోదరం
శూలం హృద్రోగోరఃక్షతాపహా । ఘృతేన మూలకం చాస్యా
హ్యంజితం హంతి పుష్పకం । మధునా సహ మూలం తు హ్యంజి
తం స్రావనాశనం । అంజితం మార్కవరసై స్నేత్రకండూనివా
రణం । జలేన గోశకృత్తా చ పిప్పల్యా చాంజితం యదా । రాత్ర్యాం
ధ్యం నశ్యతే తేన నోష్ణః స్వరసః స్మృతః । తచ్ఛాకస్తువర స్తిక్తో
రూక్షో వాతం కఫం హరేత్ । శ్వాసకాసోదర విషపాండు గుల్మ
క్షయార్శకాన్ । అగ్నిదీప్తికర శ్శోఫహారో రేచనకః స్మృతః ॥

తా॥ తెల్లగలిజేరు వేగముగలదిగను చేదుగను తాపమునిచ్చునదిగనునుండు. మిక్కిలి కాకజేసును. ఇది మధురముగను కారముగనునుండు. హృదయమునకు మేలు జేసును. మఱియు నిది వాపు కఫము వాతము కాసము మూత్రకృచ్ఛ్ర వ్రణములు పాండువు విషము ఉదరరోగము శూల హృద్రోగము ఉరఃక్షతము వీటిని బోగొట్టును. దీని వేరును నేతిలోచాది అంజనమువేసిన కంటిపూలు హరించును. తేనెలోచాది అంజనమువేసిన కంటిలో నీరుకారుట మానును. గుంటగలగరాకురసములోచాది అంజనమువేసిన కంటిదురదమానును. ఆవుపంచితము పేడ వీటితోగాని పిప్పలితోగాని నూరి అంజనమువేసిన మనుష్యులకు రేచీకటి మానును. దీనియాకురసము మిక్కిలి ఉష్ణము జేసును. దీనికూర వెగటుగను చేదుగనునుండు. తాపమునిచ్చును. మఱియు నిది వాతము కఫము శ్వాసము కాసము ఉదరరోగము విషపాండువు గుల్మము క్షయము అర్శస్సు వాపు వీటిని నివర్తింపంజేయు. అగ్నిదీపనము జేయును. విరేచనము జేయించును.

ఎఱ్ఱగలిజేరు.

శ్లో॥ పునర్నవారుణాతిక్తారక్తపుష్పాకటిల్లకా ।
కూరకఃక్షుద్రవర్షాభూర్వర్షకేతుశ్శివాటికా ॥

టీక॥ 1 తిక్తా 2 రక్తపుష్పా 3 కటిల్లకా 4 కూరకః 5 క్షుద్రవర్షాభూః 6 వర్షకేతు 7 శివాటికా యీ 7 న్ను ఎఱ్ఱగలిజేరు పేర్లు.

ఎఱ్ఱగలిజేరు గుణము.

శ్లో॥ పునర్నవారుణాతిక్తాకటుపాకాహిమాలఘుః ।
వాతలగ్రాహిణీపాండురక్తపిత్తవినాశినీ।
శోఫానిలవ్రణశ్లేష్మహరారుచ్యారసాయనీ ॥

తా॥ ఎఱ్ఱగలిజేరు చేదుగను పాకమువలన కారముగను శీతలముగను చులకనగనునుండు. మలమును బంధించును. మఱియు నిది పాండువు రక్తపిత్తము వాపు వ్రణములు శ్లేష్మము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక రుచికరముగను ఆయురారోగ్యవృద్ధికారిగనునుండు.

నల్లగలిజేరు.

శ్లో॥ అన్యాపునర్నవానీలాశ్యామానీలపునర్నవా।
కృష్ణాఖ్యానీలవర్షాభూర్నీలిన్యాఖ్యాభిదారికా ॥

టీక॥ 1 నీలా 2 శ్యామా 3 నీలపునర్నవా 4 కృష్ణాఖ్యా 5 నీలవర్షాభూః 6 నీలిన్యాఖ్యా 7 భిధారికా యీ 7 న్ను నల్లగలిజేరు పేర్లు.

నల్లగలిజేరు గుణము.

శ్లో॥ నీలాపునర్నవాతిక్తాకటూష్ణాచరసాయనీ ।
హృద్రోగపాండుశ్వయథుశ్వాసవాతకఫాపహా ॥

తా॥ నల్లగలిజేరు చేదుగను కారముగను ఉష్ణముగను బలకారిగనునుండు. మఱియు నిది హృద్రోగము పాండువు వాపు శ్వాసము వాతము కఫము వీటిని నశింపంజేయు.

ములుగోరింట.

శ్లో॥ సైరేయకస్సహాచరస్సైరికశ్చసహాచరః । తిండీచసస్సైర్యక
శ్శైవమ్లానపుష్పకపవచ । స్వర్ణపుష్పఃకింకరాతఃకుమార

తరణిశ్చ తథా।పీతోరక్తశ్చనీలశ్చకుసుమైస్తంవిభావయేత్।పీతః
కురంటకోజ్ఞేయోరక్తఃకురువకస్స్మృతః। నీలశ్చార్తగళోదంసీ
చాణక్యోదనపాక్యపి॥

టీక॥ 1 సైరేయక 2 సహాచర 3 సైరిక 4 సహాచర 5 ఝిండీ 6 సైర్యక 7 మృదుపుష్పక 8 స్వర్ణపుష్ప 9 కింకరాత 10 కుమారీ 11 తరిణీ యీ 11 న్ను ములుగోరింటపేళ్ళు. ఇది పచ్చనిపూలతోకూడియుండిన కురంటకమనియు ఎఱ్ఱని పూలతోకూడియుండిన కురువకమనియు నల్లనిపూలతోగూడియుండిన ఆర్తగళ మనియు దంసియనియు చాణక్యమనియు ఓదనపాకియనియు జెప్పంబడు.

ములుగోరింట గుణము.

శ్లో॥ సైరేయకోహిమస్తిక్తశ్శోథతృష్ణాపిదాహనుత్।
వాతశోణితకాసఘ్నశ్శ్వాసశూలజ్వరాన్జయేత్।
కేశ్యోవృష్యశ్చబల్యశ్చత్రిదోషశమనోమతః॥

తా॥ ములుగోరింట శీతలముగను చేదుగనునుండు. మఱియు నిది వాపు దప్పి తాపము వాతము రక్తదోషము కాసము శ్వాసము శూల జ్వరము త్రిదోషములు వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక కేశ్య వీర్య బల వృద్ధికరముగనుండు.

ముత్తవపులగము.

శ్లో॥ బలాచాతిబలాజ్ఞేయావాట్యపుష్పీవికంకతిః। ఋష్యప్రోక్తా
ఋష్యగంధాస్సైవభూతిఫలామతా। వాట్యాయనీచసాప్రోక్తా
భారద్వాజీసువర్ణికా। భద్రౌదనీసమంగాచకచ్చురాకంటకీ
తిచా।మహాసహాశీతపూరాసహాస్సైవప్రకీర్తితా॥

టీక॥ 1 బలా 2 అతిబలా 3 వాట్యపుష్పీ 4 వికంతక 5 ఋష్యప్రోక్త 6 ఋష్యగంధా 7 భూతిఫలా 8 వాట్యాయనీ 9 భరద్వాజీ 10 సువర్ణికా 11 భద్రౌదనీ 12 సమంగా 13 కచ్చురా 14 కంటకీ 15 మహాసహా 16 శీతపూరా 17 సహా యీ 17 న్ను ముత్తవపులగము పేళ్ళు.

పెద్దముత్తవపులగము.

శ్లో॥ బలాభద్రౌదనీవాటీసమంగాఖరయష్టికా। మహాసమంగౌదని
కాశీతపాక్యోదనాహ్వయా। శీతవారాచవాతఘ్నీవిజలాజల

కేళికా। వాట్యాయనీప్రభార్యాచ నిష్టీ వాట్యాలక స్తథా। మహాబలా వర్షపుష్పీ స్తథా గాంధాద్యాలకస్స్మృతః । సహాదేవా దేవసహా పీతపుష్పీ బృహద్బలా । గంధవల్లీ మహాగంధా మంగల్యార్థ ప్రసాదనీ॥

టీ॥ 1 బలా 2 భద్రాదనీ 3 వాటీ 4 సమంగా 5 ఖరయష్టికా 6 మహాసమంగా 7 ఓదనికా 8 శీతపాకీ 9 ఓదనాహ్వయా 10 శీతవారా 11 వాతఘ్నీ 12 నిజలా 13 జలకేళికా 14 వాట్యాయనీ 15 ప్రభార్యా 16 నిష్టి 17 వాట్యాలక 18 మహాబలా 19 వర్షపుష్పీ 20 గాంధాద్యాలక 21 సహాదేవా 22 దేవసహా 23 పీతపుష్పీ 24 బృహద్బలా 25 గంధవల్లీ 26 మహాగంధా 27 మంగల్యా 28 అర్థప్రసాదనీ యీ 28 న్ను ముత్తవపులగము పేర్లు.

బలాద్వయము గుణము.

శ్లో॥ మహాబలా బలా చోష్ణా మధురా స్నిగ్ధా వృష్యా త్రిదోషజిత్ ।
రక్తపిత్తామయాన్ హంతి తేజోవర్ధన ఇత్యపి ॥

తా॥ ముత్తవపులగను పెద్దముత్తవపులగను యివి జిగటగను రుచికరముగను నుండును. మరియును నివి త్రిదోషములు రక్తపిత్తము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధి తేజస్సు వీటిని సహా గలుగంజేయు

నాగబల.

శ్లో॥ గాంగేరుకీ నాగబలా సరగంధినికా తథా ।
విశ్వేదేవారిష్టా ఘంటాహ్వా స్యాంగవేధుకా।
దేవదండోత్పలా కాలా మంగల్యార్థప్రసాదనీ ।
వర్షపుష్పీ మహాగంధా యత్రా గోరక్షతండులా॥

టీ॥ 1 గాంగేరుకీ 2 నాగబలా 3 సరగంధినికా 4 విశ్వేదేవా 5 అరిష్టా 6 ఘంటాహ్వా 7 స్యాంగవేధుకా 8 దేవదండ 9 ఉత్పలా 10 కాలా 11 మంగల్యా 12 అర్థప్రసాదనీ 13 వర్షపుష్పీ 14 మహాగంధా 15 గోరక్షతండులా యీ 15 న్ను జిబిలిక పేర్లు.

బలాత్రయ గుణము.

శ్లో॥ బలాత్రయంవృష్యబలప్రదంచ రక్తాతిసారవమథుంవిషంచ ।
వాతాతిరిక్తజ్వరశూలమరోచికంచ శోఫప్రమేహామధికంవిష
మంనిహంతి ॥

తా॥ 3 విధములగు ముత్తవపులగము రక్తదోషము అతిసారము వాంతి విషము వాతము మిగులరక్తము స్రవించుట జ్వరము శూల అరుచి శోఫ ప్రమేహము విషమజ్వరము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక వీర్యము బలము వీటిని వృద్ధిపరచును.

బ లు సు.

శ్లో॥ బలాకాతిబలాభారవాజీస్యాద్వృక్షగంధినీ ॥

టీక॥ 1 బలాకా 2 అతిబలా 3 భారవాజీ 4 వృక్షగంధినీ యీ 4 న్ను బలుసు పేళ్ళు.

బలాచతుష్టయ గుణము.

శ్లో॥ బలాచతుష్టయంశీతంమధురంబలకాంతికృత్ । స్నిగ్ధంగ్రాహి
సమీరాసృపిత్తాసృక్షతనాశనం। ఆసాంబృహద్బలాకృచ్ఛ్రం
హంతివాతానులోమనీ । గుర్వీనాగబలావృష్యావిశేషాద్రక్త
పిత్తజిత్ ।బల్యారసాయనీపుంస్త్వవర్ధనీబృంహణీతథా। తస్యా
ఫలంహిమంస్వాదు స్తంభనంగురులేఖనం । విబంధాధ్మానజ
ననంరక్తపిత్తవివర్ధనమ్॥

తా॥ ముత్తవపులగము పెద్దముత్తవపులగము జిబిలిక బలుసు అను నీనాల్గును శీతలముగను మధురముగను శరీరమునకుబలము కాంతి వీటిని గలుగజేయునదిగను జిగటగను మలబద్ధకారిగనునుండు. ఇదివాతరక్తము పిత్తరక్తము గాయము వీటిని నశింపంజేయు. మఱియు యీనాలుగులో పెద్దముత్తవపులగము మూత్రకృచ్ఛ్రరోగమును బోగొట్టును. వాతమునకు అనులోమగమనమును గలుగంజేయు. జిబిలిక గురుత్వమును జేసును. వీర్యమును వృద్ధిజేయును. విశేషముగ రక్తపిత్తమును బోగొట్టును. బలము నిచ్చును మఱియు నిది ఆయురారోగ్యములు పుంసత్వము వీటిని వృద్ధిజేసును. శరీరమునకు పుష్టినిచ్చును. ముత్తవపులగపుపండ్లు శీతలముగను రుచిగనునుండు. మఱియు నిది శరీరస్తంభనము గురుత్వము లేఖనము మలబద్ధము ఆధ్మానము వీటిని గలుగంజేయుటయేగాక రక్తపిత్తమును వృద్ధిపరచును.

గొంతెమగోమరు.

శ్లో॥ ప్రసారిణీసుప్రసరాసరిణీసారణీచసా ।
చారుపర్ణీరాజబలాభద్రపర్ణీప్రతారిణీ ॥

టీక॥ 1 ప్రసారిణీ 2 సుప్రసరా 3 సరణీ 4 సారణీ 5 చారుపర్ణీ 6 రాజబలా 7 భద్రపర్ణీ 8 ప్రతారిణీ యీ 8 న్ని గొంతెమగోమరుపేళ్ళు.

గొంతెమగోమరు గుణము.

శ్లో॥ ప్రసారిణీగురు స్తిక్తావీర్యే చోష్ణాప్రకీర్తితా ।
ఉపయుక్తాఖిలాన్ హంతిరోగాన్ వాతసముద్భవాన్ ॥

తా॥ గొంతెమగోమరుగురువుగను చేదుగను ఉష్ణవీర్యము గలదిగనునుండు. దీనిని సేవించిన సమస్తవాతజరోగములను నశింపజేయు.

పిల్లిపీచర.

శ్లో॥ శతావరీశతపదీపీవరంద్రీవరీవరా।
ఋశ్యప్రోక్తాద్వీపిశత్రుర్ద్వీపికాధరకంటకా ॥

టీక॥ 1 శతావరీ 2 శతపదీ 3 పీవరంధీ 4 వరీ 5 వరా 6 ఋశ్యప్రోక్తా 7 ద్వీపిశత్రు 8 ద్వీపిక 9 అధరకంటకా యీ 9 న్ని పిల్లిపీచర పేళ్ళు.

పిన్నపీచర.

శ్లో॥ సహస్రవీర్యాభీరుశ్చతుంగినీబహుపుత్రికా । మహాపురుషదంతాచశతాయుశ్చోర్ధ్వకంటకః। శతమూలీశతాహ్వాచస్వాదురస్యామహోదరీ । సూక్ష్మపత్రాశ్మశల్యాచతథానారాయణీజటా।గోరక్షతండులామూలావరావృష్యరుహాచసా ॥

టీక॥ 1 సహస్రవీర్యా 2 భీరు 3 తుంగినీ 4 బహుపుత్రికా 5 మహాపురుషదంతా 6 శతాయుః 7 ఊర్ధ్వకంటక 8 శతమూలీ 9 శతాహ్వ 10 స్వాదురస్యా 11 మహోదరీ 12 సూక్ష్మపత్రా 13 అశ్మశల్యా 14 నారాయణీ 15 జటా 16 గోరక్షతండులా 17 మూలా 18 వరా 19 వృష్యరుహా యీ 19 న్ని పిన్నపీచర పేళ్ళు.

పీచరద్వయ గుణము.

శ్లో॥ శతావరీ రసే తిక్తా రక్తపిత్తాతిసారజిత్ ।
ప్రమేహాశదుసేవృష్యాహ్యానిలానలకోపహా ।
యక్ష్మాణం కృశతాం హన్తి భ్రమమూర్ఛాదితాపనుత్ ॥

తా॥ పిల్లిపీచర పిన్నపీచర యివి చేదుగనుండు. మరియు నివి రక్తపైత్యము అతిసారము ప్రమేహము వాతము ఉష్ణప్రకోపము క్షయము కృశత్వము భ్రమము మూర్ఛాదులు తాపము వీట్లను నశింపంజేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధికరముగనుండు.

తెల్లాముదము.

శ్లో॥ ఏరండస్తరుణశ్శుక్లశ్చిత్రో గంధర్వహస్తకః ।
పంచాంగుళో వర్ధమానో హ్యమండో దీర్ఘదండకః ।
రుచకశ్చిత్రకశ్చైవ చంచుః పత్రీ విడంబకః ।
ఉరుబూకో వృద్ధవహో గంధర్వో ఘనవల్లభః ॥

టీక॥ 1 ఏరండ 2 తరుణ 3 శుక్ల 4 చిత్ర 5 గంధర్వహస్తక 6 పంచాంగుళ 7 వర్ధమాన 8 అమండ 9 దీర్ఘదండక 10 రుచక 11 చిత్రక 12 చంచు 13 పత్రీ 14 విడంబక 15 ఉరుబూక 16 వృద్ధవహ 17 గంధర్వ 18 ఘనవల్లభ యీ 18 న్ని తెల్లాముదము పేళ్ళు.

ఎఱ్ఱాముదము.

శ్లో॥ రక్తైరండో హస్తికర్ణో వ్యాఘ్రో వ్యాఘ్రతరోరుబుః ।
ఉరుబూకో హస్తికర్ణీ చంచురుత్తానపత్రకః ।
వ్యాడంబకో వ్యాఘ్రపుచ్ఛో రుచకో వాతనాశనః ।
వైడంబకో దీర్ఘవృంతో రుబు రేరండ ఉచ్యతే ॥

టీక॥ 1 రక్తైరండ 2 హస్తికర్ణ 3 వ్యాఘ్ర 4 వ్యాఘ్రతర 5 ఉరుబు 6 ఉరుబూక 7 హస్తికర్ణీ 8 చంచు 9 ఉత్తానపత్రక 10 వ్యాడంబక 11 వ్యాఘ్రపుచ్ఛ 12 రుచక 13 వాతనాశన 14 నైడంబక 15 దీర్ఘవృంత 16 రుబు 17 ఏరండ యీ 17 న్ని ఎఱ్ఱాముదము పేళ్ళు.

ఏరండద్వయ గుణము.

శ్లో॥ ఏరండోపి రసే తిక్తో గురూష్ణో నిలనాశనః । గుల్మాష్ఠీలగుదావర్త
వస్తిశూలాంత్రవృద్ధిజిత్ ॥ తా॥ [illegible]

సాధితంజయేత్ । వాతశోణితమర్శాంసిజ్వరమున్మాదమర్దితం।
కట్యూరుపార్శ్వపృష్ఠార్తిశోషంశోఫంసవేపథుం ॥

తా॥ తెల్లాముదము ఎఱ్ఱాముదము చేదుగను గురువుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నివి వాతము గుల్మము అష్ఠీలరోగము గుదరోగము ఉదావర్తరోగము పొత్తికడుపునొప్పి అంత్రవృద్ధి (అనగా పేగులుబ్బుట) వీటిని నివర్తింపంజేయు. మరియు ఆముదమును కషాయముతోగాని కల్కముతోగాని పాలతోగాని సేవించిన వాతము రక్తదోషము అర్శస్సు జ్వరము ఉన్మాదము అర్దితవాతము కటిప్రదేశము తొడ ప్రక్కలు వీపు వీటియందునొప్పి శోష శోఫ వణుకు వీట్లను నశింపంజేయు.

పుస్తుకాంతరే.

శ్లో॥ ఏరండయుగ్మంమధురముష్ణంగురువినాశయేత్ । శూలశోఫ
కటీవస్తిశిరఃపీడోదరజ్వరాన్। ప్లీహశ్వాసకఫానాహకాసకుష్ఠా
మమారుతాన్। తచ్ఛలాటుస్తువీర్యోష్ణోగుల్మార్శోరోగవాత
నుత్ ॥తత్ఫలంభేదనంస్వాదుక్షారముష్ణంసమీరజిత్ ॥ తయోః
పర్ణంతువిజ్ఞేయంవాతపిత్తవివర్ధకం । మూత్రకృచ్ఛ్రంవాతక
ఫంకృమీంశ్చైనవినాశయేత్ ॥ ఏతయోశ్చాంకురోగుల్మ
వస్తిశూలకఫక్రిమీన్। వాతంసప్తప్రకారంతువృద్ధిరోగంవినా
శయేత్॥ పుష్పంతువాతకఫహృత్పిత్తమూత్రరుజాపహం ।
బృంహణంస్నిగ్ధముష్ణంచజఠరాగ్నిప్రదీపనమ్ ॥

తా॥ తెల్లఆముదపుచెట్టు ఎఱ్ఱాముదపుచెట్టు యివి తీపుగను ఉష్ణముగనునుండు గురుత్వముజేసును. మరియు నిది శూల వాపు కటి వస్తి శిరస్సు వీనియందలి శూల ఉదరరోగము జ్వరము ప్లీహము శ్వాసము కఫము కడుపుబ్బరము కాసము కుష్ఠువు ఆమ వాతము వీటిని నశింపంజేయు. వీనికాయలకూర ఉష్ణవీర్యముకలదిగనుండు. గుల్మము మూలము వాతము వీనిని బోగొట్టును. వీనిపండ్లుదోషముల భేదించును. రుచిగను ఉప్పగను ఉష్ణముగనునుండు. వాతమునుబోగొట్టును. దీనియాకు వాతపిత్తముల వృద్ధిజేయును. మరియు నివి మూత్రకృచ్ఛ్రము వాతము కఫము క్రిములు వీనిని నివర్తింపంజేయు. వీని చిగురు గుల్మము వస్తిశూల కఫము క్రిములు వాతము ఏడువిధములైనబుడ్డలు వీటిని నశింపంజేయు. వీనిపువ్వు వాతము కఫము పిత్తము మూత్రరోగము వీటిని హరింపంజేయు. దేహమునకు పుష్టినిచ్చును. జిగటగనుండును. శాకజేసును. అగ్నిదీపనమును గలుగంజేయు.

గద్య॥ ఇతి ధన్వంతరీయే నిఘంటౌ నానాద్రవ్యపర్యాయ శబ్దగుణ ప్రకాశే ప్రథమో గుడూచ్యాదివర్గః.

శ్రీరస్తు.

ధన్వంతరినిఘంటువు.

శతపుష్పాద్యను క్రమణిక

శ్లో॥ శతపుష్పామిశ్రేయావచా హపుషాత్రివిధాతథా । సవత్సకశ్చం
ద్రయవాత్రితిక్షారంలవణానిచ। హింగుహింగుళీనాటీచతుంబు
రుత్రిపుటానిచ। యోనిస్సుసాధితంసర్వైఃపయసామోనిరోగజిత్।
మూత్రకృచ్ఛ్రానిలహరం ... స్త్రీణామపిగర్భదం। గ్రహా
ణ్యర్శఃపాండురోగఘ్నం ప్లీహగుల్మోదరాపహం । సూక్ష్మైలాకే
సరంత్వక్చపత్రంతాళీసమేవచ । వృక్షామ్లకందాడిమంచధాన్యకం
జీరకంచాగ్నికష్టక । పిప్పలీపిప్పలీమూలం చవ్యంచిత్రకనాగరం।
మరీచందీప్యకం ... అజామోదో
గ్రగంధాచకటుత్రికంచేతిశ్లోకం । ప్రదేయమిహాగుల్మాయార్శ్వర్క
రాయాంచ్ఛతుష్పలం । ... ముత్స్రపనాదాఖ్యగంధమంరుచి
వర్ధనం । ప్లీహాకాసా ... లజ్వరానపి
నిహంతిదీపయత్యగ్నింబలవర్ణప్రసాదనం। వాతానులోమనం
హృద్యంకంఠజిహ్వావిశోధనం । శతపుష్పాదికోవర్గోద్వితీయ
స్సముదాహృతః॥

టీక॥ శతపుష్ప సదాప మిశ్రేయ ... వస వాపుషి ... త్రివిధా
వాయువిడంగములు వత్సక కొడిసె ఇంద్రయవా ... ... సర్జక్షారము
యవక్షారము టంకణక్షారము ... ... లవణము కృష్ణ ... ... లవణము అక్షం
సౌవర్చలవణము పాంశుజం కాచలవణము ... ... హింగు
ఇంగువ హింగుళి నాటి హింగుపత్రి ... ... సూక్ష్మైలా
పిన్న ఏలకులు కేసరం నాగకేసరములు త్వచం లవంగము పత్రం ... పత్రము తమాల
పత్రము తైలపి తవక్షీర వృక్షా ... ... దాడిమం దానిమ్మ ధాన్యకం ధని
యాలు జీరక నల్లజీలకర్ర పిప్పలి పిప్పళ్ళు పిప్పలిమూలం మోడి చవ్యం చవ్యము
శ్రేయసీ గజపిప్పలి చిత్రక చిత్రమూలము నాగరం శొంఠి మరిచం మిరియాలు

దీప్యకం ఓమము వృశ్చీర్ణ వింత అమ్లవేతసం పుల్లప్రబ్బలి అజామోద అజామోదము ఉగ్రగంధా అజామోదపువిత్తులు కపిత్థం వెలగ శర్కర పంచదార.

—॥ శతపుష్పాదివర్గప్రారంభః. ॥—

సదాప.

శ్లో॥ శతపుష్పామిసీఘోషాపోతకీమాధవీశతీ। అహిచ్ఛత్రాత్వవాక్పుష్పీశతాహ్వాకారవీశఫా । పత్రికాసంహాతచ్ఛత్రావజ్రపుష్పీలతాతథా । గురూపికాతిఛత్రాచ శేతికామాగధీవరా । కరభిగంధికాపత్రీబ్రహ్మాత్వక్ప్రతివాక్పతీ ॥

టీక॥ 1 శతపుష్పా 2 మిసీ 3 ఘోషా 4 పోతకీ 5 మాధవీ 6 శతీ 7 అహిచ్ఛత్రా 8 అవిక్పుష్పీ 9 శతాహ్వా 10 కారవీ 11 శఫా 12 పత్రికా 13 సంహాతచ్ఛత్ర 14 వజ్రపుష్పీ 15 లతా 16 గురూపికా 17 అతిచ్ఛత్రా 18 శేతికా 19 మాగధీ 20 వరా 21 కరభి 22 గంధికా 23 పత్రీ 24 బ్రహ్మాత్వక్ప్రతి 25 వాక్పతి యీ 25 న్ను సదాపపేళ్ళు.

సదాప గుణము.

శ్లో॥ శతాహ్వాకటుకాతిక్తాస్నిగ్ధోష్ణా శ్లేష్మవాతనుత్ ।
జ్వరనేత్రవ్రణాంహా నిన పిత్తకర్మణిశస్యతే॥

తా॥ సదాప కారముగను చేదుగను స్నిగ్ధముగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది శ్లేష్మము వాతము జ్వరము నేత్రరోగము వ్రణము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక వస్తికర్మయందు ప్రశస్తముగనుండు.

అడవి సదాప.

శ్లో॥ మైత్రేయాతాళపత్రీచశతపర్ణీమిసీతథా ।
శైలేయస్సచశాలీనఃనామ్నాసితసివామతా ॥

టీక॥ 1 మైత్రేయా 2 తాళపత్రీ 3 శతపర్ణీ 4 మిసీ 5 శైలేయ 2 శాలీన 7 సితశివా యీ 7 న్ను అడవిసదాపపేళ్ళు.

అడవిసదాప గుణము.

శ్లో॥ మిసీస్వాద్వీహిమావృష్యాదుర్నామక్షయరోగజిత్ ।
క్షతక్షీణహితాబల్యావాతపిత్తత్రిదోషజిత్ ।
శతపుష్పాద్వయంతిక్తంస్త్రీణాం స్తన్యవివర్ధనం ॥

తా॥ అడవిసదాప రుచికరముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది దుర్నామరోగము కుష్ఠురోగము వాతము పిత్తము త్రిదోషములు గాయములు వీటిని నశింపఁజేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధికరముగను బలకరముగనునుండు.

సోంపులు.

శ్లో॥ మిశ్రేయా తాలపర్ణీ [illegible] రుచిప్రదా ।
శాలీనా [illegible] శతపుష్పా ।
[illegible] వస్తికా [illegible] మేధికా॥

టీక॥ 1 మిశ్రే 2 తాలపర్ణీ 3 మిశి 4 అంగా 5 రుచిప్రదా 6 శాలీనా 7 శాలిపర్ణీ 8 శీతమిత్రా 9 శిరా 10 మధు 11 మేధికా 12 వస్తికా 13 తెలు యీ 13 న్ను [illegible] పేళ్ళు. ([illegible] మేధికా అనునది అడవిమెంతుల పేళ్ళు.)

[illegible] గుణములు.

శ్లో॥ [illegible] ।
[illegible]॥

తా॥ [illegible] రుచికరముగనుండును. [illegible] వీర్యవృద్ధి [illegible] గలుగఁజేయు.

వస.

శ్లో॥ వచోగ్రగంధా గోలోమీ జటిలోగ్రా చ లోమశా ।
షడ్గ్రంథా విజయా భద్రా మంగల్యా హైమవత్యపి ॥

టీక॥ 1 వచా 2 ఉగ్రగంధా 3 గోలోమీ 4 జటిలా 5 ఉగ్రా 6 లోమశా 7 షడ్గ్రంథా 8 విజయా 9 భద్రా 10 మంగల్యా 11 హైమవతీ యీ 11 న్ను వసపేళ్ళు.

తెల్లవస.

శ్లో॥ అన్యా శ్వేతవచా మేధ్యా శతపర్వా చ ఘంటికా ॥

టీక॥ 1 శ్వేతవచా 2 మేధ్యా 3 శతపర్వా 4 ఘుంటికా యీ 4 న్ను తెల్లవసపేళ్ళు.

వచాద్వయ గుణము.

శ్లో॥ వామనీకటుతిక్తోష్ణా వాతశ్లేష్మరుజాపహా ।
కంఠ్యా మేధ్యా క్రిమికులవిబంధాధ్మానశూలనుత్ ॥

తా॥ వసకారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది వాతము శ్లేష్మము క్రిమిరోగము విబంధము కడుపుబ్బరము శూల వీటిని నివర్తింపంజేయుటయే గాక కంఠమునకు సుస్వరమును గలుగంజేయు. మరియు నిది వమనమును గలుగంజేయు.

ప్రబ్బలి

శ్లో॥ వేతసో వంజుల న్నమ్రో వానీరో దీర్ఘపత్రకః ।
నాదేయో మధ్యపుష్పశ్చ స్యాత్ ... తోయకామో నికుంజకః ।
జలౌకాసంభృతోంభోజో నిచుళో జలవేతసః ।
ఇజ్జలో హింజలో గుచ్ఛఫలా స్యాత్కచ్ఛపోలికా ॥

టీక॥ 1 వేతస 2 వంజుల 3 నమ్ర 4 వానీర 5 దీర్ఘపత్రక 6 నాదేయ 7 మధ్యపుష్ప యీ 7 న్ను ప్రబ్బలిపేళ్లు. 1 తోయకామ 2 నికుంజక 3 జలౌకా సంభృత 4 అంభోజ 5 నిచుళ 6 జలవేతస యీ 6 న్ను నీరుప్రబ్బలిపేళ్లు. 1 ఇజ్జల 2 హింజల 3 గుచ్ఛఫలా 4 కచ్ఛపోలికా యీ 4 న్ను మరియొకప్రబ్బలిపేళ్లు.

ప్రబ్బలి గుణము.

శ్లో॥ వేతసశ్శీతలో దాహశోథార్శోయోనిరుగ్వ్రణాన్ ।
హన్తి వీసర్పకృచ్ఛ్రాస్రపిత్తాశ్మరికఫానిలాన్ ।
జలజో వేతసశ్శీతస్సంగ్రాహీ వాతకోపనః ।
ఇజ్జలస్తద్గుణః ప్రోక్తో విశేషాద్విషనాశనః ॥

తా॥ ప్రబ్బలి శీతలముగనుండు మరియు నిది తాపము వాపు మూలము యోని రోగము వ్రణములు విసర్పము మూత్రకృచ్ఛ్రము రక్తదోషము పిత్తాశ్మరి కఫము వాతము వీటిని పోగొట్టును. నీరుప్రబ్బలి శీతలముగనుండు మలమును బంధించును. వాతమును ప్రకోపింపంజేయు. మరియొకప్రబ్బలి నీరుప్రబ్బలియొక్క గుణములు గలదైయుండును. విశేషముగ విషదోషమును నివర్తింపంజేయు.

వాయువిడంగములు.

శ్లో॥ విడంగంజంతుహంతాచ క్రిమిఘ్నశ్చిత్రతండులః ॥
తండులాక్రిమిహామేఘూకరాళామృగగామినీ ।
గహ్వరంకైరవంచైవవేల్లసారక్తతండులా ॥

టీక॥ 1 విడంగ 2 జంతుహంతా 3 క్రిమిఘ్న 4 చిత్రతండుల 5 తండులా 6 క్రిమిహా 7 మేఘు 8 కరాళా 9 మృగగామినీ 10 గహ్వర 11 కైరవ 12 వేల్లసా 13 రక్తతండులా యీ 13 న్ను వాయువిడంగముల పేళ్లు.

వాయువిడంగముల గుణము.

శ్లో॥ విడంగానికటూన్యుష్ణానితిక్తానికఫమారుతౌ ।
పాండుంహ్యరుచిమేదోగ్నిమాంద్యంఘ్నంతివిషంపునః ।
వాతశ్లేష్మక్రిమీన్కుష్ఠాత్వగ్దోషంగుల్మశూలనుత్ ।
ప్లీహాక్షీణజ్వరః శ్లేష్మాహృద్రోగశమనంపరం ॥

తా॥ వాయువిడంగములు కారముగను ఉష్ణముగను చేదుగనునుండు. మరియూ నివి కఫము వాతము పాండువు అరుచి మేదోరోగము అగ్నిమాంద్యము విషము వాతశ్లేష్మము క్రిములు కుష్ఠువు చర్మరోగము గుల్మము శూల వీటిని నివర్తింపంజేయు.

కొడిసె.

శ్లో॥ కుటజోగిరిజస్తిక్తోవత్సకోగిరిమల్లికా ।
కళింగోమల్లికాపుష్పఇక్షువృక్షోధవృక్షకః ।
త్వచకోవరతిక్తశ్చకౌటజఃపాండురద్రుమః ॥

టీక॥ 1 కుటజ 2 గిరిజ 3 తిక్త 4 వత్సక 5 గిరిమల్లికా 6 కళింగ 7 మల్లికాపుష్ప 8 ఇక్షువృక్ష 9 వృక్షక 10 త్వచక 11 వరతిక్త 12 కౌటజ 13 పాండురద్రుమ యీ 13 న్ను కొడిసెపేళ్ళు.

కొడిసె గుణము.

శ్లో॥ కుటజఃకటుకఃస్తిక్తఃకషాయోష్ణశ్చశీతళః ।
పిత్తాస్రతృష్ణాతిసారగుదకీలవినాశయేత్ ॥

తా॥ కొడిసెకారముగను చేదుగను వగరుగను ఉష్ణముగను శీతలముగనునుండు మరియు నిది పిత్తము రక్తదోషము దప్పి అతిసారము గుదమునందు మొలకలుద్భ విల్లుట వీటిని నశింపఁజేయు.

పుష్పగుణః.

శ్లో॥ కుటజఃకటుకోదీపనస్తువరోలఘుః। అర్శోతిసారపిత్తాస్రకఫతృష్ణామకుష్ఠనుత్ ॥ తత్పుష్పంవాతలంశీతంతిక్తంపిత్తాతిసారజిత్। రక్తదోషంకఫంపిత్తంహరేత్కుష్ఠాతిసారకే ॥ తచ్ఛలాటస్తువిష్టమ్భిలఘుకుష్ణోగ్నిదీపనః । శ్లేష్మవాతక్రిమిహారో గుల్మార్శోగ్రహణీహరః ॥

తా॥ కొడిసె కారముగను వగరుగను చులకనగను కాకనునుండు. మరియు నిది మూలరోగము అతిసారము పిత్తము రక్తదోషము కఫము దప్పి ఆమరోగము కుష్టువు వీటిని నశింపఁజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగఁజేయు. కొడిసె పూలు శీతలముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది వాతము పిత్తాతిసారము రక్తదోషము కఫము పిత్తము కుష్టువు అతిసారము వీటిని శాంతింపఁజేయు. కొడిసెకాయలుమూత్రమలబద్ధకారిగను చులకనగను ఉష్ణముగనునుండు. మఱియు నిది శ్లేష్మము వాతము నులిపురుగులు గుల్మము అర్శస్సు గ్రహణి వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగఁజేయు.

కొడిసెపాల.

శ్లో॥ ఐంద్రోయవస్తస్యఫలంకాళింగఃకౌటజోయమతః ।
శక్రాహ్వఃపురుహూతశ్చప్రోక్తోభద్రయవస్తథా ॥

టీక॥ 1 ఇంద్రయవ 2 కాళింగ 3 కౌటజ 4 శక్రాహ్వ 5 పురుహూత 6 భద్రయవ యీ 6 న్ను కొడిసెపాల పేర్లు. (పాల అనగా గింజలు.)

కొడిసెపాల గుణము.

శ్లో॥ ఐంద్రోయవస్త్రిదోషఘ్నస్సంగ్రాహీశీతలఃకటుః ।
జ్వరాతిసారరక్తార్శఃక్రిమివీసర్పకుష్ఠనుత్ ॥

తా॥ కొడిసెపాల త్రిదోషములనుపోగొట్టు మలమును బంధించును. చలువచేసును కారముగనుండును. మరియు నిది జ్వరము అతిసారము రక్తమూలము నులిపురుగులు విసర్పము కుష్టువు వీటిని నశింపఁజేయు.

యవక్షారము.

శ్లో॥ యవక్షారస్స్మృతః పాక్యో యవకో యవశూకజః ।
యవాహ్వశ్శూకజో పాక్యో యవభస్మ యవాగ్రజః ॥

టీక॥ 1 యవక్షార 2 పాక్య 3 యవక 4 యవశూకజ 5 యవాహ్వ 6 శూకజ 7 పాక్య 8 యవభస్మ 9 యవాగ్రజ యీ 9 న్ని యవక్షారము పేళ్ళు.

యవక్షార గుణము.

శ్లో॥ యవక్షారోఽనలకృద్వాతరేచనో గుల్మశూలజిత్ ।
కఫపిత్తత్రిదోషఘ్నః కుష్ఠపాండువినాశనః ॥

తా॥ యవక్షారము వాతము గుల్మము శూల కఫము పిత్తము త్రిదోషములు కుష్ఠువు పాండువు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సదా గలుగంజేయు.

సర్జక్షారము.

శ్లో॥ క్షారోఽన్యస్సర్జికాక్షారః సర్జికా చ సురవర్చికా ।
సువర్చికా సువర్చశ్చ సుఖర్చిశ్శూకవర్చికా ॥

టీక॥ 1 సర్జికాక్షార 2 సర్జికా 3 సురవర్చికా 4 సువర్చికా 5 సువర్చ 6 సుఖర్చి 7 శూకవర్చికా యీ 7 న్ని సర్జక్షారము పేళ్ళు.

సర్జక్షార గుణము.

శ్లో॥ సర్జక్షారస్తు వాతఘ్నః క్రిమిగుల్మోదరాన్ జయేత్ ।
హృద్రోగం దీపనశ్శ్వాసకాసాపస్మారప్లీహజిత్ ॥

తా॥ సర్జక్షారము రక్తదోషము వాతము క్రిములు గుల్మము మహోదరము హృద్రోగము శ్వాసము కాసము అపస్మారరోగము ప్లీహము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సదా గలుగంజేయు.

టంకణక్షారము.

శ్లో॥ సౌభాగ్యం టంకణక్షారో మాలతీతీలసంభవః ।
లోహరంజీస్యాట్టంకో ద్రావీస్యాత్ గాత్రరంజనీ ।

టీక॥ 1 సౌభాగ్య 2 టంకణక్షార 3 మాలతీ 4 తిలసంభవ 5 లోహరంజీ 6 స్వర్ణరంజీ 7 ద్రావీ 8 గాత్రరంజనీ యీ 8 న్ని టంకణక్షారముపేళ్ళు. దీనినే వెలిగారమని చెప్పుదురు.

టంకణక్షార గుణము.

శ్లో॥ శూలఘ్నష్టంకణక్షారోజ్వరగుల్మాతిసారజిత్ ।
త్రిదోషశమనశ్వాసకాసాపస్మారతాపనుత్ ॥

తా॥ టంకణక్షారము శూల జ్వరము గుల్మము అతిసారము త్రిదోషములు శ్వాస కాస అపస్మారరోగము తాపము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

సైంధవలవణము.

శ్లో॥ సైంధవంస్వాదుసింధూత్థంనాదేయంసింధుజంశివం ।
శుభ్రంశీతశివంధాన్యమాణిమంథంశివాత్మకం ।
విమలంతండులంజ్ఞేయంవరంశ్రేష్ఠంపటూత్తమం ॥

టీక॥ 1 సైంధవ 2 స్వాదు 3 సింధూత్థ 4 నాదేయ 5 సింధుజ 6 శివ 7 శుభ్రి 8 శీత 9 శివ 10 ధాన్య 11 అణిమంధ 12 శివాత్మక 13 విమల 14 తండుల 15 వర 16 శ్రేష్ఠపటు 17 ఉత్తమ యీ 17 న్ను సైంధవలవణముపేళ్ళు. (ఇదే ఇందుప్పు.)

సైంధవలవణ గుణము.

శ్లో॥ సైంధవంశిశిరంస్నిగ్ధంలఘుస్వాదుత్రిదోషజిత్ ।
దీపనంశ్వాసశమనంశూలగుల్మానిలాపహం।
హృద్రోగనేత్రరోగఘ్నంవ్రణారోచకనాశనం ॥

తా॥ సైంధవలవణము శీతలముగను జిగటుగను లఘువుగను రుచికరముగను నుండు. మరియు నిది త్రిదోషములు శ్వాసము శూల గుల్మము వాతము హృద్రోగము నేత్రరోగము వ్రణము అరుచి వీట్లను నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగంజేయు.

సౌవర్చలవణము.

శ్లో॥ అక్షంసౌవర్చలంప్రోక్తంరుచకంహృద్యగంధకం ।
తిలకంకృష్ణలవణంసుగంధంకాలలోణకం ॥

టీక॥ 1 అక్ష 2 సౌవర్చల 3 రుచక 4 హృద్యగంధక 5 తిలక 6 కృష్ణలవణ 7 సుగంధ 8 కాలలోణక యీ 8 న్ని సౌవర్చలవణము పేళ్ళు.

సౌవర్చలవణ గుణము.

శ్లో॥ లఘుసౌవర్చలంపాకేవీర్యోష్ణంవిశదంకటు ।
గుల్మశూలవిబంధఘ్నంహృద్యంసురభిరోచనం ॥

తా॥ సౌవర్చలవణము పాకమునందున లఘువుగను బలకరముగను ఉష్ణముగను స్వచ్ఛముగనునుండు. మరియు నిది గుల్మము శూల విబంధము కఫము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును బాగా గలుగంజేయును.

బిడాలవణము.

శ్లో॥ సుపాంశుఖండలవణంకృతకంకృత్రిమంబిడం ।
సుపాక్యంఘూర్ణకంక్షారంద్రోణంవాసురంకృతం ॥

టీక॥ 1 సుపాంశు 2 ఖండలవణ 3 కృతక 4 కృత్రిమ 5 బిడ 6 సుపాక్య 7 ఘూర్ణక 8 క్షార 9 ద్రోణ 10 వాసుర 11 కృత యీ 11 న్ను బిడాలవణము పేళ్ళు.

బిడాలవణ గుణము.

శ్లో॥ సుపాంశుదీపనంచోష్ణంహృద్రోగమనిలంతథా ।
విబంధాధ్మానశూలంచశ్వాసకాసారుచింజయేత్ ॥

తా॥ బిడాలవణము ఉష్ణముగనుండు. ఇది హృద్రోగము వాతము విబంధము కడుపుబ్బరము శూల శ్వాస కాస అరుచి వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును బాగా గలుగంజేయును.

కాచలవణము.

శ్లో॥ ఊషక్షారంతుసుక్షారంపాంశుజంకాచజంశుభం ।
మహీరుహంసుఫేనంచకాచాగ్రంకాచగంధకం ।
వాసకంచాపజాతంచౌద్భిదంలవణంస్మృతం ॥

టీక॥ 1 ఊషక్షార 2 సుక్షార 3 పాంశుజ 4 కాచజ 5 శుభ 6 మహీరుహ 7 సుఫేన 8 కాచాగ్ర 9 కాచగంధక 10 వాసక 11 ఆపజాత 12 ఔద్భిద యీ 12 న్ను కాచలవణము పేళ్ళు.

కాచలవణ గుణము.

శ్లో॥ కాచక్షారశ్చకటు స్తీక్ష్ణస్స్వయథుగుల్మోదరాణ్జయేత్ ।
విషవ్రణకఫార్శ శ్శోఫంచదీపనంకురుతేక్షణాత్ ॥

తా॥ కాచలవణము కారముగను తీక్ష్ణముగనునుండు. మరియు నిది వాపు గుల్మము మహోదరము విషము వ్రణము కఫము శోఫ వీటిని నివర్తింపంజేయుటయే గాక అగ్నిదీపనమును తక్షణమే గలుగఁజేయును.

సముద్రలవణము.

శ్లో॥ సాముద్రలవణంప్రోక్తంఅక్షీవంచాసురంతథా ।
సముద్రజంసాగరజం లవణోదధిసంభవం ।
వాశిసంభవంక్షీణసముద్రంచత్రికూటం ॥

టీక॥ 1 సాముద్ర 2 ఖరణ 3 అక్షీవ 4 అసుర 5 సముద్రజ 6 సాగరజ 7 లవణోదధిసంభవ 8 వాశిసంభవ 9 త్రికూటలవణ యీ 9 న్ని సముద్రలవణముపేళ్ళు.

సముద్రలవణ గుణము.

శ్లో॥ సాముద్రంమధురంపాకేనాత్యుష్ణందీపనంపరం ।
గుల్మశ్లేష్మవిషఘ్నంచశ్వాసకాసానిలాపహం ।
బలవృద్ధికరంరుచ్యంరుచ్యంక్షయనాశనం ॥

తా॥ సాముద్రలవణము పాకమువలన మధురముగను అత్యుష్ణముగను రుచికరముగను నుండు. మరియు గుల్మము శ్లేష్మము శ్వాస కాస వాతము దుర్నామరోగము క్షయము వీటిని నశింపఁజేయుటయే గాక అగ్నిదీపనము బలవృద్ధి వీటిని సదా గలుగఁజేయు.

ఇంగువ.

శ్లో॥ హింగురామఠబాహ్లీకగ్రంథజంతుఘ్నంభూతనాశనం ।
అగూఢగంధంశూలఘ్నంజరణంసూపధూపనం ।
రక్షోఘ్నంజంతుకంహృద్యంచైవసుగంధికమేవచ ॥

టీక॥ 1 హింగు 2 రామఠ 3 బాహ్లీక 4 జంతుఘ్న 5 భూతనాశన 6 అగూఢగంధ 7 శూలఘ్న 8 జరణ 9 సూపధూపన 10 రక్షోఘ్న 11 జంతుక 12 హృద్య 13 సుగంధిక యీ 13 న్ని ఇంగువపేళ్ళు.

ఇంగువ గుణము.

శ్లో॥ హింగూష్ణందీపనంబల్యంవాతఘ్నంగుల్మశూలజిత్ ।
క్రిమిహృద్రోగశమనంచ హృద్యాపరకఫాపహం ॥

తా॥ ఇంగువ ఉష్ణముగనుండు. మరియు నిది వాతము గుల్మము శూల క్రిములు హృద్రోగము మలబద్ధము కఫము పిత్తము రోగములను హరించును అగ్నిదీపనము బలము వీటిని సదా గలుగజేయును.

హింగుపత్రి.

శ్లో॥ హింగుపత్రీకరంబీచపృథ్వీకాపృథులాపృథుః।
బాష్పికాదీర్ఘికాస్నిగ్ధాబిల్వికాదీర్ఘపత్రికా ॥

టీక॥ 1 హింగుపత్రి 2 కరంబి 3 పృథ్వికా 4 పృథులా 5 పృథు 6 బాష్పికా 7 దీర్ఘికా 8 స్నిగ్ధ 9 బిల్వికా 10 దీర్ఘపత్రికా యీ 10 న్ని హింగుపత్రి పేర్లు.

పెద్దహింగుపత్రి.

శ్లో॥ నాడీహింగుహలాజాతుజంతుకారామఠీరసా ।
వంశపత్రీవేణుపత్రీపిండాహింగుశివాటికా ॥

టీక॥ 1 నాడీ 2 హింగుహలా 3 జంతుకా 4 రామఠీ 5 రసా 6 వంశపత్రీ 7 వేణుపత్రీ 8 పిండా 9 హింగుశివాటికా యీ 9 న్ని పెద్దహింగుపత్రి పేర్లు.

హింగుపత్రి గుణము.

శ్లో॥ బాష్పికాకటుకాతిక్తోష్ణాపిత్తవాతకఫక్రిమీన్ ।
ప్లీహాష్ఠీలావిబంధానాహగుల్మహృత్పార్శ్వబస్తిరోగహా ॥

తా॥ హింగుపత్రి కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనుండును. మరియు నిది పిత్తము వాతము కఫము క్రిములు ప్లీహను అష్ఠీలవాతము విబంధము అన్నసు గుల్మము హృద్రోగము పొత్తికడుపునొప్పి వీట్లను నశింపజేయును.

తుమికి.

శ్లో॥ తుంబురుఃపారసఃసారోవనజఃసానుజోగజః ।
తీక్ష్ణవల్కస్తీక్ష్ణఫలఃతీక్ష్ణప్రణోమహామునిః ।
తిందుకస్స్యందనస్స్ఫూర్జకశ్శకాలసారశ్చరావణః ॥

టీక॥ 1 తుంబురు 2 సౌరస 3 సౌర 4 వనజ 5 సానుజ 6 గజ 7 తీక్ష్ణవల్క 8 తీక్ష్ణఫల 9 తీక్ష్ణపత్ర 10 మహామని 11 తిందుక 12 స్పందన 13 సూక్ష్మపత్ర 14 కాలసార 15 రామక యీ 15 న్ను తుమికి పేర్లు.

పెద్దతుమికి.

శ్లో॥ కాకపీలుఃకుపీలుస్స్యాత్పరోవిషతిందుకః ॥

టీక॥ 1 కాకపీలు 2 కుపీలు 3 విషతిందుక యీ 3 న్ను పెద్దతుమికి పేర్లు.

తుమికి గుణము.

శ్లో॥ తుంబురుఃకటురుష్ణశ్చకఫమారుతశూలనుత్ ।
ఆపతంత్రోదరాధ్మానక్రిమిఘ్నోవహ్నిదీపనః ॥

తా॥ తుమికి కారముగను వేడుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కఫము వాతము శూల ఆపతంత్రము మహోదరము కడుపుబ్బరము క్రిములు వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా కలుగంజేయు.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ తిందుకోవ్రణవాతఘ్నస్తత్సారఃపిత్తరోగజిత్ ।
ఆమమస్యఫలంగ్రాహివాతలంశీతలంలఘు ।
పక్వంపిత్తప్రమేహాస్రశ్లేష్మఘ్నంవిశదంగురు ।
విషతిందుకమప్యేవంవిశేషాద్గ్రాహిశీతలం ॥

తా॥ తుమికి వ్రణము వాతము వీటిని పోగొట్టును. దీనిసారము పిత్తరోగమును పోగొట్టును. తుమికికాయ మలమును బంధించును. వాతము శైత్యము వీటిని కలుగంజేయు. తేలికనిచ్చును. దీనిఫలము పిత్తము ప్రమేహము రక్తదోషము శ్లేష్మము వీటిని హరించును. శోధనము చేయుంచను గురుత్వమునుజేసును. పెద్దతుమికియు తుమికియొక్క గుణమే కలిగియుండును. విశేషముగ మలమును బంధించును. శీతలముగనుండును.

ఏలకులు.

శ్లో॥ సూక్ష్మైలాద్రావిడీతుచ్ఛాగోలాంగిబహులాత్రుటీ ।
ఏలాకపోతవర్ణాచచంద్రబాలాచనిష్కుటీ।

ఐంద్రభూతా తథా ద్రోణీ సాయకో బహుళా త్విషా ।
కంకోలేలా బృహద్వేలా త్రిపుటా త్రిదివోద్భవా ॥

టీక॥ 1 సూక్ష్మైలా 2 ద్రావిడీ 3 తుచ్ఛా 4 గోలాంగీ 5 బహులా 6 తృటి 7 ఏలా 8 కపోతవర్ణా 9 చంద్రబాణా 10 నిష్కుటీ 11 ఐంద్రభూతా 12 ద్రోణా 13 సాయక 14 బహుళా 15 త్విషా 16 కంకోలేలా 17 బృహద్వేలా 18 త్రిపుటా 19 త్రిదివోద్భవా యీ 19 న్ని పిన్నఏలకులు పేళ్ళు.

పెద్దఏలకులు.

శ్లో॥ స్థూలేలా త్వక్సుగంధా చ పృథ్వీకా కన్యకా స్ఫుటా ।
తాడకా ఫలికా మేఘా మాళవీ వాహినీ తుటీ ।
భద్రైలా బృహదేవా చ త్రిపుటా త్రిదివోద్భవా ॥

టీక॥ 1 స్థూలేలా 2 త్వక్సుగంధా 3 పృథ్వీకా 4 కన్యకా 5 స్ఫుటా 6 తాడకా 7 ఫలికా 8 మేఘా 9 మాళవీ 10 వాహినీ 11 తుటీ 12 భద్రేలా 13 బృహదేవా 14 త్రిపుటా 15 త్రిదివోద్భవా యీ 15 న్ను పెద్దఏలకులు పేళ్ళు.

ఏలకద్వయ గుణము.

శ్లో॥ ఏలా తిక్తోష్ణా కాసఘ్నీ కఫరక్తాతిసారజిత్ ।
ప్రమేహాకృచ్ఛ్రదోషఘ్నీ ప్రదరస్వారుచిం జయేత్ ।
కండూవిషవ్రణాన్ హన్తి ముఖమస్తకశోధనీ ॥

తా॥ ఏలకులు చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కాసము కఫము రక్తదోషము అతిసారము ప్రమేహము మూత్రకృచ్ఛ్రము త్రిదోషములు ప్రదరము అరుచి దురద విషము వ్రణము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయే గాక ముఖము శిరస్సు వీటికి శుద్ధిని గలుగంజేయు.

నాగకేసరములు.

శ్లో॥ నాగపుష్పం మతం నాగం కేసరం నాగకేసరం ।
చాంపేయం నాగకింజల్కం కనకం హేమకాంచనం ।
మరూత్థం హాటకం జాంబోనదం చ పరికీర్తితం ॥

టీక॥ 1 నాగపుష్ప 2 నాగ 3 కేసర 4 నాగకేసర 5 చాంపేయ 6 నాగకింజల్క 7 కనక 8 హేమకాంచన 9 మరూత్థ 10 హాటక 11 జాంబోనద యీ 11 న్ను నాగకేసరముల పేళ్ళు.

నాగకేసరముల గుణము.

శ్లో॥ నాగకేసరమాఖ్యాతం కషాయోష్ణం లఘు స్మృతం॥
వస్తిరుక్ శ్వాసకాసఘ్నం శిరోరుక్ కుష్ఠనాశనం ।
ప్రదర రాజీర్ణగుల్మఘ్నం వంధ్యా నామపి గర్భదం ॥

తా॥ నాగకేసరములు మిక్కిలి ఉష్ణముగనుండును. మరియు నిది వాంతి పిత్తము కఫము పొత్తికడుపునొప్పి దప్పి వాతము రక్తదోషము దురద ప్రదర రోగము అజీర్ణము గుల్మము వంధ్యత్వము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక శీఘ్రముగ విరేచనము గలుగంజేయు.

లవంగము.

శ్లో॥ త్వచం వరాంగం భృంగం తు మోచం సరళముత్కటం ।
స్నేహం లలాటవర్ణం చ ముఖశోధం వరం ప్రియం ।
త్వక్కం వల్కలమింద్రం చ సురభి శ్లక్ష్ణరామకం ॥

టీ॥ 1 త్వచ 2 వరాంగ 3 భృంగ 4 మోచ 5 సరళ 6 ఉత్కట 7 స్నేహ 8 లలాటవర్ణ 9 ముఖశోధ 10 వర 11 ప్రియ 12 త్వక్క 13 వల్కల 14 ఇంద్ర 15 సురభి 16 శ్లక్ష్ణ 17 రామక యీ 17 న్ను లవంగము పేళ్ళు.

లవంగపుష్పము.

శ్లో॥ వరాళం దేవకుసుమం లవంగం కుసుమం లవం ।
పారిజాతేంద్రపుష్పం తు ప్రసూన రసపుష్పకం ॥

టీ॥ 1 వరాళ 2 దేవకుసుమ 3 లవంగ 4 కుసుమ 5 లవ 6 పారిజాత 7 ఇంద్ర పుష్ప 8 ప్రసూన 9 రసపుష్పక యీ 9 న్ని లవంగపుష్పము పేళ్లు.

లవంగము లవంగపుష్పము వీటిగుణము.

శ్లో॥ లవంగం సేవనాద్వీర్యకరం చ జితేంద్రియం యౌవనవర్ధనం చ।
వాతక్షయఘ్నం కఫశ్వాసకాసకండూతి పిత్తం వమథుం నిహన్తి ॥

తా॥ లవంగము లవంగపుష్పము వీటిని సేవించిన వాతము క్షయము కఫము శ్వాసము కాసము దురద పిత్తము వాంతి వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక వీర్యము జితేంద్రియత్వము యౌవనవృద్ధి వీటిని సగా గలుగంజేయు.

లవంగపుచెక్క.

శ్లో॥ త్వచంవరాంగంశకలంత్వక్చోచంతనుకంవరం ।
లాటపర్ణంఘనంభృంగంగురుత్వక్ స్వర్ణభూమికం ।
లవంగచోరానాగత్వక్వల్కలాచలవంగకమ్ ।
మధురత్వక్చమాంగల్యంశ్రీవల్కంగుడవల్కలం ।

టీక॥ 1 త్వచ 2 వరాంగ 3 శకల 4 త్వక్చోచ 5 తనుక 6 వర 7 లాటపర్ణ్య 8 ఘన 9 భృంగ 10 గురుత్వక్ 11 స్వర్ణభూమిక 12 లవంగచోరా 13 నాగత్వక్ 14 వల్కలా 15 లవంగక 16 మధురత్వక్ 17 మాంగల్య 18 శ్రీవల్క 19 గుడవల్కల యీ 19 న్ని లవంగపుచెక్క పేర్లు.

లవంగపుచెక్క గుణము.

శ్లో॥ త్వచాలఘూష్ణంకటుకంవిశదంస్వాదుపిత్తలం ।
హృద్వస్తిరోగవాతార్శఃపీనసక్రిమిశుక్రనుత్ ॥

తా॥ లవంగపుచెక్క లఘువుగను ఉష్ణముగను కారముగను శోధనకారిగను రుచికరముగనునుండు. పిత్తముజేయును. మరియు నిది విషము హృద్రోగము వస్తిరోగము వాతము అర్శస్సు పీనస క్రిమిరోగము శుక్రము వీటిని నశింపంజేయు.

తమాలపత్రము.

శ్లో॥ తమాలపత్రకంపత్రంపలాశంచదళంఛదం ।
రోమశంతాపసంవాసోగోమేదంవస్త్రమంశుకం ।
సుకుమారంసుపత్రంచతథారోమశపత్రకం ॥

టీక॥ 1 తమాలపత్రక 2 పత్ర 3 పలాశ 4 దళ 5 ఛద 6 రోమశ 7 తాపస 8 వాసః 9 గోమేద 10 వస్త్ర 11 అంశుక 12 సుకుమార 13 సుపత్ర 14 రోమశపత్రక యీ 14 న్ను తమాలపత్రముపేర్లు.

తాళీసపత్రము.

శ్లో॥ తాళీసకంతుతాళీసంపత్రంతాళీసపత్రకం ।
తచ్ఛదామలకీపత్రంపత్రాఢ్యంచశుకోదరం ॥

టీక॥ 1 తాళీసక 2 తాళీస 3 పత్ర 4 తాళీసపత్రక 5 ఛదా 6 ఆమలకీపత్ర 7 పత్రాఢ్య 8 శుకోచర యీ 8 న్ని తాళీసపత్రముపేళ్ళు.

తమాలపత్రము తాళీసపత్రము వీటిగుణము.

శ్లో॥ పత్రకంశ్వాసకాసఘ్నందీపనంలఘువాతనుత్ ।
కంఠూవస్తిరుజాచ్ఛర్దిః శిరోవక్త్రవిశోధనం ॥

తా॥ తమాలపత్రము తాళీసపత్రము ఇవి చులకనగనుండు. మరియు నివి శ్వాసము కాసము వాతము దురద పొత్తికడుపునొప్పి వాంతి వీటిని నివర్తింపంజేయు టయేగాక అగ్నిదీపనము శిరోముఖశుద్ధి వీటిని గలుగంజేయు.

తవక్షీరి.

శ్లో॥ స్యాద్వంశరోచనావంశీతుగాక్షీరీతుగాశుభా ।
త్వక్క్షీరీవంశజాశుభ్రావంశక్షీరీచవైణవీ ।
వంశాఖ్యాలోచనాస్తైవధవళాతృణకేతకీ ॥

టీక॥ 1 వంశరోచనా 2 వంశీ 3 తుగాక్షీరీ 4 తుగా 5 శుభా 6 త్వక్క్షీరీ 7 వంశజా 8 శుభ్రా 9 వంశక్షీరీ 10 వైణవీ 11 వంశాఖ్యా 12 లోచనా 13 ధవళా 14 తృణకేతకీ యీ 14 న్ను తవక్షీరిపేర్లు.

తవక్షీరి గుణము.

శ్లో॥ త్వక్క్షీరీమధురారూక్షాకషాయాహ్యారుచివ్రణాన్ ।
హిక్కా-శ్వాసక్షయాన్ దాహా స్త్రిదాహాకాసనిషూదనీ ॥

తా॥ తవక్షీరి మధురముగను రూక్షముగను వగరుగనునుండు. మరియు నిది అరుచి వ్రణము ఎక్కిళ్ళు శ్వాస క్షయము దాహము కాసము వీటిని నశింపంజేయు.

తెల్లజీలకఱ్ఱ.

శ్లో॥ గంధపాలాసితాగంధాగంధపాలాశగంధజా । పాలాశగంధజా
స్తైవహ్యన్యేశంసేతితద్విదుః। ఉపకుంచోపకుంచీచకాళికా-చో
పకుంచికా । సుషవీకుంచికాకుంచిపృథ్వీకాస్థలజీరకం । దీప్యం
హృద్యంమనోజ్ఞంచతరుణంమాధవంమతం । జీరకందీర్ఘకం
శుక్లమజాజీకణజీరకం ॥

టీక॥ 1 గంధపాలా 2 సితా 3 గంధా 4 గంధపాలాశ 5 గంధజా 6 పాలాశగంధజా 7 శంస 8 ఉపకుంచ 9 ఉపకుంచీ 10 కాళికా 11 ఉపకుంచికా 12 సుషవీ 13 కుంచికా 14 కుంచి 15 పృథ్వీకా 16 స్థలజీరక 17 దీప్య 18 హృద్య

19 మనోజ్ఞ 20 తరుణ 21 మాధవ 22 జీరక 23 దీర్ఘక 24 శుక్ల 25 అజాజీ 26 కణ జీరక యీ 26 న్ను తెల్లజీలకఱ్ఱ పేళ్లు.

తెల్లజీలకఱ్ఱ గుణము.

శ్లో॥ రుచికరబలకారిపిత్తజోన్మాదహారి ।
జ్వరహరక్రిమిహారిశ్లేష్మశూలాపహారి ।
వమనరుధిరవారిసర్వగుల్మాపహారి ।
జనయతిజఠరాగ్నింజీరకంవాతహారి ॥

తా॥ తెల్లజీలకఱ్ఱ రుచికరముగను బలకరముగనుండును. మరియును నిది పిత్తము పిచ్చి జ్వరము క్రిమి శ్లేష్మము శూల వాంతి రక్తదోషము సమస్తగుల్మములు వాతము వీట్లను నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా కలుగంజేయును.

దానిమ్మ.

శ్లో॥ దాడింబోదాడిమఃసారఃకుట్టిమఃఫలషాడవః ।
స్వాద్వమ్లోరక్తబీజశ్చకరకఃశుకవల్లభః ।
రాజాదనంచక్షురశోన్నా[illegible] ॥

టీక॥ 1 దాడింబ 2 దాడిమ 3 సార [illegible] 6 [illegible] 7 రక్తబీజ 8 కరక 9 శుకవల్లభ 10 [illegible] 11 [illegible] 12 [illegible] 13 నర ప్రియ యీ 13 న్ను దానిమ్మ పేళ్ళు.

దానిమ్మ గుణము.

శ్లో॥ దాడిమోదీపనోవృష్యఃపథ్యోరోచకవిబంధనాన్ ।
గుల్మశూలప్రమేహార్శోగ్రహణీవాతనాశనః ।
శోణితార్శఃకఫహరస్సర్వపైత్త్యవికారజిత్ ॥

తా॥ దానిమ్మ అరుచి విబంధము గుల్మము శూల ప్రమేహము గ్రహణి వాతము రక్తదోషము అర్శస్సు కఫము సర్వపైత్త్యవికారములు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక ధాతుపుష్టి అగ్నిదీపనము వీటిని సగా కలుగంజేయును.

ధనియాలు.

శ్లో॥ ధాన్యకంధానకంధాన్యంధానిధానేయకంతథా ।
కుస్తుంబురుచ్ఛత్రధాన్యంవితున్నంభద్రమార్ద్రికం ।
గుళికాహ్వాద్వ్యగంధాచమేషకోరసనఃస్తథా ॥

టీక॥ 1 ధాన్యక 2 ధానక 3 ధాన్య 4 ధాని 5 ధానేయక 6 కుస్తుంబురు 7 చత్రధాన్య 8 వితున్న 9 ఛద్రి 10 అద్రిక 11 గుల్మికా 12 హృద్యగంధా 13 మేషక 14 రసన యీ 14 న్ను ధనియాలపేళ్ళు. దీనినే కొతిమెర్లు అని చెప్పుదురు.

ధనియాల గుణము.

శ్లో॥ కుస్తుంబురుస్స్యాదుకుర్వాఛ్ఛర్దిమపైత్త్యాతిదాహజిత్ ।
ఛర్దిహిక్కారుచీర్మేహాతిరుణజ్వరనాశనం ॥

తా॥ ధనియాలు తియ్యగనుండును. ఇది ఛర్దిమును పిత్తము మిక్కిలి మంట వాంతి ఎక్కిళ్ళు అరుచి మేహము తరుణజ్వరము వీటిని నశింపంజేయు.

నల్లజీలకఱ్ఱ.

శ్లో॥ కృష్ణనాజీశకాఖ్యాతాదీఘకేశకంజీరకః ।
కృష్ణరాజీతుజరణాసుగంధాకాలజీరకః।
వషాకాళీచహృద్యాచతథావర్తార శోధనీ ॥

టీక॥ 1 కృష్ణజాజి 2 కణా 3 దీర్ఘకేశక 4 కంజీరక 5 కృష్ణరాజి 6 జరణా 7 సుగంధా 8 కాలజీరక 9 వషాక 10 కాళి 11 హృద్య 12 ఉద్గారశోధని యీ 12 న్ను నల్లజీలకఱ్ఱపేళ్ళు.

నల్లజీలకఱ్ఱ గుణము.

శ్లో॥ తిక్తోష్ణంకటుకంవృష్యంకంచిస్మేదోగ్నిపర్ధనం ।
లఘుశ్లేష్మానిలఘ్నంచసన్నిపాతాభిఘాతజిత్ ॥

తా॥ నల్లజీలకఱ్ఱ చేదుగను ఉష్ణముగను కారముగనునుండు మరియు నిది శ్లేష్మము వాతము సన్నిపాతము అభిఘాతము జ్వరము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయే గాక ధాతుపుష్టి మేదస్సు అగ్నిదీపనము వీటిని గలుగంజేయు. మఱియు నిది శరీరమునకు తేలికనిచ్చును.

పిప్పలి.

శ్లో॥ పిప్పలీమాగధీకృష్ణాచపలాతీక్ష్ణతండులా।
ఉపకుల్యాకణాఖ్యాతాకోలాశౌండీతథోషణా ।
కఫరీకృష్ణఫలావృష్యాకటుర్ధండఫలామతా।
వైదేహీంచైవకాళీచశౌండికాతిక్తతండులా ॥

టీక॥ 1 పిప్పలీ 2 మాగధీ 3 కృష్ణా 4 చపలా 5 తీక్ష్ణతండులా 6 ఉపకుల్యా 7 కణా 8 కోలా 9 శౌండీ 10 ఊషణా 11 కఫరీ 12 కృష్ణఫలా 13 వృష్యా 14 కటు 15 దంతఫలా 16 వైదేహీ 17 కాలీ 18 శౌండికా 19 తిక్తతండులా యీ 19 న్ను పిప్పలీపేళ్ళు.

పిప్పలి గుణము॥

శ్లో॥ కృష్ణాకటుస్స్వాదుహిమాస్నిగ్ధాగుర్వీత్రిదోషజిత్ ।
తృట్దాహోదరజిత్వామనాశనిపరిణామినీ ॥

తా॥ పిప్పలి కారముగను రుచికరముగను శీతలముగను జిగటగనునుండును. మఱియు నిది గుల్మము త్రిదోషములు దప్పి దాహము మహోదరము ఆమవాతము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక బలకరముగనుండు.

పక్వశుష్కాంతరే.

శ్లో॥ పిప్పలీదీపనీవృష్యాస్వాదుపాకారసాయనీ । అనుష్ణాకటుకా
స్నిగ్ధానిలకఫహరాలఘుః । పిత్తలారేచనీహంతిశ్వాసకాసో
దరజ్వరాన్ । కుష్ఠప్రమేహగుల్మార్శః ప్లీహశూలామమా
రుతాన్ । ఆర్ద్రాకఫప్రదాస్నిగ్ధాశీతలామధురాగురుః ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు పాకమువలన రుచికరముగను మిక్కిలి ఉష్ణముగను కారముగను జిగటగను చులకనగనునుండును. మఱియు నివి కఫము వాతము శ్వాసము కాసము ఉదరరోగము జ్వరము కుష్ఠుప్రమేహము గుల్మము అర్శస్సు ప్లీహము శూల ఆమవాతము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక ఆయురారోగ్యవృద్ధి పి__ విరేచనము వీటిని సగా గలుగంజేయు. పచ్చిపిప్పలి జిగటగను శీతలముగను మధురముగను గురుత్వము గలనుండు. మరియు నిది కఫమును గలుగంజేయు.

(మోడి) పిప్పలిమూలము.

శ్లో॥ మూలంతుపిప్పలీమూలంగ్రంథికంజటిలాశిరః ।
కోలమూలంకటుగ్రంథిసర్వగ్రంథివిరూపకం ।
మూలకంమూషణంకోలపత్రాగ్రంపాణితంజటః ॥

టీక॥ 1 మూల 2 పిప్పలీమూల 3 గ్రంథిక 4 జటిలా 5 శిర 6 కోలమూల 7 కటు 8 గంధి 9 సర్వగ్రంథి 10 విరూపక 11 మూలక 12 మూషణ 13 కోలపత్రాగ్ర 14 పాణిత 15 జట యీ 15 న్ను పిప్పలీమూలము పేళ్ళు. దీనినే మోడియని చెప్పుదురు.

పిప్పలీమూల గుణము.

శ్లో॥ గ్రంథికం [illegible] కాసఘ్నం [illegible] గుల్మ [illegible] ।
క్రిమిహృద్రోగశమనం [illegible] వాగ్నిమాంద్యజిత్ ॥

తా॥ పిప్పలీమూలము [illegible] మోడి శ్లేష్మము కాసము గుల్మము వాతము క్రిమిరోగము హృద్రోగము పాండువు వాపు అగ్నిమాంద్యము వీటిని నివర్తింపంజేయును.

చవ్యము.

శ్లో॥ చవికా కోలవల్లీ చ చవ్యం పావనమేవ చ ।
తురకః కోషసిరః శీర్షం కోలకం కూటము స్ఫకం ॥

టీక॥ 1 చవికా 2 కోలవల్లి 3 చవ్య 4 పావన 5 తురక 6 కోషసిర 7 శీర్ష 8 కోలక 9 కూటము స్ఫక యీ 9 న్ని చవ్యము పేర్లు.

చవ్య గుణము.

శ్లో॥ చవ్యం కటూష్ణం [illegible] హృద్రోగశూలజిత్ ।
కఫోద్రేక [illegible] ।
అగ్ని [illegible] నాశనం ॥

తా॥ చవ్యము [illegible]. మరియు నిది కుష్ఠము హృద్రోగము శూలము కఫము వాతము వీటిని నివర్తింపంజేయును.

గజపిప్పలి.

తస్యాః ఫలం సముద్దిష్టం సా ప్రోక్తా హస్తిపిప్పలీ ।
కరణా నాగకణా కుంచా కృత్రిమం చవికాఫలం ॥

టీక॥ 1 శ్రేయసి 2 హస్తిపిప్పలీ 3 కణా 4 నాగకణా 5 కుంచా 6 కృత్రిమ 7 చవికాఫల యీ 7 న్ను గజపిప్పలి పేర్లు. ఇదియే చవ్యముయొక్క ఫలమని తెలిసికొనవలయును.

గజపిప్పలి గుణము.

శ్లో॥ గజపిప్పలికా స్వాదుకటూష్ణా చ ప్రకీర్తితా ।
బలాసం హంతి వాతం చ సా తు జంతుజయప్రదా ।
తద్వైవ నేత్రరోగఘ్నీ తృష్ణాదీః సమాంద్యజిత్ ।
కాస శ్వాస ప్రశమనీ అమ వాతానిలాందయేత్ ॥

తా॥ గజపిప్పలి స్వాదుగను కారముగను ఉష్ణముగనునుండును. మరియు నిది బలాసము వాతము జంతువాతము శ్లేష్మరోగము అగ్నిమాంద్యము కాసము శ్వాసము ఆమవాతము వాతము వీటిని నివర్తింపజేయుటయే గాక అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేసి ధాతు పుష్టిని గలుగంజేయును.

చిత్రమూలము.

శ్లో॥ చిత్రకో దహనో వ్యాళః పావకో దారుణో౽గ్నికః । జ్యోతిష్కో వల్లరో వహ్నిః పాఠీపాకః కుటః శిఖీ । కృశానుకో౽నలో దీప్తశ్చిత్రాంగో భానుశ్చ పావకః । కోలమూలో సప్తకీలో మహాజాలో దీప్యక స్తథా । పాటీకో లోహితాంగశ్చ హుతభుగ్జ్వలన స్తథా । హుతాశనో జాతవేదా ద్వీపీ జ్వలనకో౽నలః ॥

టీక॥ 1 చిత్రక 2 దహన 3 వ్యాళ 4 పావక 5 దారుణ 6 అగ్నిక 7 జ్యోతిష్క 8 వల్లర 9 వహ్ని 10 పాఠీపాక 11 కుట 12 శిఖి 13 కృశానుక 14 అనల 15 దీప్త 16 చిత్ర 17 భాను 18 పావక 19 కోలమూల 20 సప్తకీల 21 మహాజాల 22 దీప్యక 23 పాటీక 24 లోహితాంగ 25 హుతభుక్ 26 జ్వలన 27 హుతాశన 28 జాతవేదా 29 ద్వీపీ 30 జ్వలనక 31 అనల యీ 31 న్ను చిత్రమూలము పేళ్ళు.

చిత్రమూలము గుణము.

శ్లో॥ చిత్రకో౽గ్నిసమః పాకే కఫశోఫసమీరనుత్ ।
ప్లీహోదరార్శోగ్రహణీక్రిమికండూవినాశనః ॥

తా॥ చిత్రమూలము పాకమువలన అగ్నితో సమముగనుండును. మరియు నిది కఫము వాపు ప్లీహము ఉదరరోగము అర్శస్సు గ్రహణి క్రిమిరోగము దురద వీటిని నశింపజేయును.

శొంఠి.

శ్లో॥ శుంఠీమహౌషధంవిశ్వంనాగరంవిశ్వభేషజం ।
విశ్వౌషధంశృంగిబేరంకటుభద్రంతథార్ద్రికం ।
అవాక్ఛత్రంమూషకంచరాహుచ్ఛత్రంకటూత్కటం ॥

టీక॥ 1 శుంఠి 2 మహౌషధ 3 విశ్వ 4 నాగర 5 విశ్వభేషజ 6 విశ్వౌషధ 7 శృంగిబేర కటుభద్ర 9 ఆర్ద్రిక 10 అవాక్ఛత్ర 11 మూషక 12 రాహుచ్ఛత్ర 13 కటూత్కట యీ 13 న్ను శొంఠి పేళ్ళు.

శొంఠి గుణము.

శ్లో॥ శుంఠీస్నిగ్ధోష్ణకటుకావృష్యాచైవాగ్నిమాంద్యజిత్ ।
హంతివాతోదరశ్వాసపాండుశ్లీపదనాశనః ।
పాచనంకఫకాసఘ్నం తథారుచ్యం చశూలనుత్ ।
విబంధాధ్మానశోఫఘ్నం హృద్రోగం గ్రహణీం హరేత్ ॥

తా॥ శొంఠి జిగటగను ఉష్ణముగను కారముగను రుచికరముగనునుండు. మఱియు నిది అగ్నిమాంద్యము వాతము మహోదరము శ్వాస పాండువు శ్లీపదరోగము కఫము కాసము శూలము మలబంధరోగము కడుపుబ్బరము శోఫ హృద్రోగము గ్రహణి వీట్లను బోగొట్టుటయేగాక వీర్యవృద్ధికరముగను జీర్ణకారిగనునుండు.

అల్లము.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికంకటుకంభద్రం భేషజంతాపకంతథా ।
మర్దకంభద్రకంశృంగిరార్ద్రికాకటుఘనా ॥

టీక॥ 1 ఆర్ద్రిక 2 కటుక 3 భద్ర 4 భేషజ 5 తాపక 6 మర్దక 7 భద్రక 8 శృంగి 9 ఆర్ద్రికా 10 కటు 11 ఘనా యీ 11 న్ను అల్లముపేళ్ళు.

అల్లపు గుణము.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికంశూలరోగఘ్నం శ్లేష్మపాండ్వనిలాపహం ।
అరోచకహరంవృష్యం అగ్నిమాంద్యత్రిదోషజిత్ ॥

తా॥ అల్లము శూల శ్లేష్మము పాండువు వాతము అరుచి అగ్నిమాంద్యము త్రిదోషములు వీట్లను బోగొట్టుటయేగాక ధాతుపుష్టిని సదా గలుగంజేయు.

పుస్తుకాంతరే.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికంనాగరగుణం భేదనందీపనంగురు । కట్రూష్ణందీపనం వృష్యంరుచ్యమార్ద్రికనాగరమ్ । శ్వాసకాసవమీహిక్కా నాతశ్లేష్మవిబంధనుత్ । పాచనంరోచనంవృష్యంకటూష్ణం వహ్నిదీపనం । వాతప్రకోపశమనం రేచనంశోథహృత్పరం । భోజనాదౌసదాపథ్యంజిహ్వాకంఠవిశోధనం । అవ్యక్తరసవీర్యత్వాత్తత్పరంతుకఫాపహం । కాంజికార్ద్రసలవణందీపనంపాచనంపరం । వాతప్రకోపశమనంహర్షణంలవణార్ద్రకమ్ ॥

తా॥ అల్లము శొంఠియొక్క గుణములే కలదై యుండును. దోషముల భేదించును అగ్నిదీపనము గురుత్వము వీటిని జేయును. పచ్చిగనుండు శొంఠి అధిక కాక అగ్నిదీపనము వీర్యవృద్ధి వీటినిజేయు. రుచికరముగనుండు. మఱియు నిది శ్వాసము కాసము వాంతి ఎక్కిళ్ళు వాతము శ్లేష్మము మలబంధము వీటినిబోగొట్టు. ఈశొంఠిని భోజనాదులయందు చేర్చుకొనిభుజించిన పాచనము రుచి వీర్యవృద్ధి అధికకాక అగ్నిదీపనము వీటిని గలుగంజేయు. మఱియు నిది వాతప్రకోపము వాపు వీటిని బోగొట్టును. విరేచనము జేయించును. నాలుక కంఠము వీటినిశోధించు. దీనియందు కారము రసము ఇవి గూఢముగనుండుటవలన కఫమును హరించు. పచ్చిశొంఠిని పులికడుగు సైంధవలవణము వీటితోసేవించిన అగ్నిదీపనము పాచనము వీట్లను గలుగంజేయు. అల్లమును సైంధవలవణముతోసేవించిన వాతప్రకోపమును శమింపంజేయుటయేగాక పుష్టిని సహా గలుగంజేయు.

మిరియాలు.

శ్లో॥ మరిచంఫలితంశ్యామంవల్లిజంకృష్ణమూషణం ।
యవనేష్టంసువృత్తంచకోలకంచర్మబంధనమ్ ॥

టీక॥ 1 మరిచ 2 ఫలిత 3 శ్యామ 4 వల్లిజ 5 కృష్ణ 6 ఊషణ 7 యవనేష్ట 8 సువృత్త 9 కోలక 10 చర్మబంధన యీ 10 న్ని మిరియాలపేర్లు.

మిరియాల గుణము.

శ్లో॥ మరిచంకటుకంచోష్ణంశ్లేష్మకాసాగ్నిమాంద్యజిత్ ।
నాత్యుష్ణంనాతితీక్ష్ణంచదోషత్రయనివారణం ।
వాయుంనివారయత్యేవజంతుసంతానాశనం ।
క్రిమిహృద్రోగశమనంశోఫదుర్నామనాశనం ॥

తా॥ మిరియాలు కారముగను ఉష్ణముగనునుండు. మఱియు నిది శ్లేష్మము కాసము అగ్నిమాంద్యము త్రిదోషములు వాతము జంతువాయువు క్రిములు హృద్రోగము శోఫ దుర్నామరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు. ఇది అత్యుష్ణముగాని అతితీక్ష్ణముగాని నుండదు.

తెల్లమిరియాలు.

శ్లో॥ సితంమరీచంశిగ్ర్వాఖ్యంసితవల్లీయవాలకం ॥

టీక॥ 1 శిగ్ర్వాఖ్య 2 సితవల్లీయ 3 వాలక యీ 3 న్ను తెల్లమిరియాలపేర్లు.

తెల్లమిరియాల గుణము.

శ్లో॥ శ్వేతంతుమరిచంవృష్యంనేత్రరుజాపహం।
స్వరభంగప్రతిస్యాయమూత్రకృచ్ఛ్రవినాశనం॥

తా॥ తెల్లమిరియాలు వషము నేత్రరోగము స్వరభంగము పీనస మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని నివర్తింపజేయుటయే గాక ధాతుపుష్టిని సహా కలుగంజేయు.

ఓమము.

శ్లో॥ యవానీదీపకోదీప్యోయవనాహ్వోయవానకః।
యవానికోగ్రగంధాచదీపనియ్యాదపీపనీ॥

టీక॥ 1 యవానీ 2 దీపక 3 దీప్య 4 యవనాహ్వ 5 యవానక 6 యవానిక 7 ఉగ్రగంధా 8 దీపనియ్యా 9 దీపనీ యీ 9 న్ని ఓమముపేళ్ళు.

ఓమపు గుణము.

శ్లో॥ యవానీకటుతిక్తోష్ణావాతశ్లేష్మాపహాలఘుః।
హంతిగుల్మారుచింశూలందీపయత్యాశుపావకం।
వ్రణాధ్మానగతానాహాంశ్చాష్టశూలాన్వినాశయేత్॥

తా॥ ఓమము కారముగను చేదుగను ఉష్ణాంగముగానుండును. ఇది వాతశ్లేష్మములు వీటివలన గలిగెడు రోగములు గుల్మము అరుచి శూలలు వ్రణములు నష్టధాతువులవంటివి రోగములు అష్టశూలాలు అతిసారము వీటిని బోగొట్టుటయే గాక అగ్నిదీపనమును సహా కలుగంజేయు.

చోరి ఓమము.

శ్లో॥ జవానీయాజవానీస్యాచ్చోహారోజంతునాశనః॥

టీక॥ 1 జవానీయా 2 జవానీ 3 చోహార 4 జంతునాశన యీ 4 న్ని చోరి ఓమముపేళ్ళు.

చోరిఓమపు గుణము.

శ్లో॥ చోహారస్తద్గుణఃప్రోక్తోవిశేషాత్క్రిమినాశనః॥

తా॥ చోరిఓమము ఓమనుయొక్క గుణముకలదైయుండును. మరియు విశేషముగ క్రిమిరోగములను బోగొట్టు.

చింత.

శ్లో॥ వృక్షామ్లంతింత్రిణీకంచ శాకామ్లంరక్తపూరకం ।
ఆమ్లవృక్షోమ్లశాకంస్యాత్ ఆమ్లపూరోమహీతరుః ।
రక్తమాడోరసామ్లంచవరామ్లశ్చఫలామ్లకః।
మహీరుహాశ్చించవృక్షోమ్లికాచించాఫలద్రుమః ॥

టీక॥ 1 వృక్షామ్ల 2 తింత్రిణీక 3 శాకామ్ల 4 రక్తపూరక 5 ఆమ్లవృక్ష 6 ఆమ్లశాక 7 ఆమ్లపూర 8 మహీతరు 9 రక్తమాడ 10 రసామ్ల 11 వరామ్ల 12 ఫలామ్లక 13 మహీరుహా 14 చించవృక్ష 15 అమ్లికా 16 చించా 17 ఫలద్రుమ యీ 17 న్ను చింతపేళ్లు.

చింత గుణము.

శ్లో॥ వృక్షామ్లంభేదిరపి త్తఘ్నంరుచ్యముష్ణకరంపరం ।
క్రిమిహృద్రోగశమనంగుల్మశ్లేష్మానిలాపహం ॥

తా॥ చింత రుచికరముగనుండు. ఇది వాంతి పిత్తము క్రిమిరోగము హృద్రోగము గుల్మము శ్లేష్మము వాతము వీటిని నివర్తించుచేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును వగా కలుగంజేయు.

పుల్లచింతకాయ.

శ్లో॥ అమ్లికాఽమాగురుర్వాతహారాపిత్తకఫాస్రదా । పక్వాతద్వత్సరారుచ్యావహ్నివ స్తినిశుద్ధికృత్ । శుష్కాహృద్యాశ్రమభ్రాంతితృష్ణాక్లమహరాలఘుః॥ తింత్రిణీపల్లవంహృద్యంకషాయామ్లంరుచిప్రదం । నేత్రరోగహరంమేధ్యందీపనంకఫవాతజిత్ ॥ చించాపుష్పంతుతువరంస్వాద్వమ్లంచరుచిప్రదం । విశదంచాగ్నిజనకంప్రమేహఘ్నంకఫాపహం । చించాపత్రంతుశోఫఘ్నంరక్తదోషవ్యథాపహం । తస్యపుష్పత్వచాభస్మశూలమందాగ్నినాశనం । అమ్లసారస్తుతీక్ష్ణోష్ణోవాతఘ్నఃకఫపిత్తకృత్ ।అమ్లేనశర్కరాయుక్తోదాహాపిత్తారిశ్రాంతినుత్ ॥

తా॥ చింతపిందెలు గురుత్వముగనుండు. మరియు నిది వాతము పిత్తము కఫము రక్తదోషము వీటిని బోగొట్టును. పండిన చింతకాయ వేగము కలదిగను రుచికరముగనుండు. జఠరాగ్ని హెచ్చుదుపు వీటిని శుద్ధిచేయును. చింతవరుగు చులకనగ

నుండు. మరియు నిది శ్రమ భ్రమను దప్పి బడలిక వీటిని నివర్తింపంజేయుటయే గాక హృదయమునకు మేలును సగా గలుగంజేయు. చింతచిగురు వగరుగను పుల్లగను రుచికరముగనునుండు. మరియు హృదయము బుద్ధి వీటికి మేలుజేయును మరియు నిది నేత్రరోగము కఫము వాతము వీటిని బోగొట్టుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగంజేయు. చింతపూలు వగరుగను తియ్యగను పుల్లగను రుచికరముగను శోధనకారిగను నుండు. మరియు నిది ప్రమేహము కఫము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగంజేయు. చింతాకు వాపు రక్తదోషము వీటిని హరించును. చిరతపూలభస్మము పట్టభస్మము ఇవి శూల అగ్నిమాంద్యము వీటిని బోకడచు. చింతాకు రసము వేగము గలదిగనుండు. మరియు అమ్లవాతమును హరింపంజేయు. మరియు నిది కఫము పిత్తము వీటినిజేయును. చింతాకురసమును శర్కరతో సేవించిన తాపము పిత్తము బడలిక ఇవి నశించు.

చింతచెట్టు.

శ్లో॥ తింతిడీకంతువృక్షామ్లమమ్లశాకోఽమ్లపాదపః ॥

టీక॥ 1 తింతిడీక 2 వృక్షామ్ల 3 అమ్లశాక 4 అమ్లపాదప యీ 4 న్ను చింతచెట్టుపేళ్ళు.

చింతపండు గుణము.

శ్లో॥ తింతిడీకంసమీరఘ్నమామముష్ణంపరంగురు ।
తత్పక్వంలఘుసంగ్రాహిగ్రాహిణీకఫవాతజిత్ ॥

తా॥ చింతపండు వాతమును బోగొట్టును. చింతగుల్ల మిక్కిలి ఉష్ణముగను గురుత్వముగనునుండు. పండినచింతగుల్ల లఘువుగను మలబద్ధకారిగనునుండు. మరియు నిది గ్రహణి కఫము వాతము దీనిని నశింపంజేయు.

పుల్లప్రబ్బలి.

శ్లో॥ అమ్లోఽమ్లవేతసోభీమోరసామ్లశ్శరభేదకః।
గన్ధసారోవేతసామ్లశ్శతభేదీచభేదకః ॥

టీక॥ 1 అమ్ల 2 అమ్లవేతస 3 భీమ 4 రసామ్ల 5 శరభేదక 6 గన్ధసార 7 వేతసామ్ల 8 శతభేదీ 9 భేదక యీ 9 న్ని పుల్లప్రబ్బలిపేళ్ళు

పుల్లప్రబ్బలి గుణము.

శ్లో॥ రసామ్లంగుల్మహృద్రోగదుర్నామవాయుశూలజిత్ ।
దీపనంవమథుంహంతిపిత్తభ్రమవినాశనం॥

తా॥ పుల్లప్రబ్బలి గుల్మము హృద్రోగము దుర్నామరోగము వాయువు శూల వాంతి పిత్తభ్రమ వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సదా గలుగంజేయు

అజామోదము.

శ్లో॥ అజగంధాబస్తగంధాపశుగంధావిగంధికా ।
కారవీబర్బరాగంధాతుంగీపూతిమయూరకః ॥

టీక॥ 1 అజగంధా 2 బస్తగంధా 3 పశుగంధా 4 విగంధికా 5 కారవీ 6 బర్బరా 7 గంధా 8 తుంగీ 9 పూతిమయూరక యీ 9 న్ని అజామోదము పేర్లు.

అజామోదపు గుణము.

శ్లో॥ అజగంధాకటుస్తిక్తాతీక్ష్ణోష్ణాకఫవాతజిత్ ।
హిధ్మాధ్మానారుచింహంతిక్రిమిజిద్వహ్నిదీపనం ॥

తా॥ అజామోదము కారముగను చేదుగనునుండు. ఇది కఫము వాతము హిధ్మ కడుపుబ్బరము అరుచి క్రిములు వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సదా గలుగంజేయు,

అజామోదపు విత్తులు.

శ్లో॥ అజమోదాబస్తమోదాదీప్యకోలాచమర్కటీ ।
శిఖాహ్వకారవీగంధామోదాహస్తిమయూరకః।
బ్రహ్మకుశోగ్రగంధాచహృద్యగంధాచకీర్తితా ॥

టీక॥ 1 అజమోదా 2 బస్తమోదా 3 దీప్యకోలా 4 మర్కటీ 5 శిఖాహ్వా 6 కారవీ 7 గంధా 8 మోదా 9 హస్తిమయూరక 10 బ్రహ్మకుశ 11 ఉగ్రగంధా 12 హృద్యగంధా యీ 12 న్ను అజామోదపువిత్తుల పేర్లు.

అజామోదపువిత్తుల గుణము.

శ్లో॥ గుల్మాక్షీలకఫానాహశూలజిద్వహ్నికృత్పరం ।
అనిలజ్వరశోఫఘ్నమజామోదస్యబీజకం ॥

తా॥ అజామోదపువిత్తులు గుల్మకును అష్ఠీలవాతమును కఫమును కడుపుబ్బరము శూల వాతము జ్వరము శోష వీటిని బోగొట్టుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగాగలుగంజేయును.

వెలగ.

శ్లో॥ కపిత్థో దధిత్థస్సుగ్రాహీ ఫలసుగంధికా।
అజనస్యోదధిఫలశ్చిరపాకీకపిప్రియః।
గ్రంధపత్రో హ్యాద్యగంధో దంతశాఠో విశాలకః।
సితపుష్పః పయః క్షీరః తథా పుష్పఫలీమతః॥

టీక॥ 1 కపిత్థ 2 దధిత్థ 3 గ్రాహీఫల 4 సుగంధికా 5 అజనస్య 6 దధిఫల 7 చిరపాకీ 8 కపిప్రియ 9 గంధపత్ర 10 హ్యాద్యగంధ 11 దంతశాఠ 12 విశాలక 13 సితపుష్ప 14 పయః 15 క్షీరః 16 పుష్పఫలీ యీ 16 న్ను వెలగపేర్లు.

వెలగ గుణము.

శ్లో॥ ఆమంకపిత్థంమస్వర్యంకఫఘ్నంగ్రాహిశీతళం।
కఫానిలహారంపక్వంమధురామ్లరసంగురు।
శ్వాసకాసారుచిహారంతృష్ణాఘ్నంకంఠశోధనం॥

తా॥ వెలగకాయ మలబద్ధకముగను శీతలముగనునుండు. మఱియు నిది స్వరము కఫము వీటిని నశింపజేయును. దీనిఫలము మధురముగను పుల్లగను గురుత్వముగనునుండు మరియు శ్వాస కాసము అరుచి దప్పి వీటిని నివర్తింపజేయుటయేగాక కంఠశుద్ధిని గలుగంజేయును.

(శర్కర) పంచదార.

శ్లో॥ శర్కరోక్తాతుమత్స్యండీ శ్వేతమత్స్యండికాసితా।
అహింఛత్రాతుసితశుద్ధాశుభ్రాసితోపలా॥

టీక॥ 1 శర్కర 2 మత్స్యండీ 3 శ్వేతమత్స్యండికా 4 సితా 5 అహింఛత్రా 6 సితా 7 శుద్ధా 8 శుభ్రా 9 సితోపలా యీ 9 న్ని పంచదారపేర్లు.

పంచదార గుణము.

శ్లో॥ శర్కరాతాపమూర్ఛాఘ్నీరక్తపిత్తాతిదాహజిత్।
ఛర్దిహిక్కారుచిహరాభ్రమమేహామకృచ్ఛ్రనుత్॥

తా॥ పంచదార తాపము మూర్ఛ రక్తపిత్తము అతిదాహము వాంతి ఎక్కిళ్లు అరుచి భ్రమ మేహము ఆమవాతము మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని నివర్తింపజేయు.

మధుశర్కర.

శ్లో॥ శర్కరాన్యామధుభవామాధవీమధుశర్కరా।
మాక్షికీశర్కరాప్రోక్తాశిక్తకామధునోద్భవా॥

టీక॥ 1 మధుభవా 2 మాధవీ 3 మధుశర్కరా 4 మాక్షికీ 5 శర్కరా 6 శిక్తకా 7 మధునోద్భవా యీ 7 న్ను మధుశర్కరపేర్లు

యవాస శర్కర.

శ్లో॥ యవాసశర్కరాత్వన్యానిర్దిష్టాయాసశర్కరా॥

టీక॥ యాసశర్కరా యనునది యవాసశర్కరపేరు.

తవరాజ శర్కర.

శ్లో॥ తవరాజఃశతపదిగోశఘ్నశ్చవరాజకః॥

టీక॥ 1 తవరాజ 2 శతపది 3 గోశఘ్న 4 రాజక యీ 4 న్ను తవరాజ శర్కరపేర్లు.

ఖండశర్కర.

శ్లో॥ విశేషాద్ధాతఖండస్యమత్స్యండీఫణికాస్మృతా।
గుళికాచాస్యమత్స్యండీఖండశ్చపరికీర్తితా॥

టీక॥ 1 మత్స్యండీ 2 ఫణికా యీ 2 న్ను మరికతీయబడిన ఖండశర్కర పేర్లు 1 మత్స్యండీ 2 ఖండ యీ 2 న్ను గట్టిగనుండు ఖండశర్కరపేర్లు. దీనికే కలకండ యందురు.

శర్కరాచతుష్టయ గుణము.

శ్లో॥ శర్కరామధుసంభూతా ఛర్ద్యతీసారనాశనీ। తద్వైవభేదనీ రూక్షాకషాయస్వాదుపాకినీ। అగ్నిప్రసాదదంచూర్ణంపరమం రుచివర్ధనం। ప్లీహకాసమదార్శాంసి శ్వాసంశూలంజ్వరం వమిం।నిహంతిదీపయత్యగ్ని బలవర్ణకరంపరం। వాతానులో మనంహృద్యంకంఠజిహ్వావిశోధనం॥

తా॥ మధుశర్కర రూక్షముగను వగరుగను రుచికరముగనుండు. మఱియు నిది వాంతి అతిసారము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగంజేయు. శర్కరాచూర్ణము స్నేహము కాసము అర్శస్సు శ్వాస శూల జ్వరము వాంతి కంఠదోషము జిహ్వాదోషము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్ని ప్రసాదము రుచి అగ్నిదీప్తి బలము దేహకాంతి వాయువు క్రమముగ సంచరించుట వీటిని గలుగంజేయు.

గద్య॥ ఇతి ధన్వంతరీయే నిఘంటౌ నానాద్రవ్య పర్యాయ
శ్రీ గుణ ప్రకాశే ద్వితీయః శతపుష్పాదివర్గః.

శ్రీరస్తు.

ధన్వంతరినిఘంటువు.

చందనాద్యనుక్రమణిక.

శ్లో॥ ౧ చందనంకుంకుమోశీరంప్రియంగుఃస్థౌణరోచనా।తురుష్కాగ
రుకర్పూరఃకస్తూరీజాతిపత్రికా । జాతీఫలంతతఃప్రోక్తం జయ
పత్రంతతఃపరం ॥ కంకోలకస్తథాపూగోలవంగకుసుమానిచ।
నలికానఖదంష్ట్రంహరేణుతగరంప్లవం । నఖంవ్యాఘ్రనఖం
స్పృక్కాబోళందమనకంమురా । స్థౌణేయకంచోరకంచశైలే
యంశైలవాలుకం । సరళంసప్తపర్ణంచలాక్షాతామలకీతథా।
లామజ్జకంపద్మకంచధాతకీకుసుమానిచ। ప్రపౌండరీకంకచోరం
సమాంశైఃశాణమాత్రకైః । తేషాంవిభాగోరాలస్తునలికా
యంత్రేతతఃపచేత్ ।మహాసుగంధితైలాత్ ప్రస్థతైలేనసాధితం ।
ప్రస్వేదమలదౌర్గంధ్యం కండూకుష్ఠహరంపరం । అనేనాభ్య
క్తగాత్రస్తు వృద్ధస్సప్తతికోభవేత్ । యువాభవతిశుక్లాఢ్యః
స్త్రీణాంమత్యంతవల్లభః । సుభగోదర్శనీయశ్చ గచ్ఛేచ్చప్ర
మదాశతం । వంధ్యాపిలభతేగర్భంషండోపిపురుషాయతే ।
అపుత్రఃపుత్రమాప్నోతి జీవేచ్చశరదాంశతం । మనశ్శిలా
చసిందూరంసౌరాష్ట్రీగంధపారదం। సన్నిగ్ధకఃసర్జరసఃకాసీసః
పురకుంకురుః । శ్రీవాసస్సల్లకీసిల్లంకిండుష్టంచాప్యరుష్కరం।
ఏభిర్గోమూత్రసంయుక్తంకటుతైలంవిపాచయేత్ ।పామా
విచర్చికాదద్రుకండూకుష్ఠక్రిమివ్రణాన్ । అభ్యంగాన్నాశయ
త్యేవనాడీదుష్టవ్రణాన్యపి। తుత్థంచతాప్యంజనధాతుఫేనైఃస
శంఖకైఃగైరికలోధ్రశంఖైః । నేత్రాంజనంకాచమలాతిజకం
దూరీరుద్గాహతైర్మిర్యపరిశ్రమఘ్నం । చందనాదిరయంవర్గ
స్తృతీయస్సముదాహృతః । తుత్థంరసాంజనంచైవగిరిజంవర

మాక్షికం । సౌవీరంగైరికంఫేనంచక్షుష్యంకుసుమాంజనం।
అమ్ముప్రసాదనఫలం హాషోఽదీఘఽస్యనిశ్వసః । నేత్రాంజన
మిదంచైవచక్షూరోగమలాపహాః ॥

టీక॥ చందనం-చందనము లోహితం-రక్తచందనం కాలేయం-పీతచందనము కుంకుమం-కుంకుమపువ్వు ఉశీరం-వట్టివేళ్ళు ప్రియంగు-ప్రేంఖణపుచెట్టు స్థూణిక-నంది వృక్షము రోచనా-గోరోచనము తురష్క-తురుష్కము అగరు-పీతాగరు కృష్ణాగరు కర్పూర-కర్పూరము కస్తూరీ-కస్తూరి జాతిపత్రికా-జాపత్రి జాతీ-జాజికాయ జయ పత్రం-గంజాయిఆకు కంకోల-తక్కోలపుట్లు పూగా-పోక లవంగకుసుమ-లవంగ పువ్వు నలికా-పగడపుతీగె నళదం-జటామాంసి గంధమాంసి కుష్ఠం-చంగల్వకోష్టు హరేణు-రేణుకలు తగరం-గ్రంథితగరము ప్లవం-నాగరముస్తలు నఖ-నఖము వ్యాఘ్ర నఖ-వ్యాఘ్రనఖము స్పృకా-స్పృక్కయనుగ్రంథిద్రవ్యము బోళం-బోళము దమనక-దవనము మురా-మరువము స్థౌణేయకం-మాచిపత్రి చోరక-గద్దదవనము శైలేయం-రాతిపువ్వు శైలవాలుకం-కూకురుబుడము సరళం-సరళదేవదారు సప్తపణీ-ఏడాకుల పొన్న లాక్షా-లక్క తామలకీ-నేలవుసిరిక లామజ్జకం-తెల్లవట్టివేరు పద్మకం-పద్మకము ధాతకీకుసుమ-ఆరెపువ్వు ప్రపౌండరీకం-పుండరీకపువ్వు కచోరం-కంధకచోరము మనశ్శిలా-మణిశిల గౌరం-హరిదళము సింధూరం-సింధూరము సౌరాష్ట్రికం-తువరి మన్ను సౌగంధి-గంధకము పారదం-ఇంగిలీకము వసిక్థకం-మైనము సర్జరసః-సర్జ రసము కాసీసః-కాసీసము పుర-గుగ్గిలం కుందురుః-కుందురుష్కము శ్రీవాసా-శ్రీవేష్ట కము నల్ల-అందుగు కంపిల్ల-కంపిల్లకము కంకుష్ఠం-కంకుష్ఠము అరుష్క-ధ-జీడి తుత్థం-మైలుతుత్థము పాలతుత్థము తాప్య-హేమమాక్షికము జన-రసాంజనము ధాతు-కర్పూర శిలాజిత్తు-ఫేన-సౌవీరాంజనము నీలాంజనము సముద్రఫేనము కుస్థాంజనము పుష్పాం జనము గైరిక-గైరికద్వయము గుగ్గ చిల్లగింజ లోధ్ర-లొద్దుగు శంఖ-శంఖము.

—॥ చందనాదివర్గ ప్రారంభః. ॥—

చందనము.

శ్లో॥ చందనంగంధసారంచమహార్హంశ్వేతచందనం ।
భద్రశ్రీయమానాయుజంగోశీర్షంతైలపర్ణకం ।
కాలేయకంపీతసారంశ్రీఖండంచారుభూపతిః

టీక॥ 1 చందన 2 గంధసార 3 మహార్హ 4 శ్వేతచందన 5 భద్రశ్రియ 6 మలయజ 7 గోశీర్ష 8 తైలపర్ణక 9 కాలేయక 10 పీతసార 11 శ్రీఖండ 12 చారుభూపతి యీ 12 న్ని చందనము పేళ్ళు.

చందనపు గుణము.

శ్లో॥ శ్రీగంధంశీతలంస్వాదుతిక్తంపిత్తవినాశనం ।
రక్తప్రసాదనంవర్ణ్యంఅంతర్దాహవినాశనం ॥

తా॥ చందనము శీతలముగను రుచికరముగను చేదుగనునుండు మరియు నిది పిత్తము అంతర్దాహము వీటిని నివర్తింపజేయుటయే గాక రక్తపుష్టి దేహకాంతి వీటిని గలుగజేయు.

శ్వేతచందనము.

శ్లో॥ మలోద్భవంతుశిశిరోశ్రీఖండంరోహణాశ్చవ్యమం ।
సుశీతళంసుగంధంచసంప్రోక్తంతద్గంధవాహకం ॥

టీక॥ 1 మలోద్భవ 2 శ్రీఖండ 3 రోహిణీద్రుమము 4 సుశీతళ 5 సుగంధ 6 గంధవాహక యీ 6 న్ని శ్వేతచందనము పేళ్ళు.

శ్వేతచందనపు గుణము.

శ్లో॥ పిత్తాస్రుక్విషదాహంవక్రిమిఘ్నంచవాతగుల్మనుత్ ।
శ్వేతంసతిక్తమధురంచందనంశిశిరంపరం ॥

తా॥ శ్వేతచందనము చేదుగను మధురముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము రక్తదోషము విషము మంట క్రిములు వాతము గుల్మము వీట్లను నశింపజేయు.

రక్తచందనము.

శ్లో॥ రక్తచందనముద్దిష్టంలోహితంహరిచందనం ।
రక్తసారంతామ్రసారంనిర్దిష్టంక్షుద్రచందనం ।
తామ్రవృక్షశ్చపాతశ్చకిరాతశ్చాతిరక్తకః ।
శీతోద్భవంతధాచాస్యజోత్పలినాసుమహాన్మతః ॥

టీక॥ 1 రక్తచందన 2 లోహిత 3 హరిచందన 4 రక్తసార 5 తామ్రసార 6 క్షుద్రచందన 7 తామ్రవృక్ష 8 పాత 9 కిరాత 10 అతిరక్తక 11 శిలోద్భవ 12 జ్యోతిః 13 సోమ యీ 13 న్ను రక్తచందనముపేళ్ళు.

రక్తచందనపు గుణము.

శ్లో॥ రక్తచందనముష్ణం హిమంస్వాదుతిక్తంసుశీతళం ।
రక్తోద్రేకంహంతిపిత్తంజ్వరమున్మాదనాశనం ॥

తా॥ రక్తచందనము రుచికరముగను చేదుగను శీతలముగనునుండు. మఱియు నిది రక్తాధిక్యము పిత్తము జ్వరము పిచ్చి వీట్లను నశింపజేయును.

కుచందనము.

శ్లో॥ కుచందనంచపత్రాంగంరక్తకాష్ఠసురక్తకం ।
పత్తూరంపటురాగంచపటుపటురంజనమేవచ ।
పత్రాంగరంజితంరక్తంచందనంచతథాస్మృతం ।
భార్యావృక్షోయమన్యశ్చకటుకారణపుష్పికా ॥

టీక॥ 1 కుచందన 2 పత్రాంగ 3 రక్తకాష్ఠ 4 సురక్తక 5 పత్తూర 6 పటురాగ 7 పటు 8 పటురంజన 9 పత్రాంగ 10 రంజిత 11 రక్త 12 చందన 13 భార్యావృక్ష 14 యమన్యశ్చ 15 కటుకారణపుష్పికా యీ 15 న్ను కుచందనముపేళ్ళు.

కుచందనపు గుణము.

శ్లో॥ కుచందనంశ్లేష్మహరీరక్తపైత్యాతిసారజిత్ ।
కృచ్ఛ్రవిణ్మూత్రశమనంపాండుక్షుదాక్షిదాహనుత్ ॥

తా॥ కుచందనము శ్లేష్మము రక్తపైత్యము అతిసారము మలబద్ధము మూత్రకృచ్ఛ్రము పాండువు తుమ్ములు నేత్రరోగము దాహము వీటినిబోగొట్టును.

పీతచందనము.

శ్లో॥ కాలేయకంతుపీతంస్యాత్తథానారాయణప్రియః ।
కాలేయంపీతసారంచపీతాభంహరిచందనం ।
కాళీయకపీతకాష్ఠంచపత్రాఢ్యంపీతచందనం ॥

టీక॥ 1 కాలేయక 2 పీత 3 నారాయణప్రియ 4 కాలేయ 5 పీతసార 6 పీతాభ 7 హరిచందన 8 కాలీయక 9 పీతకాష్ఠ 10 వర్ణక 11 పీతచందనా యీ 11 న్ను పీతచందనము పేర్లు.

పీతచందనపు గుణము.

శ్లో॥ కాలేయంరక్తపైత్యఘ్నంవిసర్పించప్రమేహకం ।
తృష్ణాదాహంగశమనంభదికాహికాన్తిసారజిత్ ॥

తా॥ పీతచందనము రక్తపైత్యము విసర్పి ప్రమేహము దప్పి మంట శరీరమునకు కాంతి ఘర్మ ఎక్కిళ్ళు అతిసారము వీటిని వరింపఁజేయును.

చందనసామాన్య గుణము.

శ్లో॥ సర్వాణ్యేతానితుల్యానిరసతోవీర్యతస్తథా ।
గంధేనతువిశేషేణపూర్వంశ్రేష్ఠతమంగుణైః ॥

తా॥ పైజెప్పంబడిన చందనములన్నియు రసముచేతను వీర్యముచేతను సమాన మలుగనుండు. మరియు విశేషముగ పరిమళముతో గూడియుండి సమస్తగుణములచే శ్రేష్ఠముగనుండు.

కుంకుమపువ్వు.

శ్లో॥ కుంకుమంరుధిరంరక్తమస్సృగస్రంచపీతకం ।
కాశ్మీరంచారుబాహ్లీకంసంకోచపిశునంవరం ।
పీతకేసరమాల్యంహిరంభాచాగ్నిశిఖంతథా ।
ఘుసృణంరక్తవర్ణంచసముతంకుతజనామకం ॥

టీక॥ 1 కుంకుమ 2 రుధిర 3 రక్త 4 అసృక్ 5 అస్రి 6 పీతక 7 కాశ్మీర 8 చారు 9 బాహ్లీక 10 సంకోచ 11 పిశున 12 వర 13 పీత 14 కేసర 15 మాల్య 16 రంభా 17 అగ్నిశిఖ 18 ఘుసృణ 19 రక్తవర్ణ 20 కుతజనామక యీ 20 న్ను కుంకుమపువ్వు పేర్లు.

కుంకుమపువ్వు గుణము.

శ్లో॥ కుంకుమంకటుతిక్తోష్ణంవాతశ్లేష్మవ్రణాపహం ।
శిరోక్షిఘ్రాణరోగఘ్నంవిషహృత్తాష్ణకాంతికృత్ ।

తా॥ కుంకుమపువ్వు కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మఱియు నిది వాతము శ్లేష్మము వ్రణము శిరోరోగము నేత్రరోగము నాసికారోగము విషము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక శరీరకాంతిని సదా గలుగంజేయు.

వట్టివేళ్ళు.

శ్లో॥ ఉశీరంతుమృణాళంస్యాదభయంసమగంధకం ।
రణప్రియంవీరవరంవీరంవీరణమూలకమ్ ।
తదేవబహుమూలంస్యాదపదంహిష్టకాపదం ।
శీతమూలంతథాప్రోక్తం(ద్రవ్యనిశ్చయకారకం ॥

టీక॥ 1 ఉశీర 2 మృణాళ 3 అభయ 4 సమగంధక 5 రణప్రియ 6 వీరవర 7 వీర 8 వీరణమూలక 9 బహుమూల 10 అపద 11 ఇష్టకాపద 12 శీతమూల 13 ద్రవ్యనిశ్చయకారక యీ 13 న్ను వట్టివేళ్ళ పేళ్ళు.

నల్లవట్టివేళ్ళు.

శ్లో॥ ఉదీచ్యంవారిపర్యాయంహ్రీబేరంకృష్ణవాలుకం ।
ఉత్తరాపథికంచస్యాద్వృషమూలంప్రియంమతం ॥

టీక॥ 1 ఉదీచ్య 2 వారిపర్యాయ 3 హ్రీబేర 4 కృష్ణవాలుక 5 ఉత్తర 6 అపథిక 7 వృషమూల 8 ప్రియ యీ 8 న్ని నల్లవట్టివేళ్ళ పేళ్ళు.

వట్టివేళ్ళద్వయ గుణము.

శ్లో॥ ఉశీరంశీతళంతిక్తందాహశాంతిహరంచతత్ ।
వాతాసృగ్గరదోషఘ్నంమూర్ఛామోహజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ వట్టివేరు నల్లవట్టివేరు ఇవి శీతలముగను చేదుగనునుండు. మఱియు నిది మంట వాంతి వాతము రక్తదోషము విషదోషము మూర్ఛ మోహజ్వరము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

ప్రేంఖణపు చెట్టు.

శ్లో॥ ప్రియంగుఃప్రియవల్లీచఫలినీకంగునీప్రియా ।
వృత్తాంగోవందనీశ్యామకారంభావర్ణభేదనీ ।
గౌరీపుష్పాగరవర్ణాచవనితానారివల్లభా ।
విష్వక్సేనఃకోలగిరిస్థాగంధఫలీమతా ॥

టీక॥ 1 ప్రియంగు 2 ప్రియవల్లీ 3 ఫలినీ 4 కంగుణీ 5 ప్రియా 6 వృత్తాంగ 7 వందనీ 8 శ్యామా 9 కారంభా 10 వర్ణభేదనీ 11 గౌరీ 12 పుష్కరవర్ణా 13 వనితా 14 నారివల్లభా 15 విష్వక్సేన 16 కోలకి 17 గంధఫలీ యా 17 న్ను ప్రేంఖణపుచెట్టుపేళ్ళు.

ప్రేంఖణపుచెట్టు గుణము.

శ్లో॥ ప్రియంగుశ్శీతళాతిక్తాదాహచ్ఛర్దిజ్వరంహరేత్ ।
మోహవాతస్యహరాబల్యా కాంతిరక్తాతిసారజిత్ ॥

తా॥ ప్రేంఖణపుచెట్టు శీతలముగను చేదుగనునుండు. మరియును నిది మంట వాంతి జ్వరము వాతము రక్తదోషము అతిసారము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయే గాక బలము కాంతి వీటిని సగా గలుగంజేయు.

నందివృక్షము.

శ్లో॥ తునికస్థూణికస్తూనితూనికఃకంటుకస్తథా ।
కుబేరకఃకాంతవకోనందివృక్షోథనందికః ।
పురోగమోజయావృక్షోవదనీకర్ణికాకుణీ ॥

టీక॥ 1 తునిక 2 స్థూణిక 3 తూని 4 తూనిక 5 కంబుక 6 కుబేరక 7 కాంతవక 8 నందివృక్ష 9 నందిక 10 పురోగమ 11 జయావృక్ష 12 వదనీ 13 కర్ణికా 14 కుణీ యా 14 న్ను నందివృక్షము పేళ్ళు.

నందివృక్ష గుణము.

శ్లో॥ నందివృక్షోశ్లేష్మగుణోలఘూష్ణోగరనుత్పునః ।
త్రిదోషశమనోవృష్యఃకండూకుష్ఠప్రణాశనః ॥

తా॥ నందివృక్షము రావియొక్క గుణము కలిగియుండును. చులకనగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది విషము త్రిదోషప్రకోపము దురద కుష్టువు వీటిని వశింపంజేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధిని సగా గలుగంజేయు.

గోరోచనము.

శ్లో॥ రోచనాపింగళాపింగామధ్యాగౌరీచగౌతమీ ।
మంగళ్యాపందనీమూచయవానీగురుచిరారుచిః ।
రక్తాగోపిత్తసంభూతాగవాపిందాచగోమరీ ॥

టీక॥ 1 రోచనా 2 పింగళా 3 పింగా 4 మధ్యా 5 గౌరీ 6 గౌతమీ 7 మంగళ్యా 8 వందనీయా 9 యవానీ 10 రుచిరా 11 రుచి 12 రక్తా 13 గోపిత్త సంభూతా 14 గవామిందా 15 గోమతీ యీ 15 న్ని గోరోచనము పేళ్లు.

గోరోచనపు గుణము.

శ్లో॥ గోరోచనాతిశిశిరా పాచనీ విషదోషజిత్ ।
పిత్తమూర్ఛాబాలగ్రహభూతాదేశజ్వరాపహా॥

తా॥ గోరోచనము మిక్కిలి శీతలముగనుండు. మరియు నిది విషదోషము పిత్తము మూర్ఛ బాలగ్రహ భూతజ్వరము వీటిని నివర్తింపజేయుటయేగాక శీతకారిగ నుండు.

తురుష్కము.

శ్లో॥ తురుష్కో యావనో పల్కః పిణ్యాకః పిండితః కపిః ।
కపిజః కృత్రిమో ధూమ్రో ధూమవర్ణోచలః పణః ।
సుగంధిః కృతకశ్చైవ యుక్తియుక్తశ్చ పిండికః।
కపిశైల ఇతిఖ్యాతస్తథా చ కపినామకః ॥

టీక॥ 1 తురుష్క 2 యావన 3 పల్క 4 పిణ్యాక 5 పిండిత 6 కపి 7 కపిజ 8 కృత్రిమ 9 ధూమ్రి 10 ధూమవర్ణ 11 అచల 12 పణ 13 సుగంధి 14 కృతక 15 యుక్తియుక్త 16 పిండిక 17 కపిశైల 18 కపినామక యీ 18 న్ని తురుష్కము పేళ్లు. (ఇదే చిల్లమడ్డి.)

తురుష్కపు గుణము.

శ్లో॥ తురుష్కః కటుతిక్తోష్ణః స్నిగ్ధో వాతబలాసనుత్ ।
త్వగ్దోషకండూకుష్ఠఘ్నః సురభిర్దేవతాప్రియః ॥

తా॥ తురుష్కము కారముగను ఉష్ణముగను జిగటగను పరిమళముగను దేవతలకు ప్రియముగనునుండు. మరియు నిది వాతము బలాసరోగము త్వగ్దోషము దురద కుష్ఠువు వీటిని నివర్తింపజేయు.

పీతాగరు.

శ్లో॥ అగరుప్రవరం లోహం క్రిమిజగ్ధమనార్జకం ।
వర్ణప్రసాదనం చైవ లఘుచందనమేవచ ।
సీతవర్ణమసారం చ శీతం మలినమిత్యపి ॥

టీక॥ 1 అగరు 2 ప్రవర 3 లోహ 4 క్రిమిజగ్ధ 5 అనార్జక 6 వర్ణప్రసాదన 7 లఘుచందన 8 పీతవర్ణ 9 అసార 10 శీత 11 మలిన యీ 11 న్ను పీతాగరు పేర్లు.

కృష్ణాగరు.

శ్లో॥ కృష్ణాగరుస్స్యాదగరుర్జోంగకంవిశ్వరూపకం ।
లోహనామాజయోగాఖ్యశ్శృంగకంశిషుకంగురు ॥
నరేంద్రాహ్వాంకృష్ణశిషుకంలోహకంశ్యామకద్రుమం ॥

టీక॥ 1 కృష్ణాగరు 2 అగరు 3 జోంగక 4 విశ్వరూపక 5 లోహనామా 6 జయో 7 జగ 8 శిషుక 9 శృంగక 10 గురు 11 నరేంద్రాహ్వా 12 కృష్ణశిషు 13 లోహక 14 శ్యామకద్రుమ యీ 14 న్ను కృష్ణాగరు పేర్లు.

అగరుద్వయ గుణము.

శ్లో॥ కటుకోష్ణోగరుస్స్నిగ్ధో వాతఘ్నశ్చకఫాపహః ।
శ్రుతినేత్రరుజోహంతిసౌభాగ్యారోగ్యవర్ధనః ।
విసర్పశ్లేష్మపవనాన్ హంతికుష్ఠవ్రణామయాన్ ॥

తా॥ అగరుద్వయము కారముగను ఉష్ణముగను జిగటగనునుండు. ఇది వాతము కఫము శ్రోత్రరోగము నేత్రరోగము విసర్పి శ్లేష్మము వాతము కుష్ఠము వ్రణము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక రూపము ఆరోగ్యము వీటిని పగా గలుగంజేయు.

కర్పూరము.

శ్లో॥ ఘనసారస్తుకర్పూరస్సితాభ్రోహిమవాలుకః ।
చంద్రస్తుషారస్తుహినశ్శశీందుస్స్ఫటికోమహీ ।
శీతాంశుశ్శీతలోరాజాసదృక్షేశోహిమోపలః ॥

టీక॥ 1 ఘనసార 2 కర్పూర 3 సితాభ్రి 4 హిమవాలుక 5 చంద్ర 6 తుషార 7 తుహిన 8 శశి 9 ఇందు 10 స్ఫటిక 11 మహి 12 శీతాంశు 13 శీతల 14 రాజా 15 నక్షత్రేశ 16 హిమోపల యీ 16 న్ను కర్పూరము పేర్లు.

కర్పూర గుణము.

శ్లో॥ కర్పూరంకటుకంతిక్తంమధురంశిశిరంవిదుః ।
త్రిదోషవిషదాహఘ్నం తృష్ణాయమేహాస్యగంధజిత్ ।
చక్షుష్యంమదకృష్టేవస్త్రీణాంద్రావణకృత్పరం ॥

తా॥ కర్పూరము కారముగను చేదుగను మధురముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది త్రిదోషములు విషము మంట క్షయము మేహము నోటిదుర్గంధము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక నేత్రములకు హితకరముగను మదకరముగనుండు. మరియు నిది స్త్రీలకు స్ఖలనమును గలుగఁజేయును.

కస్తూరి.

శ్లో॥ కస్తూరికా మృగమదో మృగనాభిర్మృగాండజా ।
మార్జారీ వేదముఖ్యా చ మదనీ శీతవేధికా ॥

టీక॥ కస్తూరిక 2 మృగమద 3 మృగనాభి 4 మృగాండజ 5 మారారీ 6 వేదముఖ్యా 7 మదనీ 8 శితవేధికా యీ 8 న్ని కస్తూరి పేళ్లు.

కస్తూరి గుణము.

శ్లో॥ కస్తూరీ కటుకా క్షోష్ణా శ్లేష్మవాతవినాశినీ ।
వక్త్రసౌరభ్యజననీ హృద్యా గంధాఢ్యా మనోహరా ।
రామావశ్యకరీ [illegible] విషదోషహరా [illegible]

తా॥ కస్తూరి కారముగను రూక్షముగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది శ్లేష్మము వాతము విషము సన్నిపాతము వీటిని నివర్తింపఁజేయును. మరియు నిది నోటికి పరిమళముగను మనోజ్ఞముగను స్త్రీవశ్యకరముగను రాజవశ్యకరముగనునుండు.

జాపత్రి.

శ్లో॥ జాతిపత్రీ జాతికోశః సుమనఃపత్రికాపి చ ।
మాలతీపత్రికాప్యన్యా ప్రోక్తా సౌమనసాయనీ ॥

టీక॥ 1 జాతిపత్రీ 2 జాతికోశ 3 సుమనఃపత్రికా 4 మాలతీపత్రికా 5 సౌమనసాయనీ యీ 5 న్ను జాపత్రి పేళ్లు.

జాపత్రి గుణము.

శ్లో॥ జాతిపత్రీ కటూష్ణా స్వాద్వీ సురభిః కఫనాశినీ ।
వక్త్రవైశద్యజననీ దాహ [illegible] విషనాశనీ ।
మూత్రత్రిదోషాతిసారశ్లేష్మశ్వాసహృద్రోగశూలజిత్ ॥

తా॥ జాపత్రి కారముగను ఉష్ణముగను పరిమళముగనునుండు. మరియు నిది కఫము మంట బహుమూత్రము త్రిదోషములు అతిసారము శ్వాస హృద్రోగము శూల వీటిని నశింపఁజేయుటయేగాక నోటికి పరిమళమును గలుగఁజేయును.

జాజికాయ.

శ్లో॥ జాతీఫలంజాతిసస్యం శాలూకంమాలతీఫలం ।
మదశౌండంజాతిసారంపుటంసౌమనసంఫలం ।
మజ్జసారంతుతత్ప్రోక్తంతథాసజకముచ్యతే ॥

టీక॥ 1 జాతీఫల 2 జాతిసస్య 3 శాలూక 4 మాలతీఫల 5 మదశౌండ 6 జాతిసార 7 పుట 8 సౌమనస 9 ఫల 10 మజ్జసార 11 సజక యీ 11 న్ని జాజికాయ పేర్లు.

[illegible]కాయ గుణములు.

శ్లో॥ [illegible] ।
[illegible] ॥

తా॥ జాజికాయ [illegible]. మరియు నిది [illegible] బలాసరోగము [illegible] ముఖముగంధము [illegible] నివారణము జేయుటయే గాక [illegible] గాంగంజేయు.

[illegible].

శ్లో॥ [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ॥

టీక॥ 1 [illegible] 2 [illegible] 3 మదన 4 మన్మదాకృతి 5 విలాస 6 హాస్య వర్ణ 7 భారతీ 8 ప్రియవల్లభా 9 వాంగ్నిర్భేకర 10 వృకు 11 కవిభుక్త 12 కవీశ్వర 13 జల్పక 14 కల్పవృక్ష 15 సదాభక్షణ 16 [illegible] 17 [illegible] 18 జయా 19 [illegible]మరస యీ 19 న్ని [illegible].

[illegible] గుణములు.

శ్లో॥ [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

తా॥ గంజాయి వాతరోగము శ్వాస కాస అతిసారము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక శరీరస్థైర్యము విలాసము ప్రసంగశక్తి చురుకైనబుద్ధి అగ్నిదీపనము ధాతుపుష్టి సౌందర్యము ఆరోగ్యము వీటిని కలుగంజేయుం.

తక్కోలపుష్పు.

శ్లో॥ కంకోలకంకోశఫలంకోలకంకటుకంఫలం ।
కులంచకట్ఫలంద్వీపంమరిచంమగధోద్భవం ।
బహుబీజంతథాప్రోక్తంతద్ధాంచమరిచోద్భవం ॥

టీక. 1 కంకోలక 2 కోశఫల 3 కోలక 4 కటుక 5 ఫల 6 కులంచ 7 కట్ఫల 8 ద్వీప 9 మరిచ 10 మగధోద్భవ 11 బహుబీజ 12 మరిచోద్భవ యీ 12 న్ను తక్కోలపుష్పుపేర్లు. ఇది తక్కోలమనుం.

తక్కోలపుష్పు గుణము.

శ్లో॥ కంకోలంకటుతిక్తోష్ణంరుచ్యంవాతబలాసనుత్ ।
ముఖజాడ్యహరం[illegible] ॥

తా॥ తక్కోలపుష్పు కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగను రుచికరముగనునుండు. ఇది వాతము బలాసరోగము [illegible] వీటిని నివర్తింపంజేయుం.

పోక.

శ్లో॥ పూగంపూగఫలముద్వేగం[illegible]పూగఫలంతథా ।
చిక్కణంవల్కలంచిక్కాగువాకంఘోంటాఫలంతథా ।
క్రముకఃఖపురంకంబు[illegible] ॥

టీక॥ 1 పూగఫల 2 ఉద్వేగ 3 [illegible] 4 పూగీఫల 5 చిక్కణ 6 వల్కల 7 చిక్కా 8 గువాక 9 ఘోంటాఫల 10 క్రముక 11 ఖపుర 12 కంబు 13 కషాయ 14 మధురాహ్వయ యీ 14 న్ను పోక పేర్లు.

పోక గుణము.

శ్లో॥ భేదనమ్మోహకృత్పూగం కషాయంచానిలాపహం ।
[illegible] ॥

తా॥ పోక విరేచనకారిగను మోహకరముగను వగరుగను తీక్ష్ణముగనునుండును. ఇది వాతము కఫము ప్లీహము మహోదరము నోటనీరూరుట వీటిని నివర్తింపం జేయును.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ పూగంగురుహిమంరూక్షం కషాయంకఫపిత్తజిత్ । మోహనం
దీపనంరుచ్యమాస్యవైరస్యనాశనం । ఆర్ద్రంతద్గుర్వభిష్యంది
వహ్నిదృష్టిహరంపరం । స్నిగ్ధంత్రిదోషహృత్సర్వం పక్వం
శుష్కంతథా వాతలం। పూగంసాష్టగుణంప్రోక్తమనంతం వయుచ్ఛ్రాణాం
విధంహిమం।పాకదీపనికేవలకటుకంకఫదోషనుత్ । క్రిమి
కృత్పూగఫలస్యాసా శీతలం మాధురంగురు । స్నిగ్ధంత్రిదోష
హృద్యల్పం తదేవ తాంబూలసేవనే ॥ పూగఫలంచోద్ధృత్య
సంక్షిప్తంచ తత్పూగంకషాయంసుగంధి । శ్లేష్మాపహం
దీపనపాచనంచబలప్రదంపుష్టికరంరసాఢ్యం । యద్గోష్ఠమణో
పశ్చనూలాభిధానం ప్రాపీగవం పూగఫలంత్రిదోషనుత్ ।
ఆమాపహం రేచనరుచ్యపాచనం విష్టంభకంఠామయహారిదీ
పనం॥చంద్రాపురోద్భవంపూగంకఫఘ్నంముఖశోధనం। ఆంధ్ర
దేశోద్భవంపూగంకషాయంమధురంరుచి । వాతపిత్తకరందో
షఘ్నమీషద్రూక్షంకఫాపహం । సుమిత్రదేశోద్భవంసర్వంకషా
యంస్వాదురోచనం । త్రిదోషశమనంరుచ్యః రక్తక్లేదమలా
పహాః । అనుల్పంగరపాయంముఖమలశమనంకంఠశుద్ధింవి
ధత్తే । రక్తామశ్లేష్మపుష్టింయుప్రశమనమదనాధ్మానహారింప
రంచ। శుష్కంకంఠామయఘ్నంరుచికరముదితంపాచనం రేచ
నంస్యాత్ । పిత్తంగ్లానింవిధత్తేర్దుంశీతవితనుతేపాంసువాతంచ
శోషం ॥ పూగవృక్షస్యనిర్యాసోహిమఘ్నో మధురోగురుః।
విపాకేనోష్ణకఃక్షీరసమోవాతఘ్నపిత్తకః ॥

తా॥ పోక గురుత్వముగను శీతలముగను వగరుగను తీక్ష్ణముగను రుచికరముగను నుండును. ఇది కఫము పిత్తము నోటిదౌర్గంధ్యము వీటిని పోగొట్టుటయే గాక సాక్షా- అగ్నిదీపనము వీటిని నగా గలుగంజేయును. పచ్చిపోక గురుత్వమునుజేయును. శ్లేష్మకారి.

గనుండును. అగ్నిమాంద్యము దృష్టికిచెరుపు వీటిని జేయును. పండినపోకలు జిగటగ నుండును. త్రిదోషముల బోగొట్టును. కంఠమునకు సుస్వరమును గలుగంజేయు. ఎండిన పోకలు వాతమునుజేయును. మధ్యభాగము గట్టిగనుండు పోక మిగుల శ్రేష్ఠమైనది. దేశభేదముచేతను పాకభేదముచేతను సన్నగ నానావిధములుగనుండు పోకలు సమస్త దోషములబోగొట్టును. చలువజేయును. పోకపువ్వు క్రిములను గలుగంజేయు. ఇది జిగటగను వగరుగను తీపుగను గురువుగనునుండు. మరియు నిది త్రిదోషములను బోగొట్టుటయేగాక పుష్టిని సగా గలుగంజేయు. కొంకణదేశపు పోకలు ఇందువియని జెప్పంబడు అది సువాసనగలదిగనుండు. శ్లేష్మమును బోగొట్టును. మరియు అగ్నిదీపనము పాచనము బలము పుష్టి వీనినిగలుగంజేయు. మిక్కుటముగ రసముగలదైయుండును. పూర్వదేశమునందు జనించిన పోకలు వశ్వకులమని జెప్పంబడు. ఇది రుచికరముగ నుండు. మరియు త్రిదోషములు ఆమరోగము మలబంధము కంఠరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక విరేచనము జీర్ణము అగ్నిదీపనము వీటిని సగా గలుగంజేయు. చందాపురమునందు జనించినపోకలు వగరుగను మధురముగను కొంచెము పులుసుగను నుండు. ఇది వాతము కఫము వర్ణదోషము వీటిని బోగొట్టును. పూర్వదేశమునందు జనించిన పోకలన్నియు వగరుగను తియ్యగను రుచికరముగనునుండు. మరియు నిది త్రిదోషములు రక్తదోషము బడలిక మలదోషము వీటిని బోగొట్టును. లేతపోకలు వగరుగనుండు. నోటిజిగులయును శమింపంజేయు. కంఠమును శుద్ధిజేయును. మరియు రక్తరోగము ఆమరోగము శ్లేష్మము చీముకారుట ఉదరరోగము కడుపుబ్బరము వీనిని నశింపంజేయు. మరియు నిది వేగముకలదిగనుండు. ఎండినపోకలు రుచికరముగను జీర్ణకారిగను విరేచనకారిగనునుండు. మరియు పిత్తము బడలిక పాండువు వాతము వాపు వీటిని గలుగంజేయు. పోకచెట్టుయొక్క బంక మధురముగను గురువుగను పాకము వలన ఉష్ణముగనునుండు. ఇది వాలరోగసమన్వైనగుణము కలదిగనుండు. మరియు నిది శీతలము వాతము వీటిని హరింపంజేయుటయేగాక కొంచెము శ్రమమును సగా గలుగంజేయు.

లవంగపుష్పము.

శ్లో॥ లవంగం దేవకుసుమం భృంగారం శిశిరం లవం।
దివ్యం చందనపుష్పం చ శ్రీపుష్పం వారిసంభవం॥

టీక॥ 1 లవంగ 2 దేవకుసుమ 3 భృంగార 4 శిశిర 5 లవ 6 దివ్య 7 చందన పుష్ప 8 శ్రీపుష్ప 9 వారిసంభవ యీ 9 న్ని లవంగపుష్పము పేర్లు.

లవంగపుష్ప గుణము.

శ్లో॥ లవంగంకుసుమంచోష్ణంశీతగంశ్లేష్మనాశనం।
విషదోషాస్రహంచైవదాహాపశమనంపరం।
వాతపిత్తహరంస్నిగ్ధంహృద్యంమూర్ధరుజాపహం।
చక్షుష్యంవృషదంవృష్యంమంగళ్యంపావనంశుభం॥

తా॥ లవంగపుష్పము ఉష్ణముగను శీతలముగను జిగటగను మనోజ్ఞముగను నుండు. ఇది శ్లేష్మము విషదోషము రక్తదోషము మంట వాతము పిత్తము తలనొప్పి వీటిని బోగొట్టుటయేగాక నేత్రసౌఖ్యము పుంస్త్వము వీర్యవృద్ధి వీటిని గలుగంజేసి మంగళకరముగను పావనముగను శుభకరముగనునుండు.

పగడపుతీగె.

శ్లో॥ నలికావిద్రుమలతాకపోతాంఘ్రిర్నటీనళీ।
శుషిరాధమనీశూన్యానిర్మలానర్తకీచ॥

టీక॥ 1 నలికా 2 విద్రుమలతా 3 కపోతాంఘ్రి 4 నటీ 5 నళీ 6 శుషిరా 7 ధమనీ 8 శూన్యా 9 నిర్మలా 10 నర్తకీ యీ 10 న్ని పగడపుతీగె పేర్లు.

పగడపుతీగె గుణము.

శ్లో॥ నలికారక్తపిత్తఘ్నీరుచ్యావిషవినాశినీ।
ప్రమేహంశోణితంహంతివ్రణకాసాపహారిణీ॥

తా॥ పగడపుతీగ రుచికరముగనుండు. ఇది రక్తపిత్తము విషము ప్రమేహము రక్తదోషము వ్రణము దగ్గు వీటిని నివర్తింపంజేయు.

జటామాంసి.

శ్లో॥ మాంసీకృష్ణజటాహింస్రానళదాజటిలామిషా।
జటాచపిశితాపేశీక్రవ్యాదాచతపస్వినీ।
మాతాచలోమశాజైవజైవభూతామిసీస్మృతా॥

టీక॥ 1 మాంసి 2 కృష్ణజటా 3 హింసా 4 నళదా 5 జటలా 6 మిషా 7 జటా 8 పిశితా 9 పేశీ 10 క్రవ్యాదా 11 తపస్వినీ 12 మాతా 13 లోమశా 14 జైవభూతా 15 మిసీ యీ 15 న్ని జటామాంసి పేర్లు.

జటామాంసి గుణము.

శ్లో॥ అత్యంతశీతలా మాంసీ [illegible] |
రక్తపిత్తవిషఘ్నీ [illegible] ||

తా॥ జటామాంసి మిగుల శీతలముగనుండు. ఇది త్రిదోషములు రక్తపిత్తము విషము దాహము మంట వీనిని బోగొట్టును.

గంధమాంసి.

శ్లో॥ [illegible] |
[illegible] |
[illegible] ||

టీక॥ 1 గంధమాంసి 2 [illegible] 3 భూతా 4 [illegible] 5 పిశాచి 6 పూతనా 7 కేశీ 8 భూతకేశీ 9 లోమశా 10 [illegible] 11 హింస్రవరా 12 వేశీ 13 తాపసీ 14 ముండినీ 15 [illegible] యా 15 న్ని గంధమాంసి పేర్లు.

గంధమాంసి గుణము.

శ్లో॥ మాంసీ [illegible] |
[illegible] విసర్పజిత్ ||

తా॥ గంధమాంసి చేదుగను వగరుగను ఉష్ణవీర్యము గలదిగనునుండు. ఇది ప్రమేహము చర్మరోగము విషవేగము అమవాతము మంట కుష్ఠువు విసర్పి వీటిని నివర్తింపంజేయును.

చంగల్వకోష్ఠు.

శ్లో॥ కుష్ఠం రోగో గదో వ్యాధిరుత్పలం పాకలం రుజా |
చావ్యం చ విరజం రామం కుబేరం హారిభద్రకం |
ఆమయః పారిహార్యం చ తథా చోత్పలకుష్ఠకం |
తథా దేవహారకం ప్రోక్తం కండలుకం చ ఘనం స్మృతం ||

టీక॥ 1 కుష్ఠ 2 రోగి 3 గద 4 వ్యాధి 5 ఉత్పల 6 పాకల 7 రుజా 8 చావ్య 9 విరజ 10 రామ 11 కుబేర 12 హారిభద్రక 13 ఆమయ 14 పారిహార్య 15 ఉత్పల కుష్ఠక 16 పారక 17 తెంజల్కి 18 ఘన యీ 18 న్ని చంగల్వకోష్టు పేర్లు.

చంగల్వకోష్టు గుణము.

శ్లో॥ కుష్ఠంతి క్తకంటు ష్ణంస్యాత్ త్రిదోషశమనంపరం ।
త్వక్ విసర్పవిషంచదద్రుకండూకుష్ఠ నాశనాత్ ॥

తా॥ చంగల్వకోష్టు చేదుగను కారముగను ఉష్ణముగనునుండును. మరియు నిది త్రిదోషములు దప్పి విసర్పి విషము దద్రు రోగము దురద కుష్ఠము వీటిని నశింపఁజేయును.

రేణుకలు.

శ్లో॥ రేణుకారాజపుత్రీ చ నందినీ కపిలాద్విజా ।
కపిలోమా పాండుపుత్రా స్మృతా కౌంతి హరేణుకా ।
బహులానాగిజా కౌంతీ భస్మగంధిని ।
వనితా కామినీ నారీభ్రా ఆత్మికా ॥

టీక॥ 1 రేణుకా 2 రాజపుత్రీ 3 నందిని 4 కపిలా 5 ద్విజా 6 కపిలోమా 7 పాండుపుత్రా 8 కౌంతి 9 హరేణుకా 10 బహులా 11 నాగిజా 12 కౌంతీ 13 భస్మగంధిని 14 వనితా 15 కామిని 16 నారిభ్రా 17 ఆత్మికా యీ 17 న్ను రేణుకల పేళ్ళు.

రేణుకల గుణము.

శ్లో॥ రేణుకా కటుతిక్తోష్ణా పిత్తలా ... ।
కఫమోహాతిసారఘ్నీ ... విదాహిని ॥

తా॥ రేణుకలు కారముగను చేదుగనునుండును. ఇది పిత్త ... కఫము మోహము అతిసారము ... వీనిని నశింపఁజేయును.

గ్రంథితగరము.

శ్లో॥ తగరం కుటిలం వక్రం దీనం జిహ్మం నతం శఠం ।
కాలానుసార్యం ... కుంచితం నహుషం కృపణం ।
మహోరగం దండహస్తం పిండీతగరం మతం ॥

టీక॥ 1 తగర 2 కుటిల 3 వక్ర 4 దీన 5 జిహ్మ 6 నత 7 శఠ 8 కాలానుసార్య 9 అన్యాలుక 10 కుంచిత 11 నహుష 12 కృపణ 13 మహోరగ 14 దండహస్త 15 పిండీతగర యీ 15 న్ను గ్రంథితగరము పేళ్ళు.

గ్రంథితగరపు గుణము.

శ్లో॥ తగరంమధురంశీతందృష్టిరోగప్రణాశనం।
విషవేగహరంచైవభూతాపస్మారనాశనం ॥

తా॥ గ్రంథితగరము మధురమునగను శీతలమునగునుండు మరియు నిది నేత్రరోగము విషము భూతావేశము మూర్ఛ వీటిని నివర్తింపంజేయును.

నాగరముస్తెలు.

శ్లో॥ పరిపేలంప్లవంభద్రంమోపుటంస్యాత్కుటన్నటం।
శతపుష్పందాశపురంగోనర్ధంగ్రంధిపర్ణకం।
కైవర్తంముస్తకంచైవతథాచకరివల్లభం।
ముస్తావన్యేలకంప్రోక్తంశూకాహ్వంచవితున్నకం ॥

టీక॥ 1 పరిపేల 2 ప్లవ 3 భద్ర 4 మోపుట 5 కుటన్నట 6 శతపుష్ప 7 దాశపుర 8 గోనర్ధ 9 గ్రంధిపర్ణక 10 కైవర్త 11 ముస్తక 12 పరివల్లభ 13 ముస్తా 14 వన్యేలక 15 శూకాహ్వ 16 [illegible]న్నక యీ 16 న్ను నాగరముస్తెలపేళ్ళు.

నాగరముస్తెల గుణము.

శ్లో॥ ప్లవంవాతకఫంహంతిదాహంశాంతికరంపరం।
జ్వరోన్మాదప్రశమనంరక్తపైత్త్యాతిసారజిత్ ॥

తా॥ నాగరముస్తెలు వాతము కఫము తాపము జ్వరము ఉన్మాదము రక్తపైత్త్యము అతిసారము వీటిని నివర్తింపంజేయును.

నఖము.

శ్లో॥ నఖఃకరరుహశ్శిల్పీకరభోధఖరఃశఫః।
శుక్తిశంఖశ్చలఃకోశోహనుర్నాగహనుస్సహః।
సాముద్రంహస్తికర్ణీచహనుకంబదరిచ్ఛదం।
తథాహాటవిలాసీచనఖీచాపిప్రకీర్తితః ॥

టీక॥ 1 నఖ 2 కరరుహ 3 శిల్పీ 4 కరభ 5 ఖర 6 శఫ 7 శుక్తిశంఖ 8 చల 9 కోశ 10 హను 11 నాగహను 12 సహ 13 సాముద్ర 14 హస్తికర్ణీ 15 హనుక 16 బదరిచ్ఛద 17 హాటవిలాసీ 18 నఖీ యీ 18 న్ని నఖముపేళ్ళు.

నఖము గుణము.

శ్లో॥ నఖంకటుకముష్ణంచవిషవాతప్రమేహజిత్ ।
క్రిమికుష్ఠవ్రణార్తిహా న్త్రిశిరోనేత్రగదాపహమ్ ॥

తా॥ నఖము కారముగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది విషము వాతము ప్రమేహము క్రిమురోగము కుష్ఠము వ్రణము శిరోరోగము నేత్రరోగము వీటిని నశింపంజేయు.

వ్యాఘ్రనఖము.

శ్లో॥ నఖమన్యద్వ్యాఘ్రనఖంఖురంవ్యాళాయుధంశరం ।
శృంగంవ్యాఘ్రతలంపాదంకూటస్థంచక్రకారకం ॥

టీక॥ 1 వ్యాఘ్రనఖ 2 ఖుర 3 వ్యాళాయుధ 4 శర 5 శృంగ 6 వ్యాఘ్రతల 7 పాద 8 కూటస్థ 9 చక్రకారక యీ 9 న్ని వ్యాఘ్రనఖము పేళ్ళు.

వ్యాఘ్రనఖ గుణము.

శ్లో॥ తద్వ్యాఘ్రంఖురదోషఘ్నంగ్రహభూతవ్రణాపహం ।
గ్రంథివిద్రధికామిలంమారుతంశోణితంజయేత్ ॥

తా॥ వ్యాఘ్రనఖము ఖురదోషము (అనగా పశువులకువచ్చునట్టి గొరసగాలి) పిశాచములు భూతములు వ్రణములు గ్రంధి విద్రధి కామిల వాతము రక్తదోషము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

స్పృక్కయనుగ్రంధి ద్రవ్యము.

శ్లో॥ నిరూహంబర్బరంశంఖం సంధినాళంచపౌరుషం । స్పృక్కా-
స్యాద్బ్రాహ్మణీదేవీమాలతీకోటికామరుత్ । పంచపుష్పీదేవ
పుష్పీనిర్మలాపిశునావధూః । కోటీవర్షాతథాలక్ష్మీనీలాకుటిల
పుష్పికా।సుకుమారాసుగంధీచశుభాచమరుతాతథా ॥

టీక॥ 1 నిరూహ 2 బర్బర 3 శంఖ 4 సంధినాళ 5 పౌరుష 6 స్పృక్కా 7 బ్రాహ్మణీ 8 దేవీ 9 మాలతీ 10 కోటికా 11 మరుత్ 12 పంచపుష్పీ 13 దేవపుష్పీ 14 నిర్మలా 15 పిశునా 16 వధూ 17 కోటివర్షా 18 లక్ష్మీ 19 నీలా 20 కుటిలపుష్పికా 21 సుకుమారా 22 సుగంధీ 23 శుభా 24 మరుతా యీ 24 న్ను స్పృక్కయను గ్రంధి ద్రవ్యముపేళ్ళు.

స్పృక్కా గుణము.

శ్లో॥ స్పృక్కాతిక్తాకషాయాస్యాత్ తృష్ణావిషవిదాహజిత్ ।
మారుతజ్వరశోఫఘ్నీగుల్మవిద్రధినాశినీ ॥

తా॥ స్పృక్కాయను గ్రంధిద్రవ్యము చేదుగను వగరుగనునుండు. మరియు నిది దప్పి విషము తాపము వాతము జ్వరము శోఫ గుల్మము విద్రధి వీటిని నశింపం జేయు.

బోళము.

శ్లో॥ బోళంగంధరసంపిండంనిర్లోహంబర్బరంరసం ।
సౌగంధికంవంశగంధఃపౌరంతంసిలికంవిదుః ॥

టీక॥ 1 బోళ 2 గంధరస 3 పిండ 4 నిర్లోహ 5 బర్బర 6 రస 7 సౌగంధిక 8 వంశగంధ 9 పౌర 10 సిలిక యీ 10 న్ని బోళముపేళ్ళు.

బోళపు గుణము.

శ్లో॥ బోళంతిక్తంకషాయోష్ణంముద్రిక్తమస్రుజంజయేత్ ।
వాతఘ్నంచబలాసఘ్నంమేధ్యందీపనపాచనం ।
అర్శశ్శూలంచగుల్మాదివ్రణంహంతివిశేషతః ॥

తా॥ బోళము చేదుగను కారముగను ఉష్ణముగనునుండు. మఱియు నిది రక్తదోషము వాతము బలాసము అర్శస్సు శూల గుల్మము వ్రణము వీటిని నశింపంజేయుట యేగాక అగ్నిదీపనమును సగా కలుగంజేయు.

దవనము.

శ్లో॥ దవనంపాండురంగంచకుతంగంధోత్కటంమునిః ।
పుండరీకంబ్రహ్మజటాఋషిపుత్రస్తపోధనః ॥

టీక॥ 1 దవన 2 పాండురంగ 3 కుత 4 గంధోత్కట 5 ముని 6 పుండరీక 7 బ్రహ్మజటా 8 ఋషిపుత్ర 9 తపోధన యీ 9 న్ని దవనము పేళ్ళు.

తోటదవనము.

శ్లో॥ దమనోన్యోదమఃఖ్యాతోఋషిర్దమనకస్తథా ।
క్షమఃశాంతిపరస్స్వాధుఃసాధకఃసాధుగంధకః॥

టీక॥ 1 ఋషి 2 దమనక 3 క్షయ 4 శాంతిపర 5 సాధు 6 సాధక 7 సాధుగంధ యీ 7 న్ను తోటదవనముపేళ్ళు.

దవనద్రవ్యము గుణము.

శ్లో॥ దమనస్యాద్రసితిక్తోవిషఘ్నోభూతదోషనుత్ ।
త్రిదోషదమనోహృద్యఃకండూకుష్ఠహరఃపరం ॥

తా॥ దవనము చేదుగనుండును, ఇది విషము భూతదోషములు త్రిదోషములు దురద కుష్టువు వీటిని నివర్తింపంజేయుటయే గాక మనస్సునకు సంతోషమును గలుగం జేయును.

మురయను గ్రంథ్యము.

శ్లో॥ మురాగంధవతీదైత్యాగంధాఢ్యాగంధమాధనీ ।
సురభిర్భూరిగంధాచకుటిగంధాకుటిస్మృతా॥

టీక॥ 1 మురా 2 గంధవతీ 3 దైత్యా 4 గంధాఢ్యా 5 గంధమాధనీ 6 సురభి 7 భూరిగంధా 8 కుటిగంధా 9 కుటి యీ 9 న్ని మురయనుగ్రంథ్యముపేళ్ళు.

మురయనుగ్రంథిద్రవ్యపు గుణము.

శ్లో॥ మురాతిక్తకషాయోష్ణపిత్తశ్లేష్మవిసర్పజిత్ ।
క్షీణక్షతక్షయంహన్తిభ్రమికుష్ఠానిలాస్రజిత్ ॥

తా॥ మురయనుగ్రంథ్యము చేదుగను వగరుగను ఉష్ణముగనునుండును. ఇది పిత్తము శ్లేష్మము విసర్పి చిక్కుటు గాయము క్షయము భ్రమము కుష్ఠము వాతము రక్తదోషము వీనిని నివర్తింపంజేయు.

మాచిపత్రి.

శ్లో॥ స్థౌణేయకంబర్హిణచూడంశుకపుచ్ఛంశుకచ్ఛదః ।
వికీర్ణశుకబర్హంచహారితఃశిఖణ్డరోమకః ॥

టీక॥ 1 స్థౌణేయక 2 బర్హిణచూడ 3 శుకపుచ్ఛ 4 శుకచ్ఛద 5 వికీర్ణ 6 శుకబర్హ 7 హారిత 8 శిఖణ్డరోమక యీ 8 న్ని మాచిపత్రిపేళ్ళు.

మాచిపత్రి గుణము.

శ్లో॥ స్థౌణేయకంస్నిగ్ధమధురంరుచ్యంహృద్యంచకుష్టనుత్ ।
రక్తవాతంజ్వరంహంతిభూతగ్రహవినాశనం॥

తా॥ మాచిపత్రి జిగటగను మధురముగను రుచికరముగను మనఃప్రియముగను నుండు. ఇది కుష్ఠువు రక్తవాతము జ్వరము భూతబాధ పిశాచబాధ వీటిని నశింపం జేయు.

గడ్డిదవనము.

శ్లో॥ చోరకశ్శంకితశ్చండో దుష్పుత్రః క్షేమకో రిపుః ।
గణహాసః కోపనకః కితవః ఫలచోరకః ।
దుష్కులశ్చవశో ధూర్తోఽపటశ్చోరో నిశాచరః ॥

టీక॥ 1 చోరక 2 శంకిత 3 చండ 4 దుష్పుత్ర 5 క్షేమక 6 రిపు 7 గణహాస 8 కోపనక 9 కితవ 10 ఫలచోరక 11 దుష్కుల 12 వశ 13 ధూర్త 14 పటచోర 15 నిశాచర యీ 15 న్ని గడ్డిదవనముపేళ్ళు.

గడ్డిదవనపు గుణము.

శ్లో॥ చోరకః శిశిరోఽత్యంతం పిత్తరక్తాంతకృత్స్మృతః ।
సురభిర్దీపనో రుచ్యః కఫకుష్ఠసమీరనుత్ ॥

తా॥ గడ్డిదవనము మిగుల శీతలముగను పరిమళముగను రుచికరముగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము రక్తదోషము కఫము కుష్ఠువు వాతము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సహా గలుగంజేయు.

జాతిపువ్వు.

శ్లో॥ శైలేయం ఫలితం వృద్ధం కీర్ణం కాలానుసార్యకం ।
స్థవిలం చ శిలాదద్రుశ్శిలాపుష్పం శిలోద్భవం ॥

టీక॥ 1 శైలేయ 2 ఫలిత 3 వృద్ధ 4 కీర్ణ 5 కాలానుసార్యక 6 స్థవిల 7 శిలాదద్రు 8 శిలాపుష్ప 9 శిలోద్భవ యీ 9 న్ని జాతిపువ్వుపేర్లు.

జాతిపువ్వు గుణము.

శ్లో॥ శైలేయకం హిమం తిక్తం పిత్తకుష్ఠవిషాపహం ।
రక్తదోషహరం బల్యం కండూనిర్మూలకం విదుః ॥

తా॥ జాతిపువ్వు శీతలముగను చేదుగను బలకరముగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము కుష్ఠము విషము రక్తదోషము దురద వీనిని నివర్తింపంజేయు.

కూతురుబుడమ.

శ్లో॥ ఏలావాలుకమైలేయంసుగంధిహరివాలుకం ।
ఏలాలుకంకపిత్థంచదుర్వర్ణప్రసరంధృఢం।
లోహితాచగిరీంద్రాచశైలజంగిరినామకం ॥

టీక॥ 1 ఏలావాలుక 2 ఐలేయ 3 సుగంధి 4 హరివాలుక 5 ఏలాలుక 6 కపిత్థ 7 దుర్వర్ణ 8 ప్రసర 9 దృఢ 10 లోహితా 11 గిరీంద్రా 12 శైలజ 13 గిరినామక యీ 13 న్ను కూతురుబుడమ పేళ్ళు.

కూతురుబుడమ గుణము.

శ్లో॥ ఐలేయకంతుతిక్తోష్ణంసుగంధంశ్లేష్మవాతనుత్ ।
భ్రమకుష్ఠప్రమేహఘ్నంవిషవ్రణవిశోధనం ॥

తా॥ కూతురుబుడమ చేదుగను ఉష్ణముగను పరిమళముగనునుండు. ఇది శ్లేష్మము వాతము భ్రమము కుష్ఠువు ప్రమేహము విషము వ్రణము వీటిని నశింపం జేయు.

సరళదేవదారు.

శ్లో॥ సరళంపూతికాష్ఠంచపీతాపీతద్రుమోత్థితం ।
దీప్తవృక్షఃస్నిగ్ధదారుప్రోక్తోమరీచపత్రకః ।
దీర్ఘవృక్షస్తాలతరుతథాయూనోతివల్లభః ॥

టీక॥ 1 సరళ 2 పూతికాష్ఠ 3 పీత 4 పీతద్రుమోత్థిత 5 దీప్తివృక్ష 6 స్నిగ్ధదారు 7 మరీచపత్రక 8 దీర్ఘవృక్ష 9 తాలతరు 10 యూనోతివల్లభ యీ 10 న్ను సరళదేవదారు పేర్లు.

సరళదేవదారు గుణము.

శ్లో॥ సరళంస్నిగ్ధతిక్తోష్ణంవాతశ్లేష్మామయాఞ్జయేత్ ।
నేత్రవక్త్రస్రుతిరుజాంభ్రంశకంఠవ్రణంహరేత్ ॥

తా॥ సరళదేవదారు జిగటగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది వాతము శ్లేష్మము నేత్రసావ్రము నోటియందు జొల్లుకారుట భ్రంశరోగము (అనగా ఉన్నట్లుండిపడుట) గండమాల వీటిని నివర్తింపంజేయు.

ఏడాకులపొన్న.

శ్లో॥ సప్తపర్ణశ్శుక్తిపర్ణ శ్చిత్రపర్ణస్సుపర్ణకః । సప్తచ్ఛదో
గుచ్ఛపుష్ప స్తథా శాల్మలిపత్రకః । త్రిపర్ణశ్చసువర్ణశ్చ
సపవపనికీతితాః । సప్తాహ్వాయుగ్మపర్ణశ్చ బృహత్త్వక్
బహుచ్ఛగః । పృథక్త్వక్ఛత్రపర్ణశ్చగ్రహనాశనదోవచ ।
శారదః శారదీచస్యాత్ మదగంధశ్శిరోరుహః॥

టీ॥ 1 సప్తపర్ణ 2 శుక్తిపర్ణ 3 చిత్రపర్ణ 4 సుపర్ణక 5 సప్తచ్ఛద
6 గుచ్ఛపుష్ప 7 శాల్మలిపత్రక 8 త్రిపర్ణ 9 సువర్ణ 10 సప్తాహ్వ 11 యుగ్మ
పర్ణ 12 బృహత్త్వక్ 13 బహుచ్ఛద 14 పృథక్త్వక్ 15 ఛత్రపర్ణ 16 గ్రహనాశన
17 శారద 18 శారదీ 19 మదగంధ 20 శిరోరుహ యీ 20 న్ని ఏడాకులపొన్న పేళ్లు.

ఏడాకులపొన్న గుణము.

శ్లో॥ త్రిదోషశమనోహృద్యస్సురభిర్దీపనస్తథా ।
శూలగుల్మక్రిమీన్ కుష్ఠంహంతిశాల్మలిపత్రకః ॥

తా॥ ఏడాకులపొన్న ఉష్ణముగను పరిమళముగనుండును. ఇది త్రిదోష
ములు శూల గుల్మము క్రిములు కుష్ఠు వీటిని నివర్తింపజేయుటయే గాక అగ్నిదీపన
మును సగా గలుగంజేయును.

లక్క.

శ్లో॥ లాక్షాపలంకషారక్తాదీప్తాచక్రిమిజంజతు।
జంతుఘ్నీరంగమాతాచద్రుమవ్యాధిరలక్తకః ॥

టీ॥ 1 లాక్ష 2 పలంకష 3 రక్త 4 దీప్త 5 క్రిమిజ 6 జతు 7 జంతుఘ్న
8 రంగమాత 9 ద్రుమవ్యాధి 10 అలక్తక యీ 10 న్ని లక్క పేళ్ళు.

లక్క గుణము.

శ్లో॥ లాక్షాతిక్తాకషాయోష్ణాక్రిమిశోణితపిత్తనుత్ ।
ఛర్దిహిక్కాజ్వరశ్లేష్మభూతాపస్మారనాశినీ ॥

తా॥ లక్క చేదుగను వగరుగను ఉష్ణముగనుండును. మరియు నిది క్రిములు
రక్తదోషము పిత్తము ఛర్ది ఎక్కిళ్ళు జ్వరము శ్లేష్మము భూతబాధ మూర్ఛ వీటిని
పోగొట్టును.

నేలయుసిరిక.

శ్లో॥ తమాలికాతమాలాశ్ఛతమాలంతుతమాలినీ ।
వితున్నకంతామలకంమాతాతుపరికీర్తితా ।
విషఘ్నా విషపర్ణాచవ్యంథాభూమ్యావళీస్మృతా ।
బహుపుత్రాచార్ధవీర్యావృష్యవారాహరోలికా ॥

టీక॥ 1 తమాలికా 2 తమాల 3 తమాలినీ 4 వితున్నక 5 తామలక 6 మాతా 7 విషఘ్నీ 8 విషపర్ణా 9 వ్యంధా 10 భూమ్యావళి 11 బహుపుత్రా 12 అర్ధవీర్యా 13 వృష్య 14 వారా 15 హారోలికా యీ 15 న్ను నేలయుసిరక పేళ్లు.

నేలయుసిరిక గుణము.

శ్లో॥ తమాలికారసేతిక్తాపిత్తేచశిశిరామతా।
పిత్తంహంతికఫాస్రఘ్నీవస్తిదాహవినాశినీ ।
శ్లేష్మదోషహరారుచ్యావిశదాసురభిర్లఘుః ॥

తా॥ నేలయుసిరిక చేదుగను శీతవీర్యముగలదిగను రుచికరముగను నిర్మలముగను పరిమళముగను చులకనగనునుండు. ఇది పిత్తము కఫము రక్తదోషము పొత్తి కడుపునొప్పి తాపము శ్లేష్మము వీటిని నివర్తింపజేయు.

తెల్లవట్టివేరు.

శ్లో॥ లామజ్జకఃమృణాళంస్యాత్ సమృణాళంరసంవసు ।
నళికాపథరంశీఘ్రిందీర్ఘమూలంజలాశయం ।
శీతంచశోయదంప్రోక్తంక్షితిజంలఘు ॥

టీక॥ 1 లామజ్జక 2 మృణాళ 3 సమృణాళ 4 రస 5 వసు 6 నళికా 7 పధిక 8 శీఘ్రి 9 దీర్ఘమూల 10 జలాశయ 11 శీత 12 శోయద 13 క్షితిజ 14 లఘు యీ 14 న్ను తెల్లవట్టివేరుపేళ్లు.

తెల్లవట్టివేరు గుణము.

శ్లో॥ లామజ్జంశీతలంతిక్తమంతత్ధాహాస్రమేహాజిత్ ।
భ్రమమూర్ఛావిషంహంతిరక్తపిత్తవినాశనం ॥

తా॥ నేలయుసిరిక శీతలముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది కడుపులో మంట ప్రమేహము భ్రమము మూర్ఛ విషము రక్తపిత్తము వీటిని నశింపజేయు.

పద్మకము.

శ్లో॥ పద్మవర్ణంచశై వాలంశబలంపద్మగంధికం ।
కలశంపద్మసాహ్వంచకమలంహిమపద్మకం ।
పద్మకోమలయశ్చారుఃపీతరక్తోమరుద్భవః ।
[illegible]

[illegible] 2 [illegible]వాల 3 శబల 4 పద్మగంధిక 5 కలశ 6 పద్మసాహ్వా 7 కమల 8 హిమపద్మక 9 పద్మక 10 మలయ 11 చారు 12 పీతరక్త 13 మరుద్భవ 14 సుప్రభ 15 శీతవీర్య 16 పాటలీపుష్పవర్ణక యీ 16 న్ను పద్మకముపేర్లు.

పద్మకపు గుణము.

శ్లో॥ పద్మకంశిశిరంతిక్తంకషాయంరక్తపిత్తనుత్ ।
గర్భస్థైర్యకరంశ్లేష్మజ్వరఛర్దివిషాపహం॥

తా॥ పద్మకము శీతలముగను చేదుగను వగరుగనునుండు. ఇది రక్తపిత్తము శ్లేష్మము జ్వరము వాంతి విషము వీటిని నివర్తింపచేయుటయేగాక గర్భమును స్థిరపరచును.

ఆరెపువ్వు.

శ్లో॥ ధాతకీతామ్రపుష్పీచకుంజరామధ్యవాసినీ ।
పార్వతీయాసుభిక్షాచవహ్నిపుష్పాచశబ్దికా।
కుముదాతామ్రగంగాచహ్యగ్నిజ్వాలాతథాస్మృతా॥

టీక॥ 1 ధాతకీ 2 తామ్రపుష్పీ 3 కుంజరా 4 మధ్యవాసినీ 5 పార్వతీయా 6 సుభిక్షా 7 వహ్నిపుష్పా 8 శబ్దికా 9 కుముదా 10 తామ్రగంగా 11 అగ్నిజ్వాలా యీ 11 న్ను ఆరెపువ్వుపేళ్ళు.

ఆరెపువ్వ గుణము.

శ్లో॥ ధాతకీకటుతిక్తోష్ణాకఫపిత్తవిసర్పజిత్ ।
అతిసారరుజంహన్తిశ్వయథుంపాండురోగజిత్ ః

తా॥ ఆరెపువ్వ కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది కఫము పిత్తము విసర్పి అతిసారము వాపు పాండువు వీటిని నివర్తింపచేయు.

పుండరీక పుష్పము.

శ్లో॥ ప్రపౌండరీకంచక్షుష్యంపుండర్యంపౌండరీయకం ।
శతపుష్పంసుపుష్పంస్యాత్ శ్రీపుష్పంకమఠంతథా ।
మూలసాధనసంజ్ఞంచసనేత్రంశ్లోష్యతకంతథా ॥

టీక॥ 1 ప్రపౌండరీ 2 చక్షుష్య 3 పుండర్య 4 పౌండరీయక 5 శతపుష్ప 6 సుపుష్ప 7 శ్రీపుష్ప 8 కమఠ 9 మూలసాధనసంజ్ఞ 10 సనేత్ర 11 శ్లోష్యతక యీ 11 న్ను పుండరీక పుష్పము పేళ్ళు.

పుండరీకపుష్పపు గుణము.

శ్లో॥ ప్రపౌండరీకంమధురంకషాయంతిక్తశీతలం ।
పిత్తరక్తవ్రణాన్ హంతితృష్ణాదృష్టిగదానపి ॥

తా॥ ప్రపౌండరీకము మధురముగను వగరుగను చేదుగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము రక్తదోషము వ్రణము దప్పి నేత్రరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

గంధకచోరము.

శ్లో॥ కచోరోగంధమూలశ్చద్రావిడఃకాలపవకః ।
వేదముఖ్యోదుర్లభశ్చకస్యచిత్స్మృతాశటీ ॥

టీక॥ 1 కచోర 2 గంధమూల 3 ద్రావిడ 4 కాల 5 వేదముఖ్య 6 దుర్లభ 7 శటీ యీ 7 న్ను గంధకచోరము పేళ్ళు.

గంధకచోర గుణము.

శ్లో॥ కచోరఃకటుతిక్తోష్ణోరుచ్యోవాతబలాసనుత్ ।
దీపనఃకుష్ఠమేహార్శఃప్లీహగుల్మక్రిమిస్తథా ॥

తా॥ గంధకచోరము కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగను రుచికరముగనునుండు ఇది వాతము బలాసరోగము కుష్ఠుము మేహము అర్శస్సు ప్లీహము గుల్మము వీనిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సదా గలుగంజేయు.

మనశ్శిల.

శ్లో॥ మనశ్శిలామనోగుప్తామనోహ్వా [illegible] ।
మనోజ్ఞానాగజిహ్వాచ [illegible] ॥

టీక॥ 1 మనశ్శిలా 2 మనోగుప్తా 3 మనోహ్వా 4 కునటీశిలా 5 మనోజ్ఞా 6 నాగజిహ్వా 7 నైపాళీ 8 శైలజా 9 శిలా యీ 9 న్ని మణిశిలపేళ్ళు.

మణిశిల గుణము.

శ్లో॥ మనోహ్వాతిక్తకటుకాహమూదద్రువిషాపహా ।
భూతావేశజ్వరంహంతిప్రలేపతిలకంజనాత్ ॥

తా॥ మణిశిల చేదుగను కారముగనునుండు. మరియు నిది తీట దద్రురోగము విషము భూతజ్వరము వగైరా తిలకవ్యాధి వీటిని నివర్తింపంజేయును.

హరితాళము.

శ్లో॥ హరితాళంచగోదంతంహరిద్రంనటమండనం ।
నటసౌరభవద్గౌరంపీతాభంకాంతిభూషణం ॥

టీక॥ 1 హరితాళ 2 గోదంత 3 హారిద్ర 4 నటమండన 5 నటసౌరభవత్ 6 గౌర 7 పీతాభ 8 కాంతిభూషణ యీ 8 న్ని హరితళము పేళ్ళు.

హరితాళ గుణము.

శ్లో॥ హరితాళంకటూష్ణంచస్నిగ్ధంచారుచిరంవిషః ।
రక్తప్రశమనంచైవవిషంచవిషమంజయేత్ ।
త్వచాంశూలహరంభూతకుష్ఠకేశవినాశనం ॥

తా॥ హరితాళము కారముగను ఉష్ణముగను జిగటుగను మనోజ్ఞముగనునుండు. మరియు నిది రక్తదోషము విషము విషమజ్వరము శూలముయొక్క జిడ్డు భూతపీడ కుష్ఠువు వెంట్రుకలు వీటిని నశింపంజేయును.

సిందూరము.

శ్లో॥ సిందూరంరక్తరేణుశ్చనాగగర్భశ్చసౌగజం ॥
శృంగారభూషణశ్రీమాన్శీమంతోత్సవమండనం ॥

టీక॥ 1 సింధూర 2 రక్తరేణు 3 నాగగర్భ 4 సౌగజ 5 శృంగారభూషణ 6 శ్రీమత్ 7 శీమంతోత్సవ 8 మండన యీ 8 న్ని సిందూరము పేళ్ళు.

సిందూర గుణము.

శ్లో॥ సిందూరముష్ణంకటుకంవిషదుష్టవ్రణాసహం ।
త్వగ్దోషకుష్ఠవీసర్పిశీషభగ్నవ్రణాహరంపరం ॥

తా॥ సిందూరము ఉష్ణముగను కారముగనునుండును. మరియు విషము దుష్ట వ్రణములు చర్మరోగము కుష్ఠము విసర్పి శిరోవ్రణములు వీటిని నశింపఁజేయును.

తువరిమన్ను.

శ్లో॥ సౌరాష్ట్రికామృత్తాసంగాకాంక్షీకాచసురాష్ట్రజా।
సుజాతాతువరీతుల్యామృత్తాస్నామృత్స్నామృత్తాళికా।
ఆఢకీమృత్తికాప్రసన్నాపర్పటీసురమృత్తికా॥
ఆసాన్నేచతథాప్రోక్తాభృతికానామసంస్మృతా॥

టీక। 1 సౌరాష్ట్రిక 2 అమృత 3 సంగా 4 కాంక్షికా 5 సురాష్ట్రిజా 6 సుజాతా 7 తువరీ 8 తుల్యా 9 మృత్స్నా 10 మృత్స్నాత్త 11 మృత్తాళికా 12 ఆఢకీ 13 మృత్తికా 14 అపర్ణికా 15 పర్పటి 16 సురమృత్తికా 17 ఆసాన్నే 18 భృతికా యీ 18 న్ని తువరిమన్ను పేళ్ళు.

తువరిమన్ను గుణము.

శ్లో॥ సౌరాష్ట్రీకంఠరోగఘ్నీకంఠకుష్ఠవిసర్పజిత్।
నాశయేద్వ్రణనాడీంచభూతాపస్మారనాశినీ॥

తా॥ తువరిమన్ను కంఠరోగము కుష్ఠము విసర్పి నాడీవ్రణము భూతబాధ అపస్మారరోగము వీటిని నశింపఁజేయును.

గంధకము.

శ్లో॥ గంధకోగంధికోగంధోగంధకోగంధమాదనః।
గంధాశ్మాగంధపాషాణాస్యాద్గంధిపరిశ్రవంతికః।
బలిసేవితకశ్చైవశరసాలిరథా।
వసాగంధస్తథాశైలోగంధనోగంధసంభవః॥

టీక॥ 1 గంధ 2 గంధిక 2 గంధ 3 గంధక 4 గంధమాదన 5 గంధాశ్మ 6 గంధపాషాణ 7 సౌగంధి 8 విశ్రావక 9 బలిసేవితక 10 వసాకార 11 వసా 12 వసాగంధ 13 శైల 14 గంధన 15 గంధసంభవ యీ 15 న్ని గంధకము పేళ్ళు.

గంధక గుణము.

శ్లో॥ గంధకఃకటుకఃపాకేవీర్యేచోష్ణోబలప్రదః।
విసర్పికుష్ఠకండూర్తిక్రిమిగుల్మక్షయాపహః।
అక్షిరోగప్రశమనోప్లీహఘ్నోవిషగరార్తిజిత్।

తా॥ గంధకము పాకమువలన కారముగను ఉష్ణవీర్యముగలదిగను బలకరముగను నుండు. మరియు నిది విసర్పి కుష్టువు దురద క్రిములు గుల్మము క్షయము నేత్రరోగము విషమజ్వరము వీనును వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధిని సదా గలుగం జేయు.

ఇంగిలీకము.

శ్లో॥ హింగుళందరదంమ్లేచ్ఛంమణిరాగాతిరక్తకం।
కర్కటంశిషశోణంచపారజంశర్మరంజనం ।
మణిరాగకరంరంగంఇంద్రగోపారుణమ్ ॥

టీక॥ 1 హింగుళ 2 దరద 3 మ్లేచ్ఛ 4 మణిరాగ 5 అతిరక్త 6 కర్కట 7 శిషశోణ 8 పారజ 9 శర్మరంజన 10 మణిరాగకర 11 రంగ 12 ఇంద్రగోపారుణ 13 అరుణ యీ 13 న్ని ఇంగిలీకము పేర్లు.

ఇంగిలీక గుణము.

శ్లో॥ హింగుళంకటుకంపాకేవీర్యేచోష్ణంప్రకీర్తితం ।
విషకుష్ఠవిసర్పాదిత్వగ్దోషదర్పహంపరం ॥

తా॥ ఇంగిలీకము పాకమువలన కారముగను ఉష్ణవీర్యముగలదిగనునుండు. మరియు నిది విషము కుష్టువు విసర్పి రోగము చర్మరోగము వీటిని నశింపజేయు.

[illegible]

శ్లో॥ [illegible]
మధుశేషంమధుజంమాక్షికాశ్రయం ॥

టీక॥ 1 స్నిగ్ధక 2 ఘన 3 సిక్థ 4 మధూచ్ఛిష్ట 5 మధూత్థిత 6 మధుశేష 7 కుసుమ 8 మధుజ 9 మాక్షికాశ్రయ యీ 9 న్ని మైనము పేర్లు.

మైనపు గుణము.

శ్లో॥ స్నిగ్ధకంస్నిగ్ధమత్యంతంభూతఘ్నంభగ్నయోగకృత్ ।
హంతిసర్వవిసర్పంచవ్రణరోపణముత్తమం ॥

తా॥ మైనము మిక్కిలి జిగటగను విరిగినవస్తువులను నొకటిగజేర్చు స్వభావము గలదిగనునుండు. మరియు నిది భూతబాధ సమస్తవిసర్పి రోగములు వ్రణోత్పత్తి వీటిని నశింపంజేయు.

సర్జరసము.

శ్లో॥ రాళస్సర్జరసస్సాలః కుణజాతః కళావరః ।
లలనస్సారనిర్యాసో యక్షధూపోఽగ్నివల్లభః ।
సరళాంచసుధూపాచ రాజధూపస్సురప్రియః ।
శీతళా బహురూపాచ సురధూపశ్చ సస్మృతః ॥

టీక॥ 1 రాళ 2 సర్జరస 3 సాల 4 కుణజాత 5 కళావర 6 లలన 7 సార నిర్యాస 8 యక్షధూప 9 అగ్నివల్లభ 10 సరళా 11 సుధూపా 12 రాజధూప 13 సురప్రియ 14 శీతలా 15 బహురూపా 16 సురధూప యీ 16 న్ని సర్జరసము పేళ్ళు.

సర్జరస గుణము.

శ్లో॥ రాళస్స్వాదుర్వణారోహీ స్తంభనోవిషధాదజిత్ ।
విషూచ్యరోచకంహన్తి భూతావేశజ్వరాపహః ॥

తా॥ సర్జరసము రుచికరముగనుండు. మరియు నిది వ్రణములు విషము వాంతి భేదులు అరోచకము భూతజ్వరము వీటిని నివర్తింపజేయుటయే గాక వీర్య స్తంభనమును సదా గలుగజేయును.

కాసీసము.

శ్లో॥ [illegible]
[illegible] ।
[illegible] ॥

టీక॥ 1 కాసీస 2 ధాతుకాసీస 3 ఖేచర 4 మలీమస 5 శోధన 6 పాంశుకాసీస 7 సుశుభ్రి 8 యోగవాహీ యీ 8 న్ని కాసీసము పేళ్ళు. 1 పుష్పకాసీస 2 తువర 3 వస్త్రరాగధృత్ యీ 3 న్ని పుష్పకాసీసము పేళ్ళు.

కాసీసపు గుణము.

శ్లో॥ కాసీసద్వయముష్ణాంతిక్తం కేశ్యంనేత్రహితం।
హంతికండూవిషశ్విత్రమూత్రకృచ్ఛ్రకఫానిలాన్ ॥

తా॥ కాసీసము పుష్పకాసీసము ఇవిపుల్లగను ఉష్ణముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది దురద విషము శ్విత్రకుష్ఠుపు మూత్రకృచ్ఛ్రము కఫము వాతము వీనిని పోగొట్టుటయే గాక కేశవృద్ధి నేత్రహితము వీటిని సదా గలుగజేయు.

గుగ్గిలము.

శ్లో॥ గుగ్గులుః కాలనిర్యాసో జటాయుః కౌశికోపురః ।
నక్తంచరశ్శివోదుర్గో మహిసాక్షీఫలంకషః ।
సర్వసంక్షో మరుభయో దేవధూపశ్చసమ్మతః ।
అలకో వాయుసారిశ్చ జానుకందశ్చకీర్తితః ॥

టీక॥ 1 గుగ్గులు 2 కాలనిర్యాస 3 జటాయు 4 కౌశికోపుర 5 నక్తంచర 6 శివ 7 దుర్గ 8 మహిసాక్షీ 9 ఫలంకష 10 సర్వసంక్ష 11 మరుభయ 12 దేవధూప 13 అలక 14 వాయుసారి 16 జానుకంద యీ 15 న్ను గుగ్గిలముపేర్లు.

గుగ్గిలపు గుణము.

శ్లో॥ గుగ్గులుఃపిచ్ఛిలస్స్నిగ్ధఃకటుతిక్తకషాయవాన్ ।
వర్ణ్యస్స్వర్యోలఘుశ్చైవరూక్షోవాతబలాసనుత్ ।
క్లేదమేదఃక్రిమీన్ మేహాన్ శోఫార్శోహ్యపచిగ్రహాన్ ।
పిటికాన్ గ్రంధికాంశ్చైవహంత్యుష్ణంచసరఃపరః ॥

తా॥ గుగ్గిలము చిక్కగను జిగటగను కారముగను చేదుగను వగరుగను చులకనగను రూక్షముగను వేగముగలదిగనుండు. మరియు నిది వాతము బలాస రోగము క్లేదము మేదోవృద్ధి క్రిములు మేహము వాపు అర్శస్సు అపచియనురోగము గ్రహపీడ పిటికలు గ్రంధిరోగము ఉష్ణము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక దేహకాంతి సుస్వరము వీటిని సదా కలుగఁజేయు.

కుందురువృక్షము.

శ్లో॥ కుందురుస్స్యాత్కుందురుకఃకుందుశ్చాక్షోవిదాహ్యపి ।
ముకుందః తీక్ష్ణగంధశ్చపాలిందోభీషణోబలీ॥

టీక॥ 1 కుందురు 2 కుందురుక 3 కుందు 4 అక్ష 5 విదాహి 6 ముకుంద 7 తీక్ష్ణగంధ 8 పాలింద 9 భీషణ 10 బలీ యీ 10 న్ని కుందురువృక్షముపేర్లు.

కుందురువృక్ష గుణము.

శ్లో॥ కుందురుస్తీక్ష్ణకటుకోమారుతశ్లేష్మకాసజిత్ ।
జ్వరహృచ్ఛ్వేదధాబల్యోలఘుదీపనపాచనం ।

తా॥ కుందురువృక్షము తీక్ష్ణముగను కారముగను చులకనగనునుండు. మరియు నిది వాతము శ్లేష్మము కాసము జ్వరము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక బలము అగ్నిదీపనము జీర్ణము వీటిని సదా గలుగఁజేయు.

శ్రీవేష్టకము.

శ్లో॥ శ్రీవేష్టో ధూపవృక్షః క్షీరశీర్షః కలిద్రుమః।
శ్రీవాసః శ్రీనివాసశ్చ రసస్వాహ్వో దిగ్ధధః ।
తైలపర్ణో రసాహ్వశ్చ వేష్టకో రక్తశీర్షకః ॥

టీక॥ 1 శ్రీవేష్టక 2 ధూపవృక్ష 8 క్షీర 4 శీర్ష 5 కలిద్రుమ 6 శ్రీవాసక 7 శ్రీనివాస 8 శ్రీరసస్వాహ్వ 9 దిగ్ధధ 10 తైలపర్ణ 11 రసాహ్వ 12 వేష్టక 18 రక్తశీర్షక యీ 13 న్ను శ్రీవేష్టకము పేళ్ళు.

శ్రీవేష్టక గుణము.

శ్లో॥ శ్రీవేష్టస్స్వాదుతిక్తశ్చ కఫపిత్తానిలాపహః ।
గ్రహదోషహరో బల్యో వ్రణశోధనరోపణః ॥

తా॥ శ్రీవేష్టకము రుచికరముగను చేదుగను బలకరముగనునుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము వాతము గ్రహపీడ వ్రణములు వీటిని నివర్తింపఁజేయు. దీనిని పైఁజెప్పఁబడిన రోగములు కలవాడు సేవించెనేని అవి నివర్తించు. అవిలేనివాడు సేవించిన వ్రణములను గలుగఁజేయు.

అందుగు.

శ్లో॥ సల్లకీ వల్లకీ హ్లాదీ సురభిః సుస్రవా రసః ।
అశ్వమూత్రీ కుందురుకీ గజభక్ష్యా మహారుహా ।
గంధవీరా తథా మోచా ధూపనిర్యాస ఏవ చ ॥

టీక॥ 1 సల్లకీ 2 వల్లకీ 8 హ్లాది 4 సురభి 5 సుస్రవా 6 రస 7 అశ్వమూత్రీ 8 కుందురుకీ 9 గజభక్ష్యా 10 మహారుహా 11 గంధవీరా 12 మోచా 13 ధూపనిర్యాస యీ 13 న్ను అందుగు పేళ్ళు.

అందుగు గుణము.

శ్లో॥ సల్లకీస్యాత్కషాయాతిశీతవీర్యా కఫాపహా ।
పిత్తాస్రకోపశమనీ జ్వరఘ్నీ శ్వాసకతాపనుత్ ॥

తా॥ అందుగు వగరుగను మిక్కిలి శీతవీర్యముకలదిగనునుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తప్రకోపము జ్వరము ఉన్మాదము తాపము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

కంపిల్లకము.

శ్లో॥ కంపిల్లకోధరక్తాంగోరేచీరేచనక స్తథా ।
రంజనోలోహితాంగశ్చకాంపిల్లోరక్తచూర్ణకః ॥

టీక॥ 1 కంపిల్లక 2 రక్తాంగ 3 రేచీ 4 రేచనక 5 రంజన 6 లోహితాంగ 7 కాంపిల్య 8 రక్తచూర్ణక యీ 8 న్ని కంపిల్లకము పేళ్ళు.

కంపిల్లక గుణము.

శ్లో॥ కంపిల్లఃకటుతిక్తోష్ణఃపిత్తశ్లేష్మోదరాపహః ।
క్రిమిగుల్మవిబంధాధ్మాన్వ్రణకుష్ఠ నమీజయేత్ ॥

తా॥ కంపిల్లకము కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము శ్లేష్మము ఉదరరోగము క్రిమిరోగము గుల్మము విబంధము కడుపుబ్బరము వ్రణములు కుష్ఠువు వాంతి వీటిని నశింపంజేయు.

కంకుష్ఠము.

శ్లో॥ కంకుష్ఠంకాకకుష్ఠంచవిడంగంరంగనాయకం ।
రేచకంపూలకంహాసంశోధనంకాకవాలుకం ॥

టీక॥ 1 కంకుష్ఠ 2 కాకకుష్ఠ 3 విడంగ 4 రంగనాయక 5 రేచక 6 పూలక 7 హాస 8 శోధన 9 కాకవాలుక యీ 9 న్ని కంకుష్ఠము పేళ్ళు.

కంకుష్ఠ గుణము.

శ్లో॥ కంకుష్ఠంతిక్తకటుకంవీర్యేచోష్ణంప్రకీర్తితం ।
గుల్మోదావర్తశూలఘ్నంరక్తజంతువ్రణాపహం ॥

తా॥ కంకుష్ఠము చేదుగను కారముగను ఉష్ణవీర్యముగలదిగనునుండు మరియు నిది గుల్మము ఉదావర్తము కడుపునొప్పి రక్తదోషము జంతువాయువు వ్రణము వీటిని నశింపంజేయు.

జీడి.

శ్లో॥ భల్లాతకస్మృతోరుష్కరదహనస్తపనోగ్నికః ।
అరుష్కరోవీరతరుభల్లీచాగ్నిముఖీధనుః ।
రంజకస్ఫోటహేతుశ్చరక్తఘ్నఃశూరలోక్షకః ॥

టీక॥ 1 భల్లాతక 2 అరుష్క 3 వహ్ని 4 తపన 5 అగ్నిక 6 అరుష్కర 7 వీరతరు 8 భల్లీ 9 అగ్నిముఖీ 10 ధనుః 11 రంజక 12 స్ఫోటహేతు 13 రక్తఘ్న 14 క్షారతీక్ష్ణక యీ 14 న్ను జీడిపేర్లు.

జీడి గుణము.

శ్లో॥ భల్లాతఃకటుతిక్తోష్ణముదరక్రిమిశూలజిత్ ।
గుల్మార్శోగ్రహణీకుష్ఠంహంతివాతకఫామయాన్ ।
ఏభిర్గోమూత్రసంయుక్తంకటుతైలంవిపాచయేత్ ।
పామావిచర్చికాదద్రుకండూకుష్ఠక్రిమివ్రణాన్ ।
అభ్యంగాన్నాశయత్యేవతత్ఫలంద్రావణంమతం ॥

తా॥ జీడికారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది మహోదరము క్రిమిరోగము శూల గుల్మము మూలవ్యాధి గ్రహణులు కుష్ఠువు వాతము కఫము వీటినిబోగొట్టు. మరియు తైలముతో గోమూత్రముజేర్చి జీడిగింజలువైచి పాకముచేసి అభ్యంజనము చేసినచో తీట విచర్చిక యనురోగము దద్రురోగము దురద కుష్ఠువు క్రిమిరోగము వ్రణములు యివి నశించుటయేగాక నిద్రలేకయుండిన నిద్రయు గలుగంజేయును.

మైలుతుత్తము.

శ్లో॥ కర్షకర్పరికాతుత్థమమృతాసంగమేవచ ।
మయూరగ్రీవకంచాన్యచ్ఛిఖికంఠంవితున్నకం ॥

టీక॥ 1 కర్షకర్పరికా 2 తుత్థ 3 అమృతా 4 సంగ 5 మయూరగ్రీవక 6 చాన్య 7 శిఖికంఠ 8 వితున్నక యీ 8 న్ను మైలుతుత్తముపేర్లు.

మైలుతుత్థ గుణము.

శ్లో॥ మయూరతుత్థంకుష్ఠఘ్నంవ్రణకండూతిదద్రుహృత్ ॥

తా॥ మైలుతుత్థము కుష్ఠువు వ్రణము దురద దద్రురోగము వీటిని నశింపజేయును.

ఖర్పరతుత్థము.

శ్లో॥ రసకంఖర్పరావేదీసుతుత్థమమృతోద్భవః ।
నేత్రనిర్మలకారీతురసహారీసుధార్ణవః ॥

టీక॥ 1 రసక 2 ఖర్పరా 3 వేదీ 4 సుతుత్థ 5 అమృతోద్భవ 6 నేత్రనిర్మలకారీ 7 రసహారీ 8 సుధార్ణవ యీ 8 న్ను ఖర్పరతుత్థముపేర్లు.

క్షీరతుత్థ గుణము.

శ్లో॥ రసకంచక్షురోగారిక్రిమితీవ్రవిషాపహం ॥

తా॥ పాలతుత్థము నేత్రరోగము క్రిమిరోగము తీవ్రమైనవిషము వీటిని నివర్తింపంజేయును.

హేమమాక్షికము.

శ్లో॥ వటిమాక్షికమావర్తంతాపిజంధాతుమాక్షికం ।
తాప్యంమాక్షికధాతుశ్చమధుధాతుంవినిర్దిశేత్ ।
తాప్యోద్భవంమాక్షికంచహేమమాక్షికమక్షయం ।
హేమాలంచతథాతాప్యంద్వితీయంరజతోపమం ॥

టీక॥ 1 వటిమాక్షిక 2 ఆవర్త 3 తాపిజ 4 ధాతుమాక్షిక 5 తాప్య 6 మాక్షికధాతు 7 మధుధాతు 8 తాప్యోద్భవ 9 మాక్షిక 10 హేమమాక్షిక 11 అక్షయ యీ 11 న్ను హేమమాక్షికము పేర్లు. 1 హేమాల 2 తాప్య 3 రజతోపమ యీ 3 న్ను రజతమాక్షికము పేర్లు.

హేమమాక్షిక గుణము.

శ్లో॥ మాక్షికంతిక్తమధురంమేహార్శఃక్షయకుష్ఠనుత్ ।
సన్నిపాతజ్వరంశోఫంకఫపిత్తంహరేత్పరం ।
త్రిదోషశమనంవృష్యంచక్షుష్యంచవిషాపహం ॥

తా॥ హేమమాక్షికము చేదుగను మధురముగనునుండు. మరియు నిది మేహము అర్శస్సు క్షయము కుష్ఠువు సన్నిపాతము జ్వరము శోఫ కఫము పిత్తము త్రిదోషములు విషము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక నేత్రములకు మేలు వీర్యవృద్ధి వీటిని సగా కలుగంజేయును.

రసాంజనము.

శ్లో॥ రసాంజనంతార్క్ష్యశైలంరసజాతంరసోద్భవం ।
రసగర్భంరసాగ్రంచదార్వీక్వాథసముద్భవం।
కృత్రిమంబలభైషజ్యమగ్నిసారంకృతంచతత్ ॥

టీక॥ 1 రసాంజన 2 తార్క్ష్యశైల 3 రసజాత 4 రసోద్భవ 5 రసగర్భ 6 రసాంగ 7 దార్వి 8 క్వాథసముద్భవ 9 కృత్రిమ 10 బలభైషజ్య 11 అగ్నిసార 12 కృత యీ 12 న్ను రసాంజనము పేర్లు.

రసాంజన గుణము.

శ్లో॥ రసాంజనంచచక్షుష్యం రక్తపిత్తకఫాపహం ।
హిధ్మాకాసశ్వాసవాతముఖరోగవిషాపహం ॥

తా॥ రసాంజనము నేత్రరోగము రక్తపిత్తము కఫము హిధ్మా కాసము శ్వాసము వాతము ముఖరోగము విషము వీటిని నివర్తింపజేయును.

కర్పూరశిలాజిత్తు.

శ్లో॥ శిలాజతుస్స్యాదశ్మోత్థం శైలజం గిరిజంతథా ।
శైలేయంచశిలాహ్వంచధాతుజంచాశ్మజంతథా ।
పార్వతంశైలనిర్యాసంశైలోత్థంశైలసంభవం ।
శిలాగ్రంచశిలాజంచశిలానిష్యూతకంస్మృతం ।

టీక. 1 శిలాజతు 2 అశ్మో 3 శైలజ 4 గిరిజ 5 శైలేయ 6 శిలాహ్వ 7 ధాతుజ 8 అశ్మజ 9 పార్వత 10 శైలనిర్యాస 11 శైలోత్థ 12 శైలసంభవ 13 శిలాగ్ర 14 శిలాజ 15 శిలానిష్యూతక యీ 15 న్ను కర్పూరశిలాజిత్తు పేర్లు.

కర్పూరశిలాజిత్తు గుణము.

శ్లో॥ శిలాజతూష్ణంకటుకంయోగవాహిరసాయనం ।
ఛేదిప్రమేహవాతార్శఃకృచ్ఛ్రాపస్మారపాండుతాః ।
హంతిశ్వాసక్షయోన్మాదరక్తదోషకఫక్రిమీన్ ॥

తా॥ శిలాజిత్తు ఉష్ణముగను కారముగను శరీరమునకు పుష్టికరముగను బలకరముగనునుండును. మరియు నిది కాంతి ప్రమేహము వాతము మూలము కుష్టువు ముఖరోగము ఉదరరోగము పాండువు శ్వాసము క్షయము ఉన్మాదము రక్తదోషము వాపు కఫము క్రిములు వీనిని నశింపజేయును.

సౌవీరాంజనము.

శ్లో॥ అంజనంమేచకంకృష్ణంసౌవీరంచసువీరజం । కపోతకంయాము
నంచస్రోతోజంయవనాహ్వయం । కాలసీలంచతత్ప్రోక్తం
పార్వతీయంచతత్స్మృతం । రక్తసంవరణంశౌత్యం సువీరంనే
త్రభూషణం । యద్విచ్ఛాతిగతంశీతంనాదేయంనందసంపరం॥

టీక॥ 1 అంజన 2 మేచక 3 కృష్ణ 4 సౌవీర 5 సువీరజ 6 కపోతక 7 యామున 8 స్రోతోజ 9 యవనామృత 10 కాలనీల 11 పార్వతీయ 12 రక్తసంవరణ 13 శాక్య 14 సువీర 15 నేత్రభూషణ 16 యదృచ్ఛాతిగత 17 శిత 18 నాదేయ 19 సందన 20 వర యీ 20 న్ని సౌవీరాంజనముపేళ్ళు.

సౌవీరాంజన గుణము.

శ్లో॥ సౌవీరమంజనంప్రోక్తమత్యంతంశిశిరంబుధైః ।
విషహిధ్మానిలంహంతిఅక్షిరోగక్షయాపహం ॥

తా॥ సౌవీరాంజనము మిక్కిలి శీతలముగనుండు. ఇది విషము హిధ్మావాతము నేత్రరోగము క్షయము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

నీలాంజనము.

శ్లో॥ నీలాంజనంపార్వతేయంరక్తసంవరణంరజం ।
యదృచ్ఛానిగతంనీలంసువీరంనేత్రభూషణం ॥

టీక॥ 1 నీలాంజన 2 పార్వతేయ 3 రక్తసంవరణ 4 రజ 5 యదృచ్ఛానిగత 6 నీల 7 సువీర 8 నేత్రభూషణ యీ 8 న్ని నీలాంజనముపేళ్ళు.

నీలాంజన గుణము.

శ్లో॥ నీలాంజనంగురుస్నిగ్ధంనేత్రరోగక్షయాపహం ।
అక్షిమాంద్యాగ్నిమాంద్యఘ్నంకాసరక్తవినాశనం ॥

తా॥ నీలాంజనము గురువుగను జిగటగనుండు. మరియు నిది నేత్రరోగము క్షయము మందదృష్టి అగ్నిమాంద్యము కాసము రక్తదోషము వీటినిపోగొట్టును.

సముద్రఫేనము.

శ్లో॥ సముద్రఫేనంఫేనంచశుక్లంశుభ్రంపయోధిజం ।
విద్యాదుదధిఫేనంచప్రోక్తంసాగరజంమలం ॥

టీక॥ 1 సముద్రఫేన 2 ఫేన 3 శుక్ల 4 శుభ్ర 5 పయోధిజ 6 విద్యా 7 ఉదధిఫేన 8 సాగరజ 9 మల యీ 9 న్ని సముద్రఫేనముపేళ్ళు.

సముద్రఫేన గుణము.

శ్లో॥ సముద్రఫేనముష్ణంస్యాత్ పాచనంరేచనంలఘు ।
చక్షుష్యంకఫవాతఘ్నంగుల్మప్లీహాపహంపరం ॥

తా॥ సముద్రఫేనము ఉష్ణముగను క్షీణకారిగను విరేచనకరముగను చులకన గనునుండు. ఇది కఫము వాతము గుల్మము ప్లీహము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయే గాక నేత్రములకు హితమును సగా గలుగఁజేయు.

కులుత్థాంజనము.

శ్లో॥ చక్షుష్యా దృక్ప్రసాదా చ స్యాత్ప్రోక్తా కులిత్థికా।
కులాలీ లోచనహితా కుంభకారీ మలాపహా ॥

టీక॥ 1 చక్షుష్యా 2 దృక్ప్రసాదా 3 కులుత్థికా 4 కులాలీ 5 లోచనహితా 6 కుంభకారీ 7 మలాపహా యీ 7 న్ను కులుత్థాంజనముపేళ్ళు.

కులుత్థాంజన గుణము.

శ్లో॥ కులుత్థికా హిమా ప్రోక్తా విషస్థావరజంగమం।
చిన త్తి యోజితా నస్యే నేత్రస్రావం నిహంతి చ ॥

తా॥ కులుత్థాంజనము శీతలముగనుండు. మరియు నిది స్థావరవిషము జంగమవిషము నేత్రస్రావము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

పుష్పాంజనము.

శ్లో॥ పుష్పాంజనం పుష్పకేతుః కౌసుమం కుసుమాంజనం।
రీతిజం రీతికుసుమం రీతిపుష్పం చ పౌష్పికం॥

టీక॥ 1 పుష్పాంజన 2 పుష్పకేతు 3 కౌసుమ 4 కుసుమాంజన 5 రీతిజ 6 రీతికుసుమ 7 రీతిపుష్ప 8 పౌష్పిక యీ 8 న్ని పుష్పాంజనముపేళ్లు.

పుష్పాంజన గుణము.

శ్లో॥ పుష్పాంజనం హిమం హంతి హిధ్మామత్యంతదుస్తరాం।
అక్షిరోగం చ యం హంతి కాసకండూకఫాపహం।
ప్రతిశ్యాయమిదం హంతి లూతికాఖువిషం తథా ॥

తా॥ పుష్పాంజనము శీతలముగనుండు. మరియు నిది దుస్తరముగనుండు హిధ్మ నేత్రరోగములు కాసము దురద కఫము పీనస సాలెపురుగువిషము నందికొక్కువిషము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

చిల్లగింజ.

శ్లో॥ కతకంఛేదనీయ్యంచకృతకంహారిశోధనం ।
అంబుప్రసాదనఫలంశ్లక్ష్ణంనేత్రవికారజిత్ ।
చక్షుష్యంరాజితంచైవకాంక్షంచద్రావతంస్మృతం ॥

టీక॥ 1 కతక 2 ఛేదనీయ్య 3 కృతక 4 హారిశోధన 5 అంబుప్రసాదనఫల 6 శ్లక్ష్ణ 7 నేత్రవికారజిత్ 8 చక్షుష్య 9 రాజిత 10 కాంక్ష 11 ద్రావత యీ 11 న్ను చిల్లగింజ పేర్లు.

చిల్లగింజ గుణము.

శ్లో॥ కతకంతుకషాయంస్యాత్ కఫపిత్తవిషాపహం ।
తృష్ణానేత్రరోగఘ్నంచికంనంవారిశోధనం ॥

తా॥ చిల్లగింజ వగరుగనుండును. ఇది కఫము పిత్తము విషము దప్పి నేత్ర రోగములు వీనిని నశింపజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగంజేయు. మరియు నిది ఉదకమునందు వైచిన దానియందుండు కల్మషమును బోగొట్టు.

గైరికము.

శ్లో॥ గైరికంరక్తధాతుశ్చతామ్రధాతుగవేధుకః ॥

టీక॥ 1 గైరిక 2 రక్తధాతు 3 తామ్రధాతు 4 గవేధుక యీ 4 న్ను గైరికము పేర్లు.

సువర్ణగైరికము.

శ్లో॥ సువర్ణగైరికంచాన్యంతతోరక్తతరంవిదుః ।
శోణంహారరక్తతరంరక్తధాతుమయంతథా ॥

టీక॥ 1 శోణ 2 హార 3 రక్తతర 4 ధాతుమయ యీ 4 న్ను సువర్ణగైరికము పేర్లు. ముందుచెప్పబడిన గైరికముకంటె మిగుల ఎఱ్ఱగనుండుటవలన సువర్ణగైరిక మనంబడు.

గైరికద్వయ గుణము.

శ్లో॥ గైరికంవిశదంస్నిగ్ధంకషాయంమధురంహిమం ।
చక్షుష్యంరక్తపిత్తఘ్నంఛర్దిహిధ్మాప్రమేహజిత్ ।
విషవిస్ఫోటకంహంతిగరళశ్వాసనాశనం ॥

తా॥ గైరికద్వయము నిర్మలముగను జిగటగను వగరుగను మధురముగను శీతలముగనునుండు. మరియును నిది రక్తపిత్తము వాంతి హిధ్మ ప్రమేహము విషమజ్వరము స్ఫోటకము విషము శ్వాసము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక నేత్రములకు హితమును సదా గలుగంజేయు.

లొద్దుగు.

శ్లో॥ రోధ్రో లోధ్రశ్శాబరకో బిల్వకస్తిలకస్తరుః ।
తిరీటః కాలకీటశ్చ భిల్లశ్శబరపాదపః ।
కకులోధ్రస్తనుత్వక్చ శబరో హేమపుష్పకః ।
సావర్ణకో హస్తిలోధ్రో హస్తికశ్చారులోహితః ॥

టీక॥ 1 రోధ్ర 2 లోధ్ర 3 శాబరక 4 బిల్వక 5 తిలక 6 తరు 7 తిరీట 8 కాలకీట 9 భిల్ల 10 శబరపాదప 11 కకులోధ్ర 12 తనుత్వక్ 13 శబర 14 హేమపుష్పక 15 సావర్ణక 16 హస్తిలోధ్ర 17 హస్తిక 18 చారులోహిత యీ 18 న్ని లొద్దుగు పేర్లు.

తెల్లలొద్దుగు.

శ్లో॥ క్రముకః పట్టికాలోధ్రో వల్కలః స్థూలవల్కలః ।
జీర్ణపర్ణో బృహత్పర్ణః పటిలాక్షః ప్రసాదకః ।
శ్యాబరః శ్వేతలోధ్రశ్చ గాలవో బహులత్వచః ॥

టీక॥ 1 క్రముక 2 పట్టికా 3 లోధ్ర 4 వల్కల 5 స్థూలవల్కల 6 జీర్ణపర్ణ 7 బృహత్పర్ణ 8 పటిలాక్ష 9 ప్రసాదక 10 శ్యాబర 11 శ్వేతలోధ్ర 12 గాలవ 13 బహులత్వచ యీ 13 న్ను తెల్లలొద్దుగు పేర్లు.

లొద్దుగు గుణము.

శ్లో॥ లోధ్రః కషాయస్తిక్తస్స్యాత్ పిత్తశ్లేష్మాగ్నిచింపయేత్ ।
కృచ్ఛ్రాతిసారనేత్రోత్థరోగాణాం విషనాశనః ॥

తా॥ లొద్దుగు వగరుగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము శ్లేష్మము అయిన మూత్రకృచ్ఛ్రము అతిసారము నేత్రరోగములు విషము వీటిని నశింపఁజేయు.

శంఖము.

శ్లో॥ శంఖో వారిభవః కంబుర్జలజో దీర్ఘనిస్వనః।
సుస్వరో దీర్ఘనాదశ్చ ధవళః స్త్రీవిభూషణం॥

టీక॥ 1 శంఖ 2 వారిభవ 3 కంబు 4 జలజ 5 దీర్ఘనిస్వన 6 సుస్వర 7 దీర్ఘనాద 8 ధవళ 9 స్త్రీవిభూషణ యిా 9 న్ని శంఖముపేర్లు.

శంఖపు గుణము.

శ్లో॥ శంఖఃస్వాదుకటుఃపాకేపి శైత్యో నేత్రప్రసాదితః।
పరిణామాదిశూలఘ్నశ్చక్షుష్యో రక్తపిత్తనుత్॥

తా॥ శంఖము రుచికరముగను పాకమువలన కారముగను ఉష్ణవీర్యముగలదిగను నుండును. మరియు నిది పరిణామాది శూలలు రక్తపిత్తము వీటిని నివర్తింపఁజేయు టయేగాక నేత్రములకు హితకరముగను శరీరమునకు బలకరముగనునుండును.

గద్య॥ ఇతి ధన్వంతరీయే నిఘంటౌ నానాద్రవ్య పర్యాయ
శబ్దగుణ ప్రకాశే శ్రీ సువర్ణాదినామవర్గః.

శ్రీరస్తు.

ధన్వంతరినిఘంటువు.

కరవీరాద్యనుక్రమణిక.

శ్లో॥ కరవీర శ్శ్వేతగుంజో దుత్తూరో లాంగలీతథా । భృంగార్కవృ
కకాకాహ్వమూలకంశిగ్రుసప...ః । భూతిస్సునసజవిగ్రారం
సు...రాసుము...సురే । ఏభిస్సుత్రక్రసాప్తి...ఃదగ్రహామద్వోత
సంజ...త్ । సిద్ధాంచపామపటికాక...కుష్ఠా...చ ।
ఏభిర్గోమూత్రసంసిద్ధం...లంకపహారం... । గ...
ప్తా...రసోనోగృంజనంతథా । ...లాం...
యోజ్యంక్రమివినాశనం।కదళీసింధు...చసి... ...కా ।
...కారాజపద్మాచ వా...హూంసరోహిం... । బప్పకాది
త్యకాంతా చనాకులీవృద్ధదారుకా । ర...దేశంఖపుష్పీతండు
...కానమ...కః । ఏతానిబస్తమూత్రేణ యోజయేద్రోగనా
శనం । సస్యఘూ...ప్రదానేషుసర్వభూతగ్రహాపహః । ఉన్మా
ద మోహజ్వరకృత్యాగాంతా జలాగ్ని...రోగవృశ్చికాదేః ।
ఉపద్రవాన్ష్యంతిగరాధ్వై వసకృత్రిమస్థావరజంగమాని । ఇక్షు
రః కర్కటః కాశో దర్భాస్సుర్వీరణాంతథా । వంశోనగశ్చదూ
ర్వాచ శ్వేతనీలాదిపోత్పలం । పద్మినీపద్మనీజాని మృణాళం
మూలకేసరం । ఏతానిర...శోథ...వికా...హితం ।
...నాదివర్గో...యంచతుర్దసమదాహృతః ॥

టీక॥ కరవీర - తెల్లగన్నేరు ప్రచండ - యెఱ్ఱగన్నేరు స్త్రీవదగజ - తగరిశ దుత్తూర - ఉమ్మెత్త లాంగలీ - చన్నచెల్లగడ్డ భృంగ - గుంటగలగర అర్క - జిల్లేడు మందార - తెల్లజిల్లేడు వృక - మోదిన కాకాహ్వ - కాచి కాకిదొండ కాకజంఘ చివుకువెలుగు కాకాదని కాసర కాకసంధికా గురుగింజ మూలకం - పెద్దముల్లంగి శాలేయ - చిన్నముల్లంగి నిదిఃష్ట - యేరుముల్లంగి శిగ్రు-మునగ సర్షపా - ఆవాలు భూతి - బోదకసువు సురస - తులసి జంబీర - కృష్ణతులసి కుఠేర - గగ్గెర కరాళ - తెల్లగగ్గెర సుముఖ - ఎఱ్ఱఆవాలు ఆసురీ - నల్లఆవాలు గండీర - కాకర శారద - జలపిప్పలి నీరుపిప్పలి రసోనో - వెల్లుల్లి గృంజనా - పెద్దవెల్లుల్లి పలాండు - నీరుల్లి దుద్రుమ - పచ్చనీరుల్లి కదళీ - అరటి సింధువార - తెల్లవావిలి నిర్గుండీ - నల్లవావిలి గిరికర్ణికా - తెల్లదింటెన నల్లదింటెన జతుకా - లక్క రాజపద్మ - మెట్టదామర వారాహీ - నేలతాడి మాంసరోహిణీ - మాంసరోహిణీ బధ్నక - బదనిక ఆదిత్య కాంతా - పొద్దుతిరుగుడుచెట్టు కపోత - మండూకబ్రహ్మి నాకులీ - సర్పాక్షి వృక్షదారు - వృద్ధదారువు రక్తపాది - మునుగుదామర హంసపాది శంఖపుష్పి - శంఖపుష్పి తండులే - చిర్రికూర కాసమర్దక - కసివింద ఇక్షు - చెరుకు కర్కోట - అడవిచెరుకు కాశా - తెల్లచెరుకు దర్భా - దర్భలు వీరణం - అవురుకసువు వంశ - వెదురు నళ - కిక్కిసగడ్డి దూర్వా - గరిక శ్వేత - తెల్లగలువ నీల - చెంగలువ ఉత్పల - నల్లగలువ అరుణ - ఎఱ్ఱకలువ పద్మినీ - తామర ఎఱ్ఱదామర పద్మ - తామరపువ్వు బీజా - తామరవిత్తులు మృణాలం - తామరతూండ్లు పద్మమూలం - తామరదుంప పద్మకేసరం - తామరఅగ్గు.

—— కరవీరాదివర్గప్రారంభః. ——

తెల్లగన్నేరు.

శ్లో॥ కరవీరో౽శ్వహాచాశ్వఘ్నో హయమారో౽శ్వమారకః ।
శతకుంభశ్శ్వేతపుష్పః ప్రతిహాసో౽శ్వఘాతుకః ।
పీనాసకాన్త్యో హయారిశ్చ సబీజః కుసుమోద్భవః ॥

టీక॥ 1 కరవీర 2 అశ్వహా 3 అశ్వఘ్న 4 హయమార 5 అశ్వమారక 6 శతకుంభ 7 శ్వేతపుష్ప 8 ప్రతిహాస 9 అశ్వఘాతుక 10 పీనసకాన్త్య 11 హయారి 12 సబీజ 13 కుసుమోద్భవ యీ 13 న్ను తెల్లగన్నేరు పేళ్ళు.

ఎఱ్ఱగన్నేరు.

శ్లో॥ ద్వితీయోరక్తపుష్పస్స్యాచ్చండకోలగుడస్తథా ।
చండాతకో గుల్మగుల్మః ప్రచండః కరవీరకః ॥

టీక॥ 1 చండక 2 లగుడ 3 చండాతక 4 గుల్మగుల్మ 5 ప్రచండ 6 కరవీరక యీ 6 న్ను ఎఱ్ఱగన్నేరు పేళ్ళు.

గన్నేరుద్వయ గుణము.

శ్లో॥ కరవీరః కటుః స్తిక్తః కృమిఘ్నః ప్రీతిదాయకః ।
చక్షుష్యః కండుకుష్ఠఘ్నః త్వగ్దోషం చ వ్రణనాశనమ్ ॥

తా॥ గన్నేరు కారముగను చేదుగను ఉష్ణవీర్యముగలదిగనుండు. మరియు నిది దురద కుష్ఠము చర్మరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక నేత్రములకు హితకరముగనుండు.

తగరిశ.

శ్లో॥ చక్రమర్దః శతావర్తః మేషాక్షీ ఏడగజస్స్మృతః ।
ప్రపున్నటః ప్రపున్నాటశ్చక్రికావర్తకస్తథా ।
దద్రుఘ్నశ్చానిలఘ్నశ్చ నాగసూకశ్చ చక్రిళః ॥

టీక॥ 1 చక్రమర్ద 2 శతావర్త 3 మేషాక్షి 4 ఏడగజ 5 ప్రపున్నట 6 ప్రపున్నాట 7 చక్రికా 8 వర్తక 9 దద్రుఘ్న 10 అనిలఘ్న 11 నాగసూక 12 చక్రిళ యీ 12 న్ను తగరిశ పేళ్ళు.

తగరిశ గుణము.

శ్లో॥ చక్రమగ్గః కుటిలశ్శీత స్తృష్ణావాతకఫాపహః ।
హేమకాంతికర శ్చైవ దద్రుఘ్నః కుష్ఠనాశనః ॥

తా॥ తగరకు కారముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది దప్పి వాతము కఫము దద్రురోగము కుష్ఠు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక శరీరమునకు స్వర్ణ కాంతిని గలుగఁజేయును.

ఉమ్మెత్త.

శ్లో॥ ధత్తూరకః స్త్రీ ధూర్తో ధూస్తూరో దేవతాకితవః శఠః । ఉన్మత్తకో
మదనకః కస్తూరికలహా స్మృతా । సువర్ణః స్తపనీయశ్చ తూలికీ
హాలాహల స్మృతా । సువర్ణనామా విఖ్యాత స్తథా సోమాతులో
మతః నానావిఖ్యాతి మాయాంతి తథా సౌప్రాతివల్లభః ॥

టీక॥ 1 ధత్తూరక 2 ధూర్తక 3 దేవతా 4 కితవ 5 శఠ 6 ఉన్మత్తక 7 మదనక 8 కస్తూరికలహా 9 సువర్ణ 10 తపనీయ 11 తూలికీ 12 హాలాహల 13 సువర్ణనామా 14 మాతుల 15 ప్రాతివల్లభ యీ 15 న్ను ఉమ్మెత్తపేళ్ళు.

ఉమ్మెత్త గుణము.

శ్లో॥ ధత్తూరః కటుకస్తిక్తః ఉష్ణః కుష్ఠవ్రణాపహః ।
జ్వరపాదస్ఫోటవిషం హంతి ప్రలేపః పవనం జయేత్ ॥

తా॥ ఉమ్మెత్త కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కుష్ఠు వ్రణము జ్వరము అరికాలిబొబ్బలు విషము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక లేపనమువలన వాయువును హరియించు.

నల్లఉమ్మెత్త.

శ్లో॥ త్రిపుష్పీ మోహినీ మానీ కాంచనీ కృష్ణపుష్పికా ।
కితవోన్మత్తకః కృష్ణో రండా పుష్పీ చ హారిణీ ॥

టీక॥ 1 త్రిపుష్పి 2 మోహినీ 3 మానీ 4 కాంచనీ 5 కృష్ణపుష్పికా 6 కితవ 7 ఉన్మత్తక 8 కృష్ణ 9 రండా 10 పుష్పీ 11 హారిణీ యీ 11 న్ను నల్లఉమ్మెత్తపేళ్లు.

నల్లఉమ్మెత్త గుణము.

శ్లో॥ త్రిపుష్పీకుష్ఠవాతఘ్నీ గర్భలింగాతిఘూతినీ ।
మోహినీమోహహృద్బల్యాకఫశ్వాసవిషాపహా ॥

తా॥ నల్లఉమ్మెత్త కుష్టువు వాతము మోహము కఫము శ్వాసము విషము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయే గాక గర్భవాతము మత్తు బలము వీటిని సగా గలుగఁజేయు.

చన్నచల్లగడ్డ.

శ్లో॥ కలికారీతుహలినీవిశల్యాగర్భపాతినీ ।
లాంగల్యగ్నిముఖీశీతిర్దీప్తా సా చేందుపుష్పికా ।
నఖపుష్పీవహ్నిచూడా రంగపుష్పాగ్నిజిహ్వికా ।
వహ్నిశిఖాగ్నికాఖ్యేయా నలరంధ్రీచ సా స్మృతా ॥

టీక॥ 1 కలికారీ 2 హాలినీ 2 విశల్యా 4 గర్భపాతినీ 5 లాంగలీ 6 అగ్నిముఖీ 7 శీతి 8 దీప్తా 9 చేందుపుష్పికా 10 నఖపుష్పీ 11 వహ్నిచూడా 12 రంగపుష్పా 13 అగ్నిజిహ్వికా 14 వహ్నిశిఖా 15 అగ్నికా 16 నలరంధ్రీ యీ 16 న్ను చన్నచల్లగడ్డ పేళ్లు.

చన్నచల్లగడ్డ గుణము.

శ్లో॥ లాంగలీకటుతిక్తోష్ణా శోఫార్శోవ్రణశూలజిత్ ।
కఫకుష్ఠోదరం హంతి పిత్తలా గర్భపాతినీ ॥

తా॥ చన్నచల్లగడ్డ కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనుండు. ఇది శోఫ అర్శస్సు వ్రణము శూల కఫము కుష్టువు మహోదరము వీటిని నశింపఁజేయుటయే గాక పిత్తము గర్భపాతము వీటిని సగా గలుగఁజేయు.

గుంటగలగర.

శ్లో॥ భృంగరాజో భేకరాజో మార్కవో భృంగ ఏవచ ।
భృంగారకో రాజమేషో భృంగారః కేశరంజనః ।
మహానీలో భృంగసహః కేశ్యః కేశప్రభాకరః ॥

టీక॥ 1 భృంగరాజ 2 భేకరాజ 3 మార్కవ 4 భృంగ 5 భృంగారక 6 రాజమేష 7 భృంగార 8 కేశరంజన 9 మహానీల 10 భృంగసహా 11 కేశ్య 12 కేశప్రభాకర యీ 12 న్ను గుంటగలగర పేళ్లు.

గుంటగలగర గుణము.

శ్లో॥ మార్కవస్తిక్తరూక్షోష్ణః శోఫామకఫపాండునుత్ ।
చక్షుష్యః కుష్ఠకండూఘ్నః కేశ్యో మేధ్యో రసాయనః ॥

తా॥ గుంటగలగర చేదుగను రూక్షముగను ఉష్ణముగను పరిశుద్ధముగనునుండు మరియు నిది శోఫ ఆమవాతము కఫము పాండువు కుష్ఠువు దురద వీటిని నివర్తింపం జేయుటయే గాక కేశవృద్ధి బలము కండ్లకుచలువ వీటిని సదా గలుగంజేయు.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ భృంగరాజః కటుస్తిక్తో రూక్షోష్ణః కఫవాతహృత్ ।
దంత్యో రసాయనస్త్వచ్యః కుష్ఠనేత్రశిరోర్తినుత్ ।
శోఫం కండూం చాంత్రవృద్ధిం శ్వాసకాసక్రిమీన్ హరేత్ ।
ఆమం పాండుం చ హృద్రోగం త్వగ్రుజం చ తథా మదమ్ ॥

తా॥ గుంటగలగర కారముగను చేదుగను రూక్షముగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కఫము వాతము కుష్ఠువు నేత్రరోగము శిరోరోగము వాపు దురద ఆంత్రవృద్ధి శ్వాసము కాసము క్రిమిరోగము ఆమరోగము పాండువు హృద్రోగము చర్మమునందలిపీడ మదము వీటిని హరింపజేయుటయే గాక దంతములు చర్మము వీటికి హితకరముగను దేహమునకు బలకరముగనుండు.

జిల్లేడు.

శ్లో॥ అర్కస్సూర్యాహ్వయః పుష్పీ విక్షురో ధవికిరణః ।
జంబలః క్షీరవృక్షశ్చ హ్యాస్ఫోటో భాస్కరో రవిః ।
టుంటుకీ నా సదాపుష్పీ కికిరీ శుకఫలా తథా ।
పాపకో చాపికా చైవ సూనస్సూర్యకపుష్పికా ॥

టీక॥ 1 అర్క 2 సూర్యాహ్వయ 3 పుష్పీ 4 విక్షుర 5 వికిరణ 6 జంబల 7 క్షీరవృక్ష 8 ఆస్ఫోట 9 భాస్కర 10 రవి 11 టుంటుకీనా 12 సదాపుష్పీ 13 కికీ 14 శుకఫలా 15 పాపకోచా 16 పికా 17 సూన 18 సూర్యకపుష్పికా యీ 18 న్ని జిల్లేడు పేళ్ళు.

రాచజిల్లేడు.

శ్లో॥ రాజార్కోవసుకోఽర్కోమందారోగణరూపకః ।
ఏకాష్ఠీలీసదాపుష్పీశ్చాలర్కప్రతాపనః ॥

టీక॥ 1 రాజార్క 2 వసుక 3 అర్క 4 మందార 5 గణరూపక 6 ఏకాష్ఠీల 7 సదాపుష్పీ 8 అలర్క 9 ప్రతాపన యీ 9 న్ని రాచజిల్లేడు పేళ్ళు.

జిల్లేడు రాచజిల్లేడు గుణము.

శ్లో॥ అర్కద్వయంతిక్తముష్ణంవ్రణవాతాభిఘాతజిత్ ।
సన్నిపాతజ్వరశ్వాసజరామృత్యురుజాపహం ॥

తా॥ జిల్లేడు రాచజిల్లేడు ఇవి చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది వ్రణము వాతము అభిఘాతము సన్నిపాతజ్వరము శ్వాసము ముసలితనము మృత్యువు నొప్పి వీటిని నివర్తింపంజేయు.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ అర్కద్వయంశంఖవాతం కుష్ఠకండూవిషవ్రణాన్ । నిహంతి
ప్లీహగుల్మార్శోయకృచ్ఛ్లేష్మోదరక్రిమీన్ । తత్క్షీరముష్ణం
లవణం శ్లేష్మఘ్నంమస్తానిలంహరేత్ । తత్పుష్పంతువరంగుల్మ
కఫార్శశ్శూలనాశనం । కాసంరక్తక్షయంచైవనాశయేత్పుం
స్త్వహానికృత్ ॥

తా॥ జిల్లేడు రాచజిల్లేడు ఇవి శంఖవాతము కుష్ఠువు దురద విషము వ్రణములు ప్లీహము గుల్మము మూలశంఖ యకృత్తు శ్లేష్మము ఉదరరోగము నులిపురుగులు వీటిని నశింపంజేయు. జిల్లేడుపాలు ఉష్ణముగను ఉప్పగనునుండు. మరియు నిది కఫము శిరోవాతము వీటిని నివర్తింపంజేయు. జిల్లేడుపూలు వెగటుగనునుండు. మరియు గుల్మము కఫము మూలము శూల కాసము రక్తక్షయము పుంస్త్వము వీటిని నశింపంజేయు.

తెల్లజిల్లేడు.

శ్లో॥ శ్వేతార్కోదీర్ఘపుష్పీచశ్వేతపుష్పస్తథైవచ ।
భూమిఃకురవకఃప్రోక్తస్తపనస్సఫలస్తథా ॥

టీక॥ 1 శ్వేతార్క 2 దీర్ఘపుష్పీ 3 శ్వేతపుష్ప 4 భూమి 5 కురవక 6 తపన 7 సఫల యీ 7 న్ను తెల్లజిల్లేడు పేళ్ళు.

తెల్లజిల్లేడు గుణము.

శ్లో॥ శ్వేతార్కః కటుతిక్తోష్ణో మలశోధనకారకః ।
మూత్రకృచ్ఛ్రాశ్మశోఫార్శో వ్రణదోషవినాశనః॥

తా॥ తెల్లజిల్లేడు కారముగ చేదుగనుండును కాకజేసును మలమును శోధించును మూత్రకృచ్ఛ్రము ఒకింతశోప వ్రణము వీటిని బోగొట్టును.

మోదెన.

శ్లో॥ వృక్షో వసుక ఇత్యుక్తశ్శశాంకశ్శివశేఖరః ।
మహాపశుపతిశ్చైవ సువ్రతశ్శివమల్లికా ।
కీలశ్చకీలమూలశ్చకలపుష్పశ్చఘాతకః ॥

టీక॥ 1 వృక 2 వసుక 3 శశాంక 4 శివశేఖర 5 మహాపశుపతి 6 సువ్రత 7 శివమల్లిక 8 కీల 9 కీలమూల 10 కలపుష్ప 11 ఘాతక యీ 11 న్ను మోదెనపేళ్ళు.

మోదెన గుణము.

శ్లో॥ వసుకః కటుతిక్తోష్ణః వాతశ్లేష్మవిషాపహః ।
హిధ్మాంచశ్వయధుం ఘోరాం ప్రతిహన్యాత్ప్రయోజితః ॥

తా॥ మోదెన కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది వాతము శ్లేష్మము విషము హిధ్మ వాపు వీటిని నివర్తింపంజేయు.

కాచి.

శ్లో॥ కాకమాచీధ్వాంక్షమాచీకాకసాహ్వాహ్వచవాయసీ ।
కట్వీకట్వఫలాచైవరసాయనవరాస్మృతా ।
బహుళాకాకమాతాచతథాగుడఫలామతా ॥

టీక॥ 1 కాకమాచీ 2 ధ్వాంక్షమాచీ 3 కాకసాహ్వా 4 వాయసీ 5 కట్వీ 6 కట్వఫలా 7 రసాయనవరా 8 బహుళా 9 కాకమాతా 10 గుడఫలా యీ 10 న్ను కాచిపేళ్ళు.

కాచి గుణము.

శ్లో॥ కాకమాచీత్రిదోషఘ్నీస్నిగ్ధోష్ణాస్వరశుక్రదా ।
హృద్యారసాయనీశోఫకుష్ఠార్శోజ్వరమేహజిత్ ॥

తా॥ కాచి జిగటగను ఉష్ణముగను బలకరముగను మనోహరముగనునుండు మరియు నిది త్రిదోషములు వాపు కుష్టువు అర్శస్సు జ్వరము మేహము వీటిని హరింపఁజేయుటయేగాక కంఠనాదము శుక్రము వీటిని వృద్ధిజేయును.

కాకిదొండ.

శ్లో॥ కాకనాసాధ్వాంక్షనాసాకాకతుండఫలాచసా ।
తురంగతస్కరస్నాయుధ్వాంక్షతుండఫలారుణీ ॥

టీక॥ 1 కాకనాసా 2 ధ్వాంక్షనాసా 3 కాకతుండఫలా 4 తురంగ 5 తస్కర 6 స్నాయు 7 ధ్వాంక్షతుండఫలా 8 అరుణీ యీ 8 న్ని కాకిదొండ పేళ్ళు.

కాకిదొండ గుణము.

శ్లో॥ కాకనాసాచకటుకాగర్భస్రావాభిఘాతజిత్ ।
జ్వరవాతాగ్నిమాంద్యార్శః పిత్తాపస్మారనాశినీ ॥

తా॥ కాకిదొండ కారముగనుండు. మరియు నిది గర్భస్రావము అభిఘాతము జ్వరము వాతము అగ్నిమాంద్యము అర్శస్సు పిత్తము మూర్ఛ వీటిని నశింపఁజేయు.

చిప్పుకువెలుగు.

శ్లో॥ కాకజంఘాధ్వాంక్షజంఘాకాకపాదామలీమసా ।
పారావతపదీదాసీనతికాంతాచరీబలా ।
వాయసాంఘ్రికాకచరణాతృణ్యావత్సాచజీవనీ ॥

టీక॥ 1 కాకజంఘా 2 ధ్వాంక్షజంఘా 3 కాకపాదా 4 మలీమసా 5 పారావతపదీ 6 దాసీ 7 నతికాంతా 8 చరీ 9 బలా 10 వాయసాంఘ్రి 11 కాకచరణా 12 తృణ్యా 13 వత్సా 14 జీవనీ యీ 14 న్ను చిప్పుకు వెలుగు పేళ్ళు.

చిప్పుకువెలుగు గుణము.

శ్లో॥ కాకజంఘాచతిక్తోష్ణారక్తపిత్తజ్వరాపహా ।
క్రిమిదోషవ్రణాన్ హన్తి విషదోషహరీమతా ॥

తా॥ చిప్పుకువెలుగు చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. ఇది రక్తపిత్తము జ్వరము క్రిమిరోగము వ్రణము విషము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

కాసర.

శ్లో॥ కాకాదనీకాకపీలుఃకాకతుండీసుతుండికా ।
వక్రశల్యాధ్వాంక్షనఖీసుద్రుక్షుద్రాకాకసంధికా ॥

టీక॥ 1 కాకాదనీ 2 కాకపీలు 3 కాకతుండీ 4 సుతుండికా 5 వక్రశల్యా 6 ధ్వాంక్షనఖీ 7 దుష్కృఖా 8 కాకసంధికా యిా 8 న్ని కాసర పేర్లు.

కాసర గుణము.

శ్లో॥ కాకాదనీ చ తిక్తోష్ణా వాతశ్లేష్మ [illegible]।
గ్రహదోషహరా కేశ్యా వృష్యా శోఫవిషాపహా॥

తా॥ కాసర చేదుగను ఉష్ణముగనునుండును. మరియును నిది వాతము శ్లేష్మమును గ్రహదోషము శోఫ విషము [illegible] కేశవృద్ధి నీటిని సహా గలుగంజేయును.

గురుగింజ.

శ్లో॥ చూడామణిః శీతపాకీ శిఖండీ కృష్ణ[illegible]।
ఉచ్చటా సమ్మాతా గుంజా తామ్రికా కాకసంధికా॥

టీక॥ 1 చూడామణి 2 శీతపాకి 3 శిఖండి 4 కృష్ణ[illegible] 5 [illegible] 6 సమ్మాతా 7 గుంజా 8 తామ్రికా 9 కాకసంధికా యిా 9 న్ని గురుగింజ పేర్లు.

గురుగింజ గుణము.

శ్లో॥ [illegible]।
[illegible] తిక్తోష్ణా బలదా [illegible] గ్రహాఘ [illegible]।
క్రిమిరక్త [illegible] గ్రంథి [illegible]॥

తా॥ గురుగింజ చేదుగను ఉష్ణముగను కారముగను నుండును. మరియును నిది [illegible] ప్రణము విషము [illegible] క్రిమిరోగము రక్తదోషము అర్శస్సు వాతము గ్రంథిరోగము [illegible] వీటిని [illegible] సహా [illegible]

తెల్ల గురుగింజ.

శ్లో॥ శ్వేతకాంభోజికా [illegible] శ్వేతపాకశిఖండికా।
శ్వేతగుంజా ధవళా [illegible]॥

టీక॥ 1 శ్వేతకాంభోజికా 2 శ్వేతపాకి 3 శిఖండికా 4 శ్వేతగుంజా 5 ధవళా 6 [illegible] 7 [illegible] యిా 7 న్ని తెల్లగురుగింజ పేర్లు.

తెల్లగురుగింజ గుణము.

శ్లో॥ శ్వేతగుంజాభవేత్తిక్తారక్తవాతవిషాపహా ॥

తా॥ తెల్లగురుగింజ చేదుగనుండును. ఇది రక్తదోషము వాతము విషము వీటిని నశింపఁజేయును.

పెద్దముల్లంగి.

శ్లో॥ మూలకంహారిపర్ణం చ తిక్తకం క్షారసేవితం ।
నీలకందంమహాకందంరుచికంహస్తిదంతకః ॥
శాలంకటంబాలమూలంపుష్పకంచంద్రసంజ్ఞితః ॥

టీక॥ 1 మూలక 2 హారిపర్ణ 3 తిక్తక 4 క్షారసేవిక 5 నీలకంద 6 మహాకంద 7 రుచిక 8 హస్తిదంతక 9 శాలంకట 10 బాలమూల 11 పుష్పకచంద్రక యీ 11 న్ను పెద్దముల్లంగి పేళ్ళు.

పెద్దముల్లంగి గుణము.

శ్లో॥ మూలకంతీక్ష్ణమూలంస్యాత్త్రిదోషశమనంపరం ।
శతపీనస్వరకరంశ్వాసకాసారుచిఘ్నకం ॥

తా॥ పెద్దముల్లంగి తీక్ష్ణముగనుండును. మరియు నిది మూలవ్యాధి త్రిదోషములు జ్వరము శ్వాసము కాసము మొదలగు రోగములను ప్రబలించకుండ వీటిని నశింపఁజేయుటయే గాక స్వరశుద్ధిని బాగా గలుగఁజేయును.

చిన్నముల్లంగి.

శ్లో॥ శాలేయంక్షుద్రమూలంచచాణక్యంమరుసంభవం ।
చపలా మర్కటంమిశ్రంవిష్ణుగుప్తఫలంచతత్ ॥

టీక॥ 1 శాలేయక 2 క్షుద్రమూల 3 చాణక్య 4 మరుసంభవ 5 చపల 6 మర్కట 7 మిశ్ర 8 విష్ణుగుప్తఫల యీ 8 న్ను చిన్నముల్లంగి పేళ్ళు.

చిన్నముల్లంగి గుణము.

శ్లో॥ శాలేయంకటుకంతీక్ష్ణంగురూష్ణానిలనాశనం ।
కఫపిత్తానిలశ్వాసనంరోగీపనమాంద్యజిత్ ॥

తా॥ చిన్నముల్లంగి గురువుగను తీక్ష్ణముగను ఉష్ణముగానుండును మరియు నిది కఫము పిత్తము వాతము శ్వాసము అగ్నిమాంద్యము వీటిని నశింపఁజేయుటయే గాక అగ్నిదీపనమును బాగా గలుగఁజేయును.

ఏరుముల్లంగి.

శ్లో॥ యామినోమూలకంచాన్యన్నిదిష్టంవాతజాగరం ॥

టీక॥ 1 యామిన 2 మూలక 3 నిదిష్ట 4 వాతజాగర యీ 4 న్ను ఏరుముల్లంగిపేళ్ళు.

ఏరుముల్లంగి గుణము.

శ్లో॥ తద్గుణ స్తత్వతిపిత్తఘ్నంకాసగుల్మాక్షిరోగజిత్ ॥
త్రిదోషశమనంకుష్ఠవిషదోషహరంలఘు ॥

తా॥ ఏరుముల్లంగి చులకనగనుండు. ఇది పిత్తాధిక్యము కాస గుల్మము నేత్రరోగము త్రిదోషములు కుష్టువు విషము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

మునగ.

శ్లో॥ శిగ్రుర్హారిశలాకశ్చశిఘ్రికోమలపత్రకః ।
అపదంశఃక్షమాదంశఃప్రోక్తోమూలకపత్రకః।
ఘనచ్ఛద స్తీక్ష్ణగంథోబహులచ్ఛదపవచ ।
అక్షీణఃశాలవఃప్రోక్తోమురుగీకోచక స్తథా ॥

టీక॥ 1 శిగ్రు 2 హారిశలాక 3 శిఘ్రిక 4 మలపత్రక 5 అపదంశ 6 క్షమాదంశ 7 మూలకపత్రక 8 ఘనచ్ఛద 9 తీక్ష్ణగంథ 10 బహులచ్ఛద 11 అక్షీణ 12 శాలవ 13 మురుగీ 14 కోచక యీ 14 న్ను మునగపేళ్ళు.

మునగ గుణము.

శ్లో॥ సౌభాంజనస్సమీరఘ్నఃకృమిగుల్మోదరాపహః ।
సన్నిపాతంకఫంహ న్తిదీపనశ్చాపిఘాతజిత్ ॥

తా॥ మునగ వాతము కృమిరోగము గుల్మరోగము మహోదరము సన్నిపాతము కఫము, అభిఘాతజ్వరము వీటిని నశింపఁజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగఁజేయు.

కాఱుమునగ.

శ్లో॥ మురంగీమూలధవళోగృంజనోహరిమంజనం ।
ముఖభంగ స్తీక్ష్ణగంధస్సౌభాగ్యోవనశిగ్రుకః॥

టీక॥ 1 మురంగీ 3 మూలధవళ 6 గృంజన 4 హరిమంజన 5 ముఖభంగ 6 తీక్ష్ణగంధ 7 సౌభాగ్య 8 వసశిగ్రుక యీ 8 న్ని కాలుమునగ పేళ్ళు.

కాలుమునగ గుణము.

శ్లో॥ వసశిగ్రుఃకటుస్తీక్ష్ణఃప్లీహాగుల్మాష్ఠశూలజిత్ ।
శ్వాసకాసప్రతిశ్యాయగర్భస్రావమధునాశనః॥

తా॥ కాలుమునగ కారముగను తీక్ష్ణముగనునుండు. మరియు నిది ప్లీహము గుల్మము అష్ఠశూలలు శ్వాసము కాసము పీనస గర్భము పంపు వీటిని నశింపంజేయు.

ఎఱ్ఱమునగ.

శ్లో॥ రక్తోన్యోమధుశిగ్రుస్స్యాల్లోహితస్తీక్ష్ణమూలకః ।
రక్తపుష్పోవిష్ణుగుప్తస్తామ్రజశ్చారుణోఽస్నకః ॥

టీక॥ 1 మధుశిగ్రు 2 లోహిత 3 తీక్ష్ణమూలక 4 రక్తపుష్ప 5 విష్ణుగుప్త 6 తామ్రజ 7 అరుణా 8 అస్నక యీ 8 న్ని ఎఱ్ఱమునగ పేళ్ళు.

ఎఱ్ఱమునగ గుణము.

శ్లో॥ రక్తశిగ్రుర్రసేతీక్ష్ణశ్చక్షుఃపవనరోగజిత్ ।
నాసాకర్ణశిరోరోగాన్నాశయేత్ చాదుత్కంపరం ॥

తా॥ ఎఱ్ఱమునగ తీక్ష్ణముగనుండు. ఇది నేత్రరోగము వాతము నాసికా రోగము కర్ణరోగము శిరోరోగము వీటిని నశింపంజేయు.

మునగవిత్తులు.

శ్లో॥ తద్బీజంశాలికంశారీమరీచంశ్వేతపూర్వకం ॥

టీక॥ 1 శాలిక 2 శారీ 3 శ్వేతమరీచ 4 శ్వేతపూర్వక యీ 4 న్ను మునగ విత్తుల పేళ్ళు.

మునగవిత్తుల గుణము.

శ్లో॥ తీక్ష్ణస్యతందులసోష్ణోవృష్యస్తంభాతిమేహాజిత్ ।
ఘ్రాణాక్షిరోగశమనఃపిత్తరక్తహరఃపరం ॥

తా॥ మునగవిత్తులు ఉష్ణముగనుండు. ఇది మేహము నాసారోగము నేత్ర రోగము పిత్తము రక్తదోషము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక ధాతుపుష్టి వీర్య స్తంభము వీటిని సగా గలుగంజేయు.

తెల్లావాలు.

శ్లో॥ సర్షపః స్తవసఘో గౌరస్సిద్ధార్థో భూతనాశనః ।
కటుస్నేహో గ్రహఘ్నశ్చ కటుకో రాజికాఫలః ।
కుష్ఠనాశో దురాధర్షస్తీక్ష్ణకశ్చారుసర్షపః ॥

టీక॥ 1 సర్షప, 2 అసఘు 3 గౌర 4 సిద్ధార్థ 5 భూతనాశన 6 కటుస్నేహ, 7 గ్రహఘ్న 8 కటుక 9 రాజకాఫల 10 కుష్ఠనాశ 11 దురాధర్ష 12 తీక్ష్ణక, 13 చారుసర్షప యీ 13 న్ను తెల్లావాలపేర్లు.

తెల్లావాల గుణము.

శ్లో॥ సర్షపః కటుతిక్తోష్ణో వాతశ్లేష్మజ్వరాపహః ।
క్రిమ్యామయకండూకుష్ఠఘ్నస్తథా శీతానిలార్తిజిత్ ॥

తా॥ తెల్లావాలు కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు ఇవి వాతజ్వరము శ్లేష్మజ్వరము క్రిమిరోగము అమవాతము దురద కుష్ఠును శీతలము వాతము వీటిని నశింపజేయును.

బోదకసువు.

శ్లో॥ భూస్తృణో రోహిషో భూతి ర్భూతిరోధకుటుంబకః । మాలాతృణశ్శృంగబీజః బధిరధ్వనిబోధనః ॥ గుహ్యబీజశ్చగోపాలః పుంస్త్వనాశనపపచ। గోప్రియశ్చసుగంధిశ్చపూతిగంధః కుసుంభజః । శృంగరోహశ్చపాలశ్చఛత్రోతిచ్ఛత్రక స్తథా । ఛత్రక్షారఇతిఖ్యాతో నామాలేపస్త్రేతధాకృతిః ॥

టీక॥ 1 భూస్తృణ 2 రోహిష 3 భూతి 4 భూతిర 5 కుటుంబక 6 మాలాతృణ 7 శృంగబీజ 8 బధిరధ్వనిబోధన 9 గుహ్యబీజ 10 గోపాల 11 పుంస్త్వనాశన 12 గోప్రియ 13 సుగంధి 14 పూతిగంధ 15 కుసుంభజ 16 శృంగరోహ 17 పాల 18 ఛత్ర 19 అతిచ్ఛత్ర 20 ఛత్రక్షార యీ 20 న్ను బోదకసువుపేర్లు.

బోదకసువు గుణము.

శ్లో॥ భూస్తృణంకటుకంతిక్తంలఘుశ్లేష్మసమీరనుత్ ।
క్రిమిహృద్రోగశమనంజంతుసంతాపనాశనం ॥

తా॥ బోదరకసువు కారముగను చేదుగను చులకలనగనుండు. మరియు నిది శ్లేష్మము వాతము క్రిమిరోగము హృద్రోగము జంతువాయువు సంతాపము వీటిని నశింపఁజేయు.

తులసి.

శ్లో॥ సురసాతులసీగ్రామ్యాహ్యాలసాబహుమంజరీ ।
అధీతారాక్షసీగౌరీభూతఘ్నీదేవదుందుభిః ।
చక్రపర్ణీనాగమాతాసురభిస్సురమంజరీ ॥

టీక॥ 1 సురసా 2 తులసి 3 గ్రామ్యా 4 అలసా 5 బహుమంజరీ 6 అధీతా 7 రాక్షసీ 8 గౌరి 9 భూతఘ్నీ 10 దేవదుందుభి 11 చక్రపణీ 12 నాగమాతా 13 సురభి 14 సురమంజరీ యివి 14 న్ను తులసిపేళ్లు

కృష్ణతులసి.

శ్లో॥ జంబీరఃఖరపత్రశ్చఫణీజోర్జకఃఫణిజ్జకః ।
సుసాంభకోమరుపకోమరువూరీచకస్తథా ।
తీక్ష్ణగంధోర్జకశ్చైవమంజరీకఃసుగంధకః ॥

టీక॥ 1 జంబీర 2 ఖరపత్ర 3 ఫణి 4 ఫణిజ్జక 5 సుసాంభక 6 మరువక 7 మరువూరీచక 8 తీక్ష్ణగంధ 9 అర్జక మంజరీక 10 సుగంధక యివి 11 న్ను కృష్ణ తులసిపేళ్లు.

తులసిద్వయ గుణాః.

శ్లో॥ తులసీలఘురుష్ణాతీక్ష్ణారూక్షాకఫవాతనుత్ ।
క్రిమిదోషంహరత్యేషారుచికృద్వహ్నిదీపనీ ॥

తా॥ తులసి చులకనగను చేదుగను ఉష్ణముగను రూక్షముగను రుచికరముగను నుండు. మరియు నిది కఫము వాతము క్రిమిరోగము వీటిని నివర్తింపఁజేయునదియు గాక అగ్నిదీపనము నగా గలుగఁజేయు.

[illegible]

శ్లో॥ [illegible]స్తు[illegible]ప్రసవ[illegible]ర్జకః స్మృతా ॥

టీక॥ 1 [illegible] 2 [illegible] 3 [illegible] 4 అర్జక యివి 4 న్ను [illegible] పేళ్లు.

అడవిగగ్గర.

శ్లో॥ అర్జకోభాతిసుముఖస్సుప్రశస్తోగరఘ్నకః ।
కపిత్థార్జకఇత్యన్యోవటపత్రీకటింజరః ॥

టీక॥ 1 అర్జక 2 సుముఖ 3 సుప్రశస్త 4 గరఘ్నక 5 కపిత్థార్జక 6 వటపత్ర 7 కటింజర యీ 7 న్ను అడవిగగ్గరపేళ్ళు.

నల్లగగ్గర.

శ్లో॥ కుఠేరకః స్మృతీమోన్యోమాలుకఃకృష్ణమాలుకః ।
కృష్ణార్జకఃకాలమాలాకరాళఃకృష్ణమల్లికా ॥

టీక॥ 1 కుఠేరక 2 మాలుక 3 కృష్ణమాలుక 4 కృష్ణార్జక 5 కాలమాలా 6 కరాళ 7 కృష్ణమల్లికా యీ 7 న్ను నల్లగగ్గరపేళ్ళు.

గగ్గర గుణము.

శ్లో॥ కుఠేరకత్రికంతిక్తంశ్వాసదౌర్గంధ్యనాశనం ।
కఫానిలవిషంకంఠమాశిరఃపార్శ్వవ్యథాశూలజిత్ ॥

తా॥ గగ్గర చేదుగనుండు. ఇది శ్వాసము దౌర్గంధ్యము కఫము వాతము విషము దురద తలనొప్పి పార్శ్వశూల వీటిని నివర్తింపంజేయు.

ఎఱ్ఱగావాలు.

శ్లో॥ సుముఖఃసుప్రశస్తశ్చగరఘ్నఃకటుపత్రకః ।
దోషభేదీసువక్త్రశ్చపార్థివస్సువదనోమతః ।
నిద్రాకరఃశోఫహారీదాహకారీచసస్మృతః ॥

టీక॥ 1 సుముఖ 2 సుప్రశస్త 3 గరఘ్న 4 కటుపత్రక 5 దోషభేది 6 సువక్త్ర 7 పార్థివ 8 సువదన 9 నిద్రాకర 10 శోఫహారీ 11 దాహకారీ యీ 11 న్ను ఎఱ్ఱగావాలపేళ్ళు.

ఎఱ్ఱగావాల గుణము.

శ్లో॥ కఫానిలవిషశ్వాసకాసదౌర్గంధ్యనాశనః ।
పిత్తహృత్పార్శ్వశూలఘ్నస్సుముఖస్సముదాహృతః ॥

తా॥ ఎర్రావాలు కఫము వాతము విషము శ్వాసము కాస దౌర్గంధ్యము పిత్తము పార్శ్వశూల వీటిని నివర్తింపంజేయు.

నల్లావాలు.

శ్లో॥ ఆసురీమజికారాజకృష్ణకారాజసర్షపః।
తీక్ష్ణగంధాచాతితీక్ష్ణాక్షవధుఃక్షవకఃక్షువః ॥
రాజక్షవకఇత్యన్యారాజికాకృష్ణసర్షపః ।
క్షుధాబీజనకాచైవతాశ్చోక్తారాజసర్షపాః ॥

టీక॥ 1 ఆసురీ 2 మజికా 3 రాజకృష్ణకా 4 రాజసర్షప 5 తీక్ష్ణగంధా 6 అతితీక్ష్ణా 7 క్షవధు 8 క్షవక 9 క్షువ 10 రాజక్షవక 11 రాజికా 12 కృష్ణసర్షప 13 క్షుధాబీజనకా యీ 13 న్ను నల్లావాలపేళ్ళు.

నల్లావాల గుణము.

శ్లో॥ రాజకాకటుకాతిక్తా స్నిగ్ధోష్ణావస్తిదూషణా । రుచిస్యాత్క ఫహృద్దృష్టిదూషణారక్తదూషణా ॥ ఏభిశ్చతక్రసంసిద్ధం దద్రూ దావర్తనంజయేత్ ॥ సిధ్మాని పామాపిటికాక్రిమికుష్ఠాన్యరూం షిచ।ఏభిర్గోమూత్రసంసిద్ధంతైలంకుష్ఠహరంపరం ॥

తా॥ నల్లావాలు కారముగను చేదుగను జిగటగను ఉష్ణముగను రుచికరముగను నుండు. మరియు నిది పొత్తికడుపునొప్పి కఫము హృద్రోగము దృష్టి రక్తము వీటిని నశింపంజేయు. మరియు దీనిని మజ్జిగతో పాకముజేసి పుచ్చుకొనిన దద్రురోగము ఉదావర్తము సిధ్మము గజ్జికురుపులు పిటికలు క్రిమిరోగము కుష్ఠువు పుండ్లు యివి నివర్తించు. మరియు నిదియు గోమూత్రము వీటిని తైలమునందు వైచిపాకముగవండి అభ్యంజనముచేసుకొనిన కుష్ఠురోగము నివర్తించు.

కాకర.

శ్లో॥ కరీకఃకాండకటుకోనాసాగంధోరజఃకటుః ।
ఉగ్రగంధస్తోయవల్లీకారవల్లీసుకాండకః ।
కరీరోరాజకస్తీక్ష్ణకరస్స్యాద్వహ్నిధూమకః ॥

టీక॥ 1 కరీర 2 కాండకటుక 3 నాసాగంధ 4 రజ 5 కటు 6 ఉగ్రగంధ 7 తోయవల్లీ 8 కారవల్లీ 9 సుకాండక 10 కరీర 11 రాజక 12 తీక్ష్ణకర 13 వహ్ని ధూమక యీ 13 న్ను కాకరపేళ్ళు.

కాకర గుణము.

శ్లో॥ నిదిఁష్టఃకాండకటుకస్తిక్తోష్ణావాతదూషణః।
రుచిస్యాత్కఫహృత్కుష్ఠదూషణఃపిత్తకోపనుత్ ॥

తా॥ కాకర కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగను రుచికరముగనునుండు. మరియు నిది వాతము కఫము కుష్ఠువు పిత్తప్రకోపము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

నీరుపిప్పలి.

శ్లో॥ జలపిప్పల్యభిమతాశారదాతోయపిప్పలీ ।
మత్స్యాదనీమత్స్యగంధాలాంగలీశకులాదనీ ॥

టీక॥ 1 జలపిప్పలి 2 భిమతా 3 శారదా 4 తోయపిప్పలీ 5 మత్స్యాదనీ 6 మత్స్యగంధా 7 లాంగలీ 8 శకులాదనీ యీ 8 న్ను నీరుపిప్పలి పేళ్ళు.

నీరుపిప్పలి గుణము.

శ్లో॥ జలపిప్పలికాతిక్తాంగ్యాక్షివాతకఫాపహా ।
విషవేగాతిశమనీశ్రోత్రశుద్ధికరీపరం ॥

తా॥ నీరుపిప్పలి చేదుగనుండు. మరియు నిది నేత్రవాయువు కఫము విషము బధిరత్వము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

పుష్పకాంతగే.

శ్లో॥ జలపిప్పల్యహృద్యాచక్షుష్యాశుక్రలాలఘుః ।
సంగ్రాహిణీహిమారూక్షారక్తదాహవ్రణాపహా ।
రసదోషంక్రిమీన్ దాహంవ్రణంశ్వాసంకఫంతథా ।
వాతంవిషంభ్రమంమూర్ఛాంతృష్ణాంపిత్తజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ నీరుపిప్పలి హృదయము నేత్రము వీటికి మేలుజేసును. శుక్రమును వృద్ధి జేయును లఘువుగనుండును. మలమును గట్టిపరచును. చల్లగనుండును. రూక్షజేసును. దుష్టరక్తమును విరుచును. మరియు నిది వ్రణములు రసదోషము నులిపురుగులు తాపము శ్వాసము కఫము వాతము విషము భ్రమ మూర్ఛ దప్పి పిత్తజ్వరము వీటిని హరింపం జేయు.

వెల్లుల్లి.

శ్లో॥ రసోనోలశునోరిష్టోమత్స్యగంధోమహౌషధః ॥

టీక. 1 రసోన 2 లశున 3 అరిష్ట 4 మత్స్యగంధ 5 మహౌషధ యీ 5 న్ను వెల్లుల్లిపేళ్ళు.

పెద్దవెల్లుల్లి.

శ్లో॥ మహాకందోరసోనోన్యోగృంజనోదీర్ఘపత్రకః ॥

టీక॥ 1 మహాకంద 2 గృంజన 3 దీర్ఘపత్రక యీ 3 న్ను పెద్దవెల్లుల్లిపేర్లు.

వెల్లుల్లి గుణము.

శ్లో॥ లశునంకటుతీక్ష్ణోష్ణంకఫగుల్మార్శకుష్ఠజిత్ ।
సమీరక్షయకృత్క్రిమిజన్మేహాధ్మానాగ్నిమాంద్యజిత్ ।
గ్రహణీశోషశమనంజ్వరోన్మాదవినాశనం ॥

తా॥ వెల్లుల్లి కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కఫము గుల్మము అర్శస్సు కుష్ఠము వాతము క్షయరోగము క్రిమిరోగము మేహము కడుపుబ్బరము అగ్నిమాంద్యము గ్రహణి వాపు జ్వరము ఉన్మాదము వీటిని నశింపంజేయు.

నీరుల్లి.

శ్లో॥ పలాండుర్యవనేష్టశ్చసుకందోముఖదూషణః ॥

టీక॥ 1 పలాండు 2 యవనేష్ట 3 సుకంద 4 ముఖదూషణ యీ 4 న్ను నీరుల్లి పేర్లు.

పచ్చనీరుల్లి.

శ్లో॥ హరితోన్యఃపలాండుస్స్యాద్వితర్కోగృంజనస్స్మృతః ॥

టీక॥ 1 వితర్క 2 గృంజనము యీ 2 న్ను పచ్చనీరుల్లిపేళ్ళు.

నీరుల్లి గుణము.

శ్లో॥ పలాండుస్తద్గుణైస్తుల్యఃకఫకృన్నాతిపిత్తలః ।
అనుష్ణఃకేవలంవాతనాశనోపాకరసాజ్ఞయేత్ ॥

తా॥ నీరుల్లి వెల్లుల్లియొక్క గుణము కలదైయుండును. కఫమునుజేయును. కొంచెము పిత్తమునుజేయును. బలముచేయును. కేవల వాతమును పోగొట్టును. పాకము వలన రుచిగనుండును.

అరటి.

శ్లో॥ కదళీసుకుమారాచరంభాభానుఫలామతా ।
కాశ్మీరఃసచనిస్సారోవిచాహా స్తివిషాణికా ।
ఏకాష్ఠీలావారణాంబువృత్తపుష్పీమహాఫలా ॥

టీక॥ 1 కదళీ 2 సుకుమారా 3 రంభా 4 భానుఫలా 5 కాశ్మీర 6 నిస్సార మోచా 8 హస్తివిషాణికా 9 ఏకాష్ఠీలా 10 వారణాంబు 11 వృత్తపుష్పీ 12 మహాఫలా యీ 12 న్ను అరటిపేళ్ళు.

అరటి గుణము.

శ్లో॥ కదళీయోనిదోషాశ్మరక్తపిత్తహరాహిమా । తత్కందశ్శీతలో బల్యః కేశ్యఃపిత్తకఫాస్రజిత్ । తత్ఫలంమధురంశీతంవిష్టంభీకఫకృద్గురు । స్నిగ్ధంపిత్తాస్రతృట్ దాహక్షతక్షయసమీరజిత్ ॥ కోమలంకదళంశీతం మధురంచకషాయకం । రుచ్యమమ్లం సముద్దిష్టంపిత్తనాశకరంచతత్ । కషాయతిక్తంసంగ్రాహిదీపనంరూక్షశీతళం । మేహపిత్తాతిసారార్శః పిత్తాస్రక్ప్రజ్వరాపహం॥కఫఘ్నంవాతలంపథ్యంకదళ్యాస్తరుణంఫలం । పుష్పంకదళ్యాస్స్నిగ్ధంమధురంతువరంగురు । గ్రాహితిక్తంచాగ్నిదీప్తికరంవాతవినాశనం । కించిదుష్ణంచవీర్యస్యరక్తపిత్తంక్షయంహరేత్ ॥ కదళీగర్భకాండంతుసకషాయంహిమంగురు । తృష్ణదాహాస్రపిత్తఘ్నంశ్లేష్మలంవహ్నిసాదనం ॥

తా॥ అరటి యోనిదోషము అశ్మరీరోగము రక్తపిత్తము వీటిని నశింపంజేయు. శీతలముగనుండు. అరటిగడ్డ చలువజేసును బలమునిచ్చును. వెంట్రుకలకు హితముగనుండును. మరియు పిత్తము కఫము కుసుమరోగము వీనిని పోగొట్టును. అరటిపండు మధురముగను శీతలముగను మలబద్ధకారిగను జిగటగనునుండు. కఫము గురుత్వము వీటినికేసును. మరియు నిది పిత్తరక్తము దప్పి తాపము గాయము క్షయము వాతము వీటిని నివర్తింపంజేయు. లేత అరటికాయ శీతలముగను మధురముగను వగరుగను రుచిగను పుల్లగనునుండు. పిత్తమునుపోగొట్టును ముదిరిన అరటికాయ వగరుగను చేదుగను మలబద్ధకారిగను రూక్షముగను శీతలముగను పథ్యకారిగనునుండు. మరియు నిది

మేహము పిత్తాతిసారము అర్శస్సు పిత్తరక్తము దప్పి జ్వరము కఫము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయే గాక అగ్నిదీపనము వాతము వీట్లను సగా గలుగంజేయు. అరటిపూలు జిగటగను మధురముగను వగరుగను గురువుగను మలబద్ధకారిగను చేదుగనునుండు. అగ్నిదీపనమునుజేసును. వాతమును బోగొట్టును. వీర్యమునకు నొకింతవేడిమి బుట్టించును. మరియు రక్తపిత్తము క్షయము వీటిని హరించును. అరటిబొండె వగరుగను శీతలముగను గురువుగనునుండు. దప్పి తాపము పిత్తము వీటిని బోగొట్టును. కఫము అగ్నిమాంద్యము వీటినిజేయును.

అడవి అరటి.

శ్లో॥ కాష్ఠకదలీసుకాష్ఠావనకదళీకాష్ఠిలాధరారంభా ।
దారుకదళీఫలాఢ్యావనమోచాశుక్రవర్ధనీచ॥

తా॥ 1 కాష్ఠకదళీ 2 సుకాష్ఠా 3 వనకదళీ 4 కాష్ఠిలా 5 ధరారంభా 6 దారుకదళీ 7 ఫలాఢ్యా 8 వనమోచా 9 శుక్రవర్ధనీ యీ 9 న్ని అడవిఅరటిపేళ్ళు.

అడవిఅరటి గుణము.

శ్లో॥ స్యాత్కాష్ఠకదళీరుచ్యారక్తపిత్తహరాహిమా ।
గురుర్మందాగ్నికరణీమధురాదుర్జరాచసా ॥

తా॥ అడవిఅరటి రుచిగను శీతలముగను గురువుగను మధురముగనునుండు. రక్తపిత్తమునుబోగొట్టు. అగ్నిమాంద్యమునుజేయు. జీర్ణము కాకుండును.

కొండఅరటి.

శ్లో॥ శ్రీకదళీగురురంభాపర్వతమోచాచపుణ్యకదళీచ ।
బహుప్రజావనరంభాగిరిజాగజవల్లభావహితా ॥

టీక॥ 1 శ్రీకదళీ 2 గురురంభా 3 పర్వతమోచా 4 పుణ్యకదళీ 5 బహుప్రజా 6 వనరంభా 7 గిరిజా 8 గజవల్లభా యీ 8 న్ని కొండఅరటిపేళ్ళు.

కొండఅరటి గుణము.

శ్లో॥ గిరికదళీమధురహిమాబలవీర్యవృద్ధిదాయేనిరుచ్యా ।
తృట్పిత్తదాహశోషప్రశమనకర్త్రీచదుర్జరాగురుః ॥

తా॥ కొండఅరటి మధురముగను రుచిగను గురువుగనునుండు. శైత్యమును జేసును. బలమును శుక్రమును వృద్ధిజేయును. మరియు దప్పి పిత్తము తాపము శోష వీటిని శమింపంజేయు జీర్ణముకాకుండును.

బంగారపు అరటి.

శ్లో॥ అన్యాసువర్ణకదళీసువర్ణరంభాచకనకరంభాచ ॥

టీక: 1 సువర్ణకదళి 2 సువర్ణరంభా 3 కనకరంభా యీ 3 న్ను బంగారపు అరటిపేళ్ళు

బంగారపుఅరటి గుణము.

శ్లో॥ సువర్ణమోచామధురాహిమాచనాల్పాశనాదీపనకారిణీచ ।
తృష్ణాపహాదాహవిమోచనీచకఫాపహా వృష్యకరీగురుశ్చ ॥

తా॥ బంగారపుఅరటి మధురముగను శీతలముగను గురువుగనుండు. అధికాహారాపేక్షను బుట్టించును. మరియు దప్పి తాపము కఫము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక అగ్నిదీపనము శుక్రవృద్ధి వీటిని సహా కలుగించేయును.

నల్లఅరటిపండ్ల గుణము.

శ్లో॥ కృష్ణరంభాఫలంస్వాదుభేదిహృద్యంహిమంగురు ।
సుగంధిబృంహణంమేహదాహపిత్తాస్రనాశనం ॥

తా॥ నల్లఅరటిపండ్లు రుచిగను శీతలముగను గురువుగను సువాసనగలదిగనుండు. దోషములభేదించును. హృదయమునకు మేలుజేసును. మరియు మేహతాపము పిత్తరక్తము వీటి[illegible].

[illegible] గుణము.

శ్లో॥ పిత్తఘ్న[illegible] ।
రక్తపిత్త[illegible] ॥

తా॥ బొంత[illegible] పిత్తము రక్తపిత్తము ప్రమేహము రక్తదోషము [illegible]యేగాక శుక్రమును వృద్ధిజేయును.

[illegible] గుణము.

శ్లో॥ [illegible]
[illegible] ।
[illegible]

తా॥ అరటినీళ్లు శీతలముగను మలబద్ధకారిగను చేదుగనునుండును. మరియు నిది దప్పి తాపము మూత్రకృచ్ఛ్రము అతిసారము మేహరోగములు గ్రాహకములు రక్తపిత్తము అస్థిస్రావము సోమరోగము వీటిని నశింపఁజేయును.

వావిలి.

శ్లో॥ సింధువారః శ్వేతపుష్పః సింధుకః సింధువారకః ।
శుక్లస్స్యాచ్ఛ్వేతసురసా సిద్ధకశ్చాతిసిద్ధకః ।
శ్వేతమంజరికా సింధుః స్యాదేవ శ్వేతసింధుకః ॥

టీక॥ 1 సింధువార 2 శ్వేతపుష్ప 3 సింధుక 4 సింధువారక 5 శుక్ల 6 శ్వేతసురసా 7 సిద్ధక 8 అతిసిద్ధక 9 శ్వేతమంజరికా 10 సింధు 11 శ్వేతసింధుక యీ 11 న్ను వావిలిపేళ్ళు.

నల్లవావిలి.

శ్లో॥ నీలపుష్పశ్శీతసహా నిర్గుండీ నీలసింధుకః ।
సుగంధికా విషేంద్రాణీ భూతకేశీ జనచ్ఛదా ।
కృష్ణసంజ్ఞో విషఘ్నశ్చ పవిత్రో గిరిసింధుకః ।
శేఫాలికా శితాశ్శిరుర్వనజా నీలమంజరీ ॥

టీక॥ 1 నీలపుష్ప 2 శీతసహా 3 నిర్గుండీ 4 నీలసింధుక 5 సుగంధికా 6 విష 7 ఇంద్రాణీ 8 భూతకేశీ 9 కృష్ణసంజ్ఞ 10 విషఘ్న 11 పవిత్ర 12 గిరిసింధుక 13 శేఫాలికా 14 శిఫిరు 15 వనజా 16 నీలమంజరి యీ 16 న్ను నల్లవావిలిపేళ్ళు.

వావిలి గుణము.

శ్లో॥ సింధుకః కటుతిక్తస్స్యాదుష్ణశ్చ కఫాపహః ।
పిత్తశ్లేష్మక్రిమికుష్ఠప్లీహాగుల్మారుచీర్జయేత్ ।
సన్నిపాతజ్వరోన్మాదప్రతిశ్యాయవినాశనః ॥

తా॥ నల్లవావిలి కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండును. మరియు నిది క్రిమిరోగము కుష్ఠువు కఫము పిత్తము శ్లేష్మము ప్లీహము గుల్మరోగము అరుచి సన్నిపాతము జ్వరము పిచ్చి పీనస వీటిని నశింపఁజేయును.

తెల్లదింటెన.

శ్లో॥ అశ్వఖురశ్శ్వేతపుష్పీ శ్వేతా చ గిరికర్ణికా । కటభీ శ్వేతనా
మా చ శ్వేతస్యందః పరాజితా । విషఘ్నా జనికా చండా గర్దభా

నిధిపుష్పికా । గవాక్షుచాక్షుషాశూర్పీచంద్రపాదీతథైవచ ।
శివమల్లీపాశుపతాహ్యేకాష్ఠీలాంబుకోవసుః ॥

టీక॥ 1 అశ్వఖుర 2 శ్వేతపుష్పి 3 శ్వేతా 4 గిరికర్ణికా 5 కటుభా 6 శ్వేతనామా 7 శ్వేతస్యంద 8 పరాజితా 9 విషఘ్నా 10 జనికా 11 చండా 12 గర్దభా 13 నిధిపుష్పికా 14 గవాక్షుచాక్షుషా 15 శూర్పీ 16 చంద్రపాదీ 17 శివమల్లీ 18 పాశుపతా 19 ఏకాష్ఠీలా 20 అంబుకా 21 వసు యీ 21 న్ని తెల్లదింటెన పేళ్లు.

తెల్లదింటెన గుణము.

శ్లో॥ శ్వేతాతిక్తకషాయాచజ్వరపిత్తకఫాపహా ।
విషకుష్ఠామశోఫఘ్నీశిరశ్శూలాక్షిరోగజిత్ ॥

తా॥ తెల్లదింటెన చేదుగను వగరుగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము కఫము విషము కుష్టువు ఆమవాతము శోఫ తలనొప్పి నేత్రరోగము వీటిని నివర్తింపజేయు.

నల్లదింటెన.

శ్లో॥ నీలపుష్పీమహానీలీగిరికర్ణీగవాదనీ ।
వల్లిజాత్యక్తగంధాచనీలపుష్పీప్రకీర్తితా ।
నీలాచకుసుమాచైవవిషఘ్నీశ్యామపుష్పికా ॥

టీక॥ 1 నీలపుష్పి 2 మహానీలీ 3 గిరికర్ణీ 4 గవాదనీ 5 వల్లిజా 6 త్యక్తగంధా 7 నీలపుష్పి 8 నీలా 9 కుసుమా 10 విషఘ్నీ 11 శ్యామపుష్పికా యీ 11 న్ను నల్లదింటెనపేళ్ళు.

నల్లదింటెన గుణము.

శ్లో॥ నీలపుష్పీకషాయాచకపిత్తసమీరజిత్ ।
కుష్ఠగుల్మాష్టశూలఘ్నీనయనారుణతేజనీ ॥

తా॥ నల్లదింటెన వగరుగనుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము వాతము కుష్టువు గుల్మరోగము అష్టశూలలు కంటియెరుపు వీటిని నివర్తింపజేయు.

లక్క.

శ్లో॥ జననీచైవసంవర్తాజతుకాచక్రవర్తినీ ।
జతుకారాజతుఃకృష్ణాలోహితాన్యారుణోద్భవా ॥

టీక॥ 1 జననీ 2 సంవర్తా 3 జతుకా 4 చక్రవర్తినీ 5 జతుకారా 6 జతు 7 కృష్ణా యీ 7 న్ను నల్లలక్క పేళ్ళు. 1 లోహితా 2 అరుణోద్భవా యీ 2 న్ను ఎఱ్ఱలక్క పేళ్ళు.

లక్క గుణము.

శ్లో॥ జతుకాశిశిరాతిక్తార క్తదోషనిబర్హణి ।
పిత్తప్రశమనీహిక్కా విషవేగంప్రమోహగతః ॥

తా॥ లక్క శీతలముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది రక్తదోషము పిత్తము ఎక్కిళ్ళు విషము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

మెట్టదామర.

శ్లో॥ పద్మచారిణ్యతిచరాపద్మాపద్మవతీతిచ ।
చారటీగంధమాలాచలక్ష్మీశ్శ్రేష్ఠాసుపుష్కలా ॥

టీక॥ 1 పద్మచారిణీ 2 అతిచరా 3 పద్మా 4 పద్మవతీ 5 చారటీ 6 గంధమాలా 7 లక్ష్మీః 8 శ్రేష్ఠా 9 సుపుష్కలా యీ 9 న్ని మెట్టదామర పేళ్ళు.

మెట్టదామర గుణము.

శ్లో॥ పద్మాశీతాలఘు స్తిక్తాస్వాద్వీమునిః ప్రకీర్తితా ।
రక్తకాసారుచింహంతిపిత్తదాహప్రశాంతికృత్ ॥

తా॥ మెట్టదామర శీతలముగను చుఱకనగను చేదుగను రుచికరముగనునుండు. మరియు నిది రక్తదోషము కాసము అరుచి పిత్తము దాహము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

నేలతాడి.

శ్లో॥ గృష్టిశ్చవిష్వక్సేనాచవారాహీసూకరోవరః ।
మాధవఃసౌకరీకాశీకాంతా చవనమాలినీ ।
ముసలీఖలినీతాలపత్రీకాంచనపుష్పికా ।
మహావృక్షోవృత్తకందఃఖర్జూరీతాలమూలికా ॥

టీక॥ 1 గృష్టి 2 విష్వక్సేనా 3 వారాహీ 4 సూకర 5 వర 6 మాధవ 7 సౌకరీ 8 కాశీ 9 కాంతా 10 వనమాలినీ 11 ముసలీ 12 ఖలినీ 13 తాలపత్రీ 14 కాంచనపుష్పికా 15 మహావృక్ష 16 వృత్తకంద 17 ఖర్జూరీ 18 తాలమూలికా యీ 18 న్ని నేలతాడి పేళ్ళు.

నేలతాడి గుణము.

శ్లో॥ వారాహీకఫహృత్కోష్ణాచకండూమేహాతిరక్తజిత్ ।
క్షయకుష్ఠక్రిమిహరావృష్యాబల్యారసాయనీ ॥

తా॥ నేలతాడి ఉష్ణముగనుండు. ఇది కఫము దురద మేహము రక్తదోషము క్షయరోగము కుష్టువు క్రిమిరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక ధాతుపుష్టి బలము శరీరపుష్టి వీటిని సగా కలుగంజేయు.

మాంసరోహిణి.

శ్లో॥ మాంసరోహిణ్యతిరుహావృత్తాచర్మకరీస్మృతా ।
వికసామాంసరోహాచరోహాతిక్తాప్రకీర్తితా ॥

టీక॥ 1 మాంసరోహిణీ 2 అతిరుహా 3 వృత్తా 4 చర్మకరీ 5 వికసా 6 మాంసరోహా 7 రోహా 8 తిక్తా యీ 8 న్ను మాంసరోహిణిపేళ్ళు.

మాంసరోహిణి గుణము.

శ్లో॥ మాంసీకషాయకటుకారక్తపిత్తకఫాపహా ।
అసృగ్దరాతిశూలఘ్నీశమనీశోణితార్శసాం ॥

తా॥ మాంసరోహిణి వగరుగను కారముగనునుండు. మరియు నిది రక్తపైత్త్యము కఫము అసృగ్దరము శూల రక్తదోషము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

బదనికె.

శ్లో॥ వందాకస్స్యాద్వృక్షరుహా శేఖరీకామరూపిణీ ।
వృక్షాదనీతరురుహాకామజ్యాపదరోహిణీ ।
పాదపావృక్షభక్షాచనీలవర్ణాచరోహిణీ ॥

టీక॥ 1 వందాక 2 వృక్షరుహా 3 శేఖరీ 4 కామరూపిణీ 5 వృక్షాదనీ 6 తరురుహా 7 కామజ్యా 8 పదరోహిణీ 9 పాదపా 10 వృక్షభక్షా 11 నీలవర్ణా 12 రోహిణీ యీ 12 న్ను బదనికె పేళ్ళు.

బదనికె గుణము.

శ్లో॥ వందాకఃకఫవాతాస్రరక్షోవ్రణవిషాపహః ।
[illegible]వ్రణాకహాద్వికార్యసిద్ధికరఃపరః ॥

తా॥ బదనికె కఫము వాతము రక్తదోషము తీక్ష్ణవ్రణము విషము ఘాతవ్రణము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక కాయసిద్ధిని గలుగఁజేయు.

ప్రొద్దుదిరుగుడుచెట్టు.

శ్లో॥ సువర్చలాదిత్యకాంతాసూర్యభక్తాసుఖోద్భవా ॥

టీక॥ 1 సువర్చలా 2 ఆదిత్యకాంతా 3 సూర్యభక్తా 4 సుఖోద్భవా యీ 4 న్ను ప్రొద్దుదిరుగుచెట్టుపేళ్ళు.

ప్రొద్దుదిరుగుడుచెట్టు గుణము.

శ్లో॥ ఆదిత్యభక్తాకటుకాతిక్తోష్ణోస్ఫోటకాపహా ।
శ్వాసకాసహరాశ్లేష్మరసాయనపరాచసా ॥

తా॥ ప్రొద్దుదిరుగుచెట్టు కారముగను ఉష్ణముగను బలకరముగనునుండు. మరియు నిది బొబ్బలు శ్వాస కాస వీటిని బోగొట్టును.

మండూకబ్రహ్మి.

శ్లో॥ మండూకపర్ణీమండూకీవరదాదిత్యవల్లపి।సుహామాతస్యనామాచవిక్రాంతాసైవకీర్తితా। బ్రహ్మసోమావినిర్దిష్టాదివ్యతేజామహౌషధిః । కపోతవంకాత్వష్టాచసైవబ్రహ్మసువర్చలా। మేదస్సంపాదసీమేధ్యాస్మారిణీధారిణీతథా । సరస్వతీరోహిణీకాహారిణీభారతీహరీ ॥

టీక॥ 1 మండూకపర్ణీ 2 మండూకి 3 వరదా 4 ఆదిత్యవల్లి 5 సుహామా 6 సత్యవామా 7 విక్రాంతా 8 బ్రహ్మసోమా 9 దివ్యతేజా 10 మహౌషధిః 11 కపోతవంకా 12 త్వష్టా 13 బ్రహ్మసువర్చలా 14 మేదస్సంపాదసి 15 మేధ్యా 16 స్మారిణీ 17 ధారిణీ 18 సరస్వతీ 19 రోహిణికా 20 హారిణీ 21 భారతీ 22 హరి యీ 22 న్ను మండూకబ్రహ్మిపేళ్ళు.

మండూకబ్రహ్మి గుణము.

శ్లో॥ బ్రహ్మసోమాచతిక్తోష్ణాశోషపాండుజ్వరాపహా ।
దీపనీకుష్ఠకండూఘ్నీప్లీహావాతబలాసనుత్ ॥

తా॥ మండూకబ్రహ్మి కారముగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది వాపు పాండువు జ్వరము కుష్టువు దురద ప్లీహరోగము వాతము బలాసరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగంజేయు.

సర్పాక్షి.

శ్లో॥ నాకులీసర్పగంధాచసుగంధాభోగిగంధికా।
సైవసర్పసుగంధేతిసువహాగంధనాకులీ।
నాగాక్షీచైవఛత్రాకీసురసాచసుపత్రికః॥

టీక॥ 1 నాకులి 2 సర్పగంధా 3 సుగంధా 4 భోగిగంధికా 5 సర్పసుగంధ 6 సువహా 7 గంధనాకులీ 8 నాగాక్షి 9 ఛత్రాకి 10 సురసా 11 సుపత్రిక యీ 11 న్ను సర్పాక్షి పేళ్ళు.

సర్పాక్షి గుణము.

శ్లో॥ నాకులీకటుకాతిక్తాస్యాత్తీక్ష్ణోష్ణాప్రకీర్తితా।
మూషకస్య విషంహంతిక్రిమిదోషవినాశినీ॥

తా॥ సర్పాక్షి కారముగను రుచ్యముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది పందికొక్కువిషము క్రిమిదోషము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

పెద్దసర్పాక్షి.

శ్లో॥ అన్యామహాసుగంధాచసువహాగంధనాకులీ।
సర్పాక్షీనకులేష్టాచసారకీవిషమర్దనీ॥

టీక॥ 1 మహాసుగంధా 2 సువహా 4 గంధనాకులి 4 సర్పాక్షి 5 నకులేష్టా 6 సారకీ 7 విషమర్దనీ యీ 7 న్ను పెద్దసర్పాక్షి పేళ్ళు.

పెద్దసర్పాక్షి గుణము.

శ్లో॥ సర్పాక్షీకటుతిక్తోష్ణాక్రిమిహృద్రోగకుష్ఠజిత్।
వృశ్చికోందురుసర్పాదివిషఘ్నీవ్రణనాశినీ॥

తా॥ పెద్దసర్పాక్షి కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది క్రిమిరోగము హృద్రోగము కుష్టువు తేలువిషము ఎలుకవిషము సర్పాదులవిషము వ్రణము వీటిని నశింపంజేయు.

వృద్ధదారు.

శ్లో॥ వృద్ధదారుఃకాలవేగీజృంభకోజీర్ణవాలుకః।
అంభఃకోటరపుష్పీస్యాదజాండీచాగళాంద్ర్యపి॥

టీక॥ 1 వృద్ధదారు 2 కాలవేగీ 3 జృంభక 4 అజీర్ణవాలుక 5 అంభ 6 కోటరపుష్పీ 7 అజాండీ 8 అగళాండి యీ 8 న్ని వృద్ధదారు పేళ్ళు.

వృద్ధదారు గుణము.

శ్లో॥ వృద్ధదారుఃకటుస్తిక్తఃస్నిగ్ధోష్ణఃకఫవాతజిత్।
స్వయథుంక్రిమిమేహాంశ్చహంతిశోఫోదరంతథా॥

తా॥ వృద్ధదారు కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కఫము వాతము వాపు క్రిమిరోగము ప్రమేహము శోఫ మహోదరము వీటిని నివర్తింపజేయు.

ముణుగుదామర.

శ్లో॥ రక్తపాదీశమీపత్రసమంగాంజలికారికా।
నమస్కారీగంధకారీశరాలీఖదిరేత్యపి।
నక్తమూలాశిలపత్రాకాళికాసూక్ష్మమూలికా॥

టీక॥ 1 రక్తపాదీ 2 శమీపత్ర 3 సమంగా 4 అంజలికారికా 5 నమస్కారీ 6 గంధకారీ 7 శరాలీ 8 ఖదిర 9 నక్తమూలా 10 శిలపత్రా 11 కాళికా 12 సూక్ష్మమూలికా యీ 12 న్ని ముణుగుదామర పేళ్ళు.

ముణుగుదామర గుణము.

శ్లో॥ రక్తపాదీకటుస్తిక్తారక్తపిత్తాతిసారజిత్।
అపస్మారహరాక్షేపాభూతసంతాపనాశినీ॥

తా॥ ముణుగుదామర కారముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది రక్తపైత్యము అతిసారము మూర్ఛ ఆక్షేపరోగము (అనగా వున్నట్టుండులికిపడుట) భూతబాధ వీటిని నివర్తింపజేయు.

హంసపాది.

శ్లో॥ రక్తపాదీవిశ్వగంధీవిష్వగ్గంధీత్రిపాద్యపి।
హంసపాదీహంసపదాఘృతమండలకస్తునః।

సంచారిణీవిపాదీచపాదాంగీశ్వేతపాదికా ।
ప్రహ్లాదినీమధుస్రావీకటుమారీచకీర్తితా ॥

టీక॥ 1 రక్తపాదీ 2 విశ్వగంధీ 3 విష్వగ్రంధీ 4 త్రిపాదీ 5 హంసపాదీ 6 హంసపదా 7 ఘృతమండలక 8 సంచారిణీ 9 విపాదీ 10 పాదాంగీ 11 శ్వేతపాదికా 12 ప్రహ్లాదినీ 13 మధుస్రావీ 14 కటుమారీ యీ 14 న్ను హంసపాది పేర్లు.

హంసపాది గుణము.

శ్లో॥ హంసపాదీగురుశ్శీతాభూతాపస్మారనాశినీ ।
విషజిత్ వ్రణహారీచశూలశ్వాసవినాశినీ ॥

తా॥ హంసపాదీ గురుత్వముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది పిశాచ బాధ మూర్ఛరోగము విషము వ్రణము శూల శ్వాసము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

శంఖపుష్పి.

శ్లో॥ శంఖపుష్పీకంబుపుష్పీశంఖాహ్వాశంఖమాలినీ ।
చిరంటీశంఖకుసుమామేధ్యావనవిలాసినీ ॥

టీక॥ 1 శంఖపుష్పీ 2 కంబుపుష్పీ 3 శంఖాహ్వా 4 శంఖమాలినీ 5 చిరంటీ 6 శంఖకుసుమా 7 మేధ్యా 8 వనవిలాసినీ యీ 8 న్ని శంఖపుష్పి పేర్లు.

శంఖపుష్పి గుణము.

శ్లో॥ శంఖినీకటుతిక్తోష్ణాకఫపిత్తబలాసనుత్ ।
విషాపస్మారభూతఘ్నీజరామృత్యూరసాయనీ ॥

తా॥ శంఖపుష్పి కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము బలాసరోగము విషము మూర్ఛ భూతబాధ ముదిమి వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక పుష్టికరముగనుండు.

చిర్రికూర.

శ్లో॥ తండులీయస్తుకమున్దిష్టంతండుల స్తండులేయకః ।
భండీర స్తండులీవిక్తో మేఘనాదోఘనస్వనః ॥

టీక॥ 1 తండులీయక 2 తండుల 3 తండులేయక 4 భండీర 5 తండులీ 6 విక్త 7 మేఘనాధ 8 ఘనస్వన యీ 8 న్ని చిర్రికూర పేర్లు.

చిర్రికూర గుణము.

శ్లో॥ తండులీయ్యంహిమంరూక్షంరక్తపిత్తాతిసారనుత్ ।
హంతికాసంత్రిదోషంచవిషంస్థావరజంగమం।
దీపనంసన్నిపాతఘ్నంజ్వరాతీసారనాశనం ॥

తా॥ చిర్రికూర శీతలముగను రూక్షముగనునుండు. మరియు నిది రక్తపిత్తము అతిసారము కాస త్రిదోషములు స్థావరవిషము అనగా పాషాణవిషము మొదలైనవి జంగమవిషము అనగా పాపాణాదివిషము సన్నిపాతము జ్వరము అతిసారము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తిని సహా కలుగంజేయు.

కసివెంద.

శ్లో॥ కాసమర్దోరిమర్దశ్చకాసారిఃకర్కశః స్తథా ।
కాలాంతరకయిత్యుక్తఃకాసవర్ణస్సువర్ణకః ॥

టీక॥ 1 కాసమర్ద 2 అరిమర్ద 3 కాసారి 4 కర్కశ 5 కాలాంతరక 6 కాస వర్ణ 7 సువర్ణక యీ 7 న్ని కసివెంద పేర్లు.

కసివెంద గుణము.

శ్లో॥ కాసమర్దస్సమాఖ్యాతోరూక్షశ్శిశిరపచ ।
కాసంనిర్వాశయత్యేషనాశయత్యాఖులంవిషం ।
పిష్టాస్తుబస్తమూత్రేణయోజయేద్దగ్గకేజ్వరే ॥
నస్యధూపప్రదానేనసర్వభూతగ్రహాపహః ॥

తా॥ కసివెంద రూక్షముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది కాసము సమస్తవిషములు వీటిని నివర్తింపంజేయు. మరియు దీనిని మేకపోతుమూత్రముతో నూరి తీవ్రజ్వరమునందుపయోగించిన నది నివర్తించు. దీనిని నస్యముచేసి ధూపము వేసిన సమస్తభూతపిశాచ గ్రహములు నివర్తించు.

చెఱకు.

శ్లో॥ ఇక్షుర్మహారసోవేణుర్నిస్సృతో గుడపత్రకః ।
తృణరాజో మధుస్తృణో గండీరో సృతపుష్పకః ॥

టీక॥ 1 ఇక్షు 2 మహారస 3 వేణు 4 నిస్సృత 5 గుడపత్రక 6 తృణరాజ 7 మధుతృణ 8 గండీర 9 అసృతపుష్పక యీ 9 న్ని చెఱకు పేర్లు.

చెఱుకు గుణము.

శ్లో॥ ఇక్షుస్స్యాన్మధురశ్శీతో వృష్యస్స్నిగ్ధో బలప్రదః ।
జీవనో వాతపిత్తఘ్నః కుర్యాన్మూత్రకఫక్రిమీన్ ।
సమూలే మధురోత్యర్థం మధ్యే మధురఏవచ ।
అగ్రగ్రంథిషువిజ్ఞేయోలవణో మూత్రలస్తథా॥

తా॥ చెఱుకు మధురముగను గురువుగను శీతలముగను వీర్యవృద్ధికరముగను జిగటగను బలకరముగను ప్రాణాధారముగనునుండు. మరియు నిది వాతము పిత్తము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక మూత్రము కఫము క్రిమిరోగము వీటిని గలుగంజేయు. యడుగుభాగము అతితియ్యగను మధ్యభాగము కొంచెము తియ్యగను అగ్రభాగము అనగా గ్రంథులు ఇది ఉప్పగనునుండు. మరియు నిది మూత్రమును వృద్ధిజేయును.

అడవిచెఱుకు.

శ్లో॥ ఇక్షుఃకర్కటకో వంశః కాంతారో వేణునిస్వనః ।
ఆరణ్యకోరసాఢ్యశ్చ కురంటస్సుకుమారకః ॥

టీక॥ 1 ఇక్షు 2 కర్కట 3 వంశ 4 కాంతార 5 వేణునిస్వన 6 అరణ్యక 7 రసాఢ్య 8 కురంట 9 సుకుమారక యీ 9 న్ని అడవిచెఱుకు పేర్లు.

అడవిచెఱుకు గుణము.

శ్లో॥ కాంతారో మధురో వృష్యో మేహఘ్నశ్శీతల స్తథా ।
శ్లేష్మఘ్న ఆమకారీతిబలవాన్ క్షయనాశనః ॥

తా॥ అడవిచెఱుకు మధురముగను వీర్యవృద్ధికరముగను శీతలముగను ఆమమును వృద్ధిజేయునదిగను బలకరముగనునుండు. మరియు నిది మేహము శ్లేష్మము క్షయము వీటిని నశింపంజేయు.

తెల్లచెఱుకు.

శ్లో॥ పౌండ్రకస్స్యాద్రసాలస్తు పుండ్రేక్షుః కాండకాశితః ।
కాశస్స్యాత్కుశకాండస్తు ధవళస్సితఖండకః ॥

టీక॥ 1 పౌండ్రక 2 రసాల 3 పుండ్రేక్షు 4 కాండకాశిత 5 కాశ 6 కుశకాండ 7 ధవళ 8 సితఖండక యీ 8 న్ని తెల్లచెఱుకు పేర్లు.

తెల్లచెఱుకు గుణము.

శ్లో॥ పౌండ్రకస్సురసశ్శీతః పాణిపాదాక్షిదాహజిత్ ।
ప్రదరాసృగ్దరంహంతి భ్రమపైత్యహరంపరం ॥

తా॥ తెల్లచెఱుకు మధురముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది అరిచేతులు అరికాళ్ళు కండ్లు వీటియందలి మంట ప్రదరరోగము అసృగ్దరము భ్రమము పైత్యము వీటిని నశింపంజేయు.

కాకిచెఱుకు.

శ్లో॥ శోకః కాండేక్షురపరః కాకేక్షుర్వాయసేక్షుకః ।
ఇక్ష్వాకుర్ధ్వాంక్షకాకోళిః క్షురకాండశ్చసూదనః॥

టీక॥ 1 శోక 2 కాండేక్షు 3 కాకేక్షు 4 వాయసేక్షుక 5 ఇక్ష్వాకు 6 ధ్వాంక్షకాకోళి 7 క్షురకాండ 8 సూదన యీ 8 న్ని కాకిచెఱుకు పేళ్ళు.

కాకిచెఱుకు గుణము.

శ్లో॥ శోకస్స్వాదుర్హిమోమస్త్రిక్తశ్శీతపైత్యానిలాపహః ।
కంమూత్రకారసక్త్యార్శ్వనాశోనీరసతాపజిత్ ॥

తా॥ కాకిచెఱుకు రుచికరముగను శీతలముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది శీతపైత్యము వాతము దుగను కాసము రక్తదోషము అర్శస్సు బలహీనత తాపము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

కుశదర్భ.

శ్లో॥ దర్భోబర్హిః కుశస్తీక్ష్ణస్సూచ్యగ్రోయజ్ఞభూషణః ॥

టీక॥ 1 దర్భ 2 బర్హి 3 కుశ 4 తీక్ష్ణ 5 సూచ్యగ్ర 6 యజ్ఞభూషణ యీ 6 న్ను కుశదర్భపేళ్ళు.

కుశదర్భ గుణము.

శ్లో॥ దర్భః కృచ్ఛ్రశ్మకృత్తృట్ప్రస్తిగుక్షుధరక్తజిత్ ॥

తా॥ కుశదర్భ మూత్రకృచ్ఛ్రము అశ్మరి దప్పి విస్తము వస్తిరోగము కఫము రక్తదోషము వీటిని పోగొట్టును.

ముంజదర్భ.

శ్లో॥ ముంజః క్షురాస్థూలదర్భో బాణాహ్వోబ్రహ్మమేఖలః ॥

టీక॥ 1 ముంజ 2 క్షురా 3 స్థూలదర్భ 4 బాణాహ్వ 5 బ్రహ్మమేఖల యీ 5 న్ను ముంజదర్భపేళ్ళు.

ముంజదర్భ గుణము.

శ్లో॥ ముంజోనుష్ణోవిసర్పాస్రమూత్రవస్త్యక్షిరోగజిత్ ॥

తా॥ ముంజగడ్డి ఉష్ణమునుజేయకుండును. మరియు విసర్పము రక్తదోషము మూత్రవస్థి నేత్రరోగము వీనిని బోగొట్టును.

రెల్లు.

శ్లో॥ కాశస్సుకాండఃకామేక్షుఋుషీకశ్శ్వేతవాసరః ।
శరఇక్ష్వారికేతుశ్చస్యాదిక్షురసస్స్మృతః ॥

టీక॥ 1 కాశ 2 సుకాండ 3 కామేక్షు 4 ఋుషీక 5 శ్వేతవాసర 6 శర 7 ఇక్ష్వారి 8 కేతు 9 ఇక్షురస యీ 9 న్ని రెల్లుపేళ్ళు.

తిప్పరెల్లు.

శ్లో॥ అథేక్షుకుసుమోబాణస్స్యాత్కాండశరఇక్షుకః ॥

టీక॥ 1 ఇక్షుకుసుమ 2 బాణ 3 కాండశర 4 ఇక్షుక యీ 4 న్ను తిప్ప రెల్లుపేళ్ళు.

రెల్లు గుణము.

శ్లో॥ కాశఃకృచ్ఛ్రాశ్మదాహాస్రపిత్తక్షయహరోహిమః ॥

తా॥ రెల్లు శీతలముగనుండు. మరియు నిది మూత్రకృచ్ఛ్రము అశ్మరీరోగము తాపము రక్తదోషము పిత్తము క్షయము వీటిని బోగొట్టును.

అవురుకసువు.

శ్లో॥ శ్యాద్వీరణాజ్జునంతృణ్యాంనదీవీరణవీరసు ।
లామజ్జకోరణతృణ్యోస్యసళదోదీర్ఘలాభవః ॥

టీక॥ 1 వీరణాజ్జున 2 తృణ్యా 3 నదీవీరణ 4 వీరసు 5 లామజ్జక 6 రణ తృణ్యా 7 సళద 8 దీర్ఘలాభవ యీ 8 న్ని అవురుకసువుపేళ్ళు.

అవురుకసువు గుణము.

శ్లో॥ వీరణస్తుకఫంహంతితథావాతాతిదాహజిత్ ।
రక్తకాస్రారుచింహన్తిత్యుక్తోవైద్యవిశారదైః ॥

తా॥ అవురుకసువు కఫము వాతము అతిదాహము రక్తదోషము కాసము అరుచి వీటిని నివర్తింపంజేయును.

వెదురు.

శ్లో॥ వంశో వేణుర్యవఫలః కార్ముకః తృణకేతుకః।
త్వక్సారః శతపర్వా చ మస్కరః కీచకస్తథా॥

టీక॥ 1 వంశ 2 వేణు 3 యవఫల 4 కార్ముక 5 తృణకేతుక 6 త్వక్సార 7 శతపర్వ 8 మస్కర 9 కీచక యీ 9 న్ని వెదురు పేళ్ళు.

వెదురు గుణము.

శ్లో॥ వైణవః కటుతిక్తోష్ణః శ్లేష్మజ్వరసమీరజిత్ ।
గర్భస్రవతిరక్తఘ్నో హృద్రోగవిషనాశనః ॥

తా॥ వెదురు కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది శ్లేష్మజ్వరము వాతము రక్తదోషము హృద్రోగము విషము వీటిని నశింపంజేయును. మరియు నిది గర్భస్రావమును గలుగంజేయును.

కిక్కసగడ్డి.

శ్లో॥ నళో నటో నడశ్చైవ నసచపోటగళస్స్మృతః ।
వనజో వర్తకో రంధ్రీ శూన్యో మేధ్యో విభీషణః ।
సమూలజశ్చనీలోష్ఠో మృదుపుష్పకపవచ ।
నారదశ్చజలాధారస్సుభిరశ్చవిటస్స్మృతః ॥

టీక॥ 1 నళ 2 నట 3 నడ 4 పోటగళ 5 వనజ 6 నర్తక 7 రంధ్రి 8 శూన్య 9 మేధ్య 10 విభీషణ 11 సమూలజ 12 నీలోష్ఠ 13 మృదుపుష్పక 14 నారద 15 జలాధార 16 సుభిర 17 విట యీ 17 న్ని కిక్కసగడ్డి పేళ్ళు.

కిక్కసగడ్డి గుణము.

శ్లో॥ నళస్స్వాదుః కటుః పాకే వీర్యేచోష్ణః ప్రకీర్తితః ।
విషఘాతః కఫహరః పిత్తరక్తానిలాపహః ॥

తా॥ కిక్కసగడ్డి రుచికరముగను కారముగను జీర్ణకారిగను ఉష్ణవీర్యము గలదిగనునుండు. మరియు నిది విషము కఫము పిత్తము రక్తదోషము వాతము వీటిని పోగొట్టును.

నల్లగరికె.

శ్లో॥ నీలదూర్వాభార్గవీకారుహాచశతపర్వికా ।
హరితాశాద్వలస్స్యాచ్ఛతపర్వాంగవేధకః ॥

టీక॥ 1 నీలదూర్వా 2 భార్గవికా 3 రుహా 4 శతపర్వికా 5 హరితా 6 శాద్వల 7 శతపర్వా 8 అంగవేధక యీ 8 న్ని నల్లగరికె పేళ్ళు.

తెల్లగరికె.

శ్లో॥ సహస్రవీర్యాగోలోమీశ్వేతదండాసితాలతా ।
విజయామంగలీచైవ శ్వేతాచకథితాబుధైః ॥

టీక॥ 1 సహస్రవీర్యా 2 గోలోమీ 3 శ్వేతదండా 4 సితాలతా 5 విజయా 6 మంగలి 7 శ్వేతా యీ 7 న్ని తెల్లగరికె పేళ్ళు.

తీగగరికె.

శ్లో॥ గంధదూర్వోరుగంధాచమత్స్యాక్షీశకులాదనీ ॥
వహ్నినాళీచవారుణీశకులాక్షకః ॥

టీక॥ 1 గంధదూర్వ 2 ఉరుగంధా 3 మత్స్యాక్షి 4 శకులాదని 5 వహ్నినాళి 6 వారుణి 7 శకులాక్షక యీ 7 న్ని తీగగరికె పేళ్ళు.

గరికెల గుణము.

శ్లో॥ దూర్వాత్రయంభవేత్తిక్తంరక్తపిత్తకఫాపహం ।
దాహతృష్ణావిసర్పాస్రదికండూకుష్ఠవినాశనః ॥

తా॥ నల్లగరికె తెల్లగరికె తీగగరికె ఇవి చేదుగనుండును. మరియు నివి రక్తపైత్యము కఫము తాపము దప్పి విసర్పి మొదలైనరోగములు దురద కుష్ఠువు వీటిని వశింపంజేయు.

తెల్లగలువ.

శ్లో॥ సుగంధం శ్వేతజలదం ముకుందాంభోజమంబుజం ।
పంకజంచారవిందంచకల్హారంచకుశేశయం ।
శతపత్రియుగాదః భకంజ్ఞ రవంశీతవ్యాంతకం ॥

టీక॥ 1 కుముద 2 శ్వేతజలజ 3 మంజుశాంభోజ 4 అంబుజ 5 పంకజ 6 అరవింద 7 కల్హార 8 కుశేశయ 9 శశిప్రియ 10 గార్దభక 11 సౌరవ 12 శీతప్రంటిక యీ 12 న్ని తెల్లగలువ పేళ్లు.

తెల్లగలువ గుణము.

శ్లో॥ కుముదంశీతళంతిక్తంరక్తపిత్తప్రమేహజిత్ ।
కృచ్ఛ్రమూత్రాభిఘాతఘ్నంపిష్టంనేత్రాతిశీతలం ॥

తా॥ తెల్లగలువ శీతలముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది రక్తపైత్యము ప్రమేహము మూత్రకృచ్ఛ్రము అభిఘాతజ్వరము నీటిని నివర్తింపంజేయును. మరియు నిది నేత్రములకు మిక్కిలి చలువను గలుగంజేయు.

చెంగలువ.

శ్లో॥ సౌగంధికంనీలపద్మంభద్రంకువలయంకుశం ।
ఇందీవరంతామరసంకువలంకుట్మలంమతం ॥

టీక॥ 1 సౌగంధిక 2 నీలపద్మ 3 భద్ర 4 కువలయ 5 కుశ 6 ఇందీవర 7 తామరస 8 కువల 9 కుట్మల యీ 9 న్ని చెంగలువ పేళ్లు.

చెంగలువ గుణము.

శ్లో॥ సౌగంధికంస్వాదుశీతంమేహహృచ్ఛ్వాసరోగజిత్ ।
గర్భవేగవహృచ్ఛస్తంపాణిపాదాంగదాహజిత్ ॥

తా॥ చెంగలువ రుచికరముగను శీతలముగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది మేహము శ్వాసరోగము గర్భవేదన అరికాళ్లు అరిచేతులు మొదలయుందలి మంట వీటిని నివర్తింపంజేయు.

నల్లగలువ.

శ్లో॥ నీలమిందీవరంభద్రంహల్లకంరక్తసంధ్యకం ।
నీలోత్పలంచకల్హారంకృష్ణాక్షంనలినంవిదుః ॥

టీక॥ 1 నీల 2 ఇందీవర 3 భద్ర 4 హల్లక 5 రక్తసంధ్యక 6 నీలోత్పల 7 కల్హార 8 కృష్ణాక్ష 9 నలిన యీ 9 న్ని నల్లగలువ పేళ్లు.

నల్లగలువ గుణము.

శ్లో॥ నీలోత్పలంచచక్షుష్యంరక్తలోచనకోపజిత్ ।
నేత్రరోగహరంవృష్యంపుష్పస్రావవినాశనం ॥

తా॥ నల్లగలువ నేత్రహితకారిగనుండు. ఇది కంటియెరుపు కానము నేత్ర దోషము కుసుమరోగము (అనగా రజస్సు అధికముగా స్రవించుట) వీటిని నివర్తింపం జేయు. మరియు నిది ధాతుపుష్టిని గలుగంజేయు.

ఎఱ్ఱగలువ.

శ్లో॥ రాజీవంస్యాత్కోకనదంశతపత్రంసరోరుహం ।
హల్లికంరక్తపుష్పంచశోణముత్పలరాజితం ॥

టీక॥ 1 రాజీవ 2 కోకనద 3 శతపత్ర 4 సరోరుహ 5 హల్లిక 6 రక్తపుష్ప 7 శోణ 8 ఉత్పలరాజిత యీ 8 న్ని ఎఱ్ఱగలువపేళ్ళు.

ఎఱ్ఱగలువ గుణము.

శ్లో॥ రాజీవంశీతళంతిక్తంరక్తమేహాతిసారజిత్ ।
శిరోభ్రమివికారఘ్నంరక్తపిత్తవినాశనం ॥

తా॥ ఎఱ్ఱగలువ శీతలముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది రక్తదోషము ప్రమేహము అతిసారము తలదిరుగుట రక్తపిత్తము వీటిని నశింపంజేయు.

తామర.

శ్లో॥ పద్మినీస్యాదుదకినీనళినీచకుముద్వతీ।
కమలంశతపత్రంచసారసంసరసీరుహం ।
పలాశినీపద్మవతీవనషండంమహాఫలం ॥

టీక॥ 1 పద్మినీ 2 ఉదకినీ 3 నళినీ 4 కుముద్వతీ 5 కమల 6 శతపత్ర 7 సారస 8 సరసీరుహ 9 పలాశినీ 10 పద్మవతీ 11 వనషండ 12 మహాఫల యీ 12 న్ను తామరపేళ్లు.

ఎఱ్ఱదామర.

శ్లో॥ రక్తపద్మంతథారాజీరాజీవంపద్మసీరుహం ।
అరవిందంకిసలయఃపుణ్డరీకంఘనోద్భవం ॥

టీక॥ 1 రక్తపద్మ 2 రాజీ 3 రాజీవ 4 పద్మసీరుహ 5 అరవింద 6 కిసలయ 7 పుండరీక 8 ఘనోద్భవ యీ 8 న్ని ఎఱ్ఱదామరపేళ్లు.

తామరపువ్వు.

శ్లో॥ కమలంశ్వేతమంభోజంసారసంసరసీరుహం । సహస్రపత్రంశ్రీగే
హంశతపత్రంకుశేశయం । పంకేరుహంతామరసం రాజీవం

పుష్కరాహ్వయం । అబ్జమంభోరుహంపద్మం పుండరీకంచ
పంకజం। నలంసరోజంనళినంమరవిందంమహోత్పలం॥

టీక॥ 1 కమల 2 అంభోజ 3 సారస 4 సరసీరుహ 5 సహస్రపత్ర 6 శ్రీగేహ 7 శతపత్ర 8 కుశేశయ 9 పంకేరుహ 10 తామరస 11 రాజీవ 12 పుష్కరాహ్వయ యీ 12 న్ను తామరపువ్వుపేళ్లు. 1 అబ్జ 2 అంభోరుహ 3 పద్మ 4 పుండరీక 5 పంకజ 6 నల 7 సరోజ 8 నళిన 9 అరవింద 10 మహోత్పల యీ 10 న్ని తెల్ల దామరపువ్వుపేళ్లు.

తామరపువ్వు గుణము.

శ్లో॥ కమలంశీతలంవర్ణ్యంమధురంరక్తపిత్తజిత్ ।
తృష్ణాదాహాస్రవిస్ఫోటవిషవీసర్పనాశనం ॥

తా॥ తామరపువ్వు శీతలముగను మధురముగనునుండు. మరియు నిది రక్తపిత్తము దప్పి తాపము రక్తదోషము విస్ఫోటము విషము విసర్పము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక దేహమునకు కాంతిని గలుగంజేయు.

తామరవిత్తులు.

శ్లో॥ పద్మబీజంతుపద్మాక్షంశాలూకంపద్మకర్కటం ।
అరవిందఫలంకౌంచంతాపసజ్ఞైత్వకతింధుకం ॥

టీక॥ 1 పద్మబీజ 2 పద్మాక్ష 3 శాలూక 4 పద్మకర్కట 5 అరవిందఫల 6 కౌంచ 7 తాపస 8 వికతింధుక యీ 8 న్ని తామరవిత్తులపేళ్లు.

తామరవిత్తుల గుణము.

శ్లో॥ పద్మబీజంహిమంస్వాదుగర్భసంస్థాపనంగురు।
కఫవాతహరంబల్యంగ్రాహిపిత్తాస్రదాహజిత్ ॥

తా॥ తామరవిత్తులు శీతలముగను రుచిగను గురువుగను బలకారిగను మలమును గట్టిపరచునదిగనునుండు. మరియు నిది కఫము వాతము పిత్తరక్తము తాపము వీటిని నశింపంజేయు. మరియు గర్భమును స్థిరపరచును.

తామరతూండ్లు.

శ్లో॥ బిసంమృణాళంబిసినీనాళంచనళినీరుహం।
మృణాళినీపద్మనాళంవజ్రకందానళీరుహం ॥

టీక॥ 1 బిస 2 మృణాళ 3 బిసినీ 4 నాళ 5 నళినీరుహ 6 మృణాళినీ 7 పద్మనాళ 8 వజ్రకందా 9 నళీరుహ యీ 9 న్ని తామరతూండ్లపేళ్లు.

తామరతూండ్ల గుణము.

శ్లో॥ మృణాళంశీతలంవృష్యంపిత్తదాహాస్రజిద్గురు।
సంగ్రాహిమధురంరూక్షంనారీణాంపుష్పసంభవం॥

తా॥ తామరతూండ్లు శీతలముగను వీర్యవృద్ధికరముగను గురువుగను మలబద్ధకారిగను మధురముగను రూక్షముగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము తాపము రక్తదోషము నీటిని నశింపజేయు. మరియు నీనిని రజస్వలకాని స్త్రీలకు ప్రయోగించిన రజస్వలగుదురు.

తామరదుంప.

శ్లో॥ పద్మమూలంతుశాలూకంతథైవకరహాటకం।
శాలీనంపద్మకందశ్చజలాళూకంసరాళకం॥

టీక॥ 1 పద్మమూల 2 శాలూక 3 కరహాటక 4 శాలీన 5 పద్మకంద 6 జలాళూక 7 సరాళక యీ 7 న్ను తామరదుంపపేర్లు.

తామరదుంప గుణము.

శ్లో॥ పద్మకందఃకటుశ్శీతఃప్రదరాస్రగ్దరాపహః।
కృచ్ఛ్రవిడ్బంధమూత్రరుధిరంసహన్యాద్గర్భశీతదం॥

తా॥ తామరదుంప కారముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది ప్రదరరోగము అసృగ్దరరోగము మూత్రకృచ్ఛ్రము మలబంధము బహుమూత్రము రక్తదోషము గర్భశీతలము నీటిని నశింపజేయు.

పద్మకేసరములు.

శ్లో॥ పద్మకేసరమాలూకం కింజల్కః కేసరః స్మృతః।
మకరందస్తథాకందగారవంకాంచనంచతత్॥

టీక॥ 1 పద్మకేసర 2 మాలూక 3 కింజల్క 4 కేసర 5 మకరంద 6 కందగారవ 7 కాంచన యీ 7 న్ను పద్మకేసరములపేర్లు.

పద్మకేసరముల గుణము.

శ్లో॥ కింజల్కశ్శీతలోగ్రాహీరక్తార్శఃకఫపిత్తజిత్।

తా॥ పద్మకేసరములు శీతలముగనుండు. మలమును గట్టిపరచును. మరియు నిది రక్తమూలము కఫము పిత్తము వీటిని నశింపజేయు.

గద్య॥ ఇతి ధన్వంతరీయే నిఘంటౌ నానాద్రవ్య పర్యాయ
గుణప్రకాశే చతుర్థః కరవీరాదివర్గః.

శ్రీరస్తు.

ధన్వంతరినిఘంటువు.

ఆమ్రాద్యనుక్రమణిక.

శ్లో॥ ఆమ్రామ్రాతకజంబీర నారంగంబీజపూరకం । అమ్లికారుకభ
వ్యానితిందుకశ్చవికంకతః । మధూకంపీలుఖర్జూరోద్రాక్షా
క్షోడపరూషకం । మహాపారేవతన్త్వాళఃప్రియాళుర్నారికేళకం।
వటాశ్వత్థఃప్లక్షజంబూదుంబరఃఫల్గుక్షీరికా । శ్లేష్మాతకశమీ
కోలఃకరీరఃకరమర్దకః । ఏషాంఫలానిహృద్యానియథాకాలం
దినేష్వపి । సమాహృత్యప్రయోజ్యానిబలవర్ణప్రవృద్ధయే ।
కదంబశ్చకరంజశ్చ శిరీషార్జునవేతసాః । వరుణఃశింశుపాసర్జ
శ్శాల్మలీముష్కపాలకౌ । ఏషాంపయఃప్రసిప్తానివల్కలానిప్ర
యోజయేత్ । విసర్పివ్రణరుద్దాహశోభార్తానాంప్రశాంతయే।
మల్లికావార్షికాజాతివాసన్తీగ్రీష్మచంపకాః। తగరోనేయూథికా
కుందో హ్యతిలోమోతిముక్తకః । వకుళఃకింకిరాతశ్చతిలకా
శోకకింశుకాః । పుష్పాణ్యేతానిధార్యాణి రూపసౌగంధిమి
చ్ఛతా। ఆమ్రాదిరయముక్తోన్యోవర్గస్త్వత్రపంచమః॥

టీక॥ ఆమ్రి - మామిడి ఆమ్లాతకా - అంబాళము జంబీర - నిమ్మ నారంగం-నారంజికాయ బీజపూరకం - మాదీఫలము ఆమ్ల - చింత అరుక - గజనిమ్మ భవ్యా - తియ్యనిమ్మ తిందుక - తుమికి వికంకతా - కానరేగు మధూకం - ఇప్ప పీలు - గోగు ఖర్జూరం - ఖర్జూరము ద్రాక్షా - ద్రాక్ష అక్షోడ - ఈతచెట్టు పరూషకం - చిట్టీత పారేవతం - ఈడ తాళ - తాటిచెట్టు ప్రియాళు - మొరళిచెట్టు నారికేళక-టెంకాయచెట్టు వట-మఱ్ఱి అశ్వత్థ - రావి కళ్ళరావి ప్లక్ష - జువ్వి జంబు - నేరేడు కాకినేరేడు ఉదుంబర - మేడి ఫల్గు - బ్రహ్మమేడి క్షీరికా - పాలచెట్టు శ్లేష్మాతక-విరిగిచెట్టు శమీ - జమ్మి కోల - రేగు కరీర - వెణుతురుచెట్టు కరమర్దక - ఓక కదంబ - కడిమి కరంజద్వా - పిన్నకానుగు పెద్దకానుగు శిరీష - దిరిసెనము అర్జున-మద్ది వేతసా - ప్రబ్బలి వరుణ - ఉలిమిరి శింశుపా - ఇరుగుడు సర్జః-వేగిస శాల్మలి-బూరుగు ముష్క - మొక్కపుచెట్టు సాలక-ఏపి మల్లికా - మల్లె వాషికా - యేరు మల్లె జాతి-జాజి నానంతి - వసంతకాలపుమల్లె గ్రీష్మ - విరజాజి చంపక - సంపెంగి తరుణీ - చేమంతి యూధికా - అడవిమొల్ల కుంద - మొల్ల అతిలోమ - పచ్చనిమొల్ల అతిముక్త - ఎఱ్ఱగురువింద వకుళ - పొగడ కింకిరాత-నందివర్ధనము తిలక-తిలకపుచెట్టు అశోక-అశోకవృక్షము కింశుక-మోదుగు.

ఆమ్రాదివర్గప్రారంభః.

మామిడి.

శ్లో॥ ఆమ్రశ్చూతో రసాలశ్చ మాకందస్సహకారకః।
కామాంగః పికబంధుస్స్యాద్వరపుష్పో మహోత్సవః॥

టీక॥ 1 ఆమ్ర 2 చూత 2 రసాల 4 మాకంద 5 సహకారక 6 కామాంగ 7 పికబంధు 8 వరపుష్ప 9 మహోత్సవ యీ 9 న్ని మామిడి పేర్లు.

మామిడి గుణము.

శ్లో॥ ఆమ్రో గ్రాహీ ప్రమేహాస్రకఫపిత్తవ్రణాన్ జయేత్ । తత్ఫలం
బాలమత్యమ్లం రూక్షం దోషత్రయాస్రజిత్ । పక్వం తు మధురం
వృష్యం స్నిగ్ధం హృద్యం బలప్రదం ! గురు వాతహరం రుచ్యం
వర్ణ్యం శీతమపిత్తలం । రసస్తస్య సరస్స్నిగ్ధో రోచనో బలవర్ణ
కృత్ ।సహకారం చ వాతఘ్నం పిత్తశ్లేష్మవినాశనం । కషాయం
మధురం వృష్యం గురుస్నిగ్ధం విశేషతః । పక్వామ్రం జనయే
దాయుర్మాంసశుక్రబలప్రదం । శుష్కామ్రం తు కషాయామ్లం
భేదనం కఫవాతజిత్ । ఆమ్రపుష్పం కఫఘ్నం స్యాద్రుచికృత్పిత్త
వర్ధనం।ఆమ్రత్వక్చ కషాయా చ మూలం సాగ్రాహి తాదృశం ।
రుచ్యం సంగ్రాహి శిశిరమతిసారవినాశనం ॥

తా॥ మామిడి మలబంధమునుజేసును. మరియు నిది ప్రమేహము రక్తదోషము కఫము పిత్తము వ్రణము వీటిని హరింపఁజేయు. లేతమామిడికాయలు మిక్కిలి పుల్లగ నుండు. తాపమునిచ్చును. మరియు త్రిదోషప్రకోపము రక్తదోషము వీటిని హరింపఁజేయు. పండినమామిడిపండ్లు మధురముగను వీర్యవృద్ధికరముగను జిగటగను బలకరముగను గురువుగను రుచిగను శీతలముగనునుండు. హృదయమునకు మేలు శరీరకాంతి వీటిని గలుగఁజేయు. వాతమునుబోగొట్టును. పిత్తమునుజేయకుండును. మామిడిపండ్లరసము వేగముగలదిగను జిగటగను రుచిగను బలకరముగనునుండు. మరియు నిది దేహకాంతిని గలుగఁజేయు. తియ్యమామిడి వెగటుగను తియ్యగను వీర్యవృద్ధికరముగను గురువుగను జిగటగనునుండు. మరియు నిది వాతపిత్తశ్లేష్మ ప్రకోపమునుబోగొట్టును. పక్వమైన తియ్యమామిడిపండ్లు ఆయువు మాంసము శుక్రము బలము వీటిని వృద్ధిజేయును. మామిడివరుగు వగరుగను పుల్లగను దోషములభేదించునదిగనునుండు. కఫవాతములను

బోగొట్టును. మామిడిపువ్వు కఫమును బోగొట్టును. రుచినిబుట్టించును. పిత్తమునువృద్ధి జేయును. మామిడిపట్టు వగరుగనుండును. మామిడివేరుపట్టు సహా వగరుగను రుచిగను లబ్ధకారిగనుండును. మరియు నిది అతిసారమును బోగొట్టును.

పుల్లమామిడి.

శ్లో॥ క్షుద్రామ్రస్తి క్తకోశామ్రోలాక్షావృక్షస్సరక్తకః ।
జంతువృక్షో ఘనస్కంధః క్రిమివృక్షశ్శుకాననః ॥

టీ॥ 1 క్షుద్రామ్ర 2 తిక్తకోశామ్ర 3 లాక్షావృక్ష 4 సరక్తక 5 జంతువృక్ష 6 ఘనస్కంధ 7 క్రిమివృక్ష 8 శుకానన యీ 8 న్ని పుల్లమామిడిపేర్లు.

పుల్లమామిడి గుణము.

శ్లో॥ కోశామ్రఃకటుకఃపాకేపి ర్యోష్ణోనిలాపహః ।
కఫపిత్తహరోరుచ్యఃకుష్ఠఘ్నో రక్తశోషణః॥

టీ॥ పుల్లమామిడి పాకమువలన కారముగను ఉష్ణవీర్యముగలదిగను రుచికరముగనుండును. మరియు నిది వాతము కఫము పిత్తము కుష్టువు వీటిని నశింపంజేయు. మరియు రక్తమును శోషింపంజేయు.

రాచమామిడి.

శ్లో॥ రాజామ్రకస్తథామ్రాతో మన్మథోద్భవకః స్మృతః ।
కపివృక్షఃపురుస్కంధఃకథితో బిడవాలకః ।
అంకోనిలకపిత్థో న్యోరాజపుత్రో నృపాత్మజః ॥

టీక॥ 1 రాజామ్రక 2 ఆమ్రాత 3 మన్మథోద్భవక 4 కపివృక్ష 5 పురుస్కంధ 6 బిడవాలక 7 అంక 8 అనిలకపిత్థ 9 రాజపుత్ర 10 నృపాత్మజ యీ 10 న్ని రాచమామిడిపేర్లు.

రాచమామిడి గుణము.

శ్లో॥ రాజామ్రఃస్తైత్యదాహఘ్నోరక్తపిత్తాతిసారజిత్ ।
అసృగ్దరాతికృచ్ఛ్రాతిసారఘ్నోరక్తగుల్మానిలాపహః ॥

టీ॥ రాచమామిడి శైత్యము దాహము రక్తపిత్తము అతిసారము అసృగ్దరము కృచ్ఛ్రము అతిసారము రక్తదోషము గుల్మము వాతము వీటిని నశింపంజేయు.

అంబాళము.

శ్లో॥ ఆమ్రాతకః పీతనకః కపిచూతో ఽమ్రవాటకః ।
శృంగీకపివరాఖ్యశ్చ తనుక్షీరః కపిప్రియః ।
ఆమ్రవాటః కపిప్రీతో టంకస్స్యాద్గుణజీవకః ॥

టీక॥ 1 ఆమ్రాతక 2 పీతనక 3 కపిచూత 4 ఆమ్రవాటక 5 శృంగి 6 కపివరాఖ్య 7 తనుక్షీర 8 కపిప్రియ 9 ఆమ్రవాట 10 కపిప్రీత 11 టంక 12 గుణజీవక యీ 12 న్ను. అంబాళము పేళ్ళు.

అంబాళపు గుణము.

శ్లో॥ ఆమ్రాతకఫలం వృష్యం పిత్తాస్రకఫశూలనుత్ ।
దీపనం శీతమధురం రుచిర్వ్యా మరుతశ్శ్రద్ధగురు ॥

తా॥ అంబాళము శీతలముగను మధురముగనునుండును. మరియు నిది పిత్తము రక్తదోషము కఫము శూల వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధి అగ్నిదీపనము కొంచెముగ వాతము వీట్లను సగా గలుగఁజేయు.

నిమ్మ.

శ్లో॥ జంబీరో జంభలో జంభః ప్రోక్తో దంతశఠః స్తథా ।
గంభీరో వక్త్రశోధీ చ రోచనో దంతహర్షణః ॥

టీక॥ 1 జంబీర 2 జంభల 3 జంభ 4 దంతశఠ 5 గంభీర 6 వక్త్రశోధి 7 రోచన 8 దంతహర్షణ యీ 8 న్ను నిమ్మ పేళ్ళు.

నిమ్మ గుణము.

శ్లో॥ తృష్ణాశూలకఫోద్రేకఛర్దిశ్వాసాక్షిరోగజిత్ ।
వాంతిశ్లేష్మవిబంధఘ్నో జంబీరః పిత్తజిద్గురుః ॥

తా॥ నిమ్మ గురుత్వమునుజేసును. మరియు నిది దప్పి శూల కఫము వాంతి శ్వాస నేత్రరోగము వాతము శ్లేష్మము మలబంధము పిత్తము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

నారంజకాయ.

శ్లో॥ నారంగం త్వక్సుగంధశ్చ గోరక్షో ఽథ ముఖప్రియః ।
సదైరావతకః ప్రోక్తో యోగీ వక్త్రాధివాసనః ॥

టీక॥ 1 నారంగ 2 త్వక్సుగంధ 3 గోరక్ష 4 ముఖప్రియ 5 ఐరావతక 6 యోగి 7 వక్త్రాధివాసన యీ 7 న్ను నారంజికాయ పేళ్ళు.

నారంజికాయ గుణము.

శ్లో॥ నారంగోమ్లరసశ్శీతః కఫఛర్దిసమీరజిత్ ।
గుల్మారోచికరోగఘ్నః క్రిమిజిత్కాయశోధనః ॥

తా॥ నారంజికాయ పుల్లగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది కఫము ఛర్ది వాతము గుల్మము అరుచి క్రిమిరోగము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక శరీరమును శోధించును.

మాదీఫలము.

శ్లో॥ బీజపూరో బీజపూర్ణః కేసరీ ఫలపూరకః ।
బీజకః కేసరామ్లశ్చ మాతులుంగస్సుపూరకః ।
కేసరాగ్రో బృహత్పూరో లుంగాహ్వో మునిపుంగవః ॥

టీక. 1 బీజపూర 2 బీజపూర్ణ 3 కేసరీ 4 ఫలపూరక 5 బీజక 6 కేసరామ్ల 7 మాతులుంగ 8 సుపూరక 9 కేసరాగ్ర 10 బృహత్పూర 11 లుంగాహ్వ 12 మునిపుంగవ యీ 12 న్ను మాదీఫలము పేర్లు.

పెద్దమాదీఫలము.

శ్లో॥ బీజపూరో పరః ప్రోక్తో మధురో మధుకర్కటః ।
మధుపర్ణీ చ విజయో వర్ధమానో మహాఫలః ॥

టీక॥ 1 బీజపూర 2 మధుర 3 మధుకర్కట 4 మధుపర్ణీ 5 విజయ 6 వర్ధమాన 7 మహాఫల యీ 7 న్ను పెద్దమాదీఫలము పేర్లు.

అడవిమాదీఫలము.

శ్లో॥ వనాఢ్యశ్చైవ గంధాఢ్యో దేవభూతో నగోద్భవః ।
సుగంధో మాతులుంగశ్చ రుచకశ్చ కుళింగకః ॥

టీక॥ 1 వనాఢ్య 2 గంధాఢ్య 3 దేవభూత 4 నగోద్భవ 5 సుగంధ 6 మాతులుంగ 7 రుచక 8 కుళింగక యీ 8 న్ని అడవిమాదీఫలము పేర్లు.

మాదీఫల గుణము.

శ్లో॥ బీజపూరఫలం రుచ్యం రసామ్లం దీపనం లఘు । రక్తపిత్తకరం
కంఠ్యం జిహ్వాహృద్దోషశోధనం పరమ్ । తన్మాంసం [illegible]

శీతంగురుపిత్తసమీరజిత్ । కేసరంలఘుసంగ్రాహిశూలగుల్మో
దరాపహం । బీజముష్ణంక్రిమిశ్లేష్మ వాతజిద్గర్భదంగురు ।
తత్పుష్పంవాతలంగ్రాహి రక్తపిత్తహరంలఘు । శూలాజీర్ణ
విబంధేషు మందాగ్నౌకఫమారుతే । అరుచౌశ్వాసకాసేషు
రసస్తస్యోపదృశ్యతే ॥

తా॥ మాదీఫలము రుచిగను పుల్లగనునుండు. అగ్నిదీపనమునుగలుగంజేయు. లఘువుగనునుండును. రక్తపిత్తమునుజేయును. కంఠము నాలుక హృదయము వీనిని బాగుగ శోధించును. దీనిగుజ్జు శీతలముగను గురువుగనునుండు. మరియు పిత్తము వాతము వీటిని బోగొట్టుటయేగాక శరీరపుష్టిని గలుగంజేయు. దీనికేసరములు లఘువుగను మలబద్ధకారిగనునుండు. మరియు నిది శూల గుల్మము ఉదరరోగము వీటిని నశింపంజేయు. దీనివిత్తులు ఉష్ణముగను గురువుగనునుండు. మరియు నిది క్రిములు శ్లేష్మము వాతము వీనినిబోగొట్టు. మరియు నిది గర్భమును గలుగంజేయు. దీనిపూలు వాతమునుజేయును. మలమును బంధించును. రక్తపిత్తమును హరించును. లఘువుగనుండును. దీనిరసము శూల అజీర్ణము మలబంధము అగ్నిమాంద్యము కఫము వాతము అరుచి శ్వాసము కాసము వీనినిబోగొట్టును.

చింత.

శ్లో॥ అమ్లికాచుక్రికాచుక్రాసామ్లశుక్లాచశుక్లికా ।
తింతిడీచించికాచించాతింత్రిణీకానతింత్రికా ॥

టీక॥ 1 అమ్లికా 2 చుక్రికా 3 చుక్రా 4 సామ్లశుక్లా 5 శుక్లికా 6 తింతిడీ 7 చించికా 8 చించా 9 తింత్రిణీ 10 కానతింత్రికా యీ 10 న్ని చింతపేళ్ళు.

చింత గుణము.

శ్లో॥ అమ్లికామాగురుర్వాతహారాపిత్తకఫాస్రజిత్ । పక్వాతదన్వ
త్సారారుచ్యావహ్నినస్తివిశుద్ధికృత్ । శుష్కాహృద్యాశ్రమ
భ్రాంతి తృష్ణాక్లమహరాలఘుః । తింత్రిణీపల్లవంహృద్యం
కషాయామ్లంరుచిప్రదం । నేత్రరోగహరంమేధ్యం దీపనంకఫ
వాతజిత్ । చించాపుష్పంతుతువరంస్వాదమ్లంచరుచిప్రదం।
విశదంచాగ్నిజనకంప్రమేహఘ్నంకఫాపహం । చించాపత్రం
తుశోఫఘ్నంరక్తదోషవ్యథాపహం । తస్యపుష్పత్వచాభస్మ

శూలమందాగ్నినాశనం । అమ్లసారస్తుతీక్ష్ణామ్లో వాతఘ్నః
కఫపిత్తకృత్ ।అమ్లేనశర్కరాయుక్తోదాహపిత్తాస్త్రశ్రాంతినుత్ ॥

తా॥ చింతపిందెలు గురుత్వమునుజేసును. వాతము పిత్తము కఫము రక్తదోషము వీటిని నశింపజేయు. పండినచింతకాయ వేగముకలదిగను రుచికరముగనునుండు. మరియు జాఠరాగ్ని పొత్తికడుపు వీనిని శుద్ధిజేయును. చింతపరుగు హృదయమునకు మేలుజేసును. శ్రమ భ్రమను దప్పి బడలిక వీనిని బోగొట్టును. తేలికనిచ్చును. చింతచిగురు హృదయమునకు మేలుజేసును. వగరుగను పుల్లగను రుచికరముగనుండు. నేత్రరోగమును బోగొట్టును. బుద్ధికి మేలుజేసును. అగ్నిదీపనమును జేసును. కఫ వాతములబోగొట్టును. చింతపూలు వగరుగను తియ్యగను పుల్లగను రుచిగను శోధన కారిగనునుండు. ప్రమేహము కఫము వీటిని బోగొట్టుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగంజేయు. చింతాకు వాపు రక్తదోషము వీనిని బోగొట్టును. దీనిపూల భస్మము పట్టభస్మము ఇవి శూల అగ్నిమాంద్యము వీటిని బోగొట్టును. చింతాకు రసము వేగముకలదిగనుండు. ఆమ్లవాతమును బోగొట్టును. కఫము పిత్తము వీటిని జేసును. చింతాకురసములో శర్కరను వేసిత్రాగిన తాపము పిత్తము బడలిక ఇవి హరించు.

చింతపండు.

శ్లో॥ తింతిడీకంతువృక్షామ్లమమ్లశాకోమ్లపాదపః ॥

టీక॥ 1 తింతిడీక 2 వృక్షామ్ల 3 ఆమ్లశాక 4 అమ్లపాదప యీ 4 న్ను చింతపండు పేళ్లు.

చింతపండు గుణము.

శ్లో॥ తింతిడీకంసమీరఘ్నంపామముష్ణంపరంగురు ।
తత్పక్వంలఘుసంగ్రాహిగ్రహణీకఫవాతజిత్ ॥

తా॥ చింతపండు వాతమునుబోగొట్టును. చింతగుల్ల మిక్కిలికాక గురుత్వము వీటినిజేసును. పండినచింతగుల్ల లఘువుగను మలబద్ధకారిగనునుండు. మరియు గ్రహణి కఫము వాతము వీటిని బోగొట్టును.

పులిచింత.

శ్లో॥ చుక్రామ్లకాతుశాకేరీలోణికాచామ్లలోణికా ।
సునిషణ్ణశ్చతుష్పర్ణీ స్వనదంతశఠామతా ॥

టీక॥ 1 క్షుద్రామ్లికా 2 శాఙ్గేరీ 3 లోణికా 4 అమ్లలోణికా 5 సునిష్ణ్ణ 6 చతుష్పర్ణీ 7 దంతశఠా యీ 7 న్ను పులిచింతపేర్లు.

పులిచింత గుణము.

శ్లో॥ చాఙ్గేర్యమ్లాగ్నిదీప్యుష్ణా వాతశ్లేష్మజ్వరరోగనుత్ ।
పిత్తదాహారుచింహన్తి మర్కటాస్యవిషాపహా ॥

తా॥ పులిచింత వాతము శ్లేష్మరోగము పిత్తము దాహము అరుచి కోతివిషము వీటిని నివర్తింపజేయుటయే గాక అగ్నిదీపనము శీఘ్రప్రవృత్తి వీటిని సదా గలుగంజేయు.

గజనిమ్మ.

శ్లో॥ [illegible]కంపరశ్శైవ తుహిన [illegible] ॥

టీక॥ 1 [illegible] 2 పీరశైవ 3 పీర 4 [illegible] యీ 4 న్ను గజనిమ్మపేర్లు

తీగనిమ్మ.

శ్లో॥ త్వచం భవ్యం భవిష్యం చ భావనం వక్త్రశోధనం ।
తథాపిచ్ఛిలబీజం తు తథా శోమఫలం మతం ॥

టీక॥ 1 త్వచ 2 భవ్య 3 భవిష్య 4 భావన 5 వక్త్రశోధన 6 పిచ్ఛిలబీజ 7 శోమఫల యీ 7 న్ను తీగనిమ్మపేర్లు.

గజనిమ్మ తీగనిమ్మ వీటిగుణము.

శ్లో॥ రుచ్యం స్వాదుకషాయామ్లం [illegible] ధన్యమాస్యవిశోధనం ।
పిత్తశ్లేష్మహరం గ్రాహి గురు విష్టంభి శీతలం ।

తా॥ గజనిమ్మ తీగనిమ్మ ఇవి రుచికరమౌగను తీపుగను వగరుగను పుల్లగను గురువుగను శీతలముగను మలబద్ధకారిగనునుండు. ముఖమును శుద్ధిచేయును. మరియు నివి పిత్తము శ్లేష్మము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక విష్టంభనము సదా గలుగంజేయు.

తియ్యనిమ్మ.

శ్లో॥ అన్యో మధురజంబీరో మధుకో మధుజంబలః ॥

టీక॥ 1 మధురజంబీర 2 మధుక 3 మధుజంబల యీ 3 న్ను తియ్యనిమ్మపేర్లు.

తియ్యనిమ్మ గుణము.

శ్లో॥ మధురో మధుజంబీరః శిశిరః కఫపిత్తనుత్ ।
శోషఘ్నస్తర్పణో వృష్యః శ్రమఘ్నః పుష్టిదాయకః ॥

తా॥ తియ్యనిమ్మకాయ మధురముగను శీతలముగను వీర్యవృద్ధికరముగను శరీర పుష్టికరముగను తృప్తినిగలుగజేయునదిగనునుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము వాపు శూల వీటిని నివర్తింపజేయు.

తుమికి.

శ్లో॥ తిందుకో రక్తసారశ్చ కాలస్కంధోతిముక్తకః ।
స్ఫూర్జకః సూర్యకః సుప్తః స్యందితా వారణో రవః ॥

టీక॥ 1 తిందుక 2 రక్తసార 3 కాలస్కంధ 4 అతిముక్తక 5 స్ఫూర్జక 6 సూర్యక 7 సుప్త 8 స్యందితా 9 వారణ 10 రవ యీ 10 న్ని తుముకిపేళ్ళు.

పెద్దతుమికె.

శ్లో॥ తిందుకోన్యోఽర్కపీతుశ్చ జలజో దీర్ఘపత్రకః ।
కాకేందుకశ్చ ... పీలుకః కాకపీలుకః

టీక॥ 1 అర్కపీతు 2 జలజ 3 దీర్ఘపత్రక 4 కాకేందుక 5 పీలుక 6 కాక పీలుక యీ 6 న్ని పెద్దతుమికిపేళ్ళు.

తుమికి గుణము.

శ్లో॥ అమ్లః కషాయః సంగ్రాహీ తిందుకో వాతకోపనః ।
విపాకే గురుసత్పక్వో మధురః కఫపిత్తజిత్ ॥

తా॥ తుమికికాయ వగరుగను మలబద్ధకారిగనునుండు. మరియు నిది వాత ప్రకోపమును గలుగజేయు. పనిఫలము గురువుగను మధురముగనునుండు. మరియు కఫము పిత్తము వీటిని నివర్తింపజేయు.

కానరేగు.

శ్లో॥ వికంకతో మృదుఫలో గ్రంథిలస్స్వాదుకంటకః । కాకపాదో
వ్యాఘ్రపాదశ్శ్వానపాదోథకింకిణీ । ప్రజావృక్షోగ్నివృక్షశ్చ
స్రువవృక్షశ్చసంస్మృతః । పృథుబీజస్స్వాదువృక్షః కంటకీపిండ
రోపణః । సప్తయజ్ఞవృక్షశ్చక్వచిదైరావణో మృతః ॥

టీక॥ 1 వికంకత 2 మృదుఫల 3 గ్రంథిల 4 స్వాదుకంటక 5 కాకపాద 6 వ్యాఘ్రపాద 7 శ్వానపాద 8 కింకిణీ 9 ప్రజావృక్ష 10 అగ్నివృక్ష 11 స్రువవృక్ష 12 పృథుబీజ 13 స్వాదువృక్ష 14 కంటకి 15 పిండరోపణ 16 యజ్ఞవృక్ష 17 ఐరావణ యీ 17 న్ని కానరేగుపేళ్ళు

కానరేగు గుణము.

శ్లో॥ వికంకతో౽రసేతి క్తశ్శీతళః కోఫనాశనః ।
హంతి శ్లేష్మాణమత్యుగ్రముగ్రంరక్తమేవచ ।

తా॥ కానరేగు చేదుగను శీతలముగనునుండు. మరియు విది శోఫ శ్లేష్మము రక్తాధిక్యము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

ఇప్ప.

శ్లో॥ మధుకో మధువృక్షశ్చ మధుష్ఠీలో మధుస్రవః ।
గుడపుష్పో లోధ్రపుష్పో వానప్రస్థో మాధవః ।
మధుగస్తీక్ష్ణసారశ్చ డోలాఫలమహాఫలౌ ।
మధుపుష్పో మధుప్రాయో భోగ్యో మధుఫలో మధుః ॥

టీక॥ 1 మధుక 2 మధువృక్ష 3 మధుష్ఠీల 4 మధుస్రవ 5 గుడపుష్ప 6 లోధ్రపుష్ప 7 వానప్రస్థ 8 మాధవ 9 మధుగ 10 తీక్ష్ణసార 11 డోలాఫల 12 మహాఫల 13 మధుపుష్ప 14 మధుప్రాయ 15 భోగ్య 16 మధుఫల 17 మధు యీ 17 న్ను యిప్పచెట్టుపేళ్ళు.

పిన్నయిప్ప.

శ్లో॥ మధుకో౽న్యో మధూలశ్చ జలజో దీర్ఘపత్రకః ।
హ్రస్వపుష్పస్స్వాదుఫలో గాలికా౽న్యో మధూళికః ।
క్షీరవృక్షస్తథాప్రోక్త ఉపకుంచీ శతంగమః ॥

టీక॥ 1 మధూల 2 జలజ 3 దీర్ఘపత్రక 4 హ్రస్వపుష్ప 5 స్వాదుఫల 6 గాలిక 7 మధూళిక 8 క్షీరవృక్ష 9 ఉపకుంచి 10 శతంగమ యీ 10 న్ను పిన్న యిప్పపేళ్ళు.

ఇప్ప గుణము.

శ్లో॥ మధుకః కఫవాతఘ్నః కషాయో వ్రణరోపణః ।
తత్పుష్పం మధురం బల్యం శీతలం గురుబృంహణమ్ ॥
ఫలం శీతం గురు స్వాదు శుక్రలం వాతపిత్తజిత్ ।
అహృద్యం హంతి తృష్ణాస్రదాహశ్వాసక్షతక్షయాన్ ॥

తా॥ ఇప్ప వగరుగనుండును. ఇది కఫము వాతము వీటిని పోగొట్టును. మరియు నిది వ్రణములనార్చును. ఇప్పపూలు మధురముగను బలకరముగను శీతలముగను గురువుగనునుండు. మరియు నిది శరీరమునకు పుష్టిని గలుగఁజేయు. ఇప్పపండ్లు శీతలముగను గురువుగను రుచికరముగను వీర్యవృద్ధికరముగనునుండు. మరియు నిది వాతము పిత్తము దప్పి రక్తదోషము తాపము శ్వాసము గాయము క్షయము వీటిని నివర్తింపఁజేయు. మరియు నిది హృదయమునకు చెరుపుజేసును.

గోగు.

శ్లో॥ పీలుశ్శ్వేతసహస్రాంశీధాత్రీగుచ్ఛఫలోమతః ।
విరేచనఫలశ్శాఖీస్యామఃకారభవల్లభః ।
భేదీచోష్ణప్రియశ్చైవదీపనోభూమిజస్తథా ॥

టీక॥ 1 పీలు 2 శ్వేతసహస్రాంశీ 3 ధాత్రీ 4 గుచ్ఛఫల 5 విరేచనఫల 6 శాఖీ 7 స్యామ 8 కారవల్లభ 9 భేదీ 10 ఉష్ణప్రియా 11 దీపన 12 భూమిజ యీ 12 న్ను గోగుపేళ్ళు.

పెద్దగోగు.

శ్లో॥ మహాపీలుస్థూలఫలోమహావృక్షస్సువృక్షకః ।
రాజకోరాజగంధశ్చతథాచాగ్నివినాశనః ॥

టీక॥ 1 మహాపీలు 2 స్థూలఫల 3 మహావృక్ష 4 సువృక్షక 5 రాజక 6 రాజకంధ 7 అగ్నివినాశన యీ 7 న్ను పెద్దగోగుపేళ్ళు.

గోగు గుణము.

శ్లో॥ పీలూష్ణందీపనంభేదిరక్తపిత్తంకరంలఘు ।
గుల్మార్శఃప్లీహవాతాశ్మకఫహారిరసాయనమ్ ॥

తా॥ గోగు ఉష్ణముగను లఘువుగను బలకరముగనునుండు. దోషముల భేదించును. రక్తపిత్తమును గలుగఁజేయు. మరియు నిది గుల్మము అర్శస్సు ప్లీహము వాతము అశ్మరి కఫము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగఁజేయు.

ఖర్జూరము.

శ్లో॥ ఖర్జూరీతుఖరస్కంధాకషాయమధురాగ్రజా ।
దుఃప్రధర్షాదురారోహానిశ్రేణీస్వాదుమస్తకా ॥

టీక॥ 1 ఖర్జూరీ 2 ఖరస్కంధా 3 కషాయమధురా 4 అగ్రజా 5 దుఃప్రధర్షా 6 దురారోహా 7 నిఃశ్రేణీ 8 స్వాదుమస్తకా యీ 8 న్ను ఖర్జూరముపేళ్ళు.

భూమిఖర్జూరము.

శ్లో॥ అన్యాతుభూమిఖర్జూరీకోకస్యాత్కాకకర్కటీ ॥

టీక॥ 1 భూమిఖర్జూరి 2 కోక 3 కాకకర్కటీ యీ 3 న్ను భూమిఖర్జూరముపేళ్ళు.

ఖర్జూరపు గుణము.

శ్లో॥ క్షతక్షయాపహంహృద్యంశీతలంతర్పణంగురు ।
రసేపాకేచమధురంఖర్జూరంరక్తపిత్తజిత్ ॥

తా॥ ఖర్జూరము మనోజ్ఞముగను శీతలముగను తృప్తికరముగను గురువుగను పక్వమైనయెడల మధురముగనుండు. మరియు నిది రక్తపిత్తమును బోగొట్టును.

ద్రాక్ష.

శ్లో॥ ద్రాక్షాచారుఫలాకృష్ణా ప్రియాలుస్తాపసప్రియా । కాశ్మీరికా
వినిర్దిష్టారసాలాకాలమాక్షికా । ఉత్తరాపథికాప్రోక్తాకపిలా
చఫలోత్తమా । స్వాదుపూరామధురసా మృద్వీకాగోస్తనీ
మతా।తథాకృష్ణఫలాప్రోక్తాహారహూరాచకథ్యతే ॥

టీక॥ 1 ద్రాక్షా 2 చారుఫలా 3 కృష్ణా 4 ప్రియాలు 5 తాపసప్రియా 6 కాశ్మీరికా 7 రసాలా 8 కాలమాక్షికా 9 ఉత్తరా 10 పథికా 11 కపిలా 12 ఫలోత్తమా 13 స్వాదుపూరా 14 మధురసా 15 మృద్వీకా 16 గోస్తనీ 17 కృష్ణఫలా 18 హారహూరా యీ 18 న్ను ద్రాక్షపేళ్ళు.

ద్రాక్ష గుణము.

శ్లో॥ ద్రాక్షాహృద్యారసాస్వర్యామధురాస్నిగ్ధశీతలా ।
రక్తపిత్తజ్వరశ్వాసతృష్ణాదాహక్షయాపహా ॥

తా॥ ద్రాక్ష మనోహరముగను రసముగలదిగను మధురముగను జిగటగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది రక్తదోషము పిత్తజ్వరము శ్వాస దప్పి తాపము క్షయరోగము వీటిని బోగొట్టటయే గాక కంఠమునకు సుస్వరమును గలుగంజేయును.

పుస్తకాంతరే.

శ్లో॥ ద్రాక్షాపక్వాసరాశీతా చక్షుష్యాబృంహణీగురుః । హన్తి
తృష్ణాజ్వరశ్వాసహన్తివాతాస్రకామిలాః । కృచ్ఛ్రాస్రపిత్తస
మ్మోహదాహశోషమదాత్యయాన్ । ఆమాసాల్పగుణాగుర్వీ
సైవామ్లారక్తపిత్తకృత్ । నిర్వీర్యాన్యాలఘుద్రాక్షాగోస్తనీస
దృశాగుణైః ద్రాక్షాపర్వతజాలఘ్వీసామ్లాశ్లేష్మాల్పపిత్తనుత్ ॥

తా॥ పండినద్రాక్ష వేగముకలదిగను శీతలముగను నేత్రహితకారిగను శరీరమునకు పుష్టినిగలుగజేయునదిగను గురువుగనునుండు. మరియు నిది దప్పి జ్వరము శ్వాస వాంతి వాతరక్తము కామిల మూత్రకృచ్ఛ్రము రక్తపిత్తము మూర్ఛ తాపము శోష మదాత్యయరోగము వీటిని నశింపజేయు. పచ్చిద్రాక్ష స్వల్పగుణము కలదై యుండును. గురుత్వమునుజేయును. పండనిపుల్లనిద్రాక్ష రక్తపిత్తమును గలుగజేయును. లఘుద్రాక్ష గోస్తనీద్రాక్ష గుణములు గలదిగనుండుటయేగాక సారములేనిదై యుండును. పర్వతప్రదేశములయందు ఫలించినద్రాక్ష లఘువుగను పుల్లగనునుండు. మరియు శ్లేష్మము అల్పపిత్తము వీటిని నశింపజేయు.

ఈతచెట్టు.

శ్లో॥ అక్షోడః పార్వతీయశ్చ ఫలస్నేహోగుడాశ్రయః ।
కరీటః సర్పరాళశ్చ స్వాదుమజ్జోమృదుచ్ఛదః ॥

టీక॥ 1 అక్షోడ 2 పార్వతీయ 3 ఫలస్నేహ 4 గుడాశ్రయ 5 కిరీట 6 సర్పరాళ 7 స్వాదుమజ్జ 8 మృదుచ్ఛద యీ 8 న్ని ఈతచెట్టుపేళ్ళు.

ఈత గుణము.

శ్లో॥ అక్షోడో దాహపిత్తఘ్నో రూక్షోష్ణః కఫవాతజిత్ ॥

తా॥ ఈత రూక్షముగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది తాపము పిత్తము కఫము వాతము వీటిని నివర్తింపజేయు.

చిట్రేత.

శ్లో॥ పరూషకంపరంప్రోక్తంనీలవర్ణంపరాపరం ।
పరిమండలమల్పాస్థిపరూషంపూత్స్మసూచికం ॥

టీక॥ 1 పరూషక 2 పర 3 నీలవర్ణా 4 పరూపక 5 పరిమండల 6 అల్పాస్థి 7 పరూష 8 సూక్ష్మకుంచిక యీ 8 న్ని చిట్టీతపేర్లు.

చిట్టీత గుణము.

శ్లో॥ పరూషకఫలంమేహాశమనీరక్తపిత్తజిత్ ।
వాతార్శఃకఫజంతుఘ్నంమండలీకుష్ఠనాశనం ॥

తా॥ చిట్టీతపండు మేహము రక్తపైత్యము వాతము అర్శస్సు కఫము జంతు వాయువు మండలీరోగము కుష్ఠువు వీటిని నశింపజేయు.

ఈడ.

శ్లో॥ పారేవతంసైవతకంతిందుకంచఫలంస్మృతం।
మహాపారేవతంప్రోక్తంరక్తపారేవతంమతం ॥

టీక॥ 1 పారేవత 2 సైవతక 3 తిందుక 4 ఫల యీ 4 న్ని ఈడపేర్లు. మహాపారేవత అనునది పెద్దఈడపేరు. రక్తపారేవత అనునది ఎఱ్ఱఈడపేరు.

ఈడ గుణము.

శ్లో॥ పారేవతంవాతశమనంగుల్మవిద్రధిజిత్వరం ।
మందాగ్నిదాహశమనంత్రపుశుద్ధికరంశుభం ॥

తా॥ ఈడ వాతము గుల్మము విద్రధి అగ్నిమాంద్యము తాపము వీటిని నశింపజేయు. మరియు నిది సీసమును శుద్ధిజేయుటయేగాక శుభకరముగనుండు.

తాటిచెట్టు.

శ్లో॥ తాళోధ్వజద్రుమఃప్రోక్తఃదీర్ఘస్కంధోదురారుహః ।
తృణరాజోదీర్ఘతరుర్లేఖ్యపత్రోఘనాఘనః ॥

టీక॥ 1 తాళ 2 ధ్వజద్రుమ 3 దీర్ఘస్కంధ 4 దురారుహ 5 తృణరాజ 6 దీర్ఘతరు 7 లేఖ్యపత్ర 8 ఘనాఘన యీ 8 న్ని తాటిచెట్టుపేర్లు.

తాటి గుణము.

శ్లో॥ ఫలంస్వాదురసంతచ్చతాళజంగురుపిత్తనుత్ ।
తద్బీజంనోష్ణశమనంమూత్రరక్తహరంపరమ్ ॥

తా॥ తాటిపండు రుచికరముగను గురువుగనునుండు. మరియు నిది పిత్తమును బోగొట్టును. దీనివిత్తులు ఉష్ణము బహుమూత్రము రక్తదోషము వీటిని నివర్తింపం జేయు.

పుస్తుకాంతరే.

శ్లో॥ తాలశ్శీతోమరుత్పిత్తవ్రణజిన్మదశుక్రకృత్ । తత్ఫలంశీతలం బల్యంస్నిగ్ధంస్వాదురసంగురు। విష్టంభివాతపిత్తాస్రక్షుతదాహాక్షతాసహం।అగ్నిదగ్ధంతుయత్తాళఫలంతత్స్వాదుపిత్తజిత్ । బృంహణంశీతలంస్నిగ్ధంబల్యంశ్లేష్మకరంగురు। శుక్రలోబద్ధవిణ్మూత్రస్తాళకందస్త్రిదోషజిత్ । తన్మజ్జావాతపిత్తఘ్నీవృష్యాగురుసరామధుః । తాళమజ్జాతుతరుణంకించిన్మధుకరోలఘుః। శ్లేష్మలోవాతపిత్తఘ్నస్సస్నేహమధురస్సరః। తాళజంతరుణం తోయంపిత్తానిలహరంగురు । బీజంమూత్రకరంవృష్యంవాతపిత్తహరంహిమం ॥

తా॥ తాటి శీతలముగనుండు. వాతము పిత్తము వ్రణములు వీనినిబోగొట్టును. మరియు నిది మదము శుక్రము వీటిని గలుగంజేయు. తాటిపండు శీతలముగను బలకరముగను జిగటగను రుచికరమైన రసముగలదిగను గురువుగను మలబద్ధకారిగనునుండు. మరియు నిది వాతము పిత్తము రక్తదోషము గాయమువల్లకలిగిన తాపము గాయము వీనినిబోగొట్టును. కాల్చిన తాటిపండు మధురముగను పుష్టికరముగను శీతలముగను జిగటగను బలకరముగను గురువుగనునుండు. కఫమునుజేసును. పిత్తమునుబోగొట్టును. తాటితేగలు శుక్రమును వృద్ధిజేసును. మలమూత్రముల బంధించును. త్రిదోషముల బోగొట్టును. తాటిమెదడు గురువుగను మధురముగను వేగముకలదిగనునుండు. శుక్రమును వృద్ధిజేయును వాతపిత్తమునుబోగొట్టును. తాటిముంజలు కొంచెము తియ్యగను చులకనగను వేగముకలదిగనునుండు. కఫమునుజేసును. వాతపిత్తమును బోగొట్టును. స్నేహముతో గూడియుండును. తాటినీళ్ళు గురువుగనుండు. పిత్తము వాతము వీనిని హరించును. తాటివిత్తులు శీతలముగనుండు. మూత్రము శుక్రము వీటిని వృద్ధిజేయును. మరియు వాతము పిత్తము వీటిని బోగొట్టును.

మొరళి.

శ్లో॥ ప్రియాళుశ్చఖరస్కంధస్సారోబహుళవల్కలః ।
పటోలసన్నకద్రుశ్చతాపసస్సురవల్లభః॥

టీక॥ 1 ప్రియాళు 2 ఖరస్కంధ 3 సార 4 బహుళవల్కల 5 పట 6 లసన్న 7 కద్రు 8 తాపస 9 సురవల్లభ యీ 9 న్ని మొరళి పేళ్ళు.

మొరళి గుణము.

శ్లో॥ ప్రియాళుర్వృష్యఆయుష్యఃకషాయోమధురశ్శీతళః ।
రక్తపిత్తహరోబల్యఃకుష్ఠంజయతికాంతికృత్ ॥

తా॥ మొరళి వీర్యవృద్ధికరముగను ఆయుష్కరముగను వగరుగను మధురముగను శీతలముగను బలకరముగనునుండు. మరియు నిది రక్తపైత్యము కుష్ఠువు వీటిని నివర్తింపజేయుటయేగాక దేహకాంతిని గలుగజేయు.

టెంకాయ.

శ్లో॥ నారికేళోరసఫలస్సుతుంగఃకూర్చకేసరః । లతావృక్షోదృఢఫలోలాంగలీదాక్షిణాత్యకః । తృణరాజోమహాప్రాంశుర్దృఢనీలోమహాఫలః । వరారోహోజీవతరుఃదీర్ఘదండఃసునీలకః । పుటోదకస్కంధఫలస్తృణాహ్వోవ్రణకీర్తితః ॥

టీక॥ 1 నారికేళ 2 రసఫల 3 సుతుంగ 4 కూర్చకేసర 5 లతావృక్ష 6 దృఢఫల 7 లాంగలి 8 దాక్షిణాత్యక 9 తృణరాజ 10 మహాప్రాంశు 11 దృఢనీల 12 మహాఫల 13 వరారోహ 14 జీవతరు 15 దీర్ఘదండ 16 సునీలక 17 పుటోదక 18 స్కంధఫల 19 తృణాహ్వ యీ 19 టెంకాయ పేళ్ళు.

టెంకాయ గుణము.

శ్లో॥ నారికేళంగురుస్నిగ్ధంపిత్తఘ్నంస్వాదుశీతలం ।
బలమాంసప్రదంహృద్యంబృంహణంవస్తిశోధనం ॥

తా॥ నారికేళము గురువుగను రుచికరముగను శీతలముగను మనోజ్ఞముగనుండు. మరియు నిది పైత్తికదుష్ప్రునందుండు దోషములబోగొట్టుటయేగాక బలవృద్ధి మాంసవృద్ధి శరీరపుష్టి వీటిని సదా గలుగజేయు.

పుష్టికాంతరే.

శ్లో॥ నారికేళఫలంశీతం దుర్జరంవస్తిశోధనం । విష్టంభిబృంహణం వృష్యంవాతపిత్తాస్రదాహజిత్ । అర్ధపక్వంతృషాశోషశమనం దుర్జరంపరం ॥ పక్వంతుమధురంహృద్యం పిత్తకృద్వహ్ని

దీపనం॥తదేవపక్వంనిర్ముక్తకపాలమనిలాపహం । దంతరోగే
విశేషేణహితంతద్వాతశోణితే। నారికేళోద్భవంక్షీరంవృష్యం
వాతకఫాపహం । ఈషత్పిత్తకరంస్నిగ్ధ ముష్ణంగురువిదాహ
కృత్ । గుల్మశూలారుచిశ్వాస కాసహృద్రోగశోఫజిత్ ॥
తస్యామ్భశ్శీతలంహృద్యం దీపనంశుక్రలంలఘు । తత్పాదప
శిరోమజ్జాశుక్రలో వాతపిత్తజిత్ ॥

తా॥ టెంకాయ శీతలముగను అజీర్ణకారిగను మలబద్ధకారిగనునుండు. దేహపుష్టి శుక్రము వీటిని వృద్ధిజేసును. మరియు నిది పొత్తికడుపునొప్పి వాతము పిత్తము రక్తదోషము తాపము వీటినిబోగొట్టును. సగముపండిన టెంకాయ అజీర్ణకరముగ నుండు. మరియు దప్పి శోష వీటిని నివర్తింపజేయు. బాగుగ పండిన టెంకాయ తీపుగను రుచిగనునుండు. పిత్తము అగ్నిదీపనము వీటినిజేసును. కొబ్బెర వాతమును హరించును. దంతరోగము వాతరక్తము వీటియందు మిక్కిలి హితమైనది. టెంకాయ పాలు శుక్రమును వృద్ధిజేసును. వాతము పిత్తము వీటిని హరించును. కొంచెముగ పిత్తమునజేసును. జిగటగనుండును. కాక గురుత్వముజేసును. తాపమునిచ్చును. మరియు గుల్మము శూల అరుచి శ్వాస కాస హృద్రోగము వాపు వీటిని హరించును. టెంకాయ నీరు శీతలముగను వీర్యవృద్ధికరముగను లఘువుగనునుండు. హృదయమునకు మేలుజేసును. అగ్నిదీపనమునుజేసును. టెంకాయకల్లు శుక్రమును వృద్ధిజేయును. మరియు వాతము పిత్తము వీటిని బోగొట్టును.

మఱ్ఱి.

శ్లో॥ వటోరక్తఫలశ్శృంగీన్యగ్రోధస్కంధజోధ్రువః ।
క్షీరీస్యాద్యక్షవాసశ్చబహుపాదోవనస్పతిః ।
నందివృక్షఃప్రరోహీచసిద్ధార్థోవటకీవటః ।
అగ్రశృంగామరీచిచశమపత్రీచసస్మృతః॥

టీక॥ 1 వట 2 రక్తఫల 3 శృంగీ 4 న్యగ్రోధ 5 స్కంధజ 6 ధ్రువ 7 క్షీరి యక్షవాస 9 బహుపాద 10 వనస్పతి 11 నందివృక్ష 12 పరోహి 13 సిద్ధార్థ 14 వటకి 15 వటి 16 అగ్రశృంగ 17 మరీచి 18 శమపత్ర యీ 18 న్ను మఱ్ఱిపేళ్ళు.

మఱ్ఱి గుణము.

శ్లో॥ న్యగ్రోధస్తువ్రణఘ్నః హాస్త్రికషాయస్స్వాదుశీతలః।
పిత్తదాహప్రశమనోగ్రహణీయోనిశూలజిత్ ॥

తా॥ మఱ్ఱి వగరుగను రుచికరముగను శీతలముగనునుండు. మఱియు నిది వ్రణము పిత్తము తాపము భేదులు ఆమశూల వీటిని బోగొట్టును.

రా వి.

శ్లో॥ పిప్పలఃకేశవావాసశ్చలపత్రఃపవిత్రకః ।
మాంగల్యశ్శ్యామలోశ్వత్థోబోధివృక్షోగజాశనః ।
బోధిశ్శ్రీమాన్ కుచాశృంగిచ్చైత్యశ్చైత్యతరుస్తథా ।
చలాత్మకోవాదరంగోధన్యవృక్షశ్చసన్మృతః ॥

టీక॥ 1 పిప్పల 2 కేశవావాస 3 చలపత్ర 4 పవిత్రక 5 మాంగల్య 6 శ్యామల 7 అశ్వత్థ 8 బోధివృక్ష 9 గజాశన 10 బోధి 11 శ్రీమాన్ 12 కుచాశృంగి 13 చైత్య 14 చైత్య యీ 14 న్ను రావిచెట్టుపేళ్ళు.

రావి గుణము.

శ్లో॥ పిప్పలోదుర్జరశ్శీతఃపిత్తశ్లేష్మవ్రణాస్రజిత్ ।
యోనిదోషంరక్తదోషందాహపిత్తకఫాన్ జయేత్ ॥
అశ్వత్థవృక్షస్యఫలానిపక్వాన్యతీవహృద్యానిచశీతలాని ।
కుర్వంతిపిత్తాస్రవిషార్తిదాహవిచ్ఛర్దిదోషారుచినాశనాని ॥

తా॥ రావి జీర్ణముకాకుండును. చలువజేయును మరియు పిత్తము శ్లేష్మము వ్రణము రక్తదోషము యోనిదోషము రజోదోషము తాపము పిత్తము కఫము వీటిని బోగొట్టును. బాగుగపండిన రావిపండ్లు హృదయమునకు మిక్కుటముగ మేలుజేయును. చలువజేయును. మరియు నిది పిత్తరక్తము విషపీడ తాపము వాంతి అరుచి వీనిని నశింపంజేయు.

కల్లరావి.

శ్లో॥ పరిశోన్యఃఫలీశస్స్యాత్కపిసూతఃకపీతనః ॥

టీక॥ 1 పరిశ 2 ఫలీశ 3 కపిసూత 4 కపీతన యీ 4 న్ను కల్లరావిపేర్లు.

కల్లరావి గుణము.

శ్లో॥ పారిశాశ్వత్థకోవృష్యస్స్నిగ్ధఃశ్లేష్మకృమిప్రదః ।
శీతఃకషాయోమధురఃపిత్తాసృగ్వహ్నిదీపనః ॥

తా॥ కళ్ళురాది వీర్యవృద్ధికరముగను జిగటుగను శీతలముగను వగటుగను మధురముగనునుండును. శ్లేష్మము నులిపురుగులు వీటిని గుణంగంజేయును. మరియు నిది పిత్తరక్తమును పోగొట్టును. జాఠరాగ్నిని వృద్ధిజేయును.

జువ్వి.

శ్లో॥ ప్లక్షఃకపీతనఃశృంగీసుపార్శ్వశ్శీర్ణరుదర్శనః ।
ప్లవంగోగర్దభాండశ్చకమండలువటీప్లవాః ।
పూగస్తుంగోప్రరోహశ్చససితశ్శీతవీర్యకః ॥

టీక॥ 1 ప్లక్ష 2 కపీతన 3 శృంగి 4 సుపార్శ్వ 5 చారుదర్శన 6 ప్లవంగ 7 గర్దభాండ 8 కమండులు 9 వటీ 10 ప్లవా 11 పూగ 12 తుంగప్రరోహ 13 ససిత 14 శీతవీర్యక యీ 14 న్ను జువ్విపేళ్లు.

జువ్వి గుణము.

శ్లో॥ ప్లక్షశ్చశీతలస్స్నిగ్ధశ్శోథఘ్నోస్త్రవ్రణనాశనః ॥

తా॥ జువ్వి శీతలముగను వగటుగనునుండును. ఇది శోథ వ్రణము వాతము వీట్లను హరించును.

నేరేడు.

శ్లో॥ జంబూస్సురభిపత్రాచ రాజజంబూర్మహాఫలా ।
సౌరభీచమహాస్కంధామహాజంబూర్గిరిస్థితే ॥

టీక॥ 1 జంబూ 2 సురభిపత్రా 3 రాజజంబూ 4 మహాఫలా 5 సౌరభి 6 మహాస్కంధా 7 మహాజంబు యీ 7 న్ను నేరేడుపేళ్లు.

నేరేడు గుణము.

శ్లో॥ రాజజంబూతుమధురాకోష్ణాచగురురామతా ।
స్వర్యామలస్తంభకరీశ్వాసశోషశ్రమాపహా ।
ముఖజాడ్యాతిసారఘ్నీకఫకాసవినాశినీ ।
రాజజంబూఫలంస్వాదువిష్టంభిగురురోచనం ॥

తా॥ నేరేడు మధురముగను కించిదుష్ణముగను వగరుగను మలబద్ధకారిగనునుండును. కంఠమునకు మేలుజేయును. మరియు నిది శ్వాస శోష బడలిక ముఖరోగము అతిసారము కఫము కాసము వీటిని నశింపజేయును. వీనిపండ్లు మధురముగను మలబద్ధకారిగను గురువుగను రుచిగనునుండును.

కాకనేరేడు.

శ్లో॥ కాకజంబూర్ధ్వాంక్షజంబూర్నాదేయీ మేఘమోదినీ రాజజంబూస్తథా ॥

టీక॥ 1 కాకజంబూ 2 మేఘమోదినీ 3 నాదేయీ 4 రాజజంబూ యీ 4 న్ను కాకినేరేడు పేళ్ళు.

కాకినేరేడు గుణము.

శ్లో॥ కాకజంబూః కషాయామ్లా పాకే స్వాద్వీ గురుః స్మృతా ।
దాహశ్రమాతిసారఘ్నీ వృష్యా శుక్రబలప్రదా ॥

తా॥ కాకినేరేడు వగరుగను పుల్లనగను పాకమందు మధురముగను గురు వుగనుండును. మరియును నిది తాపము శ్రమము అతిసారము వీటిని హరింపఁజేయుటయే గాక శుక్రము బలము వీటి వృద్ధిని సహా గలుగఁజేయును.

మేడి.

శ్లో॥ ఉదుంబరః క్షీరవృక్షో హేమదుగ్ధః సదాఫలః ।
అపుష్పఫలసంబద్ధో యజ్ఞాంగః శ్వేతవల్కలః ।
యజ్ఞాంగకృత్ స్మృతః ప్రోక్తః కాలస్కంధశ్చ నామతః ॥

టీక॥ 1 ఉదుంబర 2 క్షీరవృక్ష 3 హేమదుగ్ధ 4 సదాఫల 5 అపుష్ప 6 ఫలసంబద్ధ 7 యజ్ఞాంగ 8 శ్వేతవల్కల 9 యజ్ఞాంగకృత్ 10 కాలస్కంధ యీ 10 న్ను మేడి పేళ్ళు.

మేడి గుణము.

శ్లో॥ ఉదుంబరోఽస్రశోషఘ్నః క్రిమిహృద్రోగనాశనః ।
కఫపిత్తాంసహాంత్యేవ ప్రమేహం పాణిదాహకృత్ ॥

తా॥ మేడి అస్రము శోష క్రిమిరోగము హృద్రోగము కఫము పిత్తము ప్రమే హము అరిచేతులమంట వీటిని నివర్తింపఁజేయును.

బ్రహ్మమేడి.

శ్లో॥ కాకోదుంబరికా ఫల్గూ రాజఫల్గుర్మలాపికా ।
ఫల్గునీ ఫలహారిణీ చ మలాయూర్జ్వరనాశనం ।
రాజీవఫల్గుర్వృష్యస్కంధశ్చ ఫలాఢ్యాదకీ తథా ॥

టీక॥ 1 కాకోదుంబరికా 2 ఫల్గు 3 రాజఫల్గు 4 శివాటికా 5 ఫల్గునీ 6 ఫలహారీ 7 మలాయూ 8 శ్విత్రభేషజ 9 రాజావర్తక 10 వృధస్కంధ 11 చపలా 12 భద్రకీ యీ 12 న్ను బ్రహ్మమేడి పేళ్ళు.

బ్రహ్మమేడి గుణము.

శ్లో॥ కఫపిత్తహరా గ్రాహిణీ కుష్ఠకండూవ్రణాపహా ।
రక్తపిత్తహరా ఫల్గుః పాండుశోఫహరా పరం ॥

తా॥ బ్రహ్మమేడి మలబద్ధకారిగనుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము కుష్ఠువు దురద వ్రణము రక్తపిత్తము పాండువు శోఫ వీటిని నివర్తింపంజేయు.

పంచక్షీర వృక్షములు.

శ్లో॥ వటఃప్లక్షస్తథాశ్వత్థఃపరిశస్యాదుదుంబరః ।
పంచైతే క్షీరవృక్షాశ్చ తేషాం త్వక్పంచవల్కలాః ॥

టీక॥ 1 మర్రి 2 జువ్వి 3 రావి 4 కళ్ళురావి 5 మేడి అనునీ యీ 5 న్ను క్షీరవృక్షములు. వీటిపట్టలు పంచవల్కలములనంబడు.

క్షీరవృక్షముల గుణము.

శ్లో॥ క్షీరవృక్షాహిమావృష్యా యోనిదోషవ్రణాపహాః । శోఫపిత్తకఫాస్రఘ్నా స్తన్యాభగ్నాస్థియోగదాః । తేషాంపత్రం హిమంగ్రాహికఫవాతాస్రనుల్లఘుః । ఫలంవిష్టంభిసంగ్రాహి రక్తపిత్తకఫాపహం॥ త్వక్పంచకంహిమంగ్రాహివ్రణశోఫవిసర్పజిత్ । కేచిత్తుపారిశస్థానేశిరీషంవేతసంపరే ॥

తా॥ పైజెప్పిన పంచక్షీరవృక్షములు శీతలముగను వీర్యవృద్ధికరముగను చనుబాలను వృద్ధిజేయునదిగను విరిగినయెముకలను నొకటిగ జేర్చునదిగనునుండు. మఱియు నిది యోనిదోషము వ్రణములు వాపు పిత్తము కఫము రక్తదోషము వీటిని నివర్తింపంజేయు. పైక్షీరవృక్షముల ఆకులు శీతలముగను మలబద్ధకారిగను చులకనగనునుండు, కఫము వాతము రక్తదోషము వీనిని బోగొట్టును. వీటిపండ్లు మలబద్ధమునుజేసును. మలమును గట్టిపరచును. రక్తపిత్తము కఫము వీటిని హరించును. పైజెప్పిన పంచవల్కలములు శీతలముగనుండు. మలమును గట్టిపరచును వ్రణములు వాపు విసర్పము వీనిని బోగొట్టును. కళ్ళురావికిబదులు దిరిసెనమును గ్రహించవలయుననుట కొందరి మతము. ప్రబ్బలినిగ్రహించవలయుననుట మరికొందరిమతము.

పాలచెట్టు.

శ్లో॥ క్షీరీ ప్రోక్తాతు రాజన్యా క్షీరవృక్షోంశుకో నృపః ।
రాజాదనో ద్రుమస్కంధః కపిష్ఠః ప్రియదర్శనః ।
దుగ్ధికా క్షత్రియా వశ్యా క్రూరకందా కపిప్రియా ।
జలకామా స్వాదుఫలా ప్రోక్తా మృదుఫలా చసా ॥

టీక॥ 1 క్షీరి 2 రాజన్యా 3 క్షీరవృక్ష 4 అంశుక 5 నృప 6 రాజాదన 7 ద్రుమస్కంధ 8 కపిష్ఠ 9 ప్రియదర్శన 10 దుగ్ధికా 11 క్షత్రియా 12 వశ్యా 13 క్రూరకందా 14 కపిప్రియా 15 జలకామా 16 స్వాదుఫలా 17 మృదుఫలా యీ 17 న్ని పాలచెట్టు పేళ్లు.

పాలచెట్టు గుణము.

శ్లో॥ స్నిగ్ధం స్వాదుకషాయంచ్చ రాజాదనఫలం గురు ।
గర్భకారిభవేద్వాయునాశకం ప్రకీర్తితం ॥

తా॥ పాలపండు జిగటగను రుచికరముగను వగరుగను గురువుగను గర్భకారిగనుండు. మరియు నిది వాతమును బోగొట్టును.

విరిగిచెట్టు.

శ్లో॥ శ్లేష్మాతకః కర్బుదారుః పిచ్ఛిలో భూతపాదపః ।
దేవకస్సురభిర్దారు శ్లేష్మసంభూతవారకః ॥

టీక॥ 1 శ్లేష్మాతక 2 కర్బుదారు 3 పిచ్ఛిల 4 భూతపాదప 5 దేవక 6 సురభి 7 దారు 8 శ్లేష్మసంభూతవారక యీ 8 న్ని విరిగిచెట్టు పేళ్ళు.

విరిగి గుణము.

శ్లో॥ శ్లేష్మాతకః కటుస్స్వాదు స్తృష్ణా సర్వవిషాపహాః ।
కేశవృద్ధికరశ్చైవ నిజాగంతువ్రణాపహాః ॥

తా॥ విరిగి కారముగను రుచికరముగను కేశవృద్ధికరముగనుండు. మరియు నిది దప్పి సర్వవిషములు తనంతటనే పుట్టువ్రణములు యితరసంబంధమువలన గలిగెడు వ్రణములు వీటిని నశింపజేయు.

జమ్మి.

శ్లో॥ శమీశుక్లఫలాతుంగా కేశహంత్రీఫలాశివా ।
ఈశానశ్శంకరోలక్ష్మీర్మంగల్యాపాపనాశనీ ।
పవిత్రాస్నిగ్ధపత్రాచబలాకర్కటికాబలాః ॥

టీక॥ 1 శమీ 3 శుక్లఫలా 3 తుంగా 4 కేశహంత్రీ 5 ఫలా 6 శివా 7 ఈశాన 8 శంకర 9 లక్ష్మీ 10 మంగల్యా 11 పాపనాశనీ 12 పవిత్రా 13 స్నిగ్ధపత్రా 14 బలా 15 కర్కటికా 16 అబలా యీ 16 న్ను జమ్మిపేళ్ళు.

జమ్మి గుణము.

శ్లో॥ శమీశీతాగురుస్స్వాదూరూక్షోష్ణాకేశనాశినీ ।
విసర్పవ్రణకాసఘ్నీప్రదరంహంతిశీతలం ॥

తా॥ జమ్మి శీతలముగను గురుతరముగను రుచికరముగను రూక్షముగను ఉష్ణముగనుండును. మరియు నిది విసర్పరోగము వ్రణము దద్రురోగము ప్రదరరోగము వీటిని నివర్తింపఁజేయు. మరియు నిది కేశములను నశింపఁజేయు.

రేగు.

శ్లో॥ బదరీకోలకంకోలంసౌవీరంఫేనిలంకుజం ।
కువంబదరకర్కంధూర్గుడసంచలికాగుహా ।
శంఖినీసూక్ష్మపత్రాచబహుకంటకినీత్యథా ॥

టీక॥ 1 బదరీ 2 కోల 3 కంకోల 4 సౌవీర 5 ఫేనిల 6 కుజ 7 కువబదర 8 కర్కంధూ 9 గుడసంచలికా 10 గుహా 11 శంఖినీ 12 సూక్ష్మపత్రా 13 బహుకంటకినీ యీ 13 న్ను రేగుపేళ్ళు.

రేగు గుణము.

శ్లో॥ బదరఃకటుకస్స్వాదురమ్లః శ్లేష్మకఫాపహః ।
పక్వంపిత్తానిలహరంస్నిగ్ధంచమధురంపరం ।
పురాణంవాతశమనంతూర్ణంతృష్ణాఘ్నందీపనంలఘు ॥

తా॥ రేగు కారముగను రుచికరముగనుండు. ఇది ఆమ్లపిత్తము కఫము వీటిని పోగొట్టు. దీనిఫలము జిగటగను మధురముగనుండు. మరియు పిత్తము వాతము వీటిని హరించు. దీనిచూర్ణము చులకనగనుండు. మరియు నిది వాతము ఆమశంక వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సదా గలుగఁజేయు.

వెణుతురు.

శ్లో॥ కరీరంగూఢపత్రంతుశాకపుష్పంమృదూఫలం ।
గ్రంధిలంతీక్ష్ణసారంచకరకంతీక్ష్ణకంటకః ।
వేల్లంతరోదీర్ఘపత్రోవీరద్రుర్బహువారకః ।
దృఢమూలోదీర్ఘమూలోబహుధావనఇత్యపి ॥

టీక॥ 1 కరీర 2 గూఢపత్ర 3 శాకపుష్ప 4 మృదూఫల 5 గ్రంధిల 6 తీక్ష్ణసార 7 కరక 8 తీక్ష్ణకంటక 9 వేల్లంతర 10 దీర్ఘపత్ర 11 వీరద్రు 12 బహువారక 13 దృఢమూల 14 దీర్ఘమూల 15 బహుధావన యీ 15 న్ని వెణుతురుపేళ్ళు.

వెణుతురు గుణము.

శ్లో॥ వేల్లంతరోశ్మనుద్గ్రాహీ కఫకృచ్ఛ్రానిలార్తిజిత్ ।
మూత్రదోషంవిషంహన్తిరక్తాతీసారముల్బణం ॥

తా॥ వెణుతురు అశ్మరీరోగము మలబంధము కఫము మూత్రకృచ్ఛ్రము వాతరోగము మూత్రదోషము విషము మిక్కుటమైన నెత్తురుభేదులు వీటిని నివర్తింపంజేయు.

ఓక.

శ్లో॥ కరమర్దకమావిఘ్నంసుషేణంపాణిమర్దకం ।
కరామ్లంకరమర్దంచకృష్ణాపాకఫలంమతం ॥

టీక॥ 1 కరమర్దక 2 అవిఘ్న 3 సుషేణ 4 పాణిమర్దక 5 కరామ్ల 6 కరమర్ద 7 కృష్ణా 8 పాకఫల యీ 8 న్ని ఓకపేళ్ళు.

ఓక గుణము.

శ్లో॥ కరమర్దీగురూష్ణామ్లంరక్తపిత్తకఫప్రదం ।
తత్పక్వంమధురంరుచ్యంలఘుపిత్తసమీరజిత్ ॥

తా॥ ఓకకాయ గురువుగను ఉష్ణముగను పుల్లగనునుండు. మరియు రక్తపిత్తము కఫము వీనినిజేసును. ఓకపండు తియ్యగను రుచిగను చులకనగనునుండు. పిత్తము వాతము వీనిని బోగొట్టును.

కడిమి.

శ్లో॥ ధారాకదంబఃప్రావృష్యఃగంధపుష్పోహరిప్రియః ।
సుపూరోవృత్తపుష్పశ్చసురాఖ్యఃహరిద్రాటికః ।
నీపోదూళికపంచాస్యాస్సుగంధఃకర్ణపూరకః ॥

టీక॥ 1 ధారాకదంబ 2 ప్రావృష్య 3 గంధపుష్ప 4 హరిప్రియ 5 సుపూరక 6 వృత్తపుష్ప 7 సురాశ్య 8 సర్వరాటిక 9 నీప 10 ధూళిక 11 పంచాస్య 12 సుగంధ 13 కర్ణపూరక యీ 13 న్ను కడిమిపేళ్ళు.

కడిమి గుణము.

శ్లో॥ కదంబస్తు కషాయస్స్యాత్ పిత్తశ్లేష్మవ్రణాపహః ।
విషదోషహరశ్చైవ రక్తస్రావనిబర్హణః ॥

తా॥ కడిమి వగరుగనుండు. మరియు నిది పిత్తము శ్లేష్మము వ్రణము విషము రక్తము స్రవించుట వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

చిన్నకానుగు.

శ్లో॥ శాకోటకో భూతవాసో గోజా కర్కశపత్రకః ।
అజాక్షీరవినాశీ చ సువృక్షః ఫలపీడకః ।
కరంజో నక్తమాలశ్చ పూతికశ్చిరబిల్వకః ।
పూతికర్ణః ప్రకీర్ణశ్చ మంజరీ పుష్పమంజరీ ॥

టీక॥ 1 శాకోటక 2 భూతవాస 3 గోజా 4 కర్కశపత్రక 5 అజాక్షీరవినాశి 6 సువృక్ష 7 ఫలపీడక 8 కరంజ 9 నక్తమాల 10 పూతిక 11 చిరబిల్వక 12 పూతికర్ణ 13 ప్రకీర్ణ 14 మంజరీ 15 పుష్పమంజరీ యీ 15 న్ను చిన్నకానుగుపేళ్ళు.

పెద్దకానుగు.

శ్లో॥ ఘృతపూరః కరంజోఽన్యః ప్రకీర్యో గౌర ఏవ చ ।
వక్త్రాహ్వో గుడపుష్పశ్చ గుచ్ఛకో గజకచ్ఛపః ।
స్నిగ్ధః కరంజకశ్చైవ సోమవల్కశ్చ సప్రతిః ।
గజకంటక స్వాంస్వా షడ్గ్రంథిభా హస్తివారుణీ ।
వ్రణహారీ మహావృక్షో హస్తినీ రోహిణీప్రియా ॥

టీక॥ 1 ఘృతపూర 2 కరంజ 3 ప్రకీర్య 4 గౌర 5 వక్త్రాహ్వ 6 గుడపుష్ప 7 గుచ్ఛక 8 గజకచ్ఛప 9 స్నిగ్ధ 10 కరంజక 11 సోమవల్క 12 గజకంటక 13 షడ్గ్రంథిభా 14 హస్తివారుణీ 15 వ్రణహారీ 16 మహావృక్ష 17 హస్తినీ 18 రోహిణీప్రియా యీ 18 న్ను పెద్దకానుగుపేళ్ళు

కానుగు గుణము.

శ్లో॥ కరంజఉష్ణస్తిక్తస్స్యాత్కఫపిత్తాస్రదోషజిత్ ।
వ్రణన్లూహాక్రిమిం హంతిభూతాన్యర్శోయోనిదోషహా ॥

తా॥ కానుగు ఉష్ణముగను చేదుగనునుండును. మరియు కఫము పిత్తము రక్తదోషము వ్రణము న్లూహము క్రిములు భూతగ్రహ యోనిరోగము వీటిని నివర్తింపఁ జేయును.

దిరిసెనము.

శ్లో॥ శిరీషోమృదుపుష్పశ్చభండిలశ్శిఖరీతథా । శుకప్రియస్సుఖతరుః కపీతకమయూరకౌ । అంగారవల్లీభాండీరః కాకఘ్నః కాకభండికా । సువల్లీకాకతిక్తా చ కాకవల్లీప్లవంగకః । సువ్రతోమండలః పూతికః పూతిసాహ్వయః । దంతధావనకః సుమన శ్చ ... ।

టీక. 1 శిరీష 2 మృదుపుష్ప 3 భండిల 4 శిఖరీతల 5 శుకప్రియ 6 సుఖతరు 7 కపీతక 8 మయూరక 9 అంగారవల్లి 10 భాండీర 11 కాకఘ్న 12 కాకభండికా 13 సువల్లి 14 కాకతిక్త 15 కాకవల్లి 16 ప్లవగ 17 సువ్రత 18 మండ 19 పూతిక 20 పూతిసాహ్వయ 21 దంతధావనక 22 సుమన యీ 22 న్ని దిరిసెనము పేళ్ళు.

దిరిసెను గుణము.

శ్లో॥ శిరీషశ్శ్వాసకాసఘ్నః త్రిదోషవిషనాశనః ।
వ్రణకుష్ఠప్రశమనో విసర్పాస్ఫోటవిషాపహః ॥

తా॥ దిరిసెనము శ్వాసము కాసము త్రిదోషములు విషము వ్రణము కుష్ఠువు విసర్పరోగము పంతికొక్కువిషము వీటిని నశింపఁజేయును.

మద్ది.

శ్లో॥ అర్జునఃఫల్గునఃపార్థఃచిత్రయోధీధనంజయః ।
వైరాంతకఃకిరీటీచనదీసర్జశ్చపాండవః ॥

టీక॥ 1 అర్జున 2 ఫల్గున 3 పార్థ 4 చిత్రయోధీ 5 ధనంజయ 6 వైరాంతక 7 కిరీటీ 8 నదీసర్జ 9 పాండవ యీ 9 న్ని మద్దిపేళ్ళు.

మద్ది గుణము.

శ్లో॥ సదేసర్జఃకటుశ్శీతో వ్రణదాహానిలాపహః।
కుష్ఠకండూతిశమనో బిడాలస్యవిషాపహః॥

తా॥ మద్ది కారముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది వ్రణము తాపము వాతము కుష్టువు దురద మార్జాలవిషము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

ప్రబ్బలి.

శ్లో॥ వేతసోనిచుళః ప్రోక్తో వంజుళో దీర్ఘపత్రకః।
కలనో మంజరీనమ్రస్సుషేణో గంధపుష్పకః.

టీక॥ 1 వేతస 2 నిచుళ 3 వంజుళ 4 దీర్ఘపత్రక 5 కలన 6 మంజరీ 7 నమ్ర 8 సుషేణ 9 గంధపుష్పక యీ 9 న్ని ప్రబ్బలిపేళ్ళు.

నీరుప్రబ్బలి.

శ్లో॥ నాదేయో మేఘపుష్పశ్చ జలకాఙ్క్షో నికుంజకః।
జలూకో భూతకశ్చైవ విదళో జలవేతసః॥

టీక॥ 1 నాదేయ 2 మేఘపుష్ప 3 జలకాఙ్క్ష 4 నికుంజక 5 జలూక 6 భూతక 7 విదళ 8 జలవేతస యీ 8 న్ని నీరుప్రబ్బలిపేళ్లు.

ప్రబ్బలి గుణము.

శ్లో॥ వేతసః క్రిమిగుల్మఘ్నో వాతజిత్ కుక్షిశూలజిత్॥

తా॥ ప్రబ్బలి క్రిమిరోగము గుల్మరోగము వాతము కడుపునొప్పి వీటిని నశింపఁజేయు.

ఉలిమిరి.

శ్లో॥ వరుణశ్శ్వేతపుష్పశ్చ తిక్తశాకః కుమారకః।
శ్వేతద్రుమో బోధివృక్షస్తిక్తాహ్వో మారుతశ్చ సః॥

టీక॥ 1 వరుణ 2 శ్వేతపుష్ప 3 తిక్తశాక 4 కుమారక 5 శ్వేతద్రుమ 6 బోధివృక్ష 7 తిక్తాహ్వ 8 మారుత యీ 8 న్ని ఉలిమిరిపేళ్లు.

ఉలిమిరి గుణము.

శ్లో॥ వరుణఃకటుతిక్తోష్ణః కఫమేదోగ్నిమాంద్యనుత్।
శూలగుల్మాదివాతంచ హంతివస్తింసవిద్రధిం॥

తా॥ ఉలిమిరి కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనుండును. మరియును నిది కఫము మేదోరోగము అగ్నిమాంద్యము శూల గుల్మరోగము వాతము పొత్తికడుపునొప్పి విద్రధిరోగము వీటిని నివర్తింపజేయును.

ఇరుగుడు.

శ్లో॥ శింశపా పిశశాలీ చమహాగుప్తాతి ధారసా ।
తీక్ష్ణదూర్వారుణా కృష్ణా బృహత్పుష్పోథ కుంజరః ॥

టీక॥ 1 శింశపా 2 పిశశాలీ 3 మహాగుప్తా 4 రసా 5 తీక్ష్ణదూర్వా 6 అరుణా 7 కృష్ణా 1 బృహత్పుష్ప 9 కుంజర యీ 9 న్ని ఇరుగుడు పేళ్ళు.

ఇరుగుడు గుణము.

శ్లో॥ శింశపోష్ణా హరేన్మేహకుష్ఠశ్విత్రవమిక్రిమీన్ ।
వస్తిరుగ్వ్రణదాహాస్రగర్భశూలవిపాతినీ ॥

తా॥ ఇరుగుడు ఉష్ణముగనుండును. మరియును మేహము కుష్ఠువు శ్విత్రము వాంతి క్రిములు వస్తిరోగము వ్రణము తాపము రక్తదోషము వీనిని పోగొట్టును. మరియును నిది గర్భపాతముజేయును.

వేగిస.

శ్లో॥ అనంతా చమహాసర్జ్జో హ్యసనస్తుమహారసః ।
ప్రియకో బీజకస్స్యామశ్శౌరిబంధూకపుష్పకః ।
ప్రియసాలకనిర్యాసో నీలకశ్చాసనాంఘ్రికా ॥

టీక॥ 1 అనంతా 2 మహాసర్జ 3 అసన 4 మహారస 5 ప్రియక 6 బీజక 7 స్యామ 8 శౌరి 9 బంధూకపుష్పక 10 ప్రియసాలకనిర్యాస 11 నీలక 12 అసనాంఘ్రికా యీ 12 న్ని వేగిసపేళ్లు.

వేగిస గుణము.

శ్లో॥ అనంతో వాతపిత్తఘ్నో దీపనో వ్రణశోధనః ॥

తా॥ వేగిస వాతము పిత్తము వ్రణము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా కలుగజేయును.

బూరుగు.

శ్లో॥ శాల్మలీరక్తపుష్పా చకుక్కుటీచిరజీవికా ।
పిచ్ఛిలాతూలినీమోచాకంటకాఢ్యాసుపుష్పికా ॥

టీక॥ 1 శాల్మలీ 2 రక్తపుష్పా 3 కుక్కుటీ 4 చిరజీవికా 5 పిచ్ఛిలా 6 తూలినీ 7 మోచా 8 కంటకాఢ్యా 9 సుపుష్పికా యీ 9 న్ని బూరుగుపేళ్ళు.

బూరుగు గుణము.

శ్లో॥ శాల్మలీశీతలాస్నిగ్ధా శుక్రశ్లేష్మవివర్ధనీ।
అతిసారప్రశమనీరక్తపిత్తవినాశినీ॥

తా॥ బూరుగ శీతలముగను జిగటగనునుండు. మరియు నిది అతిసారము రక్తపైత్యము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక ధాతువృద్ధి శ్లేష్మవృద్ధి వీటిని సదా గలుగంజేయు.

బూరుగుబంక.

శ్లో॥ శాల్మలీవేష్టకః పిచ్ఛా నిర్యుక్తిస్సారశాల్మలిః।
మోచస్రావో మోచరసో మోచనిర్యాసకః స్మృతః॥

టీక॥ 1 శాల్మలీవేష్టక 2 పిచ్ఛా 3 నిర్యుక్తి 4 సారశాల్మలీ 5 మోచ 6 స్రావ 7 మోచరస 8 మోచనిర్యాస యీ 8 న్ను బూరుగుబంకపేళ్లు.

బూరుగుబంక గుణము.

శ్లో॥ శాల్మలీశీతగుణకో గురుస్నిగ్ధోతిసారజిత్।
ఆయుర్వృద్ధికరో వృష్యః గుల్మప్రదరనాశనః॥

తా॥ బూరుగుబంక శీతలముగను గురుత్వముగను జిగటగనునుండు. మరియు నిది అతిసారము ప్రదరరోగము గుల్మరోగము కణరోగము విషవేగము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక ధాతుపుష్టి ఆయుర్వృద్ధి వీటిని సదా గలుగంజేయు

మొక్కపుచెట్టు.

శ్లో॥ ముష్కకో మోక్షకో ముష్కో మూషణో మంజకస్తథా।
క్షీరశ్రేష్ఠోథగోలీఢో ద్విపదః శ్వేతకృష్ణకః॥

టీక॥ 1 ముష్కక 2 మోక్షక 3 ముష్క 4 మూషణ 5 మంజక 6 క్షీరశ్రేష్ఠ 7 గోలీఢ 8 ద్విపద 9 శ్వేతకృష్ణక యీ 9 న్ని మొక్కపుచెట్టుపేళ్లు.

మొక్కపుచెట్టు గుణము.

శ్లో॥ మోక్షకః కఫవాతఘ్నో గ్రాహీ గుల్మవిషకృమీన్।
హంత్యుష్ణోవస్తిరుక్కుందమాంతత్పుష్పం కఫపిత్తజిత్।
నిర్యాసోస్య పరం వృష్యశ్శోషపిత్తానిలాపహః॥

తా॥ మొక్కపుచెట్టు ఉష్ణముగను మలబద్ధకారిగనునుండు. మరియు నిది కఫవాతము గుల్మము విషము నులిపురుగులు వ స్తిరోగము దురద వీనిని బోగొట్టును. దీని పూలు కఫపి త్తమును బోగొట్టును. దీనిబంక మిక్కుటముగ శుక్రమును వృద్ధిజేయును. మరియు శోష పి త్తము వాతము వీటిని బోగొట్టును.

ఏపి.

శ్లో॥ శాలస్సజరసస్సజశ్శ్రీకృన్మారీచపత్రకః ॥

టీక॥ 1 సాల 2 సజరస 3 సజ 4 శ్రీకృత్ 5 మారీచపత్రక యీ 5 న్ను ఏపిచెట్టుపేర్లు.

ఏపి గుణము.

శ్లో॥ సాలోగ్రాహీవ్రణశ్లేష్మరక్తరుగ్విషనుద్ధిమః ॥

తా॥ ఏపి మలబద్ధకారిగను చల్లగనునుండు. మరియు నిది వ్రణము శ్లేష్మము కాలుటచే గలిగిన వ్రణములు విషము వీనిని బోగొట్టును.

మల్లె.

శ్లో॥ మల్లికా శీతభీరుశ్చ మదయంతీప్రమోదినీ ।
మదనీయాగవాక్షీచ భూపదష్టపదీ తథా ।
భద్రవల్లీచసాప్రోక్తాచంద్రవల్లీచమాధవీ ॥

టీక॥ 1 మల్లికా 2 శీతభీరు 3 మదయంతీ 4 ప్రమోదినీ 5 మదనీయా 6 గవాక్షీ 7 భూపదీ 8 అష్టపదీ 9 భద్రవల్లీ 10 చంద్రవల్లీ 11 మాధవీ యీ 11 న్ను మల్లెపేర్లు.

మల్లె గుణము.

శ్లో॥ మల్లికోష్ణాకటుస్స్వాదు వారయత్యాస్యజాన్గదాన్ ॥
సంత్రాసయతినేత్రోత్థరుజంపిత్తసమీరనుత్ ॥

తా॥ మల్లె ఉష్ణముగను కారముగను రుచిగనునుండు. మరియు నిది ముఖ రోగములు నేత్రరోగము పిత్తము వాతము వీటిని బోగొట్టును.

ఏనుమల్లె.

శ్లో॥ వాసంతీశాత్రిపుటావ్యసనీసుమహాసాచశంభుప్రియా ॥
త్రిపుటాఘటప్పచాసందాసనష్టాముక్తబంధనా ॥

టీక॥ 1 వార్షికా 2 త్రిపుటా 3 త్ర్యస్ర 4 సురూపా 5 శుభప్రియా 6 శ్రీపదా 7 షట్పదా 8 నందా 9 సవర్ణా 10 ముక్తబంధనా యీ 10 న్ను ఏరుమల్లెపేళ్లు.

ఏరుమల్లె గుణము.

శ్లో॥ వార్షికాకాకటుతిక్తోష్ణావాతజిత్ కుక్షిశోఫజిత్ ॥

తా॥ ఏరుమల్లె కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది వాతము కడుపునొప్పి వాపు వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

జాజి.

శ్లో॥ జాతీమనోజ్ఞాసుమనారాజపుత్రీప్రియంవదా ।
మాలతీహృద్యగంధాచ శ్వేతికాచైవభామినీ ।
రుచిరారాత్రిపుష్పాచరాజ్ఞీకుసుమనాచసా ॥

టీక॥ 1 జాతీ 2 మనోజ్ఞా 3 సుమనా 4 రాజపుత్రీ 5 ప్రియంవదా 6 మాలతీ 7 హృద్యగంధా 8 శ్వేతికా 9 భామినీ 10 రుచిరా 11 రాత్రిపుష్పా 12 రాజ్ఞీ 13 సుమనా యీ 13 న్ను జాజిపేళ్లు.

జాజి గుణము.

శ్లో॥ జాతీతుతిక్తకటుకావాతపిత్తకఫాస్రనుత్ ।
ముఖదంతరుజంనేత్రవ్రణార్తిహాన్తిశిరోరుజం ॥

తా॥ జాజి చేదుగను కారముగనునుండు. మరియు నిది వాతము పిత్తము కఫము రక్తదోషము ముఖరోగము దంతరోగము నేత్రరోగము వ్రణములు శిరోరోగము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

వసంతకాలపు మల్లె.

శ్లో॥ వాసంతీప్రహసంతీచసావసంతావసంతజా!
శోభనాశీతసంవాసాసిష్టాభ్రమరబాంధవా॥
విమలారాత్రిపుష్పీచఖేదకాతృణభామినీ ॥

టీక॥ 1 వాసంతీ 2 ప్రహసంతీ 3 వసంతా 4 వసంతజా 5 శోభనా 6 శీతసంవాసా 7 సిష్టా 8 భ్రమరబాంధవా 9 విమలా 10 రాత్రిపుష్పీ 11 ఖేదకా 12 తృణభామినీ యీ 12 న్ను వసంతకాలపు మల్లెపేళ్లు.

వసంతకాలపుమల్లె గుణములు.

శ్లో॥ వాసంతీవాతపిత్తఘ్నీ నేత్రరోగహరా పరం ।
అత్యంతసౌరభా నిత్యం కేశవృద్ధికరీ నృణాం ॥

తా॥ వసంతకాలపుమల్లె వాతము పిత్తము నేత్రరోగము వీటిని పోగొట్టును. మరియు నిది మిగుల పరిమళముగను కేశవృద్ధికరముగను నుండును.

విరజాజి.

శ్లో॥ గ్రీష్మా చ సురభి కాంతా సుగంధి వనమల్లికా ॥
సుకుమారీ శిఖరిణీ నేపాళీ సువసంతికా ॥

టీక॥ 1 గ్రీష్మా 2 సురభి 3 కాంతా 4 సుగంధి 5 వనమల్లికా 6 సుకుమారీ 7 శిఖరిణీ 8 నేపాళీ 9 సువసంతికా యీ 9 న్ను విరజాజిపేళ్ళు.

విరజాజి గుణములు.

శ్లో॥ గ్రీష్మా చ కంటకరోగనాశినీ ...
శిరో నేత్ర విష ... విషహారా పరం ॥

తా॥ విరజాజిమల్లె గొప్ప సువాసనగలది మరియు నిది కామిల పాండురోగము శోఫ శిరోరోగము నేత్రరోగము విషము వీనిని పోగొట్టుటయేగాక వీర్యవృద్ధిని సహా కలుగచేయును.

సంపెంగి.

శ్లో॥ చంపకః సుకుమారశ్చ సురభిః శీతలశ్చ గః ।
చాంపేయో హేమపుష్పశ్చ కాంచనః షట్పదాతిథిః ।
కుంజరీ భద్రతరుః సుకుమారీ ... కేసరీ ॥

టీక॥ 1 చంపక 2 సుకుమార 3 సురభి 4 ... పుష్ప 7 కాంచన 8 షట్పదాతిథి 9 కుంజరీ 10 భద్ర... యీ 12 న్ను సంపెంగి పేళ్ళు.

సంపెంగి గుణములు.

శ్లో॥ చంపకః కటుకః శీతో ...
సౌరభో మేహ ... వాత ... ॥

తా॥ సంపెంగి మిగుల శీతలముగను వీర్యవృద్ధికరముగను పరిమళముగనునుండు మరియు నిది సర్పవిషము మేహము నేత్రరోగము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

చేమంతి.

శ్లో॥ తరుణీరామతరుణీకర్ణికాచారుకేసరీ ॥
మహాకుమారీగంధాఢ్యాద్విరేఫాగణసమ్మతా ।
కుంజకాశతపత్రీచబృహత్పుష్పామహాసహా ॥

టీక॥ 1 తరుణీ 2 రామతరుణీ 3 కర్ణికా 4 చారుకేసరీ 5 మహాకుమారీ 6 గంధాఢ్యా 7 ద్విరేఫా 8 గణసమ్మతా 9 కుంజకా 10 శతపత్రీ 11 బృహత్పుష్పా 12 మహాసహా యీ 12 న్ను చేమంతిపేళ్ళు.

ఎఱ్ఱచేమంతి

శ్లో॥ రక్తాపరారక్తపుష్పాలాక్షాపుష్పాతిమంజులా ॥

టీక॥ 1 రక్తపుష్పా 2 లాక్షాపుష్పా 3 అతిమంజులా యీ 3 న్ను యెఱ్ఱ చేమంతిపేళ్ళు.

చేమంతి గుణము.

శ్లో॥ తరుణీపుష్పసాగంధకేశవృద్ధికరీన్నృణాం ।
శిరోక్షిమేహాశమనీరక్తపిత్తానిలంజయేత్ ॥

తా॥ చేమంతి పరిమళముగను కేశవృద్ధికరముగనునుండు. మరియు నిది శిరో రోగము నేత్రరోగము మేహరోగము రక్తపిత్తము వాతము వీటిని బోగొట్టును.

అడవిమొల్ల.

శ్లో॥ యూధికాబాలపుష్పాతుపుణ్యగంధాగుణోజ్వలా ।
గణికాచారుమోదాచశిఖండీస్వర్ణయూథికా ।
సువర్ణయూధీహారిణీశ్వేతాధవళయూధికా॥

టీక॥ 1 యూదికా 2 బాలపుష్పా 3 పుణ్యగంధా 4 గుణోజ్వలా 5 గణికా 6 చారుమోదా 7 శిఖండీ 8 స్వర్ణయూధికా 9 సువర్ణయూధీ 10 హారిణీ 11 శ్వేతా 12 ధవళయూధికా యీ 12 న్ను అడవిమొల్లపేళ్ళు.

అడవిమొల్ల గుణము.

శ్లో॥ యూథికాతి క్తకటుకావాతపైత్యకఫాపహా ।
ముఖదంతశిరోనేత్రరోగాఘ్నా న్త్రిణానపి ॥

తా॥ అడవిమొల్ల చేదుగను కారముగనునుండు. మరియు నిది వాతము పైత్యము కఫము ముఖరోగము శిరోరోగము నేత్రరోగము వ్రణము వీటిని నశింపఁజేయు.

మొల్ల.

శ్లో॥ కుందఃసుమకరందశ్చసదాపుష్పోమనోహరః ।
అట్టహాసోభృంగసుహృత్ శుక్లశాల్యోదనోపమః ।

టీక॥ 1 కుంద 2 సుమకరంద 3 సదాపుష్ప 4 మనోహర 5 అట్టహాస 6 భృంగసుహృత్ 7 శుక్ల 8 శాల్యోదనోపమ యీ 8 న్ని మొల్లపేర్లు.

మొల్ల గుణము.

శ్లో॥ కుందస్స్యాచ్ఛీతలోత్యంతంభ్రమదాహాశిరోతిఘ్నజిత్ ।
విషలోచనరోగఘ్నవిజ్ఞేయోవైద్యపారగైః ॥

తా॥ మొల్ల మిగుల శీతలముగనుండు. మరియు నిది భ్రమము దాహము శిరోరోగము విషము నేత్రరోగము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

పచ్చమొల్ల.

శ్లో॥ అతిలోమోపరిమ్లాన స్తథా వామ్లాతకస్మృతః ॥

టీక॥ 1 అతిలోమ 2 పరిమ్లాన 3 అమ్లాతక యీ 3 న్ను పచ్చమొల్లపేర్లు.

పచ్చమొల్ల గుణము.

శ్లో॥ అతిలోమాశీతపిత్తరుధిరాక్షిరుజాపహాం ॥

తా॥ పచ్చమొల్ల శీతలముగనుండు. మరియు నిది పిత్తము రక్తదోషము నేత్రరోగము వీటిని బోగొట్టును.

ఎఱ్ఱగురువింద

శ్లో॥ అతిముక్తోమాధవీతువసన్తోధపరాక్రమః।
అళీనకఃకార్ముకశ్చమండలభ్రమర స్తథా ॥

టీక॥ 1 అతిముక్త 2 మాధవీ 3 వసంత 4 పరాక్రమ 5 అజీనక 6 కార్ముక 7 మండలభ్రమర యీ 7 న్ని ఎఱ్ఱగురువింద పేళ్ళు.

ఎఱ్ఱగురువింద గుణము.

శ్లో॥ అతిముక్తస్సుకటుః విప్రఘ్నో భ్రమదోషజిత్ ।
రుధిరామయప్రశమనో వ్రణశోథహరస్తథా ॥

తా॥ ఎఱ్ఱగురువింద కారముగనుండును. మరియు నిది రుధిరరోగము భ్రమము రక్తదోషము అగ్నిమాంద్యము వ్రణము వీటిని నివర్తింపజేయును.

పొగడ.

శ్లో॥ వకుళః సింధుగంధశ్చ మద్యగంధో విశారదః ।
మధుగంధో గూఢపుష్పో నిమ్నకేసరసంజ్ఞకః ॥

టీక॥ 1 వకుళ 2 సింధుగంధ 3 మద్యగంధ 4 విశారద 5 మధుగంధ 6 గూఢపుష్ప 7 నిమ్నకేసర 8 వంజుళ యీ 8 న్ని పొగడ పేళ్ళు.

పొగడ గుణము.

శ్లో॥ వకుళో బృంహణః స్నిగ్ధో విషఘ్నో రుచిం చయేత్ ।
సౌరభ్యో మధురశ్చాస్య శిరోరోగజిత్ ॥

తా॥ పొగడ గురుత్వముగను పరిమళముగను వీర్యవృద్ధికరముగనుండును. మరియు నిది విషము తాపము అరుచి మేహము శిరోరోగము నేత్రరోగము వీటిని నివర్తింపజేయును.

నందివర్ధనము.

శ్లో॥ కింకిరాతః కింకిరాటః పీతకః శితభద్రకః ।
హిమగౌరో విప్రలంబః షట్పదో నందివర్ధనః ॥

టీక॥ 1 కింకిరాత 2 కింకిరాట 3 పీతక 4 శితభద్రక 5 హిమగౌర 6 విప్రలంబ 7 షట్పద 8 నందివర్ధన యీ 8 న్ని నందివర్ధనము పేళ్ళు.

నందివర్ధనపు గుణము.

శ్లో॥ కంకిరాతః కషాయః కాయకాంతికరో వ్రణాం ।
శీతపిత్తప్రశమనో విషంచాంగోద్ద్వనాశయేత్ ॥

తా॥ వంటిపగలనము కఫము వీనికి ... పండికొట్టుకొనవగు వీటిని నశింపం జేయుటయే గాక శరీరకాంతిని గలుగంజేయును.

తిలకపు పేర్లు.

శ్లో॥ తిలకః పుండ్రకః శ్రీమాన్ క్షురకశ్ఛత్రపుష్పకః ।
ముఖమండనకః కాంచనపరిచ్ఛిత్రో విశేషకః ॥

టీక॥ 1 తిలక 2 పుండ్రక 3 శ్రీమాన్ 4 క్షురక 5 ఛత్రపుష్పక 6 ముఖమండన 7 పత్ర 8 చిత్ర 9 విశేషక యీ 9 న్ని తిలకపుచెట్టుపేర్లు.

తిలకవృక్షగుణము.

శ్లో॥ తిలకః కటుకోష్ణశ్చ మధుమేహఘ్నః ... ।
... కటుకస్సుకృమి ... ॥

తా॥ తిలకవృక్షము కారముగానుండును. మరియు నిది క్రిమ్ముట మధుమేహము నేత్రరోగము పురుషుకోశము విషము వాతము వీటిని పోగొట్టును.

అశోకము.

శ్లో॥ అశోకః శోకనాశస్స్యాద్విచిత్రః కర్ణపూరకః ।
విశోకో రక్తకో రాగీ చిత్రస్తబకమంజరీ ।
కంకేళీ హేమపుష్పశ్చ పీతపుష్పః స్మృతః పచ ।
వంజులో గంధపుష్పశ్చ కాంతాంఘ్రిదోహనో నటః ॥

టీక॥ 1 అశోక 2 శోకనాశ 3 విచిత్ర 4 కర్ణపూరక 5 విశోక 6 రక్తక 7 రాగి 8 చిత్రపల్లక 9 మంజరీ 10 కంకేళి 11 హేమపుష్ప 12 పీతపుష్ప 13 వంజుళ 14 గంధపుష్ప 15 కాంతాంఘ్రిదోహన 16 నట యీ 16 న్ను అశోకవృక్షపుపేర్లు.

అశోకవృక్షగుణము.

శ్లో॥ అశోకశ్శీతలస్సర్వవ్రణక్రిమివినాశనః ।
తిక్తః కఫహరీ చ జలజంతువిషాపహః ।
సౌరభ్యో వశ్యజననో లలనాకర్షణో మతః ॥

తా॥ అశోకవృక్షము శీతలముగను పరిమళముగనునుండును. మరియు నిది సర్వవ్రణములు క్రిమిరోగము కఫము జలజంతువిషములు వీటిని నివర్తింపంజేయుటయే గాక జనవశ్యము స్త్రీవశ్యము వీటిని గలుగంజేయును.

మోదుగు.

శ్లో॥ కింశుకో రక్తపుష్పశ్చ వాతపుష్పోథయాగికః ।
క్షారశ్రేష్ఠః పలాశశ్చ బీజస్నేహస్సమిద్వరః ।
వాతపోతో సమిద్వృక్షస్సువృతో బ్రహ్మవృక్షకః ।
కృష్ణవృంతః క్రిమిఘ్నశ్చ త్రివృతస్సమిదుత్తమః ॥

టీక॥ 1 కింశుక 2 రక్తపుష్ప 3 వాతపుష్ప 4 యాగిక 5 క్షారశ్రేష్ఠ 6 పలాశ 7 బీజస్నేహ 8 సమిద్వర 9 వాతపోత 10 సమిద్వృక్ష 11 సువృత 12 బ్రహ్మవృక్షక 13 కృష్ణవంత 14 క్రిమిఘ్న 15 త్రివృత 16 సమిదుత్తమ యీ 16 న్ను మోదుగు పేళ్లు.

మోదుగు గుణము.

శ్లో॥ కింశుకః కటుతిక్తోష్ణః ప్లీహశ్లేష్మసమీరజిత్ ।
గ్రహణీగుల్మశూలఘ్నో రజోదోషనివారణః ॥

తా॥ మోదుగు కారముగను చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది ప్లీహము శ్లేష్మము వాతము గ్రహణి గుల్మము శూల కుసుమరోగము వీటిని నివర్తింపం జేయు.

గద్య॥ ఇతి ధన్వంతరీయ్యే నిఘంటౌ నానాద్రవ్య పర్యాయ
గుణ ప్రకాశే పంచమ ఆమ్రాదివర్గః.

శ్రీరస్తు.

ధన్వంతరినిఘంటువు.

సువర్ణాద్యనుక్రమణిక.

౧ శ్లో॥ సువర్ణరౌప్యతామ్రాణిత్రపురీతిశ్చసీసకం । కాంస్యంలోహం
కృష్ణలోహంబహువర్ణాగిరిర్ధరా । శుభ్రాభ్రగంధకాశ్చైవ
రసలోహాస్తథైవచ। గ్రహదోషప్రశమనంవర్ణాయుర్బలవర్ధనం॥
తైలంసర్పిర్దధిపయఃక్షౌద్రంశుక్తంచకాంజికం। సురాచమజ్జికా
శ్చైవ జలంచపరికీర్తితాః । పానాయనాభిషేకాయ నశ్యా
యాలోడనాయచ । భేషజానాంప్రయోజ్యంస్యాత్ యథా
యోగంయథావిధి। రక్తశాలీశంబరశ్చ శ్వేతశాలీయవాస్తథా।
గోధూమాఃకోద్రవామాషాఃఅవిస్యంధాస్తథాఢకాః । పురు
ష స్త్రీవపుర్వాణివాతపిత్తకఫాస్తథా । అస్థిమాంసంవసారక్తం
శుక్లంమజ్జాతథారసః । ఇమానిసప్తధాతూనిజ్ఞాతవ్యానిభిష
గ్వరైః।హస్త్యశ్వోష్ట్రఖరాశ్చైవశృంగిణోవ్యాఘ్రకేసరీ ।
వరాహాజామృగస్త్యేషాంమాంసంయోజ్యంచబృంహణం ।
శ్వమూషకబిడాలానాంసృగాలకపిబర్హిణాం। ద్విరేభశుకయో
శ్చైవ శారికాచక్రవాసయోః । హంసకుక్కుటకాకానాం
కోకిలోలూకభోగినాం । బకాదీనాంచవిణ్మూత్ర మాంసత్వ
గ్రోమశోణితైః । ధూపందద్యాజ్జ్వరార్తేభ్య ఉన్మత్తేభ్యో
విశేషతః । అపస్మారాదిభూతేభ్యో గ్రహార్తేభ్యస్తథైవచ ।
యోగానేతాన్ప్రయుంజీతపురుషోనిత్యమాత్మవాన్।ప్రాప్ను
యాద్ధాయురారోగ్యం బలంవర్ణంనసంశయః । సువర్ణాది
రయాంవర్గః షష్టిశ్చపరికీర్తితాః ॥

టీక॥ సువర్ణ - బంగారు - రౌప్య - వెండి - తామ్ర - రాగి - త్రపు - తగరము - రీతి - ఇత్తడి - రాజరీతి - బంగారుయిత్తడి - సీసకం - సీసము - కాంస్య - కంచు - లోహం - ఉక్కు - కృష్ణలోహం - ఇనుము - బహువర్ణ - ఇసుక - గిరి - పర్వతము - ధరా - భూమి - శుభ్రి - చవటినేల - అభ్రి - అభ్రికము గంధక - గంధకము - రసలోహ - పాదరసము - తైలం - నూనె - సర్పిక - నెయ్యి - దధి - పెరుగు - పయః - పాలు - క్షౌద్రం - తేనె - శుక్తం - అమ్లవిశేషము - కాంజికం - కలి - సురా - మద్యము - మజ్జికా - మజ్జస్సు - జల - ఉదకము - రక్తశాలీ - ఎఱ్ఱరాజనాలు - శంబర - నల్లరాజనాలు - శ్వేతశాలీ - తెల్లరాజనాలు - యవా - యవలు - గోధూమా - గోధుమలు - కోద్రవా - ఆళ్ళు - మాషా - మినుములు - అనిస్కంధా - పెసలు - ఆఢకా - కందులు - పురుష - పురుషుడు - స్త్రీ - ఆడది - వపుః - శరీరము - వాణి - సరస్వతి - వాత - వాతము - పిత్త - పిత్తము - కఫ - శ్లేష్మము - అస్థి - ఎముక - మాంస - మాంసము - వసా - మాంసములోనిక్రొవ్వు - రక్త - రక్తము - శుక్ల - శుక్లము - మజ్జా - ఎముకలోనిక్రొవ్వు - రస - రసధాతువు - హస్తి - ఏనుగు - అశ్వ - గుఱ్ఱము - ఉష్ట్రి - లొట్టిపిట్ట - ఖరా - గాడిదె - శృంగి - కొమ్ములుగలజంతువులు - వ్యాఘ్రి - పులి - కేసరి - సింహము - వరాహ - పంది - మృగ - జింక - శ్వ - కుక్క - మూషక - ఎలుక - బిడాలా - పిల్లి - సృగాల - నక్క - కపి - కోతి - బర్హిణ - నెమలి - ద్విరేఫ - తుమ్మెద - శుక - చిలుక - శారికా - గోరువంకపక్షి - చక్రవాక - చక్రవాకపక్షి - హంస - హంస - కుక్కుట - కోడి - కాకానాం - కాకి - కోకిల - కోకిల - ఉలూక - గుడ్లగూబ - భోగి - పాము - బక - కొంగ.

సువర్ణాదివర్గప్రారంభః.

బంగారు.

శ్లో॥ సువర్ణంకనకంరుక్మంశాతకుంభంచకాంచనం। జాంబూనదం
జాతరూపంహిరణ్యంహేమహాటకం॥చామీకరంచారురత్నం
తపనీయంచపీతకం। శ్రీకేతనంభూషణార్హం చారురూపంచ
తత్స్మృతం।గర్భమష్టాపదంస్వర్ణంకల్యాణంచారుపుష్పకం।
గాంగేయంకర్బురంప్రోక్తంమహారజితమేవచ॥

టీక॥ 1 సువర్ణ 2 కనక 3 రుక్మ 4 శాతకుంభ 5 కాంచన 6 జాంబూనద 7 జాతరూప 8 హిరణ్య 9 హేమహాటక 10 చామీకర 11 చారురత్న 12 తపనీయ 13 పీతక 14 శ్రీకేతన 15 భూషణార్హ 16 చారురూప 17 గర్భ 18 అష్టాపద 19 స్వర్ణ 20 కల్యాణ 21 చారుపుష్పక 22 గాంగేయ 23 కర్బుర 24 మహారజిత యీ 24 న్ను బంగారు పేళ్ళు.

బంగారు గుణము.

శ్లో॥ సువర్ణంశీతలంవృష్యంబల్యంగురురసాయనమ్॥
కాన్తికారంవిషోన్మాదత్రిదోషజ్వరశోషజిత్।
కషాయంతిక్తమధురంసువర్ణంగురులేఖనమ్॥

తా॥ బంగారు శీతలముగను వీర్యవృద్ధికరముగను బలకరముగను గురువుగను ఆయురారోగ్యముల వృద్ధిచేయునదిగ నుండును. కాంతినిచ్చును. విషము ఉన్మాదము త్రిదోషములు జ్వరము శోష వీటిని పోగొట్టును. వగరుగను చేదుగను మధురముగను గురుత్వముగను లేఖనకారిగనునుండు.

వెండి.

శ్లో॥ రౌప్యంసౌధంసితంతారంరజతంత్రిపురూపకం।
శుభంస్థూలంవసుశ్రేష్ఠంరుచిరంశ్వేతకంమనం॥
చంద్రహాసంచంద్రవపుఃచంద్రభూతిర్మహాశుభం॥

టీక॥ 1 రౌప్య 2 సౌధ 3 సిత 4 తార 5 రజత 6 త్రిపురూపక 7 శుభ 8 స్థూల 9 వసుశ్రేష్ఠ 10 రుచిర 11 శ్వేతక 12 మన 13 చంద్రహాస 14 చంద్రవపుః 15 చంద్రభూతి 16 మహాశుభ యీ 16 న్ను వెండిపేళ్ళు.

వెండి గుణము.

శ్లో॥ రూప్యంశీతంసరంవాతపిత్తహారిరసాయనమ్ ।
లేఖనంచకషాయామ్లంవిపాకేచాపరంరసమ్ ।
వయస్థ్సాపనంస్నిగ్ధంధాతూనాంహితముచ్యతే ॥

తా॥ వెండి శీతలముగను వేగముగలదిగను బలకరముగను లేఖనకారిగను వగరుగను పుల్లగను పాకమువలన ఉత్తమమైన రసముగలదిగను జిగటగనునుండు. వయస్సును స్థాపించును. ధాతువులకు హితముచేయును. మరియు వాతము పిత్తము వీటిని బోగొట్టును.

రాగి.

శ్లో॥ తామ్రంమ్లేచ్ఛముఖంశుల్బంరక్తకంరక్తధాతుకం ।
దుంబరంత్ర్యంబకంచవిద్యాత్తంకరవీరకం ।
నేపాళీయంతథాప్రాహుస్సర్వధాతుకనీయసం ।
సర్వలోహపవిత్రంస్యాదరిష్టంబ్రహ్మవర్చసం ।
అరవిందంసులోహంచతథైవచరవిప్రియం ॥

టీక॥ 1 తామ్ర 2 మ్లేచ్ఛముఖ 3 శుల్బ 4 రక్తక 5 రక్తధాతుక 6 ఉదుంబర 7 త్ర్యంబక 8 విద్యాత్త 9 కరవీరక 10 నేపాళీయ 11 సర్వధాతుకనీయస 12 సర్వలోహపవిత్ర 13 అరిష్ట 14 బ్రహ్మవర్చస 15 అరవింద 16 సులోహ 17 రవిప్రియ యీ 17 న్ను రాగిపేళ్ళు.

రాగి గుణము.

శ్లో॥ తామ్రంచతిక్తంమధురంకషాయంకఫవాతనుత్ ।
ఉష్ణంప్లీహంహన్తికుష్ఠందుర్నామక్షయపాండునుత్ ॥

తా॥ రాగి చేదుగను మధురముగను వగరుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కఫము వాతము ప్లీహము కుష్ఠువు దుర్నామరోగము క్షయము పాండువు వీటిని బోగొట్టును.

తగరము.

శ్లో॥ త్రపుకంత్రపుమాలీనంరంగంవంగంచచిద్విటం ॥
గురుశ్రేష్ఠంసలవణంకరటీనీలికాఘనం ॥

టీక॥ 1 త్రపుక 2 త్రపు 3 మాలీన 4 రంగ 5 వంగ 6 చిప్పిట 7 గురు 8 శ్రేష్ఠ 9 నలపణ 10 కరటీ 11 సీలికా 12 ఘన యీ 12 న్ను తగరము పేర్లు.

తగరపు గుణము.

శ్లో॥ త్రపుకంతిక్తముష్ణంచవిషవాతహరంపరం ।
మేహశ్లేష్మామయఘ్నంచక్రిమికృచ్ఛ్రవినాశనం ॥

తా॥ తగరము చేదుగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది విషము వాతము మేహము శ్లేష్మము క్రిమిరోగము మూత్రకృచ్ఛ్రము వీనిని నశింపఁజేయు.

ఇత్తడి.

శ్లో॥ రీతిస్సులోహకంపీతంకపిలోహంసువర్ణకం ।
సారఃపింగళకశ్చైవనిష్ఠూరంచారుకుండలం ।
ప్రోక్తంసింహలకంచైవమునిభిర్ధాతుకంటకః ॥

టీక॥ 1 రీతి 2 సులోహక 3 పీత 4 కపిలోహ 5 సువర్ణక 6 సార 7 పింగళక 8 నిష్ఠుర 9 చారుకుండల 10 సింహలక 11 ధాతుకంటక యీ 11 న్ను యిత్తడి పేర్లు.

బంగారుయిత్తడి.

శ్లో॥ రాజరీతిస్సత్రతారాజీరాజపుత్రీమహేశ్వరీ ।
బ్రాహ్మణీబ్రహ్మరీతిశ్చకపిలాపింగళాపిచ ॥

టీక॥ 1 రాజరీతి 2 రాజీ 3 రాజపుత్రీ 4 మహేశ్వరీ 5 బ్రాహ్మణీ 6 బ్రహ్మరీతి 7 కపిలా 8 పింగళా యీ 8 న్ని బంగారుయిత్తడి పేర్లు.

ఇత్తడి గుణము.

శ్లో॥ రీతికాకటుకాత్యుష్ణాపిత్తప్లీహసమీరజిత్ ।
రూక్షాకఫాస్రపిటికాకుష్ఠఘ్నీకాయకాంతిదా ॥

తా॥ ఇత్తడి కారముగను మిక్కిలి ఉష్ణముగను రూక్షముగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము ప్లీహము వాతము కఫము రక్తదోషము పిటికలు కుష్ఠువు వీటిని పోగొట్టుటయేగాక శరీరకాంతిని గలుగఁజేయు.

సీసము.

శ్లో॥ సీసకంనాగమురగంభుజంగంకృష్ణకంవిషః ।
యవనేష్టంవిశిష్టంచయోగేష్టంభజపిష్టకం ।
బ్రహ్మదారుమలంప్రోక్తంతథాచపరిపిష్టకం ।
ధాతోర్ద్విశోధనంవంగంమృదుచాపిప్రకీర్తితం ॥

టీక॥ 1 సీసక 2 నాగ 3 ఉరగ 4 భుజంగ 5 కృష్ణక 6 యవనేష్ట 9 విశిష్ట 10 యోగేష్ట 11 భజపిష్టక 12 బ్రహ్మదారుమల 13 పరిపిష్టక 14 ధాతోర్ద్విశోధన 13 వంగ 14 మృదు యీ 14 న్ను సీసముపేళ్ళు.

సీసపు గుణము.

శ్లో॥ సీసకంప్రోక్తమత్యుష్ణంతిక్తంవాతకఫాపహం ।
ప్రమేహబహుమూత్రఘ్నందీపనంచాగ్నిమాంద్యజిత్ ॥

తా॥ సీసము అత్యుష్ణముగను చేదుగనునుండు. మరియు నిది వాతము కఫము ప్రమేహము బహుమూత్రము అగ్నిమాంద్యము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగంజేయు.

కంచు.

శ్లో॥ కాంస్యంలోహంనిజంఘోషప్రకాశ్యంకంసకంబలం।
అనాలోహంపట్టలోహంపంచలోహంచనీలికా ।
ఘోషపుష్పంచపరితంవైద్యవిద్భిరుదాహృతం ॥

టీక॥ 1 కాంస్య 2 లోహ 3 నిజ 4 ఘోష 5 ప్రకాశ్య 6 కంసక 7 బల 8 అనాలోహ 9 పట్టలోహ 10 పంచలోహ 11 నీలికా 12 ఘోషపుష్ప 13 పరిత యీ 13 న్ను కంచుపేళ్ళు.

కంచు గుణము.

శ్లో॥ కాంస్యంగురూష్ణంచక్షుష్యంకఫపిత్తహరంపరమ్ ।
రూక్షంకషాయంరుచ్యంచలఘుదీపనపాచనం ॥

తా॥ కంచు గురువుగను ఉష్ణముగను నేత్రహితకారిగను వేగముకలదిగను రూక్షగను వగరుగను రుచిగను లఘువుగనునుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము ను బోగొట్టుటయేగాక అగ్నిదీపనము పాచనము వీట్లను సగా గలుగంజేయు.

ఉక్కు.

శ్లో॥ అశ్మలోహంఘనంపిండంతీక్ష్ణంపారశవంమతం ।
అయఃకృష్ణాయసంవీరంచర్మరంకృష్ణలోహకం ॥

టీక॥ 1 అశ్మలోహ 2 ఘన 3 పిండ 4 తీక్ష్ణ 5 పారశవ 6 అయః 7 కృష్ణాయస 8 వీర 9 చర్మర 10 కృష్ణలోహక యీ 10 న్ని ఉక్కుపేళ్ళు.

ఉక్కు గుణము.

శ్లో॥ కృష్ణాయసంకటుతీక్ష్ణంకఫపాండువినాశనం ।
కాసశ్వాసహరంబల్యంవృద్ధాయుర్దేహవర్ధనం ।
పిత్తంచసర్వయధుంహన్తిగుల్మశూలానిలాపహం ॥

తా॥ ఉక్కు కారముగను తీక్ష్ణముగను బలకరముగను ఆయుర్వృద్ధికరముగను దేహపుష్టికరముగనునుండు. మరియు నిది కఫము పాండువు కాసము శ్వాసము పిత్తము వాపు గుల్మము శూల వాతము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

ఇనుము.

శ్లో॥ లోహంశస్త్రిఘనంపిండంకుష్టపారిప్లవంతథా ।
నారసింహబలంతీక్ష్ణంభీమరంకృష్ణలోహకం ॥

టీక॥ 1 లోహ 2 శస్త్రి 3 ఘన 4 పిండ 5 కుష్టపారిప్లవ 6 నారసింహ 7 బల 8 తీక్ష్ణ 9 భీమర 10 కృష్ణలోహక యీ 10 న్ని యినుముపేళ్ళు.

ఇనప గుణము.

శ్లో॥ తీక్ష్ణంవిపాకమధురంతువరామ్లసారం । తిక్తంచదాహశమనం జఠరాగ్నికృత్స్యాత్ । శోఫార్శప్లీహజ్వరకామలశోణితఘ్నం మోజస్కరంస్థిరవయస్కరణంచవృష్యం ॥

తా॥ ఇనుము పరిపాకమువలన మధురముగను వగరుగను పుల్లగను చేదుగను నుండు. మరియు నిది దాహము శోఫ అర్శస్సు ప్లీహము జ్వరము కామిల రక్తదోషము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనము బలము వయస్థైర్యము ధాతుపుష్టి వీటిని సదా గలుగంజేయు.

ఇ సు క.

శ్లో॥ వాలుకాసికతాశీతాలోహమాతాభ్రరోహిణీ।
నానాధాతుమయీచైవబహువర్ణాతథైవచ ॥

టీక॥ 1 వాలుకా 2 సికతా 3 శీతా 4 లోహమాతా 5 అభ్రరోహిణీ 6 నానాధాతుమయీ 7 బహువర్ణా యీ 7 న్ను యిసుకపేళ్ళు.

ఇసుక గుణము.

శ్లో॥ సికతాశీతళంకుర్యాత్తర్పోరఃక్షతవాతజిత్ ॥

తా॥ ఇసుక శీతలముగనుండు. దీనిని వెచ్చజేసికాపడమిచ్చిన రొమ్మునొప్పి వాతము యివి నివర్తించు.

ప ర్వ త ము.

శ్లో॥ పర్వతశ్శిఖరశ్శృంగీగోత్రశ్శైలోగిరిర్నగః।
ధరోద్రిరచలశ్శ్రీమాన్ అశ్మాగ్రావాశిలోచ్చయః ॥

టీక॥ 1 పర్వత 2 శిఖర 3 శృంగీ 4 గోత్ర 5 శైల 6 గిరి 7 నగ 8 ధర 9 అద్రి 10 అచల 11 శ్రీమత్ 12 అశ్మన్ 13 గ్రావన్ 14 శిలోచ్చయ యీ 14 న్ను పర్వతముపేళ్లు.

పర్వతపు గుణము.

శ్లో॥ పర్వతారోహణంకుర్యాత్కాయసిద్ధిత్రిదోషజిత్ ।
జపసిద్ధికరంపుణ్యంవ్రతచర్యాఫలప్రదం ॥

తా॥ పర్వతవాసముచేసిన కాయసిద్ధి జపసిద్ధి పుణ్యము వ్రతఫలము యివి కలుగుటయేగాక త్రిదోషములు నివర్తించు.

భూ మి.

శ్లో॥ శంబరీమేదినీకాంతాభూతమాతావసుంధరా।
గౌఃపృథ్వీధరణీభూమిఃధరిత్రీక్షితిరేవచ।
ఉర్వరావిపులానంతాధాత్రీవసుమతీధరా।
ప్రతిష్ఠామహిమాతాచచతురంతాచలక్షమా ॥

టీక॥ 1 శంబరీ 2 మేదినీ 3 కాంతా 4 భూతమాతా 5 వసుంధరా 6 గౌః 7 పృధ్వీ 8 ధరణీ 9 భూమి 10 ధరిత్రీ 11 క్షితి 12 ఉర్వరా 13 విపులా 14 అనంతా 15 ధాత్రీ 16 వసుమతీ 17 ధరా 18 ప్రతిష్ఠా 19 మహీ 20 మాతా 21 చతురంతా 22 అచలకుమా యీ 22 న్ను భూమిపేళ్లు.

భూమి గుణము.

శ్లో॥ శంబరీసర్వసస్యాఢ్యాఫలితావృక్షజాతయః ।
శయనంజ్వరరక్తఘ్నంపాణిపాదాగ్నినాశనం ॥

తా॥ భూమి సమస్త ఓషధులు వృక్షములు వీటిని ఫలింపంజేయు. మరియు దీనిపైన శయనించిన జ్వరము రక్తదోషము అరిచేతులు అరికాళ్ళు వీటియందలి మంట యివి నివర్తించు.

చవటినేల.

శ్లో॥ శ్వేతా శ్వేతనికాశుభ్రాధవళాపాండరాసితా।
పాంకశుక్లాతథాధాతురూషరఃక్షితిదూషణః ॥

టీక॥ 1 శ్వేతా 2 శ్వేతనికా 3 శుభ్రా 4 ధవళా 5 పాండరాసితా 6 పాకశుక్లా 7 ధాతు 8 ఊషర 9 క్షితిదూషణ యీ 9 న్ని చవటినేలపేళ్ళు.

చవటినేల గుణము.

శ్లో॥ ఊషరస్సర్వసస్యానాంనాశకఃపిత్తకృత్పరం ।
కుష్ఠగుల్మహరశ్శైవస్వయధుజ్జ్వరపాండునుత్ ॥

తా॥ చవటిమన్ను సమస్తపైరులు కుష్టువు గుల్మము వాపు జ్వరము పాండువు వీటిని నశింపంజేయు. మరియు నిది పిత్తమును గలుగంజేయు.

అభ్రకము.

శ్లో॥ అభ్రకంస్వచ్ఛమాకాశంపటలంవరపీతకం ।
నిర్మలంపర్వతోద్భూతంతథాపర్వతసంభవం ॥

టీక॥ 1 అభ్రక 2 స్వచ్ఛ 3 ఆకాశ 4 పటల 5 వరపీతక 6 నిర్మల 7 పర్వతోద్భూత 8 పర్వతసంభవ యీ 8 న్ని అభ్రకముపేళ్ళు.

అభ్రక గుణము.

శ్లో॥ అభ్రకంగురుహిమంబల్యంకుష్ఠమేహాతిదోషనుత్ ॥

తా॥ అభ్రికము గురువుగను శీతలముగను బలకారిగనునుండు. మరియు కుష్టువు మేహము త్రిదోషములు వీనిని బోగొట్టును.

గంధకము.

శ్లో॥ గంధస్సౌగన్ధికోలేఖీగన్ధాశ్మాగంధపీతకః ।
లేలీతకోబలివసాబైగన్ధోగన్ధకోబలిః ॥

టీక॥ 1 గంధ 2 సౌగంధిక 3 లేఖీ 4 గంధాశ్మ 5 గంధపీతక 6 లేలీతక 7 బలివసా 8 బైగంధ 9 గంధక 10 బలి యీ 10 న్ని గంధకముపేళ్ళు.

గంధకపు గుణము.

శ్లో॥ గంధకఃకటుకఃపాకేవీర్యోష్ణఃపిత్తలస్సరః ।
హన్తికుష్ఠక్షయప్లీహకఫవాతాన్రసాయనః ॥

తా॥ గంధకము పాకమువలన కారముగను ఉష్ణవీర్యముగలదిగను బలకరముగను వేగముకలదిగనునుండు. పిత్తమునుజేయును. మరియు నిది కుష్టువు క్షయము ప్లీహము కఫము వాతము వీనిని బోగొట్టును.

పాదరసము.

శ్లో॥ పారదంరుద్రరేతశ్చరసలోహంమహారసః ।
రసశ్రేష్ఠంచలంసూతంపారదివ్యంరసోత్తమం ।
హారబీజంహారశ్శూలీరసేంద్రోభవజోరసః ।
త్రిలోచనఃప్రభుశ్శాంతోజీవాత్మాసూతకోఘనః ॥

టీక॥ 1 పారద 2 రుద్రరేత 3 రసలోహ 4 మహారస 5 రసశ్రేష్ఠ 6 చల 7 సూత 8 పారదివ్య 9 రసోత్తమ 10 హారబీజ 11 హార 12 శూలీ 13 రసేంద్ర 14 భవజ 15 రస 16 త్రిలోచన 17 ప్రభు 18 శాంత 19 జీవాత్మ 20 సూతక 21 ఘన యీ 21 న్ని పాదరసముపేళ్ళు.

పాదరస గుణము.

శ్లో॥ పారదంక్రిమికుష్ఠఘ్నంచక్షుష్యంచరసాయనం ।
జరాభీతిప్రహారణంగ్రహభూతనివారణమ్ ॥

తా॥ పాదరసము బలకరముగను నేత్రములకు హితకరముగనునుండు మరియు నిది క్రిమిరోగము కుష్టుము ముసలితనము గ్రహపీడ భూతబాధ వీటిని నివర్తింపజేయు.

సువర్ణాద్యవాంతర తైలాదివర్గప్రారంభః.

నూనె.

శ్లో॥ తైలంస్నేహోత్తమంఖ్యాతంతిలజంతిలసంభవం ।
అభ్యంజనంపాపహారంవపుర్మర్దనకంస్మృతం ॥

టీక॥ 1 తైల 2 స్నేహోత్తమ 3 తిలజ 4 తిలసంభవ 5 అభ్యంజన 6 పాప హార 7 వపుర్మర్దనక యీ 7 న్ను నూనెపేళ్ళు.

నూనె గుణము.

శ్లో॥ తైలంతిలోద్భవంస్వాదుతిక్తోష్ణంకఫవాతజిత్ ।
కండూకుష్ఠహరంబల్యంవపుస్స్నిగ్ధత్వకృత్పరం ।
క్రిమిదోషప్రశమనంశుక్లకృన్మేహనాశనం ॥

తా॥ మంచినూనె రుచికరముగను చేదుగను ఉష్ణముగను బలకరముగనునుండు. మరియు నిది కఫము వాతము దురద కుష్ఠువు క్రిమిరోగము మేహము వీటిని నశింప జేయుటయేగాక శరీరమునకు నునుపు వీర్యవృద్ధి వీటిని సగా గలుగంజేయు.

నెయ్యి.

శ్లో॥ ఘృతమాజ్యంహవిస్సర్పిఃపవిత్రంనవనీతజం ।
అమృతంచాభిఘారంచజీవనీయంచకీర్తితం ॥

టీక॥ 1 ఘృత 2 ఆజ్య 3 హవిః 4 సర్పిః 5 పవిత్ర 6 నవనీతజ 7 అమృత 8 అభిఘార 9 జీవనీయ యీ 9 న్ను నెయ్యిపేళ్లు.

నెయ్యి గుణము.

శ్లో॥ ఘృతంత్రిదోషశమనంమేహాపస్మారతాపజిత్ ।
విషగ్రహాదిభూతఘ్నంబలవర్ణకరంపరం ॥

తా॥ నెయ్యి త్రిదోషములు మేహము అపస్మారము తాపము విషము గ్రహ పీడ భూతబాధ వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక బలము దేహకాంతి వీటిని సగా గలుగంజేయు.

పెరుగు.

శ్లో॥ దధిక్షీరవికారంచమాంగల్యంక్షీరపిండకం ।
సుపసితాంమకాంపల్యంక్షీరసంభవమేవచ ॥

టీక॥ 1 దధి 2 క్షీరవికార 3 మాంగల్య 4 క్షీరపిండక 5 నవనీతాంశు 6 కాంపిల్య 7 క్షీరసంభవ యీ 7 న్ను పెరుగుపేళ్లు.

పెరుగు గుణము.

శ్లో॥ దధిస్యాచ్ఛీతలంచోష్ణశమనంరక్తపైత్యజిత్ ।
వపుర్వృద్ధికరంవృష్యంప్రమేహంకామిలాంజయేత్ ॥

తా॥ పెరుగు శీతలముగనుండు. మరియు నిది ఉష్ణము రక్తపైత్యము ప్రమేహము కామిల వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక శరీరపుష్టి వీర్యవృద్ధి వీటిని సగా గలుగంజేయు.

పెరుగుమీదినీళ్ళు.

శ్లో॥ దధ్నస్తూపరియత్తోయంతన్మస్తుపరికీర్తితం ॥

టీక॥ పెరుగుమీదినీళ్ళు మస్తు అని జెప్పంబడు.

పెరుగుమీదినీళ్ళ గుణము.

శ్లో॥ మస్తూష్ణందీపనంచైవవాతశ్లేష్మహరంలఘు ।
ఆనాహశూలవిధ్వంసీపిత్తస్యజనకంమతం ॥
తథాభ్రమిహరంప్రోక్తంచక్షుష్యంశీతలప్రదం ।
జ్వరరక్తామయంహంతితృష్ణాదాహవినాశనం ॥

తా॥ పెరుగుమీదినీళ్ళు శీతలముగనుండు. మరియు నిది వాతము శ్లేష్మము మలమూత్రబంధము శూల భ్రమ జ్వరము రక్తదోషము దప్పి తాపము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తి పైత్యము నేత్రములకుచలవ వీటిని సగా గలుగంజేయు.

మీగడ.

శ్లో॥ యత్తుదధ్న్యుపరిస్నిగ్ధంతన్మండమభిధీయతే ॥

టీక॥ పెరుగుమీది జిగటగనుండు భాగము మండమనంబడు. మండమనగా పెరుగుమీది మీగడ.

మీగడ గుణము.

శ్లో॥ స్నిగ్ధంసాంతానికంబల్యంరక్తపిత్తప్రశాంతికృత్ ।
స్వాదుపాకేనరుచ్యంచవిజ్ఞేయంతర్పణంగురు ॥

తా॥ పెరుగుమీదిమీగడ రక్తదోషము పిత్తము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయే గాక సంతానకరముగను బలకరముగను తృప్తికరముగను గురువుగనునుండు.

తక్రము.

శ్లో॥ మథితంగోరసోగోళంద్రవమమ్లంవిలోడితం ।
శ్వేతందండాహతంసాంద్రంకాలసేయముదస్వితం ॥

టీక॥ 1 మథిత 2 గోరస గోళ 3 ద్రవ 4 అమ్ల 5 విలోడిత 6 శ్వేత 7 దండాహత 8 సాంద్ర 9 కాలసేయ 10 ఉదస్విత యీ 11 న్ను చల్లపేర్లు.

తక్రభేదములు.

శ్లో॥ తక్రంచతుర్విధంజ్ఞేయంఘోళంమథితమేవచ ।
ఉదశ్విత్తక్రమిత్యేవంకథితానియథాక్రమమ్ ।
సరసంసర్జలంఘోలంమథితంరసవర్జితం ।
సమోదకంశ్వేతమథముదశ్విత్త్వర్ధవారికం ।
పాదోదకంభవేత్తక్రమర్ధాంభోన్యేవభాషిరే ॥

తా॥ ఘోళము మథితము ఉదశ్విత్తు తక్రము యిటుల చల్ల నాలుగు విధములు వాటిలో నీరుకలుపకుండా చిలికినచల్ల ఘోళమనంబడు. పెరుగుకు సమముగ నీళ్ళు పోసి చిలికినమజ్జిగ మథితమనంబడు. “మథితంజలవర్జితం” అను వాక్యము ప్రకారము నీళ్ళు గలుపకుండ చిలికినమజ్జిగ మథితమని కొందరు వచించెదరు. పెరుగుకు అరపడినీళ్లుబోసి చిలికినమజ్జిగ ఉదశ్విత్తమనంబడును. పెరుగుకు నాలవపాలు నీళ్లుబోసి చిలికినమజ్జిగ తక్రమనంబడు. అర్ధభాగము నీళ్లుబోసి చిలికినమజ్జిగనే తక్రమని మఱికొందరు వచించెదరు. “మథితమిళితఘోలంషాడబం కాలశేయంకరమథితముదశ్విత్తక్రదండాహతేచ । అతిమిళితమితీహప్రాయశః ప్రాహురార్యాదశవిధమరుచిఘ్నంతక్రమంబ్వంశభేదాత్” అనువాక్యముప్రకారము జలాంశభేదముచే మథితము మిళితము ఘోళము షాడబము కాలశేయము కరమథితము ఉదశ్విత్తు తక్రము దండాహతము అతిమిళితము యిటుల చల్ల పదివిధములని కొందరు వచించెదరు.

తక్ర గుణము.

శ్లో॥ తక్రంగ్రాహికషాయామ్లంమధురందీపనంలఘు ।
వీర్యోష్ణంబలదంరూక్షంప్రీణనంవాతనాశనం ।
హంతిశోథగరచ్ఛర్దిప్రసేకవిషమజ్వరాన్ ।

పాండుమేదోగ్రహణ్యర్శోమూత్రగ్రహాభగందరాన్ ।
మేహాంగుల్మమతీసారంశూలప్లీహకఫక్రిమీన్ ।
శ్విత్రకోష్ఠకఫవ్యాపికుష్ఠతృష్ణోదరాపచీః ॥

తా॥ మజ్జిగ మలబద్ధకారిగను వగరుగను పుల్లగను తియ్యగను చులకనగను రూక్షముగను దీపనకారిగను ఉష్ణవీర్యముగలదిగను బలకరముగను తృప్తికరముగను నుండు. మరియు నిది వాతము వాపు విషము వాంతి నోటనీరూరుట విషమజ్వరము పాండువు మేదోరోగము గ్రహణి అర్శస్సు మూత్రబంధము భగందరము మేహము గుల్మము అతిసారము శూల ప్లీహము కఫము క్రిములు శ్విత్రము కోష్ఠరోగము కఫము వ్యాపించేకుష్ఠము దప్పి ఉదరరోగము అపచి వీటిని నశింపంజేయు.

పాలు.

శ్లో॥ క్షీరందుగ్ధంపయస్స్వాదురసాయనవరంస్మృతం।
సౌమ్యంప్రస్రవణంస్తన్యంవారిసాత్మ్యంచజీవితం ।
ధవళంఫేనిలంశీతంమంగళ్యంశిశువర్ధనం ॥

టీక॥ 1 క్షీర 2 దుగ్ధ 3 పయః 4 స్వాదు 5 రసాయనవర 6 సౌమ్య 7 ప్రస్రవణ 8 స్తన్య 9 వారిశాత్మ్య 10 జీవిత 11 ధవళ 12 ఫేనిల 13 శీత 14 మంగళ్య 15 శిశువర్ధన యీ 15 న్ను పాలుపేళ్లు.

పాలు గుణము.

శ్లో॥ దుగ్ధమత్యంతమధురంబలమేధాగ్నివర్ధనం ।
కార్శ్యఘ్నంబృంహణంవృష్యంహస్తపాదాంగదాహజిత్ ॥

తా॥ పాలు మిక్కిలి మధురముగను గురువుగను వీర్యవృద్ధికరముగనునుండు. మరియు నిది కృశత్వము అరిచేతులు అరికాళ్ళు వీటియందలిమంట వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక బలము సూక్ష్మబుద్ధి అగ్నిదీపనము వీటిని సగా గలుగంజేయు.

వెన్న.

శ్లో॥ ఉద్ధృతంతన్నవాద్దధ్నోనవనీతంనవోధృతం॥

టీక॥ నూతనమగు పెరుగునుచిలికి యెత్తబడిన ద్రవ్యము నవనీతమనియు నవో ధృతమనియు జెప్పంబడు. ఇదియే వెన్నయనంబడు.

వెన్న గుణము.

శ్లో॥ నవనీతంతుదుగ్ధోత్థంకషాయంమధురంహిమం ।
కఫపిత్తహారంగ్రాహివృష్యంవైనేత్రరోగహృత్ ॥

తా॥ వెన్న వగరుగను మధురముగను శీతలముగను మలబద్ధకరముగను వీర్య వృద్ధికరముగనునుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము నేత్రరోగము వీటిని నివర్తింపం జేయు.

తేనె.

శ్లో॥ మధుపుష్పాసవఃపుష్పరసోమాక్షికమీరితమ్ ॥

టీక. 1 మధు 2 పుష్పాసవ 3 పుష్పరస 4 మాక్షిక యీ 4 న్ను తేనెపేర్లు.

తేనెభేదములు.

శ్లో॥ మాక్షికంపైత్తికంక్షౌద్రంభ్రామరంమధువిస్తరాత్ ।
మాక్షికంతైలసంకాశంపైత్తికంఘృతసన్నిభం ।
క్షౌద్రంకపిలవర్ణంస్యాత్ భ్రామరంస్ఫటికోపమమ్ ॥

టీక॥ 1 మాక్షికం 2 పైత్తికం 3 క్షౌద్రం 4 భ్రామరం అని తేనె 4 విధములుగనుండు. మాక్షికమును తేనె తైలమువలెను పైత్తికమను తేనె నెయ్యివలెను క్షౌద్రమను తేన కపిలవర్ణముగను భ్రామరమను తేనె స్ఫటికమువలెనుండు.

తేనెసామాన్య గుణము.

శ్లో॥ మధుశీతంలఘుస్వాదురూక్షంగ్రాహివిలేఖనమ్। చక్షుష్యందీపనంస్వర్యం వ్రణశోధనరోపణమ్ । వర్ణ్యంమేధాకరంవృష్యం విశదంరోచనంజగేత్ । కుష్ఠార్శఃకాసపిత్తాస్రక్ కఫమేహక్లమక్రిమీన్ । మదతృష్ణావమిశ్వాస హిక్కాతీసారహృద్గ్రహాన్ ।దాహక్షతక్షయాంస్తుయోగివాహ్యల్పవాతలం॥

తా॥ తేనె శీతలముగను చులకనగను తీపుగను రూక్షముగను మలబద్ధకారిగను నుండు. లేఖనము నేత్రములకు హితము వీటినిజేయును. దీపనకారిగను స్వరమునకు హితకారిగనునుండు. వ్రణములను మాన్పును. శరీరకాంతిని కలుగజేయు. బుద్ధి శుక్రము వీటిని వృద్ధిజేయును. శోధనకారి రుచినిచ్చును. మరియు కుష్ఠము అర్శస్సు కాసము పిత్తరక్తము కఫము మేహము బడలిక క్రిములు మదము దప్పి వాంతి శ్వాసము

యొక్క గుళ్ళు అతిసారము రొమ్ముపట్టుకొనుట తాపము గాయము క్షయము రక్త దోషము వీటిని హరించును. మరియును నిది స్వల్పముగ వాతమునుజేసును.

మాక్షికాదిమధు గుణము.

శ్లో॥ మాక్షికంమధుషుశ్రేష్ఠంనేత్రామయహరంలఘు ।
పైత్తికంమధురూక్షోష్ణంపిత్తదాహాస్రవాతకృత్ ।
క్షౌద్రంమాక్షికమప్యేవవిశేషాన్మేహనాశనమ్ ।
భ్రామరంరక్తపిత్తఘ్నంమూత్రజాడ్యకరంగురు ॥

తా॥ మాక్షికమను తేనె తేనెలకన్నిటికి శ్రేష్ఠమైనది. నేత్రరోగమును హరించును. చులకనగనుండు. పైత్తికమనుతేనె రూక్షముగను ఉష్ణముగనునుండు. మరియు పిత్తము తాపము రక్తదోషము వాతము వీటిని గలుగంజేయు. క్షౌద్రమను తేనె మాక్షికమనుతేనె గుణముగలదై యుండును. విశేషముగ మేహరోగమును బోగొట్టును. భ్రామరమనుతేనె రక్తపిత్తమును హరించును. మూత్రరోగమును గలుగజేయును. గురుత్వము గలదిగనుండు.

క్రొత్తపాతతేనె గుణము.

శ్లో॥ నవీనంమధ్వభిష్యందిస్నిగ్ధంశ్లేష్మహరంపరం ।
పురాణంగ్రాహితద్రూక్షంమేదోఘ్నమతిలేఖనం ॥

తా॥ క్రొత్తతేనె మలమును విసర్జింపజేసును. జిగటగనుండును. శ్లేష్మమును హరించును. శరీరమునందతివేగముగ వ్యాపించును. పాతతేనె మలమును గట్టిపరచును. రూక్షముగను లేఖనకారిగనునుండు. మరియు మేదస్సును హరించును.

వర్జనీయమైనతేనె.

శ్లో॥ విషాదిదుష్టపుష్పేభ్యఃసవిషామాక్షికాదయః । మధుచిన్వంతితస్మాత్త త్స్వభావాత్సవిషంస్మృతం । తస్మాదగ్న్యాతపాత్తప్తంకద్భుక్తంహన్తిమానవం।ఉష్ణేకాలేచదేశేచద్రవైశ్చ రుక్తైశ్చయోజితం । నిరూహేంఛదనేతద్దైష్ట స్తదుక్తంననివార్యతే। తస్మాత్పాకమలభ్యైవతేయో స్తద్వినివర్తతే । ఆమామయేజలేనాపితద్ద్వేనవిరుధ్యతే ॥

తా॥ విషముతోఁగూడియుండు తేనెటీగలు విషాదులచే దుష్టమైన నానావిధ పుష్పములనుండి తేనెచేర్చుటవలన స్వభావముగ తేనె విషముతోఁగూడియుండు. కావున సూర్యకిరణములచేతను అగ్నిచేతను తప్తమైన తేనెను పానముజేసిన విషమువలెనే మనుజుని జంపును. ఉష్ణదేశమునందును యెండకాలమునందును వైద్యశాస్త్రములలోఁ జెప్పియుండు ద్రవ్యములతోఁజేర్చికాచబడిన తేనెను నిరూహవస్తి ఛర్దన క్రియ వీటియందుపయోగపరచవచ్చును.

తేనెతెట్టు.

శ్లో॥ మదనంమధుజంసిక్థంమధూచ్ఛిష్టంమధూలితం ॥

టీక॥ 1 మదన 2 మధుజ 3 సిక్థ 4 మధూచ్ఛిష్ట 5 మధూళిత యీ 5 న్ను తేనెతెట్టుపేళ్లు.

తేనెతెట్టు గుణము.

శ్లో॥ మదనంమృదుసంస్నిగ్ధంభూతఘ్నంవ్రణరోపణం ।
భగ్నసంధానకృద్వాతకుష్ఠవిసర్పరక్తజిత్ ॥

తా॥ తేనెతెట్టు మృదువుగను జిగటగనునుండు. విరిగినయెముకల నొకటిగ జేర్చును. మరియు భూతబాధ వ్రణము వాతము కుష్టువు విసర్పిరోగము రక్తదోషము వీనిని బోగొట్టును.

ఆమ్లవిశేషము.

శ్లో॥ శుక్తంసహస్రభేదంచరసామ్లంచుక్రమేవచ ॥
వివిదాభిషుతంచండంభేదనంచామ్లమేవచ ॥

టీక॥ 1 శుక్త 2 సహస్రభేద 3 రసామ్ల 4 చుక్ర 5 వివిధాభిషుత 6 చండ 7 భేదన 8 ఆమ్ల యీ 8 న్ను ఆమ్లవిశేషముపేళ్లు. (అనగా మంటికుండ మొదలైనవాటియందున తేనె బెల్లము కలి యీ మూటినిగూర్చి ధాన్యరాశియందున మూడురాత్రులుంచబడిన పులుసు.)

ఆమ్లవిశేష గుణము.

శ్లో॥ శుక్తంలఘూష్ణంస్యాద్భేదిశీతళంరక్తపిత్తనుత్ ।
పాండురోగహరంశ్లేష్మహరంకటువిపాకతః ॥
మేదోఘ్నంమూత్రళంతీక్ష్ణందీపనంజరణంరసం ॥

తా॥ అమ్ల విశేషము లఘువుగను ఉష్ణముగను విరేచనకారిగను శీతలముగను పాకమువలన కారముగను తీక్ష్ణముగను రుచికరముగనునుండు. మరియు నిది రక్తపిత్తము పాండురోగము శ్లేష్మము మేదోవృద్ధి మూత్రబద్ధము వీటిని బోగొట్టుటయే గాక అగ్నిదీపనము జీర్ణము వీటిని సగా గలుగంజేయు.

కలి.

శ్లో॥ శుక్లసారతథాశుక్లందహనీయంచసారణం ॥
కాంజికంచైవసౌవీరంకుల్మాషాభిప్లుతంతథా ।
అవంతీసోమధాన్యామ్లంఆరనాళంమహారసః ॥

టీక॥ 1 శుక్లసార 2 శుక్ల 3 దహనీయ 4 సారణ 5 కాంజిక 6 సౌవీర 7 కుల్మాషాభిప్లుత 8 అవంతీ 9 సోమధాన్యామ్ల 10 ఆరనాళ 11 మహారస యీ 11 న్ను కలిపేర్లు.

కలి గుణము.

శ్లో॥ కాంజికంభేదితీక్ష్ణోష్ణంకఫమారుతనాశనం ।
అరుచిశ్రమదాహఘ్నంమస్తకంభ్రమనాశనం ॥

తా॥ కలి విరేచనకారిగను తీక్ష్ణమును ఉష్ణముగనునుండు. మరియు నిది కఫము వాతము అరుచి శ్రమ తాపము తలదిరుగుట వీటిని నశింపంజేయు.

మద్యము.

శ్లో॥ మద్యంహాలాసురాశుండామదిరావరుణాత్మజా ।
సురాగంధోత్తమాకల్యాదేవసృష్టాచవారుణీ ।

టీక॥ 1 మద్య 2 హాలా 3 సురా 4 శుండా 5 మదిరా 6 వరుణాత్మజా 7 సురా 8 గంధోత్తమా 9 కల్యా 10 దేవసృష్టా 11 వారుణీ యీ 11 న్ను మద్యము పేర్లు.

మద్య గుణము.

శ్లో॥ మద్యంపిత్తకరంప్రాయస్సరంరోచనదీపనం ।
విదాహిస్పృష్టవిణ్మూత్రంతీక్ష్ణంవాతకఫాపహం ।
విధినాన్నయుతంపీతంతస్మాదమృతసన్నిభం ॥
అన్యథాకురుతేరోగానతిపీతంవిషోపహం ॥

తా॥ మద్యము మిగుల పిత్తకారిగను శరీరమున వేగముగ వ్యాపించునదిగను రుచిగను దీపనకారిగను తీక్ష్ణముగనునుండు. తాపముజేసును. మలమూత్రముల విన జీర్ణంపజేసును. మరియు నిది వాతము కఫము వీటిని బోగొట్టును. అన్నము భుజించు నపుడు ప్రమాణానుగుణముగ పానముజేసిన అమృతమువలె దేహమునకు హితము జేసును. ప్రమాణాతీతముగ పానముజేసిన విషమువలె బరిణమించి యనేకరోగముల బుట్టించును.

మ జ్జ స్సు.

శ్లో॥ మజ్జికాశిఖరిణ్యుక్తారసాలాసురభిస్తథా ॥
ఉల్లేఖనిషధారమ్యాచాతుజాతరంతుసంయుతా ॥

టీక॥ 1 మజ్జికా 2 శిఖరిణీ 3 రసాలా 4 సురభీ 5 ఉల్లేఖనిషధ 6 రమ్య 7 చాతుజాతర 8 సంయుతా యీ 8 న్ని మజ్జస్సుపేళ్ళు.

మజ్జస్సు గుణము.

శ్లో॥ రసస్తుబలదఃపథ్యంప్రసోహంషణాంతథా ॥

తా॥ మజ్జస్సు ఆరురసములుగలవిగను బలకరముగను పథ్యకారిగను సంతోష కరముగనునుండు.

ఉ ద క ము.

శ్లో॥ పానీయమాపఃకీలాలంనీరంకంసలిలంజలం ।
అమృతంజీవనంతోయంవార్యంభఉదకంపయః।
మేఘపుష్పంఘనరసంనీరకంభువనంవనం ॥

టీక॥ 1 పానీయ 2 ఆపః 3 కీలాల 4 నీరక 5 సలిల 6 జల 7 అమృత 8 జీవన 9 తోయ 10 వారి 11 అంభః 12 ఉదక 13 పయః 14 మేఘపుష్ప 15 ఘనరస 16 నీరక 17 భువన 18 వన యీ 18 న్ని ఉదకముపేళ్ళు.

ఉదక గుణము.

శ్లో॥ పానీయంబృంహణంసౌమ్యం సంజీవనముచ్యతే।
గురుస్వభావతోయుక్తంసర్వరోగేషుచేష్యతే ॥

తా॥ ఉదకము వృద్ధికరముగను శాంతముగను రుచికరముగను ప్రాణాధారము గను గురువుగనునుండు. ఇది సమస్తరోగముల కుపయుక్తముగనుండు.

ఎఱ్ఱరాజనాలు.

శ్లో॥ రక్తశాలీమహాశాలీగంధప్రసవశాలినీ ।
బృందారకష్షష్టికశ్చశాలినీసురభిశాలినీ ॥

టీక॥ 1 రక్తశాలీ 2 మహాశాలీ 3 గంధప్రసవశాలినీ 4 బృందారక 5 షష్టిక 6 శాలినీ 7 సురభిశాలినీ యీ 7 న్ని యెఱ్ఱరాజనాలపేళ్ళు.

ఎఱ్ఱరాజనాల గుణము.

శ్లో॥ రక్తశాలిర్వరస్తేషాంబల్యోవర్ణ్యస్త్రిదోషజిత్ ।
చక్షుష్యోమూత్రలస్స్వర్యశ్శుక్రలస్తృడ్జ్వరాపహః ।
విషవ్రణహరఃకించిత్తస్మాదల్పగుణాఃపరే ॥

తా॥ ధాన్యములలో యెఱ్ఱరాజనాలు శ్రేష్ఠమైనది. బలము శరీరవర్ణము వీటిని గలుగంజేయు. త్రిదోషములు హరించును. నేత్రహితకారి. మూత్రమును వృద్ధిజేయును స్వరమునకు హితమైనది. శుక్రమును వృద్ధిజేసును. దప్పి జ్వరము వీటిని పోకడచును విషమును హరించును. వ్రణమును మాన్పును. తక్కినసంభాధాన్యములు యెఱ్ఱధాన్యముకంటె స్వల్పమైన గుణముగలవి.

నల్లరాజనాలు-వాటి గుణము.

శ్లో॥ శమ్బరఃకృష్ణశాలీచహాసోహృత్కణ్ఠఏవచ ।
కృష్ణాపదీగౌరవశ్చవిహాయోవివిధస్మృతః ॥

టీక॥ 1 శంబర 2 కృష్ణశాలీ 3 హాస 4 హృత్కంఠ 5 కృష్ణాపదీ 6 గౌరవ 7 విహాయ 8 వివిధ యీ 8 న్ని నల్లరాజనాలపేళ్ళు.

తా॥ ఇది కొంచము తక్కువగ యెఱ్ఱరాజనాలగుణము కలదైయుండును.

తెల్లరాజనాలు-వాటి గుణము.

శ్లో॥ శ్వేతశాలీమహాశాలీసాచోక్తాపర్ణశాలికా ।
ఖరశూకస్తథాప్రోక్తోనవశూకశ్చపాలవః ।
పౌష్టికస్తుమహాశ్వేతాకృష్ణవ్రీహిస్తతోనవ ॥

టీక॥ 1 శ్వేతశాలీ 2 మహాశాలీ 3 పర్ణశాలికా 4 ఖరశూక 5 నవశూక 6 పాలవ 7 పౌష్టిక 8 మహాశ్వేత 9 అకృష్ణవ్రీహి యీ 9 న్ని తెల్లరాజనాలపేళ్ళు.

తా॥ ఇదియునుగూడ కొంచము తక్కువగ యెఱ్ఱరాజనాలగుణము కలదైయుండును.

యవలు.

శ్లో॥ యవకశ్చైవపాకశ్చరక్తసారముఖస్తథా ।
వ్రజవాసనకశ్చైవమునిభక్షః ప్రబోధకః ।
వర్ణకస్సికతాసారో జలజశ్చక్రసారకః ।
అక్షితశ్చయవశ్చైవయవనాచప్రకీర్తితా ॥

టీక॥ 1 యవక 2 పాక 3 రక్తసారముఖ 4 వ్రజవాసనక 5 మునిభక్ష 6 ప్రబోధక 7 వర్ణక 8 సికతాసార 9 జలజ 10 చక్రసారక 11 అక్షిత 12 యవ 13 యవనా యీ 13 న్ను యవలపేళ్ళు.

యవల గుణము.

శ్లో॥ యవఃకషాయోమధురశ్శీతపిత్తకఫాస్రజిత్ । వ్రణేష్వతిలవత్పథ్యోరూక్షోమేధాగ్నివర్ధనః । లేఖనోబద్ధనిస్యందఃస్వర్యో మేహతృషాపహః॥ బహువాతమలస్థైర్యవర్ణకారీసపిచ్ఛిలః
అస్మాదతియవఃకించిద్గుణైర్న్యూనతరఃస్మృతః ॥

తా॥ యవలు వగరుగ మధురముగ శీతలముగనుండును. పిత్తము కఫము రక్తదోషము వీటిని హరించును. వ్రణరోగములయందు నువ్వులవలెనే పథ్యకారి. రూక్షజేసును. బుద్ధి అగ్నిదీపనము వీటిని వృద్ధిజేయును. లేఖనకారి. మలమును బంధించును. స్వరమునకు హితకారి. మేహము దప్పి వీటిని పోకడచును. వాతము మలవృద్ధి స్థైర్యము దేహవర్ణము వీటిని గలుగంజేయు. జిగటగనుండును. అతియవలు యవలకంటె నికృష్టమైనవి.

గోధుమలు.

శ్లో॥ గోధూమోయవమశ్చైవబహుళోమ్లేచ్ఛభోజనః ।
దృఢకాంతికరోగౌరశ్చక్రీదాకీర్తిసంవృతః ॥

టీక॥ 1 గోధూమ 2 యవమ 3 బహుళ 4 మ్లేచ్ఛభోజన 5 దృఢకాంతికర 6 గౌర 7 చక్రికా 8 కీర్తిసంవృత యీ 8 న్ని గోధుమలపేళ్ళు.

గోధుమల గుణము.

శ్లో॥ వృష్యస్స్నిగ్ధోగురుశ్శీతోబృంహణోవాతపైత్యజిత్ ।
దృఢకాన్తికరంబల్యంమూత్రదోషహరంపరం ॥

తా॥ గోధుమలు ధాతుపుష్టికరముగను జిగటగను గురువుగను శీతలముగను శరీర వృద్ధికరముగను బలకరముగనునుండు. మరియు నిది వాతము పైత్యము మూత్ర దోషము వీటిని నివర్తింపఁజేయు.

ఆ ళ్లు.

శ్లో॥ కోద్రవఃకోరదూషశ్చమదనాదోనిరూక్షకః।
ప్రియఙ్గుకశ్చకస్సారఃపీతతండులసారకః॥

టీక॥ 1 కోద్రవ 2 కోరదూష 3 మదనాద 4 నిరూక్షక 5 ప్రియంగుక 6 చక 7 సార 8 పీతతండులసారక యీ 8 న్ని అరిక పేళ్ళు.

అళ్ల గుణము.

శ్లో॥ కోద్రవఃశ్వాసవాతఘ్నోదీపనోలఘుమూత్రజిత్॥

తా॥ అళ్ళు చులకనగనుండు. మరియు నిది శ్వాస వాతము మూత్రరోగము వీటిని నివర్తింపఁజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తిని సగా గలుగఁజేయు.

మినుములు.

శ్లో॥ మధురామసురాసూపధాన్యోమాషస్తుమాషకః।
హారేణుఃవసతీకాలఃకరాళశ్చారుముద్గకః॥

టీక॥ 1 మధురా 2 మసురా 3 సూపధాన్య 4 మాష 5 మాషక 6 హారేణు 7 వసతీ 8 కాల 9 కరాళ 10 చారుముద్గక యీ 10 న్ని మినుములపేళ్ళు.

మినుముల గుణము.

శ్లో॥ మాషస్నిగ్ధోభవేచ్ఛ్లేష్మవాతకృద్గురుశీతళః।
శుక్లవృద్ధికరోన్నృణాంపుష్టికృత్ క్షయనాశనః॥

తా॥ మినుములు జిగటగను గురుత్వముగను శీతలముగనునుండు. మరియు నిది శ్లేష్మము వాతము శుక్లవృద్ధి శరీరపుష్టి వీటిని గలుగఁజేయు. మరియు నిది క్షయ రోగమును నివర్తింపఁజేయు.

పెసలు.

శ్లో॥ అనిన్కఃంధఃకృష్ణముద్గోహరిమందన్సుగంధకః।
వనస్తచణకోర్వారుకరాళస్త్రిపుటాత్మకః॥

టీక॥ 1 అవిస్రగంధ 2 కృష్ణముద్గ 3 హరిమంద 4 సుగంధిక 5 వసంత 6 చణక 7 ఉర్వారు 8 కరాళ 9 త్రిపుటాత్మక యీ 9 న్ని పెసలపేళ్ళు.

పెసల గుణము.

శ్లో॥ ముద్గఃకషాయోమధురఃపిత్తదాహాతిసారజిత్ ।
ప్రమేహాశమనోవృష్యోరక్తపైత్త్యానిలాపహః ॥

తా॥ పెసలు వగరుగను మధురముగనునుండు. మరియు నిది పిత్తము తాపము అతిసారము ప్రమేహము రక్తపైత్త్యము వాతము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధిని సహా గలుగంజేయు.

కందులు.

శ్లో॥ కరమర్దస్తామ్రపర్ణః కాలవృంతఃకరీరకః ।
ఆఢకీతువరీచైనరక్తధాన్యోత్తమస్తథా ॥

టీక॥ 1 కరమర్ద 2 తామ్రపర్ణ 3 కాలవృంత 4 కరీరక 5 ఆఢకి 6 తువరీ 7 రక్తధాన్యోత్తమ యీ 7 న్ను కందులపేళ్ళు.

కందుల గుణము.

శ్లో॥ ఆఢకీకఫపిత్తఘ్నీగ్రహణీకృచ్ఛ్రనాశినీ ।
సమీరవ్రణదోషఘ్నీబహుమూత్రహరాపరం ॥

తా॥ కందులు కఫము పిత్తము గ్రహణి మూత్రకృచ్ఛ్రము వాతము వ్రణము బహుమూత్రము వీటిని నశింపంజేయు.

పురుషుడు.

శ్లో॥ మనుష్యఃపురుషశ్చైవనరశ్శతాయుర్నరఏవచ ।
కాంతోమర్త్యఃపుమాన్కర్తాదీర్ఘప్రేక్షీచమానవః ॥

టీక॥ 1 మనుష్య 2 పురుష 3 శతాయుః 4 నర 5 కాంత 6 మర్త్య 7 పుమాన్ 8 కర్తా 9 దీర్ఘప్రేక్షీ 10 మానవ యీ 10 న్ని పురుషునిపేళ్లు.

ఆడది.

శ్లో॥ స్త్రీయోషిద్వనితాయోషా వాశితావామలోచనా । ప్రతీపదర్శినీశ్యామాకాంతాచైవాంగనాబలా । కోపినీకామినీభీరుస్సుందరీచవధూస్తథా । మహిళాలలనానారీప్రోక్తాసీమంతినీ

తిచ॥ప్రమదాయువతీచైవహ్యేకవాసాశ్చవర్ణినీ।నారీరామా
వరారోహాసాచోక్తావరకామినీ । కృతాభిషేకామహిషీభోగి
న్యఇతరాస్మృతాః । అవ్యక్తస్తనికాగౌరీ ఈషద్వ్యక్తాతువ
ర్ణినీ। స్తనభారోన్నతాశ్యామాఏకవాసాఃప్రసూతికా ॥

టీక॥ 1 స్త్రీ 2 యోషిత్ 3 వనితా 4 యోషా 5 వాశితా 6 వామలోచనా 7 ప్రతీపదర్శనీ 8 శ్యామా 9 కాంతా 10 అంగనా 11 అబలా 12 కోపినీ 13 కామినీ 14 భీరు 15 సుందరీ 16 వధూ 17 మహిళా 18 లలనా 19 గౌరీ 20 సీమంతినీ 21 ప్రమదా 22 యువతీ 23 ఏకవాసాః 24 వర్ణినీ 25 నారీ 26 రామా 27 వరారోహా 28 వరకామినీ యీ 28 న్ని స్త్రీలకుపేళ్లు. పట్టాభిషిక్తురాలైన రాజస్త్రీకి మహిషియనియు యితర రాజస్త్రీలకు భోగినియనియు వ్యక్తముగాని స్తనములుగల స్త్రీకి గౌరియనియు మొలకరించిన స్తనములుగల స్త్రీకి వర్ణినియనియు గొప్ప స్తనములుగల స్త్రీకి శ్యామయనియు ప్రసవించిన స్త్రీకి ఏకవాసయనియు నామములు వెలసిల్లు.

శరీరము.

శ్లో॥ శరీరంశకటందేహంపురంకాయంకళేబరం ।
వపుశ్చావయవస్థానంఆత్మాన్యాద్విగ్రహస్తథా ॥

టీక॥ 1 శరీర 2 శకట 3 దేహ 4 పుర 5 కాయ 6 కళేబర 7 వపుః 8 అవయవస్థాన 9 ఆత్మ 10 విగ్రహ యీ 10 న్ని శరీరముపేళ్ళు.

సరస్వతీ.

శ్లో॥ బ్రాహ్మీసరస్వతీవాణీవాగ్దేవీవచనంతథా ।
వర్ణినీభారతీభాషారసనావాగ్విభామినీ ॥

టీక॥ 1 బ్రాహ్మీ 2 సరస్వతీ 3 వాణీ 4 వాగ్దేవీ 5 వచన 6 వర్ణినీ 7 భారతీ 8 భాషా 9 రసనా 10 వాక్ 11 విభామినీ యీ 11 న్ను సరస్వతిపేళ్ళు.

వాతము.

శ్లో॥ వాయుఃప్రభంజనఃకర్తామారుతఃశ్వసనోనిలః ।
సమీరణోమారుతశ్చపవనశ్చసదాగతిః ॥

టీక॥ 1 వాయు 2 ప్రభంజన 3 కర్తా 4 మారుత 5 శ్వసన 6 అనిల 7 సమీరణ 8 మారుత 9 పవన 10 సదాగతి యీ 10 న్ని వాతముపేళ్ళు.

పిత్తము.

శ్లో॥ పిత్తంతేజోమయంతిక్తంశిఖివైశ్వానరోనలః ।
జ్వరకర్తాతృషాకర్తాహ్యర్కశ్చైవప్రకీర్తితః ॥

టీక॥ 1 పిత్త 2 తేజోమయ 3 తిక్త 4 శిఖి 5 వైశ్వానర 6 అనల 7 జ్వరకర్తా 8 తృషాకర్తా 9 అర్క యీ 9 న్ని పిత్తముపేళ్లు.

శ్లేష్మము.

శ్లో॥ శ్లేష్మాకఫశ్శివశ్శీతోబలమాంసకరస్తథా ।
అనిలశ్శ్వాసయోనిశ్చనిద్రాజనితకస్తథా ॥

టీక॥ 1 శ్లేష్మ 2 కఫ 3 శివ 4 శీత 5 బలమాంసకర 6 అనిల 7 శ్వాసయోని 8 నిద్రాజనితక యీ 8 న్ని శ్లేష్మముపేళ్లు.

త్రిదోషము.

శ్లో॥ త్రిదోషసంభవోమోహస్సంకరోమిశ్రఏవచ।
సన్నిపాతోమతిభ్రంశస్సన్యాసోనష్టసంజ్ఞకః ॥

టీక॥ 1 త్రిదోషసంభవ 2 మోహ 3 సంకర 4 మిశ్ర 5 సన్నిపాత 6 మతిభ్రంశ 7 సన్యాస 8 నష్టసంజ్ఞక యీ 9 న్ని త్రిదోషములపేళ్ళు.

అస్థి.

శ్లో॥ అస్థికుల్యంసుసంభూతంశల్యంస్యాద్దేహధారణం ।
సపిత్తంకీకసంశంఖంసర్వమేదస్సముద్భవం॥

టీక॥ 1 అస్థి 2 కుల్య 3 సుసంభూత 4 శల్య 5 దేహధారణ 6 సపిత్త 7 కీకస 8 శంఖ 9 సర్వమేదస్సముద్భవ యీ 9 న్ని అస్థిపేర్లు.

మాంసము.

శ్లో॥ అమిషంలోభనంమాంసంరసంశోణితసంభవం ।
తరసంపిశితంచైవక్రవ్యంరాక్షసభోజనం ॥

టీక॥ 1 అమిష 2 లోభన 3 మాంస 4 రస 5 శోణితసంభవ 6 తరస 7 పిశిత 8 క్రవ్య 9 రాక్షసభోజన యీ 9 న్ని మాంసముపేర్లు.

మాంసములోని క్రొవ్వు.

శ్లో॥ వసాంవరాపీవరాచమేదోమాంససముద్భవా।
సర్వస్నేహప్రధానాచవపాదోస్థిమాత్రుకా ॥

టీక॥ 1 వసా 2 వరా 3 పీవరా 4 మేదః 5 మాంససముద్భవా 6 సర్వస్నేహప్రధానా 7 వపా 8 అస్థిమాతృకా యీ 8 న్ని మాంసములోనిక్రొవ్వుపేర్లు.

రక్తము.

శ్లో॥ రక్తంశోణితమస్రంస్యాదసృగ్లోహితమేవచ ॥
రుధిరంచామిషకరంప్రాణదంరససంభవం ॥

టీక॥ 1 రక్త 2 శోణిత 3 అస్ర 4 అసృక్ 5 లోహిత 6 రుధిర 7 ఆమిషకర 8 ప్రాణద 9 రససంభవ యీ 9 న్ని రక్తముపేర్లు.

శుక్లము.

శ్లో॥ శుక్లంతేజోవపుఃపుంస్త్వంపౌరుషంహర్షసంభవం ।
మదోద్రేకకరంభీమంబీజవీర్యేంద్రియాణిచ ॥

టీక॥ 1 శుక్ల 2 తేజః 3 వపుః 4 పుంస్త్వ 5 పౌరుష 6 హర్షసంభవ 7 మదోద్రేకకర 8 భీమ 9 బీజ 10 వీర్య 11 ఇంద్రియ యీ 11 న్ను శుక్లముపేర్లు.

ఎముకలోనిక్రొవ్వు.

శ్లో॥ అస్థిసారశ్చమజ్జాచతథాతేజోస్థిసంభవం ॥

టీక॥ 1 అస్థిసార 2 మజ్జ 3 తేజ 4 అస్థిసంభవ యీ 4 న్ను మజ్జ అనగా ఎముకలోని క్రొవ్వుపేర్లు.

రసధాతువు.

శ్లో॥ సన్నిపాతప్రదంపథ్యంషడ్రసోంహ్యాన్నసంభవః ॥

టీక॥ 1 సన్నిపాతప్రద 2 పథ్య 3 షడ్రస 4 అన్నసంభవ యీ 4 న్ను రసధాతువుపేర్లు.

ఏనుగు.

శ్లో॥ హస్తిద్విపోగజోనాగఇభశ్చద్విరదఃకరీ ॥
వారణఃకుంజరోదస్తీమాతంగష్షష్టిహాయనః ॥

దంతావళో గజ శ్చైవపద్మీ స్తంభేరమో మతః ।
సపవకలభః ప్రోక్తః కుంభీ చకథితో బుధైః ॥

టీక॥ 1 హస్తి 2 ద్వీప 3 గజ 4 నాగ 5 ఇభ 6 ద్విరద 7 కరి 8 వారణ 9 కుంజర 10 దంతీ 11 మాతంగ 12 షష్టిహాయన 13 దంతావళ 14 గజ 15 పద్మీ 16 స్తంభేరమ 17 కలభ 18 కుంభీ యీ 18 న్ని ఏనుగు పేళ్ళు.

ఏనుగు గుణము.

శ్లో॥ కుంజరారోహణం కుర్యాత్ త్రిదోషశమనం పరం ।
దుగ్ధం ప్రమేహశమనం కుష్ఠగుల్మహరం పరం ॥

తా॥ ఏనుగను యెక్కి సవారి చేసిన త్రిదోషములు శమించు. దీనిపాలు ప్రమేహము కుష్టువు గుల్మము వీటిని నివర్తింపం జేయు.

గుఱ్ఱము.

శ్లో॥ ఘోటం టాశ్వస్తురగో వాజీహరిర్హంస స్తురంగమః ।
శాలిహోత్రి జవీస ప్తిస్తురంగ స్సైంధవో హయః ॥

టీక॥ 1 ఘోటం టా 2 అశ్వ 3 తురగ 4 వాజీ 5 హరి 6 హంస 7 తురంగమ 8 శాలిహోత్ర 9 జవీ 10 సప్తి 11 తురంగ 12 సైంధవ 13 హయ యీ 13 న్ని గుఱ్ఱము పేళ్ళు.

గుఱ్ఱపు గుణము.

శ్లో॥ అశ్వారోహణమాత్రం తు మూత్రకృచ్ఛ్రవినాశయేత్ ॥
త్రిదోషశమనం బల్యం తద్దుగ్ధం భ్రమనాశకం ॥

తా॥ అశ్వారోహణము మూత్రకృచ్ఛ్రమును నశింపంజేయు. దీనిపాలు త్రిదోషములు చిత్తభ్రమ వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక శరీరమునకు బలమును సగా కలుగంజేయు.

ఒంటెపిట.

శ్లో॥ ఉష్ట్రః క్రమేళకో ఘూత్రమః కరభో దీర్ఘమార్గకః ।
ద్విశకుచ్ఛం కునాసశ్చ దీర్ఘగ్రీవో ధఘూత్రమకః ॥

టీక॥ 1 ఉష్ట్ర 2 క్రమేళక 3 ఘుత్రమ 4 కరభ 5 దీర్ఘమార్గక 6 ద్విశకుత్ 7 శంకునాస 8 దీర్ఘగ్రీవ 9 ఘుమ్రిక యీ 9 న్ని ఒంటిపిట పేళ్ళు.

లొటిపిటపాల గుణము.

శ్లో॥ ప్రమేశదుగ్ధంశీతఘ్నమర్శఃక్రిమ్యుదరాపహం ।
గ్రహాభూతప్రశమనంవప్యేంద్రియకరంపరం ॥

తా॥ లొటిపిటయొక్క పాలు శీతలము అర్శస్సు క్రిమిరోగము మహోదరము గ్రహపీడ భూతబాధ వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక వీర్యక్షీణత్వమునుబోగొట్టి ధాతుపుష్టిని గలుగంజేయు.

గాడిదె.

శ్లో॥ గర్దభశ్శంకుకర్ణశ్చబాలేయరాసభఃఖరః ।
భారవాహీంభూరిగమోధూసరోరేణుభూషితః ॥

టీక॥ 1 గర్దభ 2 శంకుకర్ణ 3 బాలేయ 4 రాసభ 5 ఖర 6 భారవాహి 7 భూరిగను 8 ధూసర 9 రేణభూషిత యీ 9 న్ని గాడిదపేళ్ళు.

గాడిదెపాల గుణము.

శ్లో॥ ఖరదుగ్ధంభ్రమహరంకాయసిద్ధికరంపరం ।
కామిలామూత్రకృచ్ఛ్రఘ్నంతథావోష్ణాతిశీతళం ॥

తా॥ గాడిదయొక్క పాలు ఉష్ణముగను అతిశీతలముగనునుండు. మరియు నిది భ్రమము శరీరస్థైర్యము కామిల మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని బోగొట్టును.

మేక.

శ్లో॥ ఛాగలోబర్బరశ్ఛాగఃచలపాదస్తుబస్తకః।
బోళకశ్శైచ్ఛడకోజాచలంబకర్ణస్తథైవచ॥

టీక॥ 1 ఛాగల 2 బర్బర 3 చాగ 4 చలపాద 5 బస్తక 6 బోళక 7 ఛడక 8 అజా 9 లంబకర్ణ యీ 9 న్ని మేకపేళ్ళు.

మేకమాంస గుణము.

శ్లో॥ అజామాంసంగురుస్నిగ్ధంశ్వాసకాసానిలాపహం ।
ప్రదరంహంతిశోషంచపిత్తఘ్నంకఫదోషజిత్ ॥

తా॥ మేకమాంసము గురువుగను జిగటగనునుండు. మరియు నిది శ్వాసము కాసము వాతము ప్రదరరోగము శోష పిత్తము కఫము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

గొఱ్ఱె.

శ్లో॥ తగరుర్మేండమేషౌచహుడ్వురభ్రోరణస్తథా ।
అవిలోమ స్తథోర్ణాయురేడకఃవృష్ణిఏవచ ॥

టీక॥ 1 తగరు 2 మేండ 3 మేష 4 ఉరభ్రె 5 ఉరణ 6 అవిలోమ 7 ఊర్ణాయు 8 ఏడక 9 వృష్ణి యీ 9 న్ని గొఱ్ఱె పేళ్ళు.

గొఱ్ఱెమాంస గుణము.

శ్లో॥ తగరోర్మధురంమాంసంశీతవీర్యంత్రిదోషజిత్ ।
ప్రతిశ్యాయజ్వరహరంగురుకాంతిప్రదంనృణామ్ ॥

తా॥ గొఱ్ఱెమాంసము మధురముగను శీతవీర్యముగలదిగను గురువుగనునుండు. మరియు నిది త్రిదోషములు పీనస జ్వరము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక శరీర కాంతిని గలుగంజేయు.

ఎనుబోతు.

శ్లో॥ మహిషఃశకునఃశృంగిశ్యామఃకృష్ణోఘనాఘనః ।
విషాణీకురుపోదంశిపీనస్కంధోరజస్వలః ॥

టీక॥ 1 మహిష 2 శకున 3 శృంగి 4 శ్యామ 5 కృష్ణ 6 ఘనాఘన 7 విషాణీ 8 కురుప 9 దంశి 10 పీనస్కంధ 11 రజస్వల యీ 11 న్ను ఎనుబోతు పేళ్ళు.

ఎనుబోతు గుణము.

శ్లో॥ మహిషఃసలిలప్రీతిస్వశక్తస్ఫారవాహకః ॥

తా॥ ఎనుబోతు ఉదకప్రీతిగలదిగను స్వశక్తిగలదిగను బరువునుమోయునదిగనునుండు.

ఆంబోతు.

శ్లో॥ అనడ్వాంస్తుబలీవర్దఃకకుద్మాన్వృషభోవృషః ।
ఉక్షాచసౌరభేయశ్చగోపతిశ్శంకరప్రియః ॥

టీక॥ 1 అనడ్వాన్ 2 బలీవర్ద 3 కకుద్మాన్ 4 వృషభ 5 వృష 6 ఉక్ష 7 సౌరభేయ 8 గోపతి 9 శంకరప్రియ యీ 9 న్ని ఆంబోతు పేళ్ళు.

అంబోతు గుణము.

శ్లో॥ ప్రాతర్దర్శిచవృషభంకల్యాణంచ ఫలప్రదం ।
ఐశ్వర్యంలభతేనిత్యంశంకరశ్యానువాహనం ॥

తా॥ అంబోతును ప్రాతఃకాలమున దర్శించిన ఫలమునిచ్చు. శుభము ఐశ్వర్యము యివి సిద్ధించు.

ఆవు.

శ్లో॥ తస్యపుత్రీభానుమతీగౌరశ్రీసురభిర్వసు ।
మాహేయీబహులాధేనుస్సౌరభేయీచనందినీ ॥

టీక॥ 1 భానుమతీ 2 గౌః 3 సురభి 4 వసు 5 మాహేయీ 6 బహులా 7 ధేను 8 సౌరభేయీ 9 నందినీ యీ 9 న్ని ఆవుపేళ్ళు.

అడవిఆవుమాంస గుణము.

శ్లో॥ గవయస్యతుమాంసంతువృష్యంబల్యంరుచిప్రదం ।
ధాతువృద్ధికరంప్రోక్తం మునిభిఃపరికీర్తితం ॥

తా॥ అడవిఆవుమాంసము వృష్యము బలము రుచి ధాతువృద్ధి వీటిని గలుగంజేయు.

పులి.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రఃపంచనఖోవ్యాళశ్శార్దూలశ్చగుహాశయః ।
పుండరీకస్తీక్ష్ణదంష్ట్రస్తరస్వీఘోరదర్శనః ॥

టీక॥ 1 వ్యాఘ్ర 2 పంచనఖ 3 వ్యాళ 4 శార్దూల 5 గుహాశయ 6 పుండరీక 7 తీక్ష్ణదంష్ట్ర 8 తరస్వీ 9 ఘోరదర్శన యీ 9 న్ని పులిపేళ్లు.

పులిచర్మ గుణము.

శ్లో॥ సుఖాసనంవ్యాఘ్రచర్మభిక్షుప్రీతికరంతథా ।
తన్నఖోగ్రహదోషఘ్నస్తథాయుర్దేహవర్ధనః ।

తా॥ పులిచర్మము సుఖమైన ఆసనమైనదిగను సన్యాసులకు ప్రీతికరముగను నుండు. దానిగోళ్ళు గ్రహదోషములను పోగొట్టుటయేగాక ఆయుస్సు శరీరము వీటి వృద్ధినిగలుగంజేయు.

సింహము.

శ్లో॥ సింహఃపంచాననోద్రుప్తక్రవ్యాదశ్చనఖీహరిః ।
కేసరీమృగరాజశ్చవిక్రాంతశ్వేతపింగళః ॥

టీక॥ 1 సింహ 2 పంచానన 3 దృప్త 4 క్రవ్యాద 5 నఖీ 6 హరి 7 కేసరీ 8 మృగరాజ 9 విక్రాంత 10 శ్వేతపింగళ యీ 10 న్ని సింహముపేర్లు.

సింహచర్మగుణము.

శ్లో॥ హరిచర్మకృతోధూపఃకాసనస్యాసవాతజిత్ ।
కుష్ఠకండూవ్రణస్ఫోటగళదద్రువినాశనః ॥

తా॥ సింహచర్మముతో ధూపము వేసిన కాసము నస్యాసరోగము వాతము కుష్టువు దురద వ్రణములు దద్దులు గళరోగము దద్రురోగము యివి నివర్తించును.

పంది.

శ్లో॥ సూకరోవక్త్రదంష్ట్రశ్చవరాహోరోమశఃకిటిః ।
దంష్ట్రీదంష్ట్రాయుధఃక్రోడోపీరస్కంధోబహుప్రజః ।
స్తబ్ధరోమాతథాకోలోఘృష్టిఃపోత్రీకిరిస్మృతః ।
సపవకథితోఘోణీపృథువారాహనామతః ॥

టీక॥ 1 సూకర 2 వక్త్రదంష్ట్ర 3 వరాహ 4 రోమశ 5 కిటి 6 దంష్ట్రీ 7 దంష్ట్రాయుధ 8 క్రోడ 9 పీరస్కంధ 10 బహుప్రజ 11 స్తబ్ధరోమా 12 కోల 13 ఘృష్టి 14 పోత్రీ 15 కిరి 16 ఘోణీ 17 పృథువారాహ యీ 17 న్ను పంది పేర్లు.

పందిమాంసగుణము.

శ్లో॥ కిటిమాంసంవాతకరంబలవర్ణకరంపరం ।
తద్ధూమోజ్వరభూతఘ్నోదుష్టవ్రణహరఃపరం ॥

తా॥ పందిమాంసము వాతము బలము కాంతి వీటిని గలుగజేయు. మాంసపు ధూపము జ్వరము భూతబాధ దుష్టవ్రణములు వీటిని నివర్తింపజేయు.

జింక.

శ్లో॥ మృగోధహరిణోస్వంకుఃసారంగఃపృషతోరురుః ।
ఏణశ్చబలపృష్ఠశ్చసిరంగఃశ్చారులోచనః ॥

టీక॥ 1 మృగ 2 హరిణ 3 న్యంకు 4 సారంగ 5 పృషత 6 రురు 7 ఏణ 8 శబలపృష్ఠ 9 పిశంగ 10 చారులోచన యీ 10 న్ని జింక పేళ్ళు.

జింకమాంస గుణము.

శ్లో॥ న్యఙ్కుస్స్వాదుర్లఘుర్బల్యోవృష్యోదోషత్రయాపహః ॥

తా॥ జింకమాంసము మధురముగను చులకనగను బలకరముగను వీర్యపుష్టికరముగనునుండు. మరియు నిది త్రిదోషములను బోగొట్టును.

కుక్క.

శ్లో॥ కుక్కురఃసారమేయశ్చభీషణఃశునకః స్తథాః ।
భూసరోభషకశ్వాన్వాస్యదలర్కో రాత్రిజాగరః ।
కాలేయోమృగదంశశ్చవాంతాదఃసుముఖ స్తథా।
సూకరారిఃకృతజ్ఞశ్చమృగయాకుశల స్తథా ॥

తా॥ 1 కుక్కుర 2 సారమేయ 3 భీషణ 4 శునక 5 భూసర 6 భషక 7 శ్వాస్య 8 అలర్క 9 రాత్రిజాగర 10 కాలేయ 11 మృగదంశ 12 వాంతాద 13 సుముఖ 14 సూకరారి 15 కృతజ్ఞ 16 మృగయాకుశల యీ 16 న్ను కుక్క పేళ్ళు.

కుక్కమాంస గుణము.

శ్లో॥ పాకేచోష్ణంశ్వానమాంసంవాతనాశకరంమతం ॥

తా॥ కుక్కమాంసము పాకమువలన ఉష్ణవీర్యముగలదిగ నుండుటయేగాక వాతనాశకరమైయుండు.

ఎలుక.

శ్లో॥ మూషకఃకషణకఃపింగఉందురుశ్చాఖురేవచ ॥

టీక॥ 1 మూషక 2 కర్షక 3 పింగ 4 ఉందురు 5 ఆఖు యీ 5 న్ను ఎలుక పేర్లు.

ఎలుకమాంస గుణము.

శ్లో॥ మూషీకామాంసకటుకాకఫఘ్నీపిత్తనాశినీ ॥

తా॥ ఎలుకమాంసము కారముగనుండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము వీటిని బోగొట్టును.

పిల్లి.

శ్లో॥ బిడాలోవిషదంష్ట్రిశ్చమూషికారిర్బిడాలకః।
వృషదంశశ్చమార్జాలోమాయావీదీప్తలోచనః॥

టీక॥ 1 బిడాల 2 విషదంష్ట్రి 3 మూషికారి 4 బిడాలక 5 వృషదంశ 6 మార్జాల 7 మాయావీ 8 దీప్తలోచన యీ 8 న్ని పిల్లిపేళ్లు.

పిల్లిచర్మ గుణము.

శ్లో॥ మార్జాలచర్మజోధూపోగ్రహఘ్నోభూతనాశనః।
జ్వరదోషహరఃకుష్ఠకండూదద్రువినాశనః॥

తా॥ పిల్లిచర్మముచే వేయబడిన ధూపము గ్రహపీడ భూతబాధ జ్వరదోషము కుష్టువు దురద దద్రురోగము వీటిని నశింపంజేయు.

పునుగుపిల్లి.

శ్లో॥ చిత్రరేఖాకరీఘ్రూణీమార్జాలీగంధమార్జనీ।
సుగంధగాత్రావసనాకస్తూరీరోమశాల్యపి।
సుగంధపూతవృషణీబిడాలీకాండచాలినీ॥

టీక॥ 1 చిత్రరేఖాకరీ 2 ఘ్రూణీ 3 మార్జాలీ 4 గంధమార్జనీ 5 సుగంధగాత్రా 6 వసనా 7 కస్తూరీ 8 రోమశాలి 9 సుగంధపూతవృషణీ 10 బిడాలీ 11 కాండచాలినీ యీ 11 న్ను పునుగుపిల్లిపేళ్లు.

పునుగుచట్టపు గుణము.

శ్లో॥ తైలోత్కటంవృష్యంమాయుష్యసౌరభంగాత్రగంధజిత్॥

తా॥ పునుగుచట్టము వీర్యవృద్ధికరముగను ఆయుర్వృద్ధికరముగను పరిమళముగనుండును. మరియు నిది శరీరదుర్గంధమును బోగొట్టును.

నక్క.

శ్లో॥ శృగాలోజంబుకఃక్రోష్టాగోమాయుఃక్రోష్టుకఃశివా।
పంచకోమృగధూర్తశ్చభూరిమాయోధ్భైరవః॥

టీక॥ 1 సృగాల 2 జంబుక 3 క్రోష్ట 4 గోమాయు 5 క్రోష్టుక 6 శివా 7 పంచక 8 మృగధూర్త 9 భూరిమాయా 10 భైరవ యీ 10 న్ని నక్కపేళ్లు.

నక్కమాంస గుణము.

శ్లో॥ శృగాలమాంసంకటుకంగంధర్వవ్యాధినాశనం ।
వృష్యంపుష్టికరంబల్యంసర్వవాతక్షయాపహం ॥

తా॥ నక్కమాంసము కారముగనుండు. మరియు నిది గంధర్వరోగము సమస్త వాతములు క్షయము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక ధాతుపుష్టి శరీరపుష్టి బలము వీటిని గలుగంజేయు.

కోతి.

శ్లో॥ మర్కటోవానరఃకీశోహరిఃశాఖామృగఃకపిః ।
ప్లవంగకోవనౌకాశ్చప్లవంగఃప్లవగఃప్లవః॥

టీక॥ 1 మర్కట 2 వానర 3 కీశ 4 హరి 5 శాఖామృగ 6 కపి 7 ప్లవంగక 8 వనౌకః 9 ప్లవంగ 10 ప్లవగ 11 ప్లవ యీ 11 న్ను కోతిపేర్లు.

కోతిపాల గుణము.

శ్లో॥ ప్లవంగక్షీరంకటుకంకాససంన్యాసశ్వాసజిత్ ॥

తా॥ కోతిపాలు కారముగనుండు. మరియు నిది కాసము సన్యాసరోగము శ్వాసము వీటిని పోగొట్టును.

నెమలి.

శ్లో॥ మయూరోనర్తకోబర్హీణనీలకంఠశ్శిఖీధ్వజీ ।
మేఘనాదఃకలాపీచశిఖండీచిత్రపింఛకః ॥

టీక॥ 1 మయూర 2 నర్తక 3 బర్హీణ 4 నీలకంఠ 5 శిఖీధ్వజీ 6 మేఘనాద 7 కలాపి 8 శిఖండి 9 చిత్రపింఛక యీ 9 న్ను నెమలిపేర్లు.

నెమలిమాంస గుణము.

శ్లో॥ మయూరమాంసంపిత్తఘ్నంచక్షుష్యంరక్తపైత్యజిత్ ॥

తా॥ నెమలిమాంసము పిత్తము రక్తపైత్యము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక నేత్రములకు హితకరముగనుండు.

తుమ్మెద.

శ్లో॥ భ్రమరఃషట్పదోభృంగోభృంగరాజఃశిలీముఖః ।
ద్విరేఫోళిర్మనుకరోమధుపోమధులిట్ శిలీ ।

మధుర్వ్రతశ్చంచరీకోఝుంకారీపుష్పలోలుపః ।
రోలంబోబంభరశ్చైవమధుకృన్మధురస్వరః ॥

టీ॥ 1 భ్రమర 2 షట్పద 3 భృంగరాజ 4 శిలీముఖ 5 ద్విరేఫ 6 అలి 7 మధుకర 8 మధుప 9 మధులిట్ 10 శిలీ 11 మధువ్రత 12 చంచరీక 13 ఝుంకారీ 14 పుష్పలోలుప 15 రోలంబ 16 బంభర 17 మధుకృత్ 18 మధురస్వర యీ 18 న్ని తుమ్మెదపేళ్లు.

తుమ్మెద గుణము.

శ్లో॥ భ్రమరీమృణ్మయఃకుర్యా ద్వాతగ్రంధివినాశనం ॥

తా॥ తుమ్మెదచేత గట్టబడిన గూటిమన్ను వాతము గ్రంధిరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

చిలుక.

శ్లో॥ శుకఃకీరోరక్తతుండో మేధావీప్రియదర్శనః ॥

టీక॥ 1 శుక 2 కీర 3 రక్తతుండ 4 మేధావీ 5 ప్రియదర్శన యీ 5 న్ని చిలుకపేర్లు.

చిలుకమాంస గుణము.

శ్లో॥ శుకశ్శీతోలఘుర్గ్రాహీ క్షతకాసక్షయాపహః ॥

తా॥ చిలుకమాంసము శీతలముగను చులకనగను మలబద్ధకారిగనునుండు. గాయములను మాన్పును. మరియు కాసము క్షయము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

గోరువంక పక్షి.

శ్లో॥ గోరాటికాగోకిరాటి. గారికాకలహాకుల ।
మేధావికాశారికాస్యాద్దూతికాప్రియదర్శనీ ॥

టీక॥ 1 గోరాటికా 2 గోకిరాటి 3 గారికా 4 కలహాకులా 5 మేధావికా 6 శారికా 7 దూతికా 8 ప్రియదర్శనీ యీ 8 న్ని గోరువంకపక్షిపేర్లు.

గోరువంకపక్షిమాంస గుణము.

శ్లో॥ రూక్షస్తద్వన్మతాసారీస్నిగ్ధా బుద్ధిబలాగ్నికృత్ ॥

తా॥ గోరువంకపక్షి మాంసమునకు చిలుకమాంసగుణమే కలిగియుండు. మరియు రూక్షముగను జిగటగనునుండు. బుద్ధి బలము అగ్నిదీపనము వీటిని వృద్ధిజేసును.

చక్రవాకపక్షి.

శ్లో॥ చక్రవాకస్తుచక్రాహ్వశ్చక్రీశ్చక్రరథోరథి ।
రథాంగనామరథికఃకామీరక్తోథచక్రవాః ॥

టీక॥ 1 చక్రవాక 2 చక్రాహ్వ 3 చక్రీ 4 చక్రరథ 5 రథి 6 రథాంగనామా 7 రథిక 8 కామి 9 రక్త 10 చక్రవా యీ 10 న్ని చక్రవాకపక్షిపేర్లు.

చక్రవాకపక్షిమాంస గుణము.

శ్లో॥ చకోరోబృంహణోబల్యః స్నిగ్ధోష్ణోవాతనాశనః ॥

తా॥ చక్రవాకపక్షి మాంసము శరీరమునకు పుష్టి బలము వీటిని గలుగంజేయు. జిగటగను ఉష్ణముగనునుండు. వాతమును బోగొట్టును.

హంస.

శ్లో॥ హంసశ్వేతోధార్తరాష్ట్రోరాజహంసోమనోరమః ॥

టీక॥ 1 హంస 2 శ్వేత 3 ధార్తరాష్ట్ర 4 రాజహంస 5 మనోరమ యీ 5 న్ను హంసపేర్లు.

కలహంస.

శ్లో॥ కలహంసోవరఃప్రోక్తోరక్తపాదోర్ధతుండకః ॥

టీక॥ 1 కలహంస 2 వర 3 రక్తపాద 4 అర్ధతుండక యీ 4 న్ను కలహంస పేర్లు.

హంసమాంస గుణము.

శ్లో॥ హంసస్నిగ్ధోగురుర్వృష్యోవీర్యోష్ణఃస్వరవర్ణకృత్ ।
వాతాస్రపిత్తశమనోబృంహణోబలహ్లాదః ॥

తా॥ హంసమాంసము జిగటగను గురువుగను వీర్యవృద్ధికరముగను ఉష్ణవీర్యము గలదిగనునుండు. మరియు నిది వాతము రక్తపిత్తము వీటిని నివర్తింపజేయుటయే గాక స్వరశుద్ధి దేహకాంతి శరీరపుష్టి బలము అగ్నిదీపనము వీటిని నగాగలుగంజేయు.

కోడి.

శ్లో॥ కుక్కుటస్తామ్రచూడశ్చదక్షచూడోధవిష్కిరః ॥
అరుణీచూడికోబోధిశంకరశ్చరణాయుధః ।
కాలజ్ఞఃకృకవాకుశ్చకీర్తితశ్చశిఖండికః ॥

టీక॥ 1 కుక్కుట 2 తామ్రచూడ 3 దక్షచూడ 4 విష్కిర 5 అరుణి 6 చూడిక 7 బోధి 8 శంకర 9 చరణాయుధ 10 కాలజ్ఞ 11 కృకవాకు 12 శిఖండిక యీ 12 న్ను కోడిపేళ్లు.

కోడిమాంస గుణము.

శ్లో॥ కుక్కుటోబృంహణస్స్నిగ్ధోవీరోష్ణోనిలజిద్గురుః ।
చక్షుష్యశ్శుక్రకఫకృద్వన్యోరూక్షఃకషాయకః ।
పానీయకుక్కుటస్స్నిగ్ధోబృంహణశ్శ్లేష్మలోగురుః ॥

తా॥ కోడిమాంసము జిగటగను ఉష్ణవీర్యముగలదిగను గురువుగను వీర్యపుష్టికరముగనునుండు. ఇది వాతము బోగొట్టుటయేగాక శరీరపుష్టి నేత్రహితము కఫము వీటిని సగా గలుగంజేయు, అడవికోడిమాంసము రూక్షముగను వగరుగను నుండు. నీరుకోడిమాంసము జిగటగనుండును. మరియు శరీరపుష్టి శ్లేష్మము గురుత్వము వీటిని జేసును.

కాకి.

శ్లో॥ కాకోధవాయసోధ్వాంక్షఃకాణోరిష్టఉలూకజిత్ ।
బలిభుక్ చిరజీవీచధూలిజంఘోనిమిత్తకృత్ ।
కరటోబలిపుష్టశ్చహ్యేకదృష్టిఃసకృత్ప్రజః ॥

టీక॥ 1 కాక 2 వాయస 3 ధ్వాంక్ష 4 కాణ 5 అరిష్ట 6 ఉలూకజిత్ 7 బలిభుక్ 8 చిరజీవి 9 ధూలిజంఘ 10 నిమిత్తకృత్ 11 కరట 12 బలిపుష్ట 13 ఏకదృష్టి 14 సకృత్ప్రజ యీ 14 న్ను కాకిపేళ్లు.

కాకిమాంస గుణము.

శ్లో॥ కాకమాంసంతుచక్షుష్యంలఘుచాగ్నిప్రదీపనం ।
ధాతువృద్ధికరంబల్యంక్షతరోగంక్షయంహరేత్ ।
కృష్ణకాకస్యమాంసం... మంకాకసమంగుణైః ॥

తా॥ కాకిమాంసము లఘువుగనుండుటయేగాక నేత్రములకు హితము అగ్ని దీప్తి ధాతువృద్ధి బలము వీటిని గలుగఁజేయును. మఱియు క్షయరోగము క్షయ వీటిని నివర్తింపఁజేయును. నల్లకాకిమాంసము సగా గుణముచే సామాన్యకాకిమాంస సమ ముగనుండు.

కోకిల.

శ్లో॥ కోకిలఃపరపుష్టశ్చకృష్ణఃపరభృతోసితః ।
వసంతదూతస్తామ్రాక్షోగంధర్వోవనభూషణః ॥
కలకంఠోన్యభృచ్చైవపికోథమధురస్వరః ॥

టీక॥ 1 కోకిల 2 పరపుష్ట 3 కృష్ణ 4 పరభృత 5 సిత 6 వసంతదూత 7 తామ్రాక్ష 8 గంధర్వ 9 వనభూషణ 10 కలకంఠ 11 అన్యభృత్ 12 పిక 13 మధురస్వర యీ 13 న్ను కోకిలపేర్లు.

కోకిలమాంస గుణము.

శ్లో॥ కోకిలోదీపనోగ్రాహీచక్షుష్యఃక్షయకాసజిత్ ॥

తా॥ కోకిలమాంసము దీపనకారిగను మలబద్ధకారిగను నేత్రహితకారిగనునుండు. మరియునిది క్షయము కాసము వీటిని హరింపఁజేయును.

గుడ్లగూబ.

శ్లో॥ ఉలూకోరక్తచారీచదివాంధఃకౌశికస్తథా ।
కోపీనిశాటనోభీరుఃకాకశత్రుశ్చసస్మృతః ॥

టీక॥ 1 ఉలూక 2 రక్తచారీ 3 దివాంధ 4 కౌశిక 5 కోపీ 6 నిశాటన 7 భీరు 8 కాకశత్రు యీ 8 న్ను గుడ్లగూబపేర్లు.

గుడ్లగూబమాంస గుణము.

శ్లో॥ ఉలూకపలలంభ్రాంతి కరంవాతప్రకోపనమ్ ॥

తా॥ గుడ్లగూబమాంసము భ్రాంతినిబుట్టించును. వాతమును బ్రకోపింపఁజేయును.

పాము.

శ్లో॥ సర్పోద్విదంష్ట్రిభుజంగోహిభుజగోథసరీసృపః ।
ఉరగఃకంచుకీవ్యాళోద్విజిహ్వోథభుజంగమః ।

సచనాగోవిషధరఃకుండలీపన్నగఃఫణీ ।
చక్షుశ్రవాదందశూకోభోగిచాతివిషఃశరః ॥

టీక॥ 1 సర్ప 2 దంష్ట్రి 3 భుజంగ 4 అహి 5 భుజగ 6 సరీసృప 7 ఉరగ 8 కంచుకి 9 వ్యాళ 10 ద్విజిహ్వ 11 భుజంగమ 12 నాగ 13 విషధర 14 కుండలీ 15 పన్నగ 16 ఫణీ 17 చక్షుశ్రవాః 18 దందశూక 19 భోగి 20 అతివిష 21 శర యీ 21 న్ని పాముపేళ్ళు.

పాముమాంస గుణము.

శ్లో॥ సర్పాణాంస్నేహనంమాంసంచక్షుష్యంబృంహణంగురు ।
దూషీవిషక్రిమిహరంమేధాగ్నిబలవర్ధనమ్ ॥

తా॥ సర్పమాంసము చమురుతోగూడియుండునదిగను నేత్రహితకారిగనుశరీర మునకు పుష్టికరముగను గురువుగనునుండు. మరియునిది కంటిపుసి విషము క్రిములు వీటిని హరించుటయేగాక బుద్ధి అగ్నిదీపనము బలము వీటివృద్ధిని సగా గలుగంజేయు.

కొంగ.

శ్లో॥ కృక్క్రౌంచోథబకఃకహ్వశ్శ్వేతచ్ఛత్రకఉచ్యతే ॥

టీక॥ 1 కృక్ 2 క్రౌంచ 3 బక 4 కహ్వ 5 శ్వేతచ్ఛత్రక యీ 5 న్ను కొంగ పేళ్ళు.

కొంగమాంస గుణము.

శ్లో॥ బకమాంసంక్రిమిహరం కాయకాంతికరంపరం ॥

తా॥ కొంగమాంసము క్రిమిరోగమును పోగొట్టుటయేగాక శరీరకాంతిని గలు గంజేయు.

తొండ.

శ్లో॥ కృకలాసోవరాకశ్చహల్లినోథశిఖండికః ।
సరటోబహురూపశ్చప్రతిసర్యోవిరూపకృత్ ॥

టీక॥ 1 కృకలాస 2 వరాక 3 హల్లిన 4 శిఖండిక 5 సరట 6 బహురూప 7 ప్రతిసర్య 8 విరూపకృత్ యీ 8 న్ని తొండపేళ్లు.

తొండమాంస గుణము.

శ్లో॥ తన్మాంసందుష్టవ్రణకృత్ భగందరవినాశనమ్ ॥

తా॥ తొండమాంసము దుష్టవ్రణములను గలుగంజేయు. మరియునిది భగందరరోగమును బోగొట్టును.

తే లు.

శ్లో॥ వృశ్చికశ్శూకకీటస్స్యాత్ విషపుచ్ఛయతిస్మృతః ॥

టీక॥ 1 వృశ్చిక 2 శూకకీట 3 విషపుచ్ఛ యీ 3 న్ను తేలుపేర్లు.

క ప్ప.

శ్లో॥ మండూకోదర్దురోగండూహారిశ్చైకశ్చమూజవాన్ ।
శాలూరశ్చైవవర్షాభూప్లవశ్చైవప్రకీర్తితః ।
మహాభేకశ్చమాండవ్యోరాజమండూకఉచ్యతే ॥

టీక. 1 మండూక 2 దర్దుర 3 గండూ 4 హారిశ్చైక 5 మూజవాన్ 6 శాలూర 7 వర్షాభూ 8 ప్లవ 9 మహాభేక 10 మాండవ్య 11 రాజమండూక యీ 11 న్ను కప్పపేర్లు.

కప్పమాంస గుణము.

శ్లో॥ మండూకఃశ్లేష్మలోనాతి పిత్తలోబలకారకః ॥

తా॥ కప్పమాంసము శ్లేష్మము స్వల్పముగ పిత్తము బలము వీటిని గలుగంజేయు.

మత్స్యము.

శ్లో॥ మత్స్యోమీనోథశఫరీప్రోష్ఠీమంగల్యదర్శనః ।
వైసారిణోవిసారశ్చగండకశ్శకులార్భకః ॥

టీక॥ 1 మత్స్య 2 మీన 3 శఫరీ 4 ప్రోష్ఠీ 5 మంగల్యదర్శన 6 వైసారిణ 7 విసార 8 గండక 6 శకులార్భక యీ 9 న్ని మత్స్యముపేర్లు.

మత్స్యముల గుణము.

శ్లో॥ మత్స్యాబలప్రదావృష్యాగురవఃకఫపిత్తలాః ।
ఉష్ణాభిష్యన్దినస్స్నిగ్ధాబృంహణాఃపవనాపహాః ॥

తా॥ మత్స్యమాంసము బలకరముగను వీర్యపుష్టికరముగను గురువుగను ఉష్ణముగను మలవిసర్జనకారిగను శరీరపుష్టికరముగను జిగటగనుమండు. మరియు నిది కఫము పిత్తము వీటిని బెంచును. వాతమును బోగొట్టును.

తాబేలు.

శ్లో॥ కచ్ఛపోన్యోమహామత్స్యఃకూర్మఃకమఠక స్తథా ॥

టీక॥ 1 కచ్ఛప 2 మహామత్స్య 3 కూర్మ 4 కమఠక యీ 4 న్ను తాబేలు పేర్లు.

తాబేలుమాంస గుణము.

శ్లో॥ కచ్ఛపోబలదస్స్నిగ్ధోవాతజిత్ పుంస్త్వకారకః ॥

తా॥ తాబేలుమాంసము బలకరముగను జిగటగనుండు. మరియునిది వాత మును బోగొట్టుటయేగాక పుంస్త్వమును సహా కలుగఁజేయు.

గద్య॥ ఇతి ధన్వంతరీయ్యే నిఘంటౌ నానాద్రవ్య పర్యాయ శబ్దగుణ ప్రకాశే సువర్ణాది షష్ఠోవర్గః.

శ్రీరస్తు.

ధన్వంతరినిఘంటువు.

మిశ్రకాదివర్గప్రారంభః

త్రి ఫ ల ము లు.

శ్లో॥ హరీతకీచామలకీవిభీతకమితిత్రయం ।
త్రిఫలాఫలమిత్యుక్తంఫలత్రయమితిస్మృతం ॥

టీక॥ 1 కరక 2 ఉసిరిక 3 తాడి యీ 3 న్ను నేకముగాజేరిన త్రిఫలమనియు ఫలమనియు ఫలత్రయమనియు జెప్పంబడు.

త్రిఫలముల గుణము.

శ్లో॥ త్రిఫలాకఫరక్తఘ్నీ మేహార్శఃకుష్ఠనాశనీ ।
దీపనీలఘువాతఘ్నీప్రదరంచాగ్నిమాంద్యజిత్ ।
కఫఘ్నీక్షౌద్రసంయుక్తాఘృతయుక్తాతుపిత్తజిత్ ।
పవనంతైలసంయుక్తసతతంసేవితాన్నృణాం ।
కార్యసిద్ధికరీచస్యాద్వలీపలితనాశినీ ॥

తా॥ త్రిఫలములు కఫము రక్తదోషము మేహము అర్శస్సు కుష్ఠువు వాతము ప్రదరోగము అగ్నిమాంద్యము వీటిని నివర్తింపంజేయుయేగాక దీపనకారిగను చులకనగనునుండు. మరియు దీనిని తేనెతో సేవించిన కఫమును బోగొట్టు. నేతితో సేవించిన పిత్తమునుబోగొట్టు. తైలముతో సేవించిన వాతమునుబోగొట్టు. సర్వదా సేవించిన కాయసిద్ధికరముగనుండుటయేగాక వార్ధకమువలన శరీరము శిథిలమగుట వెంట్రుకలు తుల్లబారుట వీటిని గలుగజేయక నుండు.

త్రికటుకములు.

శ్లో॥ పిప్పలీమరిచంశుంఠీత్రయమేకత్రమిశ్రితం ।
త్రికటుత్ర్యూషణంవ్యోషంకటుత్రికమిహోచ్యతే॥

టీక॥ 1 పిప్పలి 2 మిరియాలు 3 శొంఠి యీ 3 ను నేకముగఁజేరిన త్రికటుక మనియు త్ర్యూషణమనియు వ్యోషమనియు కటుత్రికమనియు జెప్పంబడు.

త్రికటుకముల గుణము.

శ్లో॥ త్ర్యూషణంకఫదోషఘ్నంకృష్ఠవాతగదాపహం।
స్థౌల్యాగ్నిమాంద్యశమనంకాయకాంతికరంపరం॥

తా॥ త్రికటుకములు కఫము దోషము కుష్టువు వాతము మిగుల శరీరస్థౌల్యము అగ్నిమాంద్యము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక శరీరకాంతిని సగా గలుగం జేయు.

చాతుర్భద్రకము.

శ్లో॥ నాగరాతివిషాముస్తాత్రయమేకత్రఘర్షితం।
గుడూచిసంయుతంచాపిచాతుర్భద్రకముచ్యతే॥

టీక॥ శొంఠి 2 అతివస 3 తుంగముస్తెలు 4 తిప్పతీగ వీటిని నేకముగఁజేసి చూర్ణముజేసిన ఆచూర్ణము చాతుర్భద్రకమనంబడు.

చాతుర్భద్రక గుణము.

శ్లో॥ చాతుర్భద్రయుతంక్వాథంజ్వరమామాతిసారజిత్॥

తా॥ చాతుర్భద్రకషాయము జ్వరము ఆమాతిసారము వీటిని బోగొట్టు.

చాతుర్జాతకములు.

శ్లో॥ ఏలాలవంగపత్రంచత్రిసుగంధంత్రిజాతకం।
నాగకేసరసంయుక్తంచాతుర్జాతకముచ్యతే॥

టీక॥ 1 ఏలకులు 2 లవంగములు 3 లవంగపత్రి యీ 3 న్ను జేరిన త్రిసుగంధ మనియు త్రిజాతకమనియు జెప్పంబడు. ఇవి నాగకేసరములతోజేరిన చాతుర్జాతకమని జెప్పంబడు.

చాతుర్జాతక గుణము.

శ్లో॥ చాతుర్జాతకషాయస్తుహిక్కాఛర్ద్యతిసారజిత్।
రక్తపిత్తహరోవృష్యోబలవర్ణవివర్ధనః॥

తా॥ చాతుర్జాతకషాయము ఎక్కిళ్ళు వాంతి అతిసారము రక్తపైత్యము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధి బలము శరీరకాంతి వీటిని వృద్ధిజేయు.

పంచకోలములు.

శ్లో॥ పిప్పలీపిప్పలీమూలంచవ్యంచిత్రకనాగరైః।
యేకత్రమిశ్రితంచైభిఃపంచకోలకముచ్యతే॥

టీక॥ 1 పిప్పలి 2 పిప్పలిమూలము 3 చవ్యము 4 చిత్రమూలము 5 శొంఠి యీ 5 న్ను నేకముగజేరిన పంచకోల మనంబడు.

పంచకోల గుణము.

శ్లో॥ పంచకోలయుతంక్వాథంమారుతంసన్నిపాతజత్।
గుల్మప్లీహోదరానాహశూలఘ్నందీపనంపరం॥

తా॥ పంచకోలకషాయము వాతము సన్నిపాతము గుల్మము ప్లీహరోగము మహోదరము మలమూత్రబద్ధము శూలము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగంజేయు.

పంచవల్కలములు.

శ్లో॥ న్యగ్రోధోదుంబరాశ్వత్థప్లక్షవేతసవల్కలైః।
సర్వైరేకత్రసంయుక్తంపంచవల్కలముచ్యతే॥

టీక॥ 1 మఱ్ఱి 2 అత్తి 3 రావి 4 జువ్వి 5 ప్రబ్బలి వీటిపట్టలసముదాయము పంచవల్కలములని జెప్పంబడు.

పంచవల్కల గుణము.

శ్లో॥ పంచవల్కకృతంక్వాథమంతర్దాహాతిసారజత్।
అత్యుష్ణంతీవ్రజ్వరహృన్మూత్రకృచ్ఛ్రంహంతినసంశయః॥

తా॥ పంచవల్కలకషాయము అత్యుష్ణముగనుండు. మరియు నిది అంతర్దాహము అతిసారము తీవ్రజ్వరము మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని బోగొట్టును.

పంచపల్లవములు.

శ్లో॥ మాతులుంగకపిత్థంచజంబూబిల్వామ్రమేవచ।
సర్వమేకత్రసంయుక్తఃపంచపల్లవముచ్యతే॥

టీక॥ 1 మాదీఫలము 2 వెలగ 3 నేరేడు 4 బిల్వము 5 మామిడి వీటిచిగుళ్ళ సముదాయము పంచపల్లవములనంబడు.

కనిష్ఠపంచమూలము.

శ్లో॥ శాలపర్ణీపృశ్నిపర్ణీబృహతీకంటకారికా ।
తథాగోక్షురకశ్చైవపంచమూలకనిష్ఠకం ॥

టీక॥ 1 ముయ్యాకుపొన్న 2 కోలపొన్న 3 ములక 4 వాకుడు 5 పల్లేరు వీటిసముదాయము కనిష్ఠపంచమూల మనంబడు.

కనిష్ఠపంచమూల గుణము.

శ్లో॥ పంచమూలయుతంక్వాథంసన్నిపాతజ్వరాపహం ।
భ్రమదాహవిబంధఘ్నంమారుతఃక్రిమినాశనం ॥

తా॥ కనిష్ఠపంచమూల కషాయము సన్నిపాతజ్వరము భ్రమ దాహము విబంధ రోగము వాతము క్రిములు వీటిని నశింపంజేయు.

మధ్యమపంచమూలము-తద్గుణము.

శ్లో॥ బలాపునర్నవైరండసూర్యపర్ణీద్వయంతథా ।
కషాయంకఫవాతఘ్నంరక్తపైత్యవినాశనమ్ ॥

తా॥ ముత్తవపులగము తెల్లగలిజేరు ఆముదము సూర్యపర్ణీద్వయము వీటి సముదాయము మధ్యమపంచమూలమనంబడు. వీటి కషాయము కఫము వాతము రక్తపైత్యము వీటిని నశింపంజేయు.

జీవనాఖ్యపంచమూలము-తద్గుణము.

శ్లో॥ అభీరుర్వరాచజీవంతీజీవకఋషభకావృతం ।
జీవనాఖ్యంతుచక్షుష్యంవృష్యంపిత్తానిలాపహః ॥

తా॥ 1 ఆభీ 2 వరా 3 జీవంతీ 4 జీవక 5 ఋషభక వీటి సముదాయము జీవనాఖ్యపంచమూలమని చెప్పంబడు. ఇది పిత్తము వాతము వీటిని పోగొట్టుటయే గాక నేత్రహితము వీర్యవృద్ధి వీటిని సగా గలుగంజేయు.

తృణాఖ్యపంచమూలము-తద్గుణము.

శ్లో॥ తృణాఖ్యంపిత్తజిద్దర్భశరకాశేక్షుశాలిభిః ।
తత్కషాయంజ్వరహరంహిక్కాశ్వాసనివారణం ॥

తా॥ 1 కుశదర్భ 2 కాకివెదురు 3 రెల్లు చెరుకు 4 సంభాపైరు వీటి సముదాయము తృణాఖ్యపంచమూలమని చెప్పంబడు. దీని కషాయము జ్వరము ఎక్కిళ్ళు శ్వాసము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

జీవంత్యాదిగణము-తద్గుణము.

శ్లో॥ జీవకర్షభకౌమేధాకాకోళ్యౌద్వేచయోజితే । ద్విశూర్పపర్ణ్యౌ
జీవంతీమధుకంచేత్యయంగణః । నామ్నామధుకఇత్యుక్తోజీవ
కాదిస్తథైవచ । జీవనోజీవనీయశ్చశ్వాసకృచ్ఛ్రాతిసారజిత్ ॥

తా॥ జీవకము ఋషభకము మేద కాకోళిద్వయము శూర్పపర్ణిద్వయము పాలకూర అతిమధురము వీటి సముదాయము జీవంత్యాదిగణమనియు మధుకమనియు జీవనమనియు జీవనీయమనియు చెప్పంబడు. ఇది శ్వాసము మూత్రకృచ్ఛ్రము అతిసారము వీటిని బోగొట్టును.

బిదార్యాదిగణము-తద్గుణము.

శ్లో॥ బిదారిగంధాబృహతీపృశ్నిపర్ణీనిదిగ్ధికా ।
శ్వదంష్ట్రాగణఇత్యుక్తఃబలదఃకృచ్ఛ్రమేహజిత్ ॥

తా॥ ముయ్యాకుపొన్న ములక కోలపొన్న వాకుడు ఏనుగపల్లేరు వీటి సముదాయము బిదార్యాదిగణమని చెప్పంబడు. ఇది మూత్రకృచ్ఛ్రము మేహము వీటిని బోగొట్టుటయేగాక బలమును సగా గలుగంజేయు.

వేశవారము-తద్గుణము.

శ్లో॥ శుంఠీమరీచపిప్పల్యోధాన్యకంక్షీరదాడిమం ।
పిప్పలీమూలసంయుక్తంవేశవారమితిస్మృతం ।
శ్వాసకాసజ్వరహరంపవనంచాగ్నిమాంద్యజిత్ ॥

తా॥ శుంఠి పిప్పలి ధనియాలు పాలు దానిమ్మ మోడి వీటి సముదాయము వేశవారమనంబడు. ఇది శ్వాస కాస జ్వరము వాతము అగ్నిమాంద్యము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

కాసమర్దకసంబారవటకములు-తద్గుణము.

శ్లో॥ కాసమర్దకపత్రాణాంకృతంచూర్ణముఖలే । వేశవార
సమాయుక్తంసప్తాహంభాజనేస్థితం। తతోహింగురసాక్తేననిర్మి

తావివిధాన్మృతాః । దివాకరకరైః శుష్కాః వటకాఃకాసమ
ర్దకః।శాకవ్యంజనమాంసానాంసంభారయుతితేమతాః । అనే
నసంయుతాపాకాద్వహ్నివీర్యప్రదాయకః ॥

తా॥ కసివిందపత్రములను రోటిలోవైచి చూర్ణముచేసి వేళవారముతోచేర్చి ఏడుదినములు పాత్రమునందునిచి పిదప ఇంగువరసములోతడిపి నానావిధములగు వటకములుచేసి యెండబెట్టిన నివి కాస మర్దకవటకములనంబడు. ఇవి ఆకుకూరలు కాయకూరలు మాంసము వీటికి సంభారములనంబడు. వటకములతో పైజెప్పిన శాకవ్యంజనమాంసములను పాకముజేసి భుజించిన అగ్నిదీప్తి వీర్యపుష్టి ఇవి గలుగు.

శిఖరిణీ-తద్గుణము.

శ్లో॥ దధ్నఃపలానిద్వాత్రింశత్త్వగేలార్ధపలంతథా । మధ్వాజ్యస్య
పలార్ధార్ధంమరిచస్యపలార్ధకం।పలాన్యష్టౌతుఖండస్యపటేశుక్లే
తుగాలయేత్ । కర్పూరమేదితేభాండేచ్ఛాయాయాంస్థాపయే
దిదం।యేషాశిఖరిణీత్యుక్తావృష్యాతృప్తివివర్ధనీ । సదాపథ్యా
చయుక్తాచ క్షీణదేహస్యపుష్టిదా।అయుః ప్రవర్ధనేచైవసర్వ
రోగప్రమర్దనీ । తథారుచిస్థిర్యకరీనరాణాంసర్వదాహితా॥

తా॥ పెరుగు 32 పలములు లవంగము ½ పలము ఏలకులు ½ పలము తేనె నెయ్యి ఇవి ప్రత్యేకముగ ¼ పలము మిరియాలు ½ పలము కలకండ 8 పలములు వీటిని చూర్ణించి నేకముగజేర్చి తెల్లవస్త్రమునందు వస్త్రగాలితముచేసి లోభాగము పచ్చకర్పూరముచే పూయబడిన కుండయందునిచి నీడలోబెట్టవలయు. ఇది శిఖరిణి యనంబడు. ఇది వీర్యవృద్ధికరముగను తృప్తికరముగను యెల్లప్పుడు పథ్యకారిగను యుక్తముగను ఆయుర్వృద్ధికరముగను సదా రుచికరముగనునుండు. మరియు నిది సమస్తరోగములను నివర్తింపజేయుటయేగాక కృశించిన శరీరముగలవానికి పుష్టిని సగా గలుగంజేయు.

సర్వౌషధి-తద్గుణము.

శ్లో॥ కుష్ఠంమాంసీహరిద్రేద్వేమురావైశైలేయపంచకైః ।
త్వచాకర్పూరముస్తైశ్చసర్వౌషధికముచ్యతే॥
తచ్చూర్ణంశరభేదఘ్నంమాంద్యజిద్రుచిదీప్తికృత్ ॥

తా॥ చెంగల్వకోష్ఠు జటామాంసి వసపు మ్రానిపసపు చాగ బావుపువ్వు సంపెంగ లవంగము పచ్చకర్పూరము తుంగముస్తెలు యివియన్నియు జేరిన సర్వౌషధియనంబడు. సర్వౌషధిచూర్ణమును సేవించిన గాయములు అగ్నిమాంద్యము వీటిని నివర్తింపం జేయు. మరియు నిది అగ్నిదీపనము రుచి వీటిని గలుగంజేయు.

సుగంధామలక.

శ్లో॥ సర్వౌషధిసమాయుక్తంసకుష్ఠామలకత్వచం ।
సుగంధామలకంహ్యేతత్ప్రోచ్యతేచవిచక్షణైః॥

తా॥ సర్వౌషధులు యెండిన నుసిరికవరుగు లవంగములు వీటి సముదాయము సుగంధామలకమనంబడు. దీనికి సర్వౌషధియొక్కగుణములు గలిగియుండుటయేగాక పరిమళగుణమునుగూడ గలిగియుండు.

పంచసుగంధికము-తద్గుణము.

శ్లో॥ కంకోలకంపూగఫలంలవంగకుసుమానిచ ।
జాతిఫలానికర్పూరమేతత్పంచసుగంధికం ॥
తద్గుణస్యాత్క్రిమిహరంరుచ్యందీపనపిత్తజిత్ ॥

తా॥ తక్కోలాలు పోక లవంగకుసుమములు జాజికాయ పచ్చకర్పూరము వీటి సముదాయము పంచసుగంధిక మనంబడు. ఇది రుచికరముగనుండు. మరియు క్రిములు పిత్తము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా గలుగంజేయు.

వరాంగము.

శ్లో॥ చందనంకుంకుమంతుల్యంవరాఙ్గమభిదీయ్యతే ॥

తా॥ చందనము కుంకుమపువ్వు యీ రెంటిని సమభాగములుగజేర్చిన వరాఙ్గమనంబడు.

వాట్యపుష్పకము.

శ్లో॥ త్రిభాగంకుంకుమంయుచ్చతదుక్తంవాట్యపుష్పకం ॥

తా॥ 2 భాగములు చందనము 1 భాగము కుంకుమపువ్వు యివిచేరిన వాట్యపుష్పమనంబడు.

వరాఙ్గము-వాట్యపుష్పము వీటిగుణము.

శ్లో॥ వరాఙ్గంవాట్యపుష్పంచవపుర్దుర్గంధనాశనం ॥

తా॥ వరాఙ్గము వాట్యపుష్పము యివి శరీరదుర్గంధమును బోగొట్టు.

యక్షకర్దము-తద్గుణము.

శ్లో॥ కుంకుమాగరుకర్పూరకస్తూరీచందనానిచ ।
మహాసుగంధయుక్తోనామతో యక్షకర్దమః ॥
వపుర్దుర్గంధహరణంసౌరభ్యంవశ్యముత్తమం ॥

తా॥ కుంకుమపువ్వు అగరుగంధము పచ్చకర్పూరము కస్తూరి చందనము వీటి సముదాయము మహాసుగంధమనియు యక్షకర్దమయనియు జెప్పంబడు. ఇది శరీర దుర్గంధమును బోగొట్టుటయేగాక పరిమళముగను వశ్యకరముగనునుండు.

మండము.

శ్లో॥ సక్తవస్సమణ్డాభ్యక్తాశ్శీతోదకపరిప్లుతాః ।
నాతిద్రవానాతిసాంద్రామందమిత్యభిధీయ్యతే ॥

తా॥ ఆవాలచూర్ణమును సత్తుపిండితోజేర్చి శీతోదకమువైచి గట్టిగను నీళ్ళు గనుగాక గలిపిన యది మండమనంబడు.

సంతర్పణము-తద్గుణము.

శ్లో॥ ద్రాక్షాదాడిమఖర్జూరంవరాళంత్రుటిశర్కరం ।
లాజాచూర్ణంసమధ్వాజ్యంసంతర్పణముదాహృతం ।
పిత్తారుచిప్రశమనంతృష్ణాప్రమేహనివారణం ॥

తా॥ ద్రాక్ష దానిమ్మ ఖర్జూరము లవంగములు ఏలకులు శర్కర పిండి తేనె నెయ్యి వీటి సముదాయము సంతర్పణమనంబడు. ఇది పిత్తము అరు చిమ మేహము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

షడ్రసములు.

శ్లో॥ కటుస్తిక్తఃకషాయశ్చలవణోమ్లశ్చపంచమః ।
మధురశ్చసమాఖ్యాతాష్షడ్రసాస్సముదాహృతాః ॥

తా॥ క్షారము చేదు వగరు ఉప్పు పులుసు తీపు యివి ఆరున్ను షడ్రసము లనంబడు.

పంచగవ్యము.

శ్లో॥ గోమూత్రంగోమయంక్షీరందధిసర్పి స్తథైవచ।
సమంయోజితమేకత్రపంచగవ్యమితిస్మృతం॥
తద్గుణస్సర్వపాపఘ్నంగుల్మవిద్రధినాశనం॥

తా॥ గోమూత్రము గోమయము గోక్షీరము ఆవుపెరుగు ఆవునెయ్యి వీటిని సమముగజేర్చిన పంచగవ్యమనంబడు. ఇది సమస్తపాపములు గుల్మము విద్రధి వీటిని నశింపంజేయు.

మూత్రాష్టకము-తద్గుణము.

శ్లో॥ గజోష్ట్రగవ్యమహిషీఖరవాద్యజికాస్త్రణాం।
మూత్రంమూత్రాష్టకమదంశ్వయథుంకామిలాంహరేత్॥

తా॥ ఏనుగ ఒంటె ఆవు గేదె గాడిద గుఱ్ఱము మేక నరుడు వీటియొక్క మూత్రము మూత్రాష్టకమనంబడు. ఇది వాపు కామిల వీటిని బోగొట్టును.

క్షారాష్టకము-తద్గుణము.

శ్లో॥ పలాశశింశ్వపామార్గతిలముష్కయవాగ్రజం।
సర్జటంకణసంయుక్తంక్షారాష్టకముదాహృతం॥
అష్టశూలహరంగుల్మపవనోదరనాశనం॥

తా॥ మోదుగ ఇరుగుడుచెట్టు ఉత్తరేణి నువ్వుచెట్టు మొక్కపుచెట్టు యవక్షారము వేగిచెట్టు వెలిగారము, వీటి భస్మములయొక్క సముదాయము క్షారాష్టకమనం. ఇవి అష్టశూలలు, గుల్మము వాతము మహోదరము వీటిని నివర్తింపంజేయును.

క్షారషట్కం.

శ్లో॥ తిలక్షారంచలాంగల్యంవచాపామార్గయో స్తథా।
కుటజంముష్కకంచైవక్షారషట్కమిదంభవేత్॥

తా॥ నువ్వుకాడలు చన్నచర్ల వస ఉత్తరేణి కొడిశపాల ముష్కమను గంధ్యము వీటి సముదాయము క్షారషట్కమనంబడు.

క్షారత్రయం.

శ్లో॥ సర్జక్షారంయవక్షారంటంకణక్షారమేవచ ।
క్షారత్రయమితిఖ్యాతంవైద్యశాస్త్రవిశారదైః ॥

తా॥ సజ్జక్షారము యవక్షారము టంకణక్షారము యివి క్షారత్రయమనంబడు.

లవణపంచకము.

శ్లో॥ సౌవర్చలంసైంధవంచబిడమౌద్భిదమేవచ ।
సాముద్రేణసమాయుక్తంజ్ఞేయంలవణపంచకం ॥

తా॥ సౌవర్చలవణము సైంధవలవణము బిడాలవణము ఆట్టుప్పు సముద్రలవణము యీ 5 న్ని లవణపంచకమనంబడు.

లవణత్రయము.

శ్లో॥ సైంధవంసౌచకంచైవబిడంచలవణత్రయం ।
అగ్నిమాంద్యహరంగుల్మవిద్రధిపవనాపహం ॥

తా॥ సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము బిడాలవణము యీ 3 న్ని లవణత్రయమనంబడు. ఇది అగ్నిమాంద్యము గుల్మము విద్రధి వాతము వీటిని నశింపంజేయు.

నింబపంచకము.

శ్లో॥ నింబస్యపత్రంపుష్పంచత్వఙ్మూలఫలమేవచ ।
పంచనింబమితిఖ్యాతంనామతఃశాస్త్రకోవిదైః ॥

తా॥ వేపాకు వేపపువ్వు వేపపట్ట వేపవేరు వేపపండు వీటి సముదాయము నింబపంచకమనంబడు.

శిరీషపంచకము.

శ్లో॥ శిరీషపత్రత్వక్పుష్పఫలమూలసమన్వితం ।
శిరీషపంచకంఖ్యాతంనామతఃశాస్త్రకోవిదైః ॥

తా॥ దిరిసెనపత్రము దిరిసెనపట్ట దిరిసెనపువ్వు దిరిసెనఫలము దిరిసెనవేరు వీటిసముదాయము శిరీషపంచకమనంబడు.

అమ్లపంచకము-తద్గుణము.

శ్లో॥ కోలదాడిమవృక్షామ్లచుక్రికాచుక్రికారసః ।
పంచామ్లకంసముద్దిష్టంతదుక్తంచామ్లపంచకం।
తద్గుణాఃఛర్దిమరుచింభ్రమంపిత్తంహరేత్స్వరం ॥

తా॥ రేగు దానిమ్మ చింత పులిచింత పులిచింతగసము వీటి సముదాయము అమ్లపంచకమని చెప్పంబడు. ఇది వాంతి అరుచి భ్రమను పిత్తము వీటినిపోగొట్టును.

ఫలపంచామ్లకము-తద్గుణము.

శ్లో॥ బీజపూరకజంబీరనారంగంచామ్లవేతసం।
తింత్రిణీకసమాయుక్తంఫలపంచామ్లముచ్యతే ।
తద్గుణాఃరుచిదాహృద్యంపిత్తశ్లేష్మానిలాపహం ।
ఛర్దిరోగప్రశమనందీపనంలఘుశీతలం ॥

తా॥ మాదీఫలము నిమ్మ నారదబ్బ పుల్లదబ్బ చింత వీటి సముదాయము ఫలపంచామ్లకమనంబడు. ఇది లఘువగను శీతలమగనునుండు. మఱియును నిది అరుచి దాహము పిత్తము రక్తదోషము వాతము వాంతి వీటిని పోగొట్టుటయేగాక అగ్నిదీపనము సదా కలుగంజేయు.

పంచాంగము.

శ్లో॥ త్వక్పత్రఫలమూలానిపుష్పంస్యాత్పంచకస్యసంగతం ।
పంచాంగమితిబోద్ధవ్యంప్రాజ్ఞైర్వైద్యవిశ్రుతైః ॥

తా॥ పట్ట యాకులు పండ్లు వేళ్ళు పుష్పములు వీటి సముదాయము పంచాంగమనంబడు.

ద్వితీయత్రిఫలము.

శ్లో॥ ద్రాక్షాకాశ్మర్యఖర్జూరఫలానిత్రిఫలత్రయం ।
సైవజ్ఞేయాద్వితీయాచత్రిఫలాఖ్యాత్రిభిర్విదైః ॥

తా॥ ద్రాక్షపండు గుమ్మడుపండు ఖర్జూరఫలము వీటి సముదాయము ద్వితీయ త్రిఫలమని చెప్పంబడు.

త్రితియ్యా త్రిఫలము.

శ్లో॥ జాతీఫలంపూగఫలంలవంగఫలమేవచ ।
త్రితియ్యాత్రిఫలాజ్ఞేయాసైవప్రోక్తాఫలత్రికా ॥

తా॥ జాజికాయ పోక లవంగము వీటి సముదాయము త్రితియ్యా త్రిఫలమనంబడు.

త్రిసమము-తద్గుణము.

శ్లో॥ హరీతకీనాగరంచగుడస్త్రైస్త్రీత్రిసం ।
త్రిసమంభక్షితంప్రాతరగ్నిమాంద్యాదిరోగహా ।
భగ్నిమపిత్తకఫహంతికాయసిద్ధికరంపరం ॥

తా॥ కరక్కాయ శొంఠి బెల్లము వీటి సముదాయము త్రిసమమనంబడు. దీనిని ప్రాతఃకాలమునందు సేవించిన అగ్నిమాంద్యము వాతము భగ్నము కఫము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక కాయసిద్ధిని గలుగంజేయు

మధుత్రయము-తద్గుణము.

శ్లో॥ ఘృతంగుడంమాక్షికంచవిజ్ఞేయం మధుత్రయం ।
పిత్తాద్యతిసేవితంనృణాం త్రిదోషమదేయమునుపదం ॥

తా॥ నెయ్యి బెల్లము తేనె వీటి సముదాయము మధుత్రయము సేవించిన త్రిదోషములు నివర్తించును.

క్షీరాష్టకము.

శ్లో॥ గవ్యమాజంచనారీణాం చతుష్పాదమహిషము ।
గజాశ్వోష్ట్రాదిజం క్షీరాష్టకముదాహృతం ॥

తా॥ ఆవుపాలు మేకపాలు చనుబాలు ఎనుప పాలు ఏనుగు పాలు గుఱ్ఱపుపాలు ఒంటెపాలు గొఱ్ఱెపాలు వీటి సముదాయము క్షీరాష్టకమనంబడు.

పానచతుష్టయము.

శ్లో॥ శర్కరాసంయుతంక్షీరం ద్రాక్షాఘృతసమన్వితం ।
పానార్థమ్మాయుగ్మంతు పానచతుష్టయం ॥

తా॥ శర్కర పాలు ద్రాక్ష నెయ్యి నీటి సముదాయము పానచతుష్టయ మనంబడు.

అగదం-తద్గుణము.

శ్లో॥ శిరీషమేవపంచాంగంమాగదంపంచశీషకః ।
సర్వదష్టవిషధ్వంసివిజ్ఞేయంశాస్త్రకోవిదైః ॥

తా॥ శిరీషపంచాంగములో శిషకపంచకముజేరిన అగదమనంబడు. ఇది సర్వ విషములను నివర్తింపంజేయు.

ఉపవిషము.

శ్లో॥ అర్కక్షీరంస్నుహిక్షీరంతథాచాంజలికారికా ।
కరవీరంచధుత్తూరంపంచధోపవిషంస్మృతం ॥

తా॥ జిల్లేడుపాలు బొంతజెముడుపాలు ముణుగుడాకు గన్నేరు ఉమ్మెత్త యీ 5 న్ను ఉపవిషమనంబడు.

గద్య॥ ఇతి ధన్వంతరీయే నిఘంటౌ నానాద్రవ్య పర్యాయ
శబ్దనామ ప్రకాశికే మిశ్రక పంచమోవర్గః.

సమాప్తము.

హిందూరత్నాకరముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి, 1923.

శ్రీ రస్తు.

గ్రంథముల జాబితా.

వైద్యములు.

	రూ.	అ.
వైద్యామృతము	1	4
చికిత్సారత్నము	1	4
నాడీనక్షత్రమాల, నాడీనిర్ణయం ప్రాచీనము	0	4
నాడీజ్ఞానము ప్రాచీనము	0	3
కాలజ్ఞానము ,,	0	4
ధన్వంతరినిఘంటువు	2	8
గుణపాఠము ద్రవ్యపర్యాయనామ గుణములను తెలుపునది	2	8
,, మేలుప్రతి	3	0
వైద్యచింతామణి 2 వాల్యూములు	8	0
అనుపానరత్నాకరము	0	12
,, మేలుప్రతి	1	0
అనుపానమంజరి ప్రాచీనము	0	8
వాజీకరణ కల్పద్రుమము	1	8
అనుపానతరంగిణి	0	12
,, మేలుప్రతి	1	0
సద్వైద్యజీవనము అను లోలింబరాజీయము మేలుప్రతి	0	8
చికిత్సాసారము	2	8
సర్వౌషధి గుణకల్పము	2	8
సుశ్రుతము శారీరస్థానము ప్రాచీనం	2	8
బసవరాజీయము	7	0
అష్టాంగహృదయము సూత్రస్థానం	6	0
,, చికిత్సాస్థానము	5	0
షడ్రసనిఘంటువు	0	8
వ్యాసప్రోక్తవైద్యశాస్త్రము	1	8
వశిష్టప్రోక్తపులిప్పాణివైద్యము	1	8
మానవధర్మచంద్రిక	2	0
గదనిగ్రహము	2	8
శారంగధరసంహిత ప్రాచీనము	3	0
కుమారతంత్రము	0	6
వైద్యశతశ్లోకి సాంధ్రతా॥	0	6

	రూ.	అ.
భేషజకల్పము	0	6
శారంగధరకృతత్రిశతి	0	8
స్వరశాస్త్రము	1	8
అగస్త్యప్రోక్తవైద్యము	1	8
ధనంజయనిఘంటువు	0	8
ఇలాజుల్ గుర్బా	3	0
ప్రమేహనివారణబోధిని	0	14
ప్లేగుచికిత్సాబోధిని	0	10
యూనానిదార్ఢ్యవృద్ధిబోధిని 1 భా॥	1	5
,, 2 భా॥	2	5
,, దర్పణము 3 భా॥	0	12
శ్రావకనివారణబోధిని	0	13
రసప్రదీపిక	0	12
చక్రదత్త	3	12
బృహద్వైద్యరత్నాకరము	2	8
రాజమార్తాండము	0	10
శివవైద్యచింతామణి	3	0
గురుశిష్యసంవాదవైద్యచింతామణి	1	12
వృక్షాయుర్వేదము	0	2
,, మేలుప్రతి	0	4
సహదేవ పశువైద్యశాస్త్రము	0	6
నేత్రదర్పణము	0	8
వైద్యరత్నము	1	0
అనుభవవైద్యము 4 భాగములు	2	0
,, 5 6 7 8 భాగములు	2	0
,, 8 భా॥ యొకటైండు	4	0
షర్బత్ పాకావళి	0	6
మాధవనిదానము	2	8
దంతశోధని		[illegible]
వ్రణచికిత్స	[illegible]	
యూనానివైద్యామృతము	0	[illegible]
రసయోగరత్నాకరము	0	12
సిద్ధులుచెప్పిన మూలికారహస్యము	1	0

జ్యోతిషములు.

	రూ.	అ.
జాతకచంద్రిక, తా॥ సహితము	0	8
జాతకపారిజాతము తా॥ సహితం	2	0
కాలామృతము, సటీక	0	12
బృహజ్జాతకము, ఆంధ్రతాత్పర్యం	1	8
ముహూర్తదర్పణము, సటీక	0	8
సంతానదీపిక	0	8
లఘుజాతకము, సాంధ్రతాత్పరం	0	12
వృద్ధపరాశరము	0	10
సర్వార్థచింతామణి తా॥ సహితం	2	0
భీమేశ్వరజ్యోతిషామృతసారము	0	8
అదృష్టదీపిక	0	8
కేష్ట్రమతశాస్త్రం, తా॥ సహితము	0	12
చప్పనము, ప్రశ్నశాస్త్రము	0	6
ఫలదీపిక	0	8
యవనజాతకము	0	8
జాతకాలంకారము తా॥	0	6
ఆరూఢరత్న సిద్ధాంజనము	0	8
వృద్ధపారాశర్యం	0	12
ముహూర్తచింతామణి	0	8
కాలచక్రం	0	10
సాముద్రికశాస్త్రము సటీక	0	4
సహదేవ గురుతుశాస్త్రం	0	2
జ్యోతిషార్ణవనవనీతము	1	8
,, మేలుప్రతి	2	0
జలార్గళశాస్త్రముఅనుకూపశాస్త్రం	0	4
శకునశాస్త్రము	0	4
సారావళి	2	0
గోచారదర్శిని 1 వ భాగము	0	12
,, 2 వ భాగము	0	6

వేదాంతములు.

	రూ.	అ.
వేదాంతసార ప్రశ్నోత్తర రత్నావళియను గురుశిష్య సంవాదం	1	0
శ్రీసచ్చిదానంద బోధామృతమను రాజహంస పరమహంస సంవాదము	0	14
శ్రీశుకబ్రహ్మకైవల్యమను శ్రీశుక మహాఋషి చరిత్రము	0	12
వేదాంతరహస్యదర్పణ మను జ్ఞానసుందరికి వివేకసుందరి చెప్పిన నూతనవిచిత్రపతివ్రతలకథలు	0	10
దృగ్దృశ్యవివేకము పద్యకావ్యం	0	10
బ్రహ్మజ్ఞానచింతామణి అను సుగుణమనోరామకథ	0	8
ఉపనిషత్సారావళి అను శ్రీరామ హనుమత్సంవాదము	0	[illegible]
నిర్వచనస్వర్గదర్పణము	0	8
రామనామామృతసార నాటకము అను ఉమామహేశ్వర సంవాదము	0	3
వేదాంతపంచదశి టీ॥ తా॥	5	0
జ్ఞానవాసిష్ఠరామాయణము	5	0
వేమనజ్ఞానమార్గపద్యములు (3002) మేలైనవి రెండుగలవు	2	0
వేమనయోగి విరచిత వేదాంత సిద్ధాంతము 500 పద్య తా॥	0	14
వేమనపద్యములు 1800 పద్యములు	0	12
వేమనపద్య రహస్యార్థ తాత్పర్య బోధిని పద్యం తా॥	1	0
,, 2 సంపుటము	1	0

సి. వు. గు - వెంకటకృష్ణారావు పంతులు,

2/40, పెద్దనాయకునిపేట, మద్రాసు.